

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Факультет аграрного менеджменту
Кафедра виробничого та інвестиційного менеджменту**

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА

МЕТОДИЧН ПОСІБНИК

для підготовки до практичних занять

та виконання самостійної роботи

для студентів зі спеціальності

073 «Менеджмент»

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Тема 1. Методи міжнародної економічної статистики. Сучасна організація міжнародної економічної статистики	5
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю - тестові завдання - рекомендована література 	
Тема 2. Класифікації в міжнародній статистиці. Особливості користування класифікаторами.	22
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю - тестові завдання - рекомендована література 	
Тема 3. Система національних рахунків (СНР). Методи розрахунку показників СНР	41
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю - практичні завдання - тестові завдання - рекомендована література 	
Тема 4. Міжнародна статистика сільського господарства. Показники прибутковості сільськогосподарського виробництва	77
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю - практичні завдання - тестові завдання - рекомендована література 	
Тема 5. Міжнародна статистика промисловості. Міжнародні зіставлення показників промислового виробництва	96
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю - практичні завдання - тестові завдання - рекомендована література 	
Тема 6. Статистика міжнародної торгівлі. Статистика іноземних інвестицій	119
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю - практичні завдання - тестові завдання - рекомендована література 	
Тема 7. Міжнародна статистика фінансів та валютного ринку. Статистика міжнародних розрахунків та платіжний баланс	138
<ul style="list-style-type: none"> - лекція - питання для самоконтролю 	

- *практичні завдання*
- *тестові завдання*
- *рекомендована література*

Тема 8. Статистична характеристика основних макроекономічних показників України в порівнянні з іншими країнами 169

- *лекція*
- *питання для самоконтролю*
- *практичні завдання*
- *тестові завдання*
- *рекомендована література*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

195

ВСТУП

Міжнародна економічна статистика оцінює та аналізує дані про рівні та динаміку розвитку світового господарства. Вона є важливою галуззю знань зі збирання, аналізу, обробки та публікації статистичної інформації про явища на рівні світової економіки.

Курс “Міжнародна статистика” охоплює всі основні статистичні показники та класифікації, які необхідні для аналізу ринкової економіки. Велика увага надається методології та інформаційній базі, необхідній для визначення основних показників міжнародної економічної статистики.

Для вивчення дисципліни “Міжнародна статистика” студент повинен ознайомитись з наступними курсами: «Статистика», «Економічна статистика», «Система національних рахунків», «Фінансова статистика», «Статистика і облік зовнішньоекономічної діяльності».

Розширення зовнішньоекономічних зв'язків у світі, поглиблення інтеграційних процесів, інтенсифікація міжнародного економічного співробітництва – усі ці процеси підвищують інтерес до міжнародної статистики. Саме ця наука має відповісти на питання, які стосуються місця країни у світовій економіці, співвідношення її з економікою інших країн, з якими вона співпрацює або конкурує.

Міжнародна статистика розробляється статистичними службами міжнародних організацій після одержання вихідної інформації від національних статистичних органів. Далі ця інформація приводиться до зіставного вигляду, узагальнюється та публікується. У ній оцінюються та аналізуються рівні і динаміка розвитку світової економіки, вона є базою для відповідних прогнозів.

Міжнародна статистика розробляє рекомендації для всіх країн і територій щодо уніфікованого розрахунку системи статистичних показників за стандартними класифікаціями на основі міжнародних стандартів обліку і статистики, побудованих за єдиною методологією. Її мета – забезпечити порівнянність складу і методів розрахунку всієї системи показників для оцінювання економічного розвитку країн.

Для якісного засвоєння програмного курсу необхідно володіти методами кількісного аналізу інформації, що стосується світового господарства та економіки окремих країн, уміти використовувати ці методи для вирішення конкретних задач з міжнародної статистики. Тому метою даного навчального посібника є набуття навичок аналізу тенденцій розвитку світової економіки і міжнародних порівнянь.

ТЕМА1. МЕТОДИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАТИСТИКИ. СУЧАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАТИСТИКИ

Предмет міжнародної економічної статистики. Основні етапи розвитку міжнародної статистики. Сучасний стан міжнародної статистичної системи. Етапи розвитку міжнародних економіко-статистичних стандартів. Роль статистики у формуванні інформаційної інфраструктури світової економіки. Організація міжнародної статистики і національних статистичних служб. Статистичні служби міжнародних економічних організацій.

ЛЕКЦІЯ

1. Предмет міжнародної економічної статистики

Міжнародна економічна статистика – важлива галузь знань і практичної діяльності зі збирання, оброблення, аналізу і публікації статистичної інформації про економічні явища на рівні світової економіки в цілому.

Міжнародна економічна статистика розробляється статистичними службами міжнародних організацій після одержання вихідної інформації від національних статистичних органів, приводиться до зіставного виду, узагальнюється в регіональних і світових підсумках, публікується для широкого використання при порівняльному аналізі. Вона оцінює й аналізує дані про рівні і динаміку розвитку світового співтовариства і є базою для відповідних прогнозів.

Головна функція міжнародної економічної статистики: розробка міжнародних рекомендацій щодо уніфікованого розрахунку системи статистичних показників та їхніх угруповань за стандартними класифікаціями для всіх країн і територій на основі міжнародних стандартів обліку і статистики, побудованих за єдиною методологією. Вони забезпечують порівнянність складу і методів розрахунку всієї системи показників для аналізу тенденцій і закономірностей економічного розвитку країн.

Предметом міжнародної економічної статистики є методологія вивчення кількісних та якісних аспектів економічного стану та розвитку країн, їх світогосподарських зв'язків, а також регіонів і світу в цілому.

Об'єктом статистичного спостереження у міжнародній економічній статистиці є світове господарство та економічні явища, які в ньому відбуваються.

Одиниця спостереження у міжнародній економічній статистиці, – як правило, окрема країна.

Статистична інформація про світове господарство ґрунтується на єдиній системі статистичних показників, які обчислюються за єдиними рекомендаціями, розробленими і схваленими міжнародними організаціями як міжнародні статистичні стандарти.

Міжнародна економічна статистика узагальнює досвід застосування єдиної системи показників у різних країнах і міжнародних організаціях, виробляє та вдосконалює систему міжнародної статистичної інформації за допомогою діяльності Статистичної комісії ООН і статистичних служб інших міжнародних організацій

системи ООН, Міжнародного статистичного інституту та інших міжнародних організацій.

Статистична інформація країн розрізняється:

- за змістом показників;
- методикою розрахунку показників;
- розумінням об'єкта статистичного спостереження;
- періодами і моментами спостереження;
- одиницями виміру та ін.

Перед міжнародною економічною статистикою постає низка проблем, для вирішення яких необхідно:

1) скоординувати всі найважливіші статистичні роботи глобального характеру через Статистичну комісію ООН шляхом розробки відповідних програм;

2) перейти від розробки міжнародних стандартів для окремих статистичних показників до розробки й удосконалення їхньої системи для різнобічної характеристики світової економіки в її різноманітних формах;

3) розробити і застосувати методології розрахунку зведених вартісних показників у однакових грошових одиницях з урахуванням реальної купівельної спроможності валют різних країн;

4) здійснити побудову достовірних значень динамічних рядів порівнянних показників для виявлення світових тенденцій і складання прогнозів можливого розвитку світу й окремих країн як на короткостроковий, так і на довгостроковий періоди, розробляючи для цього необхідні моделі;

5) досягти зіставності змісту національних показників відповідно до визначених міжнародних стандартів;

6) сприяти розвитку національної статистики на базі впровадження міжнародних стандартів зі статистики і вирішенню проблем уніфікації збирання, обробки і поширення статистичних публікацій міжнародних організацій.

Міжнародна економічна статистика – особлива галузь статистики.

Завданням міжнародної економічної статистики є узагальнення вихідної інформації національних статистичних служб країн, а також міжнародних організацій у регіональних і світових підсумках на основі міжнародних стандартів у єдину систему показників для одержання порівнянних і взаємозалежних оцінок економічних явищ та виявлення тенденцій розвитку світової економіки.

Система показників сформована на базі біля ста п'ятдесяти міжнародних стандартів для статистичних показників і дозволяє різнобічно оцінювати світові рівні і тенденції соціально-економічного розвитку, а також роль і значимість окремих країн та їх угруповань.

У міжнародній економічній статистиці використовується спеціальна методологія, розроблено також особливі методи приведення різноманітних показників національної вихідної статистичної інформації до зіставного виду. Це досягається виробленням однакового кількісного і якісного вираження зіставляваних показників економічного змісту в однакових одиницях виміру. Техніка такого перерахунку одержала назву «перехідного ключа», за допомогою якого дані різних країн групуються відповідно до міжнародних класифікацій з узгодженими метричними одиницями виміру та в певних міжнародних грошових одиницях.

Міжнародна економічна статистика вивчає методологію розрахунків статистичних показників, які відображають економічний розвиток окремих країн. Вона складається з трьох органічно пов'язаних напрямів – наукової, практичної та освітньої діяльності міжнародних статистичних організацій.

2. Сучасний стан міжнародної статистичної системи

Основою глобальної статистичної системи є статистичні служби ООН – Статистична комісія і Статистичний відділ Секретаріату ООН, а також статистичні підрозділи спеціалізованих агенцій та інших органів у системі ООН.

Ключова роль в організації статистики не тільки в системі ООН, а й в усьому світі належить **Статистичній комісії ООН**, яка заснована у 1946 р. як орган, що готує проекти всіх міжнародних рекомендацій в галузі статистики.

Основні завдання Статистичній комісії ООН:

- сприяти розвитку національної статистики і її міжнародній зіставності;
- координувати статистичні роботи організацій системи ООН;
- удосконалювати статистичну службу Секретаріату ООН;
- розробляти рекомендації із загальних проблем збирання, обробки і поширення статистичних даних у світі;
- сприяти загальному вдосконаленню статистики та її методів;
- консультувати міжнародні організації з проблем збирання, обробки і поширення статистичних даних;
- слугувати центральним органом по збиранню, аналізу, стандартизації і вдосконаленню статистичних даних та їх публікації.

Для підготовки проектів вирішення цих основних завдань у Статистичній комісії ООН створюються робочі групи з експертів країн-членів і міжнародних організацій. Ці робочі групи виконують найбільш трудомістку частину підготовки методологічних документів шляхом узагальнення досвіду окремих країн і окреслення найважливіших принципів для вирішення проблем та викладу їх у проектах методологічних документів для обговорення національними статистичними службами на регулярних сесіях Статистичної комісії ООН.

Статистична комісія ООН складається з 24 членів, які обираються на ротаційній основі терміном на 4 роки, на основі географічного розподілу за наступною схемою:

- а) п'ять членів від держав Африки;
- б) чотири члени від держав Азії;
- в) чотири члени від держав Східної Європи;
- г) чотири члени від держав Латинської Америки та Карибського басейну;
- д) сім членів із західноєвропейських та інших держав.

Одночасно із заснуванням Статистичної комісії ООН у 1946 р. створено **Статистичний відділ Секретаріату ООН**. У його діяльності постійно беруть участь фахівці багатьох країн, виконуючи складні функції для сприяння нормальному вирішенню завдань, що постають перед Статистичною комісією ООН і міжнародною статистикою.

Завдання Статистичного відділу ООН:

- підготовка всіх матеріалів для сесій Статистичної комісії ООН і ЕКОСОП;

– остаточне редагування розглянутих на сесіях і в робочих групах матеріалів, включаючи проекти міжнародних стандартів і посібники, а також доповіді про результати сесій Статистичної комісії ООН;

– узагальнення зауважень і пропозицій, які збираються від країн і міжнародних органів, щодо проектів і програм міжнародної статистики, сприяючи зіставності даних;

– збирання, обробка, актуалізація національних даних у динамічних рядах показників для уточнення регіональних і світових підсумків перед публікацією їх у виданнях і документах ООН, а також для координації публікацій у системі ООН;

– перевірка інформації, що надходить від країн, на її відповідність міжнародним стандартам і рекомендаціям. Основна частина такої інформації надходить з розісланих і отриманих спеціальних анкет-запитальників, для доповнення й уточнення в інших випадках використовуються дані національних і міжнародних публікацій та оцінки експертів;

– підготовка своїх пропозицій щодо складу робочих груп експертів, підготовки проектів проведення перепису і різних обстежень;

– організація навчання національних кадрів для роботи в національних статистичних службах у навчальних центрах ООН в Африці, Азії, а також шляхом стажування в країнах з розвинутою статистикою;

– підготовка робочих матеріалів для спеціальної комісії, що періодично встановлює нові розміри внесків країн-членів у бюджет ООН.

У складі Статистичного відділу ООН діє **відділення економічної статистики**, що поєднує сектори промисловості статистичного щорічника ООН і щомісячного бюлетеня. Функціонують також відділення статистики міжнародної торгівлі, демографічної і соціальної статистики, а також національних рахунків, фінансів і цін. У відділі утворено ще самостійні секції (рівня життя, спеціальних проектів, зовнішніх зв'язків і поширення інформації, розробки систем і програм обстежень), які займаються загальними проблемами. Функції і назви таких підрозділів Статистичного відділу ООН змінюються з вирішенням наявних проблем і перерозподіляються функції.

Статистичний відділ ООН заснував у 2009 році програму роботи з основних питань, пов'язаних з складанням базової економічної статистики, такими як ведення економічних переписів та статистичних обстежень, використання адміністративних даних, створення та підтримка бізнес-регістра. Робоча програма спрямована на виявлення належної практики країн і пропагування їх серед країн, що розвиваються, з тим щоб підвищити їх статистичну спроможність.

Таблиця 1

United Nations Statistics Programmes/Статистичні програми ООН

United Nations Statistics Division	Статистичний відділ ООН
Economic Commission for Africa	Економічна комісія для Африки
Economic Commission for Asia and the Pacific, Statistics Division	Статистичний відділ Економічної комісії для Азії і Тихоокеанського регіону,
United Nations Statistical Institute Statistical Institute for Asia and the Pacific	Статистичний інститут ООН для Азії і Тихоокеанського регіону
Economic Commission for Europe, Statistics Division	Статистичний відділ Європейської економічної комісії

Economic Commission for Latin America and the Caribbean, Statistics Division	Статистичний відділ Економічної комісії для Латинської Америки та Карибського басейну,
Economic and Social Commission for Western Asia	Економічна та соціальна комісія для Західної Азії
Food aid (WorldFood Programme)	Продовольча допомога (Програма WorldFood)
United Nations Children's Fund (UNICEF)	Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)
United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)	Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД)
United Nations Crime and Justice Information Network	Інформаційна мережа ООН зі злочинності та правосуддя
United Nations Development Programme (UNDP)	Програма розвитку ООН (ПРООН)
United Nations Environmental Programme (UNEP)	Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП)
United Nations High Commissioner for Refugees, Office of the (UNHCR)	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ)
United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat)	Програма ООН з населених пунктів (ООН-Хабітат)
United Nations Population Fund (UNFPA)	Фонд народонаселення ООН (ЮНФПА)
United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD)	Науково-дослідний інститут соціального розвитку ООН (UNRISD)
United Nations Women (UN Women)	Жінки ООН

Таблиця 2

Statistics Programmes of United Nations Specialized Agencies */Статистичні програми спеціалізованих установ ООН *

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)	Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)
International Civil Aviation Organization (ICAO)	Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)
International Labour Organization (ILO)	Міжнародна організація праці (МОП)
International Telecommunication Union (ITU)	Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ)
International Trade Centre UNCTAD/WTO (ITC)	Центр міжнародної торгівлі ЮНКТАД / СОТ (ІТЦ)
UNESCO Institute for Statistics.	Інститут статистики ЮНЕСКО.
United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)	Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (РКЗК ООН)
United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)	Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)
Universal Postal Union	Всесвітній поштовий союз
World Health Organization (WHO)	Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ)
World Intellectual Property Organization (WIPO)	Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)
World Meteorological Organization (WMO)	Всесвітня метеорологічна організація (ВМО)
World Tourism Organization (UNWTO)	Світова туристична організація (ЮНВТО)

* Specialized agencies are autonomous organizations working with the UN and each other through the coordinating machinery of the ECOSOC at the intergovernmental level, and through the Chief Executives Board for coordination (CEB) at the inter-secretariat level.

* Спеціалізовані установи є автономними організаціями, які працюють з ООН та один з одним через механізм координації ЕКОСОП на міждержавному рівні та через Раду директорів з координації (ЦСБ) на рівні між секретаріатами.

Таблиця 3

Statistics Programmes of Other Autonomous Organizations/Статистичні програми інших незалежних організацій

African Development Bank	Африканський банк розвитку
AFRISTAT	Африканська статистична організація
Arab Institute for Training and Research in Statistics (AITRS)	Арабський інститут підготовки та дослідження статистики (AITRS)
Asian Development Bank	Азійський банк розвитку
Asociación Latino Americana de Integración (ALADI)	Латиноамериканська асоціація Американська інтеграція (ALADI)
Bank for International Settlements	Банк міжнародних розрахунків
Caribbean Community (CARICOM)	Карибське співтовариство (КАРИКОМ)
Department for International Development	Департамент міжнародного розвитку
Economic Community of West African States (ECOWAS)	Економічне співтовариство держав Західної Африки (ЕКОВАС)
European Central Bank	Європейський центральний банк
Eurostat (European Union)	Євростат (ЄС)
Inter-American Statistical Institute	Межамериканський статистичний інститут
International Atomic Energy Agency (IAEA)	Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)
International Energy Agency (IEA)	Міжнародне енергетичне агентство (МЕА)
International Monetary Fund (IMF)	Міжнародний валютний фонд (МВФ)
IMF, Data Dissemination Standards Bulletin Board (DSBB)	Спеціальний стандарт поширення даних МВФ (DSBB)
International Organization for Migration	Міжнародна організація з міграції (МОМ)
International Statistics Institute (ISI)	Інститут міжнародної статистики (ISI)
Inter-American Development Bank	Межамериканський банк розвитку
Interstate Statistical Committee of the Commonwealth of Independent States (CIS)	Міждержавний статистичний комітет СНД
Latin America Energy Organization	Латиноамериканська організація з енергетики
Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)	Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)
Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC)	Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК)
PARIS21	Консорціум «Партнерство в статистиці в 21 столітті»
Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries	Статистичний, економічний і соціальний дослідницький та навчальний центр для ісламських країн
The Institute of Energy Economics	Інститут енергетичної економіки
World Bank	Світовий банк
World Trade Organization (WTO)	Світова організація торгівлі (СОТ)

У світі функціонують, збирають, обробляють і аналізують різну інформацію близько п'яти тисяч міжнародних організацій. Серед них близько двох тисяч регулярно збирають і обробляють одержувану статистичну інформацію і є джерелами даних для міжнародної статистики.

Міжнародні організації можна виділити у групи за масштабом і характером статистичних даних, які вони публікують:

1) **всесвітні** – це організації системи ООН, що вихідну інформацію країн зводять у регіональні і світові підсумки за певною системою показників і за єдиними методами їхнього розрахунку;

2) **регіональні** – це організації певних угруповань країн типу ЄС, СНД і сотні інших, статистичні служби яких збирають, узагальнюють і публікують дані щодо цих груп країн, виходячи із завдань цих організацій;

3) **професійні організації**, що розробляють наукові проблеми статистики й аналізу найважливіших соціально-економічних явищ у світі. Тут істотну роль відіграє Міжнародний статистичний інститут, Міжнародна асоціація дослідження доходів і багатства (МАДДІБ), Панамериканський статистичний інститут (ПАСІ), а також інші, що активно беруть участь в обговоренні проблем на Статистичній комісії ООН. Поряд з ними існують ще сотні міжнародних професійних установ, які різною мірою розробляють проблеми, пов'язані з порівнянням статистичних показників, та інші проблеми міжнародної статистики;

4) **вузькопрофесійні** – це міжнародні організації, що узагальнюють детальну інформацію від країн за окремими видами продукції чи послуг. Серед них можна назвати міжнародні об'єднання виробників цукру, пшениці, кави, олова, каучуку, бавовни, джуту і багатьох аналогічних сировинних товарів. Ці організації визначають величину наявних запасів продукції (на початок і на кінець року), виробництва, споживання, торгівлі, а також цін на ці товари і послуги. Інакше кажучи, вони складають регіональні і світові баланси сотень видів продукції.

Прикладом регіональної статистичної організації є **Євростат** (Статистичне управління європейського співтовариства) – статистична служба Європейського Союзу (ЄС), штаб-квартира якої знаходиться в Люксембурзі. Заснована в 1953 році.

Євростат працює для задоволення зростаючого попиту на статистичну інформацію у зв'язку з розширенням європейської інтеграції; міжнародних організацій з торгівлі та промисловості; політичних діячів; приватних і громадських інституцій, університетів та інших навчальних закладів; засобів масової інформації; приватних осіб.

Усі ці групи споживачів потребують надійного статистичного інформаційного забезпечення. Зокрема, Європейська Комісія має особливу потребу в широкому інформаційному забезпеченні з метою глибокого і всебічного аналізу процесів, що відбуваються в межах Союзу.

Переважне місце в роботі Євростату займають питання співробітництва держав, які входять до складу ЄС, а також співробітництво з країнами, які потребують допомоги, наприклад з країнами, що розвиваються, і країнами Центральної і Східної Європи, що вимагає значних зусиль. І в кожному випадку риси, притаманні національним статистичним системам, беруться до уваги. Зокрема, для країн, які розвиваються, Євростатом була сформована, скоординована і підтримана статистична система.

Євростат отримує від національних статистичних служб різноманітну статистичну інформацію в агрегованому вигляді, узагальнює і видає її. В деяких галузях статистика найбільших торговельних партнерів ЄС – Японії, США, Канади і країн західної Європи – використовується для розширення міжнародних зіставлень. Усі дані перевіряють й узагальнюються. Якщо необхідна додаткова інформація, запитують національні статистичні служби, а в разі потреби вона гармонізується.

Потім Євростат оприлюднює свої узагальнення в засобах масової інформації і через електронну пошту, провадить активну політику широкого доведення аналітичних матеріалів до держав і народів.

Щороку Євростат здійснює понад 100 різних публікацій, які виходять через нерівні проміжки часу. Залежно від теми та її важливості вони перекладаються дев'ятьма мовами Союзу.

Ряд видань має тематичний характер: загальна статистика; економіка і фінанси; населення і соціальні умови; енергетика і промисловість; сільське, лісове і рибне господарство; зовнішня торгівля і платіжний баланс; послуги і транспорт; навколишнє середовище та інші.

Окремі видання класифікуються по серіях: щорічники, короткотермінові видання, звіти, огляди і статистика, дослідження і аналізи, методи і методологія, скорочені звіти.

Євростат виготовляє і поширює статистичну інформацію також у вигляді електронної продукції різної періодичності й обсягу. Це можуть бути дискети, магнітні стрічки тощо. Євростат зберігає велику кількість інформації в різних базах даних, деякі з них доступні широкому споживачу через комерційні структури, їх можна отримати на дискетах.

Україна співпрацює з цією організацією. Інформація про Україну є на сторінках як загальних, так і тематичних видань Євростату.

3. Міжнародні економіко-статистичні стандарти

Розбіжності між системами обліку й статистики, що використовуються в окремих країнах світу, створюють труднощі для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країн та їх співпраці з міжнародними організаціями, інтеграції в міжнародне співробітництво.

Принципи діяльності в галузі економічної статистики:

- точність економічної статистики;
- своєчасність та вагомість економічної статистики;
- ступінь комп'ютеризації, покриття при збиранні інформації про економічні процеси;
- якість та ефективність статистичної інформації.

Однією з основних функцій Статистичної комісії ООН є підготовка міжнародних стандартів і рекомендацій щодо розрахунку статистичних показників на єдиній методологічній основі.

Експерти ООН вивчають і узагальнюють досвід багатьох держав, відбирають найбільш досконалі й цікаві для інших країн методи, пропонуючи їх у своїх рекомендаціях. Співробітники Статистичного бюро готують різні технологічні документи та довідники, які сприяють використанню розроблених Статистичною комісією і ЕКОСОП рекомендацій для всіх національних статистичних органів.

Погоджені міжнародні рекомендації, стандарти, класифікації та методологічні дослідження друкуються у двох основних серіях документів ООН: матеріали з питань методології для рекомендацій ООН і статистичні доповіді для технічних документів. Ці серії матеріалів видаються англійською, французькою, іспанською, російською та іншими офіційними мовами ООН.

На основі таких міжнародних стандартів ООН надсилає всім країнам світу спеціальні анкети-запитальники для збирання відповідних статистичних даних, які потім Світовий банк чи статистичні органи спеціалізованих установ системи ООН

публікують у своїх численних статистичних бюлетенях, довідниках, щорічниках, оглядах економічного становища у світі.

З понад 150 міжнародних стандартів для статистики близько 60 розроблено Світовим банком, а інші – спеціалізованими установами системи ООН (в основному ФАО, МОП, ВОЗ, ЮНЕСКО). Також у системі ООН зараз діють близько 40 міжнародних стандартів для бухгалтерського обліку.

Серед статистичних стандартів ООН:

- міжнародні стандартні класифікації в галузі статистики;
- міжнародні положення з обчислення статистичних показників;
- міжнародні рекомендації щодо побудови системи національних рахунків платіжного балансу, статистики державних фінансів, грошово-кредитної статистики;
- міжнародні довідники зі статистики та різні технічні положення.

Класифікації показників галузей статистики, розроблені у системі організації ООН, становлять важливий після СНР розділ міжнародних стандартів у галузі статистики. Ці документи значною мірою враховано при створенні аналогічних класифікацій, якими користуються статистики України, але впроваджені вони недостатньо.

Найважливішим міжнародним статистичним стандартом є Система національних рахунків (СНР). Перший варіант його було розроблено у 1951 р., схвалено – у 1953 р. ЕКОСОР. Другий варіант схвалено ЕКОСОР у 1968 р. і третій варіант – у 1993 р. Сьогодні діє СНР-2008 розроблена з урахуванням мінливих запитів користувачів, нових тенденцій в динаміці економічної ситуації і прогресу у методологічних дослідженнях.

Для погодження систем первинного і загальнонаціонального обліку фахівцями Комітету з міжнародних стандартів фінансової звітності і Міжнародної комісії з цінних паперів розроблено ***Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ),*** які регламентують лише найважливіші положення бухгалтерського обліку, що забезпечує однаковий зміст операцій бухгалтерського обліку, їх зіставність. Але форми звітності й облікової документації на підприємствах розробляються відповідно до наявних можливостей без обов'язкової єдності форм облікової документації.

МСФЗ має 30 стандартів бухгалтерсько-фінансової звітності (фінансові документи, дослідження і розробки, інвестиції та ін.). Крім того, ця система стандартів містить розроблені нові стандарти чи їх проекти (Нематеріальні активи, Звітність за сегментами, Прибуток у розрахунку на акцію, Проміжна звітність, Інформація для розкриття у фінансовій звітності, Відображення у звітності оборотних активів і пасивів та ін.).

Стандарти МСФЗ можна згрупувати за такими напрямками:

- загальнометодологічні;
- стандарти, що характеризують комерційні об'єднання;
- стандарти, що характеризують окремі види діяльності;
- стандарти, що враховують державні субсидії і соціальні заходи.

Також є стандарти інших організацій, які не входять у систему ООН, але ґрунтуються на принципах стандартів ООН, а також на рекомендаціях фахівців, що працюють у системі ООН.

Головне завдання міжнародних стандартів – забезпечення однакової побудови національних систем статистичної інформації, зіставності показників за їх змістом і методологією розрахунку; сприяння порівняльному аналізу розвитку країн у зіставленні з регіональними і світовими явищами. Дуже важливо дотримуватись таких стандартів при публікації даних у статистичних щорічниках, довідниках, бюлетенях, аналітичних доповідях ООН та ін.

Міжнародні стандарти узагальнюються і координуються спеціальною Міжурядовою робочою групою експертів ООН, яка вносить пропозиції щодо вдосконалення чинних і впровадження нових стандартів, починаючи від первинного обліку до зведених фінансових показників по країні. Ці стандарти обліку узгоджуються з методологією національного рахівництва.

Статистична комісія ООН також узагальнює досвід країн з удосконалення й уніфікації статистичної інформації у світі для внесення відповідних корективів у систему міжнародних стандартів обліку і статистики. Для цього створюються робочі групи фахівців, які вивчають усі нововведення в різних галузях статистики і готують свої проекти пропозицій з удосконалення чинних чи вироблення нових міжнародних стандартів ООН.

Етапи розробки й удосконалення економіко-статистичних стандартів:

1. Розгляд підготовлених проектів фахівцями Статистичного відділу ООН на підставі рішень Статистичної комісії ООН і регіональних конференцій статистиків.
2. Передавання проекту рекомендацій до Статистичного відділу ООН для розсилання в центральні статистичні органи країн для зауважень і пропозицій.
3. Розгляд та формулювання зауважень в країнах та відсилення назад до Статистичного відділу ООН.
4. Узагальнення Статистичного відділу ООН зібраних зауважень країн, підготовка проекту рекомендацій для ООН та Статистичної комісії ООН.
5. Передавання обговореного проекту рекомендацій ООН до Статистичної комісії ООН. Передавання після розгляду і вибору остаточного варіанта документа ООН на сесію ЕКОСОР.
6. Схвалення Радою стандарту та його передавання в національні статистичні органи й міжнародні організації для практичного застосування.

У документах ООН викладено суть змісту, обсяг і склад елементів, а також визначення статистичних показників, класифікаційні принципи та їх угруповання в системах показників. Для їхнього розрахунку відбирають найбільш прийнятні для всіх країн методи. Крім цього, **документи ООН** містять різні рекомендації технічного характеру щодо розрахунків показників; довідники та інші посібники для країн, що сприяє застосуванню міжнародних стандартів.

Статистичні документи ООН видаються, як правило, усіма офіційними мовами, прийнятими в ООН. Застосування цих документів ООН обов'язково для всіх ланок статистичних органів системи ООН. Але для національних статистичних органів такі документи мають рекомендаційний характер, тому що ці органи самі вирішують, наскільки повно (цілком чи частково) застосовувати ці рекомендації в національній практиці. Однак, надсилаючи свої дані до статистичних органів системи ООН, країни повинні перегрупувати їх відповідно до міжнародних стандартів.

Між Статистичною комісією ООН і статистичними відділами всіх організацій системи ООН є чіткий розподіл функцій в розробці проектів

міжнародних статистичних стандартів, а також щодо збирання й обробки вихідної інформації країн за конкретними галузями статистики. Тим самим виключається повтор запитів до країн про дані, а також виключається дублювання статистичних даних, що збираються. Розходження полягають у тому, що зібрана організаціями системи ООН інформація більш детальна, вона охоплює ширше коло показників, а публікована *Статистичною комісією ООН* інформація менш детальна і утворює основу для розрахунків багатьох узагальнюючих показників, які застосовуються в аналітичних доповідях ООН.

Статистичний відділ ООН відповідає за розробку загальноекономічних зведених показників (національного рахівництва, населення, зовнішньої і внутрішньої торгівлі, промисловості, будівництва, енергетики, транспорту, цін та їх індексів тощо).

За підготовку проектів міжнародних стандартів і обробку відповідних статистичних даних у своїх вузьких галузях відповідають інші статистичні служби органів системи ООН.

Схвалені міжнародні стандарти, рекомендації, класифікації, технічні посібники, довідники й інші документи ООН в галузі статистики публікуються в двох основних серіях:

–Методологічні записки (Серія Р) – стандарти і рекомендації.

–Статистичні доповіді (Серія М) – вказівки про порядок проведення статистичних обстежень, довідники й інші документи.

Міжнародні стандарти і рекомендації лежать в основі розроблених спеціальних анкет, які ООН розсилає в усі країни з кожного виду статистичних показників для збирання інформації від країн. Національні дані узагальнюються та використовуються у статистичних публікаціях ООН.

Міжнародні стандарти статистики фінансових звітів періодично оновлюються і доповнюються з досвіду країн щодо вдосконалення систем статистичної інформації, а також підвищення достовірності розроблюваних показників міжнародної статистики.

4. Роль статистики у формуванні інформаційної інфраструктури світової економіки

Міжнародні інформаційні системи інтегровано з інформаційною інфраструктурою окремих держав. Злиття інфраструктурних інформаційних систем різних країн міжнародна громадськість реалізує шляхом утвердження інформаційних стандартів, а також інформаційних систем. Ними займається ООН та спеціалізовані організації, діючі у рамках ООН. Діяльність ця відома лише фахівцям. Комісії ООН, перш за все комісія статистична і статистичні відділи ООН, FAO, WHO, UNESCO, UNDP, UNIDO, ILO, WIPO та багато інших, крім діяльності політичної, займаються збором інформації та розробкою інформаційних стандартів. Країни, члени цих організацій, крім самого факту членства, зобов'язані дотримуватися цих стандартів. Це такі системи:

1. *Інформаційні структури міжнародних організацій*, членом яких є країна чи її урядові органи, наприклад статистичні системи ООН.

2. *Спеціалізовані інформаційні системи міжнародної діяльності*, які є складовою інфраструктури країни, наприклад, економічний сервіс Reuters – джерело

інформації про курси валют та біржові котирування, офіційних даних статистичних публікацій країн та міжнародних організацій; система патентної інформації DERWENT; інформаційна система міжнародної організації стандартизації ISO тощо.

3. Міжнародні джерела масової інформації, з якими систематично взаємодіють системи інфраструктури даної країни.

З точки зору зв'язків внутрішньодержавних систем з міжнародними системами можна виділити:

а) інформаційні системи офіційних міжнародних організацій, перед якими кожна країна має обов'язки передачі інформації. Ці завдання покладено на відповідні інформаційні системи держави, що завдяки постійним зв'язкам з такими закордонними системами набувають вигляду інфраструктури. Наприклад, Україна є членом ООН, що вимагає від української статистики надання інформації статистичним службам ООН. Ще більше інформаційне зобов'язання накладає процес інтеграції України в структури ЄС. Членство України в більшості міжнародних організацій пов'язано з обов'язками передачі інформації;

б) інформаційні системи офіційних міжнародних організацій, з яких дана країна має право отримувати інформацію; звичайні інформаційні системи міжнародних організацій надають інформацію своїм членам на принципах виключності чи преференційності;

в) спеціалізовані міжнародні інформаційні системи, які пропонують інформацію всім бажаючим. Наприклад, система патентної інформації (DERVENT);

г) спеціалізовані міжнародні інформаційні системи, які не мають офіційного статусу. Вони діють на комерційних засадах або фінансовані науковими, громадськими чи господарськими організаціями. Прикладом таких систем є системи науково-технічної інформації в галузі медицини (MEDLINE), хімії (CAC), електроніки та електротехніки (INSPEC). Існує також багато баз наукової та технічної інформації, розробленої різними науковими групами, які пропонуються в першу чергу через INTERNET. До такого класу систем належить економічний сервіс Рейтер, сервіси Блумберга та ін.;

д) міжнародні організації, які описують інформаційні стандарти, наприклад EAN (взаємодія в галузі штрихкоду), UN EDIFACT (організація, яка оброблює інформацію для електронної передачі документів), FID (міжнародна федерація з установами стандартів для бібліотечарських каталогів, описів, документів, нумерацій ISBN і ISSN, класифікацій, в тому числі UKD), і, нарешті, ISO, яке провадить широку діяльність у галузі інформаційних стандартів.

Організації ініціюють та координують циклічні або одноразові процеси у глобальному обсязі. Наприклад, в усіх країнах – учасниках ООН повинні проводитись переписи населення, житлових умов, умов харчування, рівня розвитку сільського господарства, включаючи проблематику складності природних умов для сільського господарства. Ці переписи мають здійснюватися згідно з єдиними методологічними стандартами.

ООН прийняла стандарти понять, термінологічне адаптованих для окремих народностей, номенклатури, класифікації, одиниці виміру, що визначають спосіб накопичення інформації щодо багатьох аспектів життя та господарства.

Важливу функцію стандартизації інформації у глобальному масштабі виконує Світова організація торгівлі, Світовий банк та Міжнародний валютний фонд.

ООН використовує роботи таких спеціалізованих організацій в галузі стандартизації, як ISO, UN/EDIFACT. Для багатьох елементарних і типових даних існують стандарти у глобальному діапазоні.

Інформаційні стандарти розробляються багатьма спеціалізованими організаціями.

Інформаційний компонент, що визначає стандарти та принципи обліку інформації, міститься також у більшості міжнародних конвенцій. Наприклад, міжнародні конвенції щодо морських катастроф, хімічних катастроф, використання ядерної енергії, охорони навколишнього середовища і т. ін., зобов'язують всі країни, що беруть участь у Конвенції, до обліку інформації відповідно до прийнятих стандартів.

Стандартизація процесів та інформаційних систем у ЄС глибоко проявлятимуться навіть у огляді даних у внутрішніх інформаційних системах не тільки державних органів, але й компаній та інших громадських організацій.

Типові інформаційні стандарти обов'язкові для всіх міжнародних фінансових систем, перш за все банківських. Це – стандарти огляду конкретних елементарних даних, документів, засобів електронного зв'язку, стандарти безпеки, а також типові правила, що визначають структуру та функціонування систем.

Моделі державної політики формування інформаційної інфраструктури країни:

- модель активного управління інформаційною інфраструктурою держави (наприклад, у колишньому Радянському Союзі та Скандинавських країнах);
- модель активної координації інформаційної інфраструктури держави (наприклад, у багатьох країнах Європи, а також ЄС);
- модель посередньої координації інформаційної інфраструктури держави (наприклад, у країнах Латинської Америки);
- модель пасивна (наприклад, у країнах Середньої та Східної Європи, в тому числі в Україні).

Таблиця 4

**Моделі інституціоналізації інформаційної інфраструктури держави
у практиці різних країн**

Європейська модель	<ul style="list-style-type: none"> – ґрунтується на принципах рівноваги між правами та інформаційними обов'язками держави, а також індивідуальних прав громадян; – використовується зазвичай у більшості європейських країн; – регулювання інформаційної інфраструктури держави за допомогою правових актів <i>explisite</i>, які відображають специфіку прав та інформаційних обов'язків громадян, державних органів та інших організаційних одиниць; – інтервенція уряду в державному, регіональному та глобальному масштабі стосовно інформаційної інфраструктури.
Американська модель	<ul style="list-style-type: none"> – громадяни мають пріоритетне право на інформацію; – на державу та на недержавні економічні і громадські формування покладено обов'язок доведення інформації до громадян; – рівновага між правами та обов'язками щодо інформації державних органів та недержавних господарських і громадських формувань;

	– діє в США та інших країнах з подібними функціями громадської адміністрації.
Азійська модель	<ul style="list-style-type: none"> – держава залишає за собою право накопичення, засекречення та заборону доступу до інформації; – громадяни та недержавні господарські та громадські формування зобов'язані надавати інформацію державним органам і отримувати інформацію через ці ж самі органи; – витрати щодо надання інформації покладаються на громадян, компанії, недержавні громадські формування; – громадяни, компанії та недержавні громадські формування зобов'язані збирати та зберігати інформацію у формі та за технологією, що визначається державою; – громадяни та інші недержавні формування несуть фінансову та кримінальну відповідальність за відмову та невиконання обов'язків щодо збирання, зберігання та надання інформації; – громадяни та інші недержавні об'єднання розраховуються також за помилки, що виникають внаслідок неефективного функціонування інформаційних систем, нав'язаних державою; – модель у змінній формі існувала в Радянському Союзі та існує в державах зі значним впливом державного апарату на громадське та господарське життя; ще недавно існувала в більшості країн Європи, а в деяких присутні до сих пір її характерні риси; – держава має виключне право формування інформаційної інфраструктури господарства та суспільства.

ООН здійснює заходи, метою яких є регулювання основних правил інформаційного порядку на глобальному рівні, розробка принципів обміну інформацією, а також зобов'язань окремих країн в галузі передачі інформації міжнародним організаціям. Ці принципи є компонентом майже кожної конвенції, резолюції або декларації, що приймаються на засіданнях ООН та її спеціалізованих агенцій.

Можливості ООН вимагати виконання зобов'язань окремими країнами обмежені. В більшості областей та для багатьох країн ООН переслідує свої цілі.

Завданням ООН та багатьох організацій, що співпрацюють з нею, є пошук та збір інформації від офіційних інституцій цих країн, наприклад від офіційних статистичних служб, урядових агенцій. Вона не ігнорує при цьому внутрішню організацію, технологію, засоби обробки інформації даної країни.

ООН передає тільки методичні рекомендації, що стосуються лише змісту інформації. Отримана від даної країни інформація, піддається невеликим переробкам та опрацюванню з метою зіставлення її з іншою інформацією. Внаслідок такого підходу часто виникають труднощі з приводу отримання порівняльних даних відповідної якості.

На подібних принципах діє OECD та багато інших регіональних міжнаціональних економічних організацій, зони вільної торгівлі. Нові якісні інформаційні рішення можна бачити на прикладі тісних зв'язків країн, що входять до ЄС. Гуманізація інформаційної інфраструктури на міжнародному рівні, а також адаптація рішень щодо інформаційної інфраструктури держав – членів ЄС мають для більшості регіонів обов'язковий характер. Для країн ЄС це стосується обсягів інформації, пов'язаних з єдиною монетарною політикою (Європейський монетарний союз та сфера обігу євро), гармонізацією мита та податків, допомогою держави

підприємцям, загальною сільськогосподарською політикою, політикою зовнішньої торгівлі, науково-технічним прогресом, ринком праці тощо. Інформаційні обов'язки країн – членів ЄС пов'язані з системами квотування продукції, а також дотацій та субвенцій з бюджету ЄС.

Процеси економічної інтеграції та міжнародної лібералізації економічної співпраці потребують не лише гармонізації інформаційних систем більшості країн, але й створення інфраструктурних інформаційних систем міжнародного та глобального масштабу.

За сучасної глобалізації інформаційних процесів існування міжнародної інформаційної інфраструктури має великий вплив на розвиток інформаційних систем окремих країн. Більшість країн відмовились від розробки власних інформаційних науково-технічних систем і користуються міжнародними інформаційними службами, як правило, англомовними.

Деякі інформаційні служби створюються групами країн. Такі міжнародні інституції в деяких випадках замінюють власні інформаційні служби. Інтенсивне створення міжнародних інформаційних структур спостерігається в ЄС. Це важлива риса інтеграції держав – членів ЄС, які є основою інтеграції в інших аспектах, у тому числі і в тих, в яких ЄС залучає кошти бюджету Союзу.

Вплив окремих країн, а особливо країн малих та середніх, на формування сегментів інформаційної інфраструктури обмежено. Обмеження насамперед виникають, тому що адміністрації цих країн не усвідомлюють повністю значення, яке для малих та середніх країн має функціонування зовнішніх інформаційних систем.

Більшість інформаційних систем міжнародних організацій створені і керовані країнами чи представниками країн, які домінують економічно або політично.

Питання для самоконтролю

1. Предмет міжнародної економічної статистики.
2. Які методи використовує міжнародна економічна статистика?
3. Які існують типи міжнародних статистичних організацій?
4. Чим займається Статистична комісія ООН?
5. Які функції виконує Євростат?
6. Основні міжнародні економіко-статистичні стандарти.
7. Яка роль статистики у формуванні інформаційної інфраструктури світової економіки?
8. Охарактеризуйте стандарти, яких зобов'язані дотримуватися країни-члени міжнародних статистичних організацій
9. Охарактеризуйте типові моделі державної політики формування інформаційної інфраструктури країни.
10. Назвіть відмінності моделей інституціоналізації інформаційної інфраструктури держави у практиці різних країн.

Тестові завдання

1. Основна роль національних статистичних служб щодо забезпечення діяльності міжнародних статистичних організацій:

- а) надання даних про країну;
- б) удосконалення методології міжнародної статистики;

в) використання рекомендацій міжнародних статистичних організацій у своїй діяльності.

2. Особливість сучасного етапу розвитку міжнародної статистики полягає в:

- а) активному впровадженні міжнародних стандартів у практику національних статистичних служб;
- б) створенні глобальної системи статистики;
- в) створенні інформаційної бази статистичних даних міжнародними організаціями.

3. Головне завдання Статистичної комісії ООН:

- а) координація збору, стандартизації та аналізу даних в окремих країнах;
- б) розробка міжнародних рекомендацій з статистики;
- в) координація міжнародних статистичних проектів.

4. Затверджує міжнародні статистичні стандарти:

- а) Статистична комісія ООН;
- б) Економічна і соціальна рада ООН;
- в) Генеральна Асамблея ООН.

5. Основна функція Статистичного відділу ООН:

- а) збирання, обробка, публікація даних від окремих країн;
- б) підготовка статистичних даних для сесії Статистичної комісії ООН;
- в) розробка міжнародних статистичних стандартів.

6. Предмет міжнародної економічної статистики:

- а) світове господарство;
- б) методологія вивчення кількісної сторони стану та закономірностей розвитку світової економіки;
- в) кількісна характеристика світової економіки.

7. Об'єкт міжнародної економічної статистики:

- а) світове господарство та економічні явища і процеси, що відбуваються в ньому;
- б) дані окремих країн про їх економічний розвиток;
- в) процеси, які відбуваються у світовому господарстві.

8. Основна функція Євростату:

- а) забезпечувати потреби Європейського Союзу в інформації;
- б) накопичувати дані міжнародної статистики для країн Європи;
- в) удосконалювати методологію статистичних служб країн Європи.

9. Мета впровадження міжнародних стандартів статистики та обліку в Україні:

- а) досягнути зіставності показників з показниками інших країн;
- б) удосконалити статистику та облік в Україні;
- в) поліпшити рівень життя населення України.

10. Мета розробки міжнародних стандартів статистики та обліку:

- а) удосконалення методології статистики та обліку окремих країн;
- б) полегшення роботи міжнародних організацій;
- в) поліпшення зіставності показників розвитку окремих країн.

11. Міжнародний стандарт статистики – це:

а) рекомендації Статистичного відділу ООН щодо визначення окремих показників розвитку країн;

б) документ, затверджений Економічною і соціальною радою ООН, в якому надаються рекомендації щодо визначення змісту статистичних показників, їх класифікації і системи;

в) нормативний документ, розроблений Статистичною комісією ООН для країн, територій, міжнародних організацій.

12. Виберіть з наведеного переліку міжнародний статистичний стандарт:

а) Система національних рахунків Голландії;

б) Керівництво зі складання платіжного балансу;

в) Міжнародні стандарти фінансової звітності.

13. Методологію якого міжнародного статистичного стандарту покладено в основу побудови інших статистичних стандартів?

а) Система національних рахунків;

б) Керівництво зі складання платіжного балансу;

в) Міжнародні стандарти фінансової звітності.

14. Джерело даних міжнародних статистичних публікацій:

а) дані усіх міжнародних організацій;

б) банки даних міжнародних статистичних організацій;

в) дані національних статистичних служб.

15. Міжнародні публікації з міжнародної економічної статистики:

а) Статистичний щорічник ООН;

б) Демографічний щорічник ООН;

в) Щорічник статистики національних рахунків.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.

2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.

3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

ТЕМА 2. КЛАСИФІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНІЙ СТАТИСТИЦІ. ОСОБЛИВОСТІ КОРИСТУВАННЯ КЛАСИФІКАТОРАМИ

Класифікації, що використовуються в міжнародній статистиці. Організація кодування державної статистичної звітності. Статистичний облік господарських суб'єктів та видів діяльності. Кодування частин світу (територій), країн, валют, одиниць виміру. Міжнародні класифікації видів економічної діяльності, видів продукції. Міжнародні функціональні класифікації видів витрат. Міжнародні класифікації занять, професій, освіти. Особливості користування класифікаторами.

ЛЕКЦІЯ

1. Класифікації як найважливіший елемент при міжнародних зіставленнях даних

Важливим завданням міжнародної економічної статистики є упорядкування інформації про різні аспекти економічних процесів для виявлення загального стану та структури економіки, що досягається за допомогою класифікацій.

Класифікації як найважливіший і складний елемент, особливо при міжнародних зіставленнях даних, є другим після спостереження етапом економіко-статистичних досліджень.

Класифікації в міжнародній економічній статистиці – це розподіл елементів сукупності за певною ознакою чи декількома атрибутивними ознаками. На відміну від групувань класифікації розглядаються як стандарт та затверджуються Статистичною комісією ООН.

Основні класифікації, які використовуються в міжнародній економічній статистиці:

- галузей економіки;
- продукції;
- витрат за цілями;
- зайнятості, професій, освіти.

Використання у практиці міжнародних зіставлень методу переходу від категорії однієї міжнародної класифікації до категорії іншої класифікації (розробка перехідних таблиць, так званих перехідних ключів) не може на сьогодні повністю вирішити поставлене перед національною статистикою завдання обчислення найважливіших показників макrorівня за міжнародною методологією, що орієнтована на СНР і дозволяє аналізувати інформацію про статистичні об'єкти з різним ступенем господарської відокремленості та однорідності видів діяльності.

Головною класифікацією видів діяльності визначено Міжнародну стандартну галузеву класифікацію всіх видів економічної діяльності (ISIC), яка використовується в багатьох галузях статистики, де існує необхідність у більш докладних даних за видами діяльності.

У групі класифікацій товарів та послуг головною визначено Класифікацію основних продуктів (CPC), яка має забезпечувати міжнародні порівняння статистичних даних, які стосуються товарів і послуг.

Особливу групу становлять функціональні класифікації, або класифікації витрат за цілями:

- класифікація індивідуального споживання за цілями (COICOP);
- класифікація функцій органів управління (COFOG);
- класифікація цілей некомерційних закладів, які обслуговують домашні господарства (COPNI);
- класифікація витрат виробників за цілями (COPP).

Серед класифікацій занять і освіти головною визначено Міжнародну стандартну класифікацію професій (ISCO-08).

2. Міжнародні класифікації видів економічної діяльності

Статистичною комісією ООН зареєстровано такі класифікації видів економічної діяльності на міжнародному та національному рівнях:

Рекомендовані: Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності (International Standard Industrial Classification of All Activities ISIC);

Аналог: Загальна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності в Європейському Співтоваристві (General Industrial Classification of All Activities within the European Communities).

Споріднені:

- Північна американська галузева класифікаційна система (North American Industrial Classification System NAICS-Canada);
- Північна американська галузева класифікаційна система (NAICS-Mexico);
- Північна американська галузева класифікаційна система (NAICS-USA);
- Австралійська і Новозеландська галузева класифікація (Australian and New Zealand Industrial Classification ANZSIC).

Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності (ISIC) призначена для опису інституційних одиниць за їхньою основною класифікаційною ознакою – видом економічної діяльності. Вона використовується у системі національних рахунків, бухгалтерському, податковому обліку та інших галузях економічної науки, у статистичній практиці, при ідентифікації підприємств згідно з видами економічної діяльності. ISIC також використовується як основа для розробки класифікацій видів економічної діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Початковий варіант міжнародної стандартної класифікації усіх видів економічної діяльності було прийнято у 1948 р. Відтоді ISIC широко застосовувалась як на національному, так і на міжнародному рівнях при класифікації даних за видом економічної діяльності в галузі народонаселення, зайнятості, виробництва, національного доходу, а також іншої економічної та соціальної статистики. У ряді країн, що розвиваються та трансформуються, міжнародну стандартну класифікацію усіх видів економічної діяльності застосовують як основу для розробки власних класифікацій усіх видів економічної діяльності. Наприклад, в Україні її було впроваджено в 1996 році. Значного ступеня зіставності було досягнуто між класифікаціями окремих країн і міжнародною. При цьому забезпечувалась відповідність категорій на рівнях деталізації, прийнятих у національних класифікаціях, до міжнародної.

Тепер дедалі більше країн здійснюють побудову своїх статистичних рядів показників відповідно до міжнародної стандартної класифікації усіх видів

економічної діяльності. Це ООН, Міжнародна організація праці, ФАО, ЮНЕСКО та інші міжнародні організації, які застосовують цю класифікацію для публікації й аналізу статистичних даних.

Як свідчить досвід використання міжнародної стандартної класифікації усіх видів економічної діяльності, необхідно періодично переглядати структуру і визначати її категорії та засадничі принципи, оскільки в організації економічної діяльності відбуваються зміни і набувають сили нові види економічної діяльності. Деякі аспекти слід розширювати, уточнювати чи поліпшувати.

З цією метою ISIC була переглядалася і змінювалася Статистичною комісією ООН. У кожному з випадків комісія зберегла (наскільки це було можливо) зіставність між переглянутими і попереднім варіантами класифікацій, незважаючи на внесені зміни, модифікації та інші удосконалення.

В основі міжнародної стандартної класифікації усіх видів економічної діяльності лежить одна з трьох ознак: призначення продукції, яка виробляється; єдність технології виробництва; однорідність використовуваної сировини.

Об'єкт класифікації – види економічної діяльності господарюючих суб'єктів.

ISIC складається з таких 17 розділів:

- A. Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство
- B. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
- C. Переробна промисловість
- D. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
- E. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами
- F. Будівництво
- G. Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів
- H. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність
- I. Тимчасове розміщування й організація харчування
- J. Інформація та телекомунікації
- K. Фінансова та страхова діяльність
- L. Операції з нерухомим майном
- M. Професійна, наукова та технічна діяльність
- N. Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування
- O. Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування
- P. Освіта
- Q. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
- R. Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
- S. Надання інших видів послуг
- T. Діяльність домашніх господарств
- U. Діяльність екстериторіальних організацій і органів

3. Міжнародні класифікації продукції

Статистичною комісією ООН зареєстровано такі класифікації продукції:

Рекомендовані:

- Класифікація основної продукції (Central Product Classification);
- Попередня класифікація основної продукції;
- Гармонізована система опису і кодування товарів (Harmonized Commodity Description and Coding System – HS).

Аналог:

Міжнародна стандартна торговельна класифікація (Standart International Trade Classification);

Класифікація найбільш поширених економічних категорій (Classification by Broad Economic Categories Defined in terms);

Класифікація продукції за видами діяльності (Classification of Product by Activity – CPA).

Міжнародна стандартна галузева класифікація усіх видів економічної діяльності не може використовуватися для вимірювання обсягу продукції на будь-якому деталізованому рівні, тому що неможливо встановити однозначну відповідність між видами діяльності і продукцією.

Для цього розроблено окрему класифікацію – **Класифікацію основної продукції (CPC)**. Метою створення CPC є закладення методологічних основ для міжнародного зіставлення статистичних даних про продукцію. Класифікація основної продукції є основою для країн, які розробляють нову або адаптують чинну аналогічну класифікацію згідно з міжнародними стандартами. CPC використовують у статистиці сільського господарства, промисловості та інших галузей економіки, системі національних рахунків, статистиці зовнішньої торгівлі.

Призначення CPC: опис економіки з огляду на вироблену і спожиту продукцію. Термін «продукція» означає товари та послуги.

CPC рекомендована як базова класифікація для розробки за певними правилами класифікації продукції для міжнародного та національного рівнів. Вона пов'язана з ISIC перехідним ключем через відповідність видів економічної діяльності та результатів цієї діяльності – продукції.

Система кодування CPC побудована на основі десятизначної системи, при цьому кожному рівню з п'яти ієрархічних рівнів відповідає код, що складається максимум з п'яти цифр. Перша цифра призначена для визначення розділу. Якщо додати ще одну цифру, то визначимо підрозділ, ще одну – групу, далі – клас, і всі п'ять цифр характеризують підклас.

Класифікація основної продукції охоплює усі види продукції, які можуть бути об'єктом внутрішньої чи міжнародної угоди або слугувати резервом, включаючи рухомі і нерухомі товари і послуги, майнові цінності невиробничого характеру, у тому числі земельні ділянки і нематеріальні активи, цінності (патенти, ліцензії, товарні знаки та авторські права).

Іншою важливою рисою CPC є те, що в ній дається опис послуг.

CPC побудована на певних методологічних принципах. Однорідність у межах категорій наближається до максимальної. Категорії CPC для транспортабельної продукції ґрунтуються на фізичних характеристиках та внутрішній природі продукції. Ці ознаки властиві самій продукції, наприклад: сировина, з якої вона виробляється; стадія виробництва, на якій вона знаходиться; можливість чи неможливість її збереження; спосіб та мета її виробництва; її призначення чи категорія користувачів, для яких вона призначається; ціни, за якими вона продається, тощо. Використовується критерій галузевого виникнення продукції (зв'язок із ISIC). Спосіб виробництва продукції не обов'язково відповідає її видовому походженню, хоча дуже часто вони збігаються. В окремих випадках за одного виду діяльності виробляється зовсім різна за своєю природою продукція. Такі самі проблеми щодо

видового походження виникають у тих випадках, коли продукцією деяких видів діяльності є як товари, так і послуги. Потрібно розуміти, що природа певних послуг може помітно відрізнятися від природи продукції, і внаслідок цього дана продукція і послуги включаються в різні частини СРС. Для цих послуг відведено окремий розділ.

Розмежування продукції та послуг важливе з теоретичної точки зору і може бути необхідним при обробці та аналізі окремих даних економічної статистики. Якщо об'єкт будь-якої операції не підпадає під категорію, яка стосується продукції, то він має бути віднесений до іншої категорії СРС.

Різновидом класифікації в міжнародній статистиці є товарні номенклатури. В номенклатурі всім товарам присвоюються відповідні товарні шифри та закріплюються відповідні місця. Найбільш розповсюджена в практиці зовнішньої торгівлі номенклатура Ради митного співробітництва, розроблена в 1976 р. на базі Брюссельської митної номенклатури, що використовувалася з 1951 р. Крім функції міжнародної торговельної класифікації, вона виконує роль класифікаційної схеми при побудові національних митних тарифів. Головною групуючою ознакою, закладеною в основу Брюссельської митної номенклатури, був характер матеріалів, з яких вироблялись товари. Проте у подальшому було зроблено перегрупування, і в основу номенклатури Ради митного співробітництва було закладено ознаку ступеня обробки та походження товарів. Номенклатура Ради митного співробітництва стала основою для розробки головної міжнародної зовнішньоторговельної класифікації 90-х років – *Гармонізованої системи опису та кодування товарів (HS)*.

14 червня 1983 р. було підписано Міжнародну Конвенцію про Гармонізовану систему. Наприкінці 1987 р. її підписали й ратифікували 53 країни ЄЕС, що дало змогу Раді митного співробітництва оголосити про те, що вона набуває чинності з 1 січня 1988 р. Додатком до Міжнародної Конвенції є *Номенклатура Гармонізованої системи (НГС)* – багатоцільовий класифікатор товарів на світовому ринку.

В Україні Гармонізовану систему застосовують для ведення статистики зовнішньої торгівлі з 1 січня 1991 р.

За своєю структурою НГС поділяється на системи класифікації і кодування.

Система класифікації. Об'єктом класифікації є всі товари, що обертаються у міжнародній торгівлі. Їх групують за шістьма підрозділами: 21 розділ, 97 груп (крім того, група 77 – резервна), 33 підгрупи, 1241 товарна позиція, 3558 підпозицій і 5019 субпозицій.

В основу побудови НГС покладено сукупність різних ознак товарів. Розділи формують за такими ознаками:

- 1) походження матеріалу, з якого виготовлено товар;
- 2) призначення товару;
- 3) хімічний склад товарів.

З метою однакового розуміння класифікацій і прискорення пошуку потрібних товарів було розроблено:

1. Положення до Гармонізованої системи (Explanatory Notes to the Harmonized System).
2. Алфавітний покажчик до Гармонізованої системи опису і кодування товарів і пояснення до неї (Alphabetical Index to the Harmonized Commodity Description and Coding System and its Explanatory Notes).

Гармонізована система є найдетальнішим класифікатором у світі. Вона суттєво полегшує єдине тлумачення і визначення термінів, правильне тлумачення класифікаційних групувань, що необхідно при визначенні розмірів мита, при зіставленні даних зовнішньої торгівлі різних країн і проведенні економіко-статистичного аналізу.

Систему кодування створено для одержання інформації про товари, які класифікуються, у зручному вигляді для збирання, передачі й обробки.

У НГС застосовують змішаний метод кодування, коли на вищій стадії деталізації використовують реєстраційний метод, а на всіх наступних – попередню класифікацію товарів на основі сукупності прийнятих ознак. При цьому для позначення розділів і підгруп застосовують римські цифри, а для товарних груп, позицій і субпозицій – арабські. Для товарних підпозицій цифровий код не передбачено, їх позначають рискою «—», яку проставляють перед їхньою назвою в НГС.

Гармонізована система має ряд переваг:

1. Порівняно більш точний опис товарів, що дає змогу полегшити фіксування їх при митному контролі.
2. Уникнення помилок при класифікації та кодуванні товарів, оскільки експортні та імпорتنі документи мають уніфікований характер.
3. Поліпшення зіставності зовнішньоторгової статистики, яка дає можливість урахувати рух товарних потоків через національні кордони, здійснювати ділові переговори, вивчати кон'юнктуру і складати прогнози.

**СХЕМА ГАРМОНІЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ОПИСУ І КОДУВАННЯ
ТОВАРІВ**

Розділ	Назва розділу	Кількість глав і їх шифри
I	Живі тварини та продукти тваринного походження	5 (1–5)
II	Продукти рослинного походження	9 (6–14)
III	Жири та олії тваринного або рослинного походження	1 (15)
IV	Готові харчові продукти	9 (16–24)
V	Мінеральні продукти	3 (25–27)
VI	Продукти хімічної промисловості і пов'язаних з нею галузей промисловості	11 (28–38)
VII	Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	2 (39–40)
VIII	Шкури необроблені, шкіра вичищена	3 (41–43)
IX	Деревина і вироби з деревини	3 (44–46)
X	Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	3 (47–49)
XI	Текстильні матеріали та текстильні вироби	14 (50–63)
XII	Взуття, головні убори, парасольки	4 (64–67)
XIII	Вироби з каменю, гіпсу, цементу	3 (68–70)
XIV	Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	1 (71)
XV	Недорогоцінні метали та вироби з них	12 (72–83)
XVI	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	2 (84–85)
XVII	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	4 (86–89)
XVIII	Прилади та апарати оптичні, фотографічні	3 (90–92)
XIX	Зброя, боєприпаси, їх частини і приладдя	1 (93)
XX	Різні промислові товари	3 (94–96)

XXI	Твори мистецтва	1 (97)
-----	-----------------	--------

Міжнародна стандартна торговельна класифікація (SITC Rev.3)

Основою порівняльного економічного аналізу зовнішньої торгівлі різних країн є Міжнародна стандартна торговельна класифікація ООН (МСТК), якою користується більшість країн світу.

Вперше МСТК була прийнята в 1950 р. Нині SITC діє у третій редакції, яка була прийнята у 1985 р. Вона групує товари за ступенем їх обробки, призначенням та рядом інших ознак, складається з 10 розділів, 67 груп, 261 підгрупи, 1033 товарних позицій та 3118 субпозицій.

За необхідності товарні субпозиції можуть бути деталізовані для національного користування.

На основі SITC було складено ще одну класифікацію ООН, яка отримала назву ***Класифікація найбільш поширених економічних категорій, визначених у термінах SITC Rev.3.*** Вона використовувалася з 1986 р. при складанні зведених показників з міжнародної торгівлі. У ВЕС усі товари, перелічені в SITC, було поділено на 7 розділів також за ознакою призначення продукції, а в групі – за ступенем їх обробки.

З 2002 року використовується ***Класифікація найбільш поширених економічних категорій, визначених у термінах SITC Rev.4 (ВЕС),*** яка була підготовлена з урахуванням більш детального опису товарів, наданих в 2002 році виданням Гармонізованої системи опису та кодування товарів та інформації щодо основного кінцевого споживання.

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТНА ТОРГОВЕЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ

Розділ	Назва	Кількість			
		груп	підгруп	позицій	субпо- зицій
0	Продовольство і живі тварини	10	36	132	344
1	Напої та тютюнові вироби	2	4	11	22
2	Сировина (крім продовольства і пального)	9	36	123	267
3	Мінеральне паливо, мастильні матеріали тощо	4	11	25	37
4	Тваринні і рослинні жири	3	4	21	44
5	Хімічні продукти	9	33	126	474
6	Вироби обробної промисловості, які класифікуються головним чином за родом матеріалів	9	52	233	829
7	Машини і транспортне обладнання	8	50	214	653
8	Різні вироби обробної промисловості	9	31	144	442
9	Товари, які не віднесені до інших підрозділів	4	4	4	6
Усього		67	261	1033	3118

4. Міжнародні функціональні класифікації (витрат за цілями)

Статистичною комісією ООН зареєстровано такі класифікації витрат за цілями:

- Класифікація функцій органів державного управління (Classification of the Function of Government (COFOG));
- Класифікація індивідуального споживання за цілями (Classification of Individual Consumption according to Purpose (COICOP));
- Класифікація цілей некомерційних закладів, які обслуговують домашні господарства (Classification of the Purpose of Non-Profit Institution Serving Households (COPNI));
- Класифікація витрат виробників за цілями (Classification of Outlays of Producers according to Purpose (COPP)).

Класифікація функцій органів державного управління COFOG використовується для класифікації витрат за функціями, які виконують державні органи, була рекомендована 20-ю сесією Статистичної комісії ООН для міжнародного використання замість цільової класифікації державних органів.

Класифікація використовується при вирішенні завдань фінансової статистики державного сектору шляхом групування поточних операцій (споживчі витрати, субсидії та поточні трансферти), капітальних витрат і придбання фінансових активів органами державного управління.

Об'єктами класифікації є функції органів державного управління, які класифіковані за найбільш значимими аспектами діяльності уряду та послідовно деталізовані на трьох рівнях розподілу.

Структурно класифікація складається з двох блоків: ідентифікації та найменування. Блок ідентифікації має чотири цифрових десяткових знаки і побудований з використанням ієрархічного методу класифікації та послідовного методу кодування.

Формула кодового позначення:

$$XX + X + X,$$

де 1-й рівень – основні групи (перші два знаки); 2-й рівень – групи (перші три знаки); 3-й рівень – підгрупи (чотири знаки).

Двозначні основні групи агреговані у головні функції державних органів:

- 01 – Державні служби загального призначення;
- 02 – Оборона;
- 03 – Суспільний порядок і безпека;
- 04 – Економічні питання
- 05 – Охорона наколишнього середовища
- 06 – Житлові та комунальні послуги;
- 07 – Охорона здоров'я;
- 08 – Відпочинок, культура та релігія;
- 09 – Освіта;
- 10 – Соціальний захист.

Основні групи можуть бути використані при розробці національних бюджетних класифікацій, зокрема створення функціональної структури витрат, з урахуванням їх подальшої деталізації.

Класифікатор витрат на споживчі товари і послуги

Класифікатор призначено для використання при проведенні економіко-статистичного аналізу витрат домашніх господарств, а також при проведенні зіставлень з іншими країнами в межах програм міжнародних зіставлень (ПМЗ).

Його розроблено за принципами побудови міжнародної класифікації індивідуального споживання за цілями (COICOP), а також класифікації витрат виробників за цілями (COPP), які розглядалися на спільних засіданнях ЄЕК/ОЄСР з питань національних рахунків (травень 1995 р.).

Класифікатор використовується для виявлення і групування витрат домашніх господарств, призначених для задоволення їх соціально-економічних потреб.

Об'єктами класифікації є види витрат на споживчі товари і послуги для індивідуального використання.

Структурно класифікатор складається з 2-х блоків: ідентифікації та найменування. Блок ідентифікації має ієрархічну систему класифікації, що складається з 3-х рівнів, і послідовну систему кодування з використанням цифрових десяткових знаків.

Формула кодового позначення:

$$XX + X + X,$$

де 1-й рівень – категорії (перші два знаки); 2-й рівень – групи (перші три знаки); 3-й рівень – підгрупи (перші чотири знаки).

Категорії є найбільш важливими узагальненими споживчими товарами і послугами:

01–12 Витрати на індивідуальне споживання домашніх господарств:

01 – Харчові продукти та безалкогольні напої;

02 – Алкогольні напої та тютюнові вироби;

03 – Одяг і взуття;

04 – Житлові послуги, вода, електроенергія, газ та інші види палива;

05 – Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне обслуговування житла;

06 – Охорона здоров'я;

07 – Транспорт;

08 – Зв'язок;

09 – Відпочинок і культура;

10 – Освіта;

11 – Ресторани і готелі;

12 – Різні товари і послуги;

13 – Витрати на індивідуальне споживання некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства

14 – Витрати на індивідуальне споживання органів державного управління

На подальших рівнях розподілу забезпечується послідовна конкретизація споживчих товарів і послуг за найбільш значимими для кожної категорії ознаками.

Відповідно до міжнародної практики проведено визначення споживчих товарів на третьому рівні за терміном використання: короткострокового, середньострокового, довгострокового – та виокремлено надання послуг.

У *Класифікації цілей некомерційних закладів, які обслуговують домашні господарства (НКОДГ)* класифікуються окремі витрати НКОДГ за програмними цілями, досягненню яких вони слугують. Разом з тим в більшості країн інформації

про діяльність НКОДГ мало, тому з практичної точки зору одиницями класифікації зазвичай слугують ці НКОДГ. Багато, якщо не більшість, НКОДГ мають одну мету і можуть безперечно бути віднесені до однієї з перерахованих у класифікації цілей. Навіть якщо відповідно до широкого визначення завдань та чи інша НКОДГ виконує дві або більше функцій (наприклад, релігійна організація, яка містить лікарні і школи, а також організовує релігійні церемонії), зазвичай можна визначити окремі одиниці за кожною з функцій. Якщо за кожною функцією визначити окрему одиницю або вивести оціночний показник не вдається, то дану НКОДГ в цілому співвідносять з тією метою, яка є переважаючою за ознакою зайнятості або загальним обсягом витрат.

Винятком є цільові фонди і благодійні організації, які фінансують дослідницьку і наукову діяльність за двома або більше напрямками. Витрати на такі дослідження розподіляють окремо за відповідними функціями.

Структурно класифікатор складається з 2-х блоків: ідентифікації та найменування. Блок ідентифікації має ієрархічну систему класифікації, що складається з 3-х рівнів, і послідовну систему кодування з використанням цифрових десяткових знаків.

Формула кодового позначення:

$$XX + X + X,$$

де 1-й рівень – категорії (перші два знаки); 2-й рівень – групи (перші три знаки); 3-й рівень – підгрупи (перші чотири знаки).

Категорії є найбільш важливими узагальненими послугами:

- 01 – Житлові послуги;
- 02 – Охорона здоров'я;
- 03 – Відпочинок і культура;
- 04 – Освіта;
- 05 – Соціальний захист;
- 06 – Релігія;
- 07 – Політичні партії, профспілкові та професійні організації;
- 08 – Охорона навколишнього середовища;
- 09 – Послуги, які не віднесені до інших категорій.

Сфера охоплення **Класифікації витрат виробників за цілями (КВВЦ)** поширюється на витрати виробників і, зокрема, ринкових виробників корпоративного (нефінансового і фінансового) сектора. З практичних міркувань КВВЦ не може бути використана для класифікації пов'язаних з виробництвом витрат органів державного управління, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ), і домашніх господарств, оскільки основний обсяг виробництва в цих секторах віднесений до їх витрат на кінцеве споживання, які добре підлягають аналізу за допомогою інших класифікацій.

Структурно класифікатор складається з 2-х блоків: ідентифікації та найменування. Блок ідентифікації має ієрархічну систему класифікації, що складається з 3-х рівнів, і послідовну систему кодування з використанням цифрових десяткових знаків.

Формула кодового позначення:

$$XX + X + X,$$

де 1-й рівень – категорії (перші два знаки); 2-й рівень – групи (перші три знаки); 3-й рівень – підгрупи (перші чотири знаки).

Категорії є найбільш важливими узагальненими витратами:

01 – витрати на інфраструктуру;

02 – витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;

03 – витрати на охорону навколишнього середовища;

04 – витрати на маркетинг;

05 – витрати на розвиток людських ресурсів;

06 – витрати на програми поточного виробництва, адміністративно-господарську діяльність та управління.

5. Міжнародні класифікації занять, професій і освіти

Статистичною комісією ООН зареєстровано такі класифікації занять, професій і освіти:

Рекомендовані:

– Міжнародна класифікація статусу зайнятості (International Classification of Status in Employment (ICSE-93);

– Міжнародна стандартна класифікація професій (International Standard Classification of Occupations (ISCO-08);

– Міжнародна стандартна класифікація освіти (International Standard Classification of Education (ISCED 2011).

Класифікація занять – це інструмент для упорядкування всіх робіт на підприємстві, в галузі і країні у вигляді чітко визначеної множини груп.

Класифікація занять включає два елементи:

–*описовий елемент*, який може бути просто набором найменувань занять і професійних груп, але в основному це опис обов’язків і функцій, а також інших аспектів робіт, які включені в ту чи іншу групу. Ці описи можна назвати словником занять;

–*класифікаційна система* містить орієнтири для віднесення робіт до більш дрібних груп занять з їх подальшим агрегуванням у більш великі групи.

Національні класифікації і словники занять зазвичай мають кілька цілей. Хоча детальний опис занять і структури класифікації слід вважати частинами єдиного цілого, але різні користувачі виявляють неоднаковий інтерес до окремих її елементів. Детальні описи занять використовують ті, хто потребує інформації про завдання, функції і умови праці на окремих роботах (тобто ті, хто займається працевлаштуванням, професійним навчанням і орієнтацією, контролем за міграцією тощо). Описи занять повинні бути орієнтовані головним чином на запити цих користувачів, але вони також містять елементи, необхідні для використання відповідних систем агрегування.

Структуру класифікації, тобто правила агрегування окремих занять у групи, слід розробляти, перш за все маючи на увазі завдання полегшити розподіл робіт та осіб за групами, зокрема для зіставлення тих, хто шукає роботу, і вільних вакансій, або для статистичного аналізу ринку праці і соціальної структури.

Міжнародна стандартна класифікація професій – рекомендована Міжнародною конференцією статистики праці Міжнародного бюро праці для

переведення національних даних у систему, що полегшує міжнародний обмін професійною інформацією.

Поточну редакцію ще називають ISCO-08, вона була опублікована в 2008 і є четвертою ітерацією після попередніх ISCO-58, ISCO-68 та ISCO-88.

ISCO-88 була прийнята за основу при розробці національного класифікатора України «Класифікатор професій».

ISCO покликана полегшити міжнародне спілкування у сфері занять як між користувачами, так і між статистиками. Тому ISCO має бути придатна для використання з різною метою на національному рівні і в той же час враховувати можливості її використання, які випливають з її міжнародного характеру.

Міжнародно зіставлені дані про групи занять використовуються перш за все для:

а) зіставлення розподілу зайнятого населення або якого-небудь іншого показника (наприклад, заробітної плати, робочого часу, нещасних випадків на виробництві, доходу, споживання, звичок до читання) може застосовуватися для груп занять у двох або більше країнах;

б) зіставлення даних за групами занять у різних країнах, наприклад зіставлення середньої заробітної плати програмістів у країні А і в країні Б або кількості промислових дизайнерів у двох країнах;

в) узагальнення даних різних країн, які входять до зіставлених груп, наприклад, з метою отримати необхідну інформацію для вивчення нещасних випадків або хвороб, які пов'язані з певними групами занять, що виконуються в таких умовах, за яких робітники можуть зазнавати впливу шкідливих речовин.

Досвід показує, що на міжнародному рівні більшість користувачів даних про заняття потребують інформації більш високого ступеня агрегування – переважно для цілей *а*. Суттєвий виняток становлять міжнародні обстеження заробітків, нещасних випадків та інших умов праці. Такі дослідження, як правило, потребують більш детального поділу за групами занять, інколи у вигляді комбінаційних таблиць з виділенням галузей і/або статусу зайнятих.

Важливо зазначити, що зіставлення типу *а* передбачають охоплення всіх видів робіт, тоді як для інших цілей достатньо даних про окремі заняття або їх групи. В цілому інтереси всіх користувачів можуть стосуватися всіх занять, однак на практиці йдеться лише про деяку їх підмножину.

Головне призначення Міжнародної стандартної класифікації занять пов'язано з міжнародним доббором кадрів та регулюванням довгострокової і короткострокової міграції працюючих між країнами. Розроблені й узгоджені в міжнародному масштабі детальні описи категорій занять, які можуть слугувати «загальною мовою» для країн і організацій, залучених до відповідних програм, здатні значною мірою підвищити ефективність комунікацій, необхідних для їх втілення.

Основні групи та підгрупи основних груп ISCO 08

1 Керівники, менеджери

11 Генеральні директори, вищі керівні кадри та члени виконавчих та законодавчих органів

12 Керівники адміністративних та комерційних підрозділів

13 Керівники та керівні працівники управління, виробництва та спеціалізованих служб

- 14 Керівники та керівні працівники готелів, ресторанів, закладів торгівлі та інших послуг
- 2 Професіонали*
- 21 Спеціалісти в галузі технічних наук
- 22 Спеціалісти в галузі охорони здоров'я
- 23 Спеціалісти в галузі освіти
- 24 Спеціалісти в галузі управління підприємствами
- 25 Спеціалісти в галузі інформаційних технологій та комунікацій
- 26 Спеціалісти в галузі права, соціальних наук та культури
- 3 Техніки та помічники професіоналів*
- 31 Проміжні професії в галузі технічних наук
- 32 Проміжні професії в галузі охорони здоров'я
- 33 Проміжні професії в галузі фінансів та адміністрування
- 34 Проміжні професії в галузі юридичних послуг, соціальних послуг та подібні
- 35 Технічні працівники в галузі інформації та комунікації
- 4 Технічні службовці*
- 41 Офісні працівники
- 42 Працівники рецепції, банківські працівники та подібні
- 43 Працівники служб обліку та постачання
- 44 Інші службовці адміністративного типу
- 5 Працівники сфери торгівлі та послуг
- 51 Персонал, що надає прямі послуги приватним особам
- 52 Комерсанти та продавці
- 53 Персонал по догляду
- 54 Персонал служб захисту та безпеки
- 6 Кваліфіковані робітники сільськогосподарської, лісової та рибної галузі*
- 61 Працівники та кваліфіковані комерційні робітники сільського господарства
- 62 Кваліфіковані комерційні професії лісового господарства, рибного господарства та мисливства
- 63 Працівники сільського господарства, рибалки, мисливці та збирачі харчової продукції
- 7 Кваліфіковані працівники промисловості та ремісництва*
- 71 Кваліфіковані професії будівельної промисловості та подібні, крім електриків
- 72 Кваліфіковані професії металургії, машинобудування та подібні
- 73 Кваліфіковані професії ремісництва та поліграфії
- 74 Професії в галузі електрики та електротехніки
- 75 Професії в галузі харчування, обробки деревини, одягу та інші кваліфіковані професії промисловості та ремісництва
- 8 Оператори устаткування та машин, монтажники*
- 81 Оператори стаціонарних установок та машин
- 82 Робітники складання
- 83 Оператори важких підйомних та маневрувальних машин та механізмів
- 9 Елементарні професії*
- 91 Помічники по господарству

92 Некваліфіковані робітники сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства

93 Некваліфіковані робітники шахт, будівельної промисловості, суспільних робіт, мануфактурної промисловості та транспорту

94 Помічники по приготуванню їжі

95 Пересувні торговці та інші дрібні вуличні працівники та подібні до них

96 Сміттярі та інші некваліфіковані робітники

0 *Військові професії*

01 Офіцери збройних сил

02 Молодші офіцери збройних сил

03 Інші члени збройних сил

Для міжнародних зіставлень доцільно виділити лише декілька широких категорій «рівня кваліфікації». Для визначення таких рівнів було створено **Міжнародну стандартну кваліфікацію освіти (ISCED)**. Сказане не означає, однак, що кваліфікацію можна отримати лише за допомогою формальної освіти або професійного навчання. Багато видів кваліфікації можна придбати на основі досвіду або неформального навчання, хоча і формальне навчання посідає важливе місце (в одних країнах більше, в інших менше) і набуває більшої значимості на більш високих рівнях кваліфікації. Для цілей кваліфікації в ISCO вирішальним фактором при віднесенні заняття до тієї чи іншої групи є характер кваліфікації, потрібної для виконання завдань і функцій відповідної роботи, а не те, яким чином кваліфікація придбана.

«Спеціалізацію кваліфікації» можна охарактеризувати ширше і вужче, і належить вона до змістового аспекту роботи, виробничих процесів, використовуваного обладнання і матеріалів, продуктів і послуг, що виробляються, тощо. Слова, що використовуються для опису змістових аспектів виробничих процесів і т. ін., необхідно використовувати як ярлики для видів кваліфікації, які пов'язані із заняттями. Ті ж слова використовують для опису груп в кваліфікації галузей виробничої сфери. Отже, деяким працівникам буде неважко «передбачити» професію, в якій вони зайняті більш чи менш вдало, якщо їм відома галузь, в якій вони працюють. Це не означає, що в ISCO як кваліфікаційна ознака використана галузь (хоча в деяких випадках це дійсно має місце): причина в тому, що кваліфікація реально пов'язана з продуктами, матеріалами і т. ін., а вони визначають «галузь», до якої належить заклад, де виконується робота.

Рівні ISCED

Рівень 0 – освіта дітей молодшого віку

Рівень 1 – початкова освіта

Рівень 2 – перший етап середньої освіти

Рівень 3 – другий етап середньої освіти

Рівень 4 – післясередня нетретинна освіта

Третинна освіта

Рівень 5 – короткий цикл третинної освіти

Рівень 6 – бакалаврат чи його еквівалент

Рівень 7 – магістратура або її еквівалент

Рівень 8 – докторантура або її еквівалент

6. Міжнародний досвід побудови системи статистичних реєстрів

Завдання та характер статистичного реєстру або реєстрів однієї країни (деякі країни мають їх декілька) визначаються факторами, які притаманні цій країні. Першим фактором є поставлена перед реєстрами мета. До цього часу реєстри широко використовувались у рамках проведення статистичних обстежень. У деяких країнах вони використовувались іноді як безпосереднє джерело статистичних даних. Другим важливим фактором є той факт, що законодавчі положення визначають як дані, що можуть використовуватись у статистичному реєстрі, так і межі, в яких ці дані можуть бути збережені. Третій фактор – дані використовуються органами статистики для ведення свого реєстру, оскільки практично вони не можуть примусити підприємства надавати дані, які йому потрібні.

Країни Європейського Союзу виділили п'ять основних напрямів використання реєстрів:

- створення одиниць статистичного обліку;
- засоби підготовки та координації проведення статистичних досліджень;
- інформаційне джерело для проведення статистичного аналізу «демографії» чисельності підприємств;
- джерела залучення адміністративних даних;
- засоби передачі та розповсюдження даних.

Реєстри підприємств, які розробляються спільно країнами – членами ЄС, повинні бути одночасно реєстрами адміністративних одиниць, а також реєстрами статистичних одиниць (підприємств), та місцевих одиниць економічної активності.

Такі реєстри задумано як мости між адміністративними та статистичними одиницями.

Національні реєстри підприємств, які розробляються з метою їх використання у статистиці, чітко виконують функцію безпомилкової ідентифікації одиниць для того, щоб:

- дозволити збирати дані в адміністративних органах, які до них належать, надати основу при проведенні вибіркового обстеження;
- дати можливість проводити «демографічний» аналіз сукупності підприємств та їх одиниць.

Дані повинні вноситися до реєстру за такими категоріями:

- величини ідентифікації;
- величини стратифікації;
- демографічні величини;
- показники співвідношення між одиницями.

Величини ідентифікації:

1. *Ідентифікаційні номери* повинні залишатися незмінними протягом усього існування визначеної одиниці.

2. *Зовнішні ідентифікаційні номери* використовуються іноді для визначення місцезнаходження одиниць.

3. *Стан діяльності або ситуація.* На практиці з різних причин у реєстрі необхідно враховувати «сплячі» правові одиниці або зберігати підприємства чи статистичні одиниці, що згорнули свою діяльність. У цьому разі необхідно управляти кодом стану одиниці «жива» або «мертва». Для правової одиниці цей стан буде

«юридичним», для статистичних одиниць (підприємство, місцева одиниця) – «економічним».

4. Назва:

– правових одиниць.

Для фізичних осіб треба мати точні відомості про громадянський стан особи, для юридичних необхідно записувати офіційну назву;

– підприємства.

Багато підприємств мають свою назву незалежно від назви правової одиниці, яка їх контролює;

– місцевих одиниць.

Іноді назву місцевої одиниці необхідно помітити як «вивіска», тому що часто її плутають з повною назвою підприємства.

5. Юридична форма. У кожній країні необхідно мати класифікатор юридичних форм і категорій правових одиниць.

6. Адреса. Для місцевих одиниць необхідно записувати їх фізичну адресу, місцезнаходження, а для правових одиниць та підприємств – ідентифікаційний номер місцевої одиниці, який є їх офіційною адресою.

Величини стратифікації:

1. Діяльність. Будь-якій статистичній одиниці, підприємству, місцевій одиниці, одиниці економічної діяльності необхідно статистично визначити види її діяльності:

- а) код основного виду діяльності;
- б) «допоміжний» код для місцевих одиниць;
- в) додаткові коди;
- г) другорядні види діяльності.

2. Розмір:

- а) кодування розміру залежно від зайнятості;
- б) кодування розміру залежно від обороту;
- в) кодування розміру згідно з нетто-активами.

3. Інституційний сектор. Кожне підприємство повинно мати можливість класифікуватися в інституційний сектор згідно з національним рахівництвом та бухгалтерським обліком.

Демографічні величини:

Мінімум три показники повинні зазначатись для кожної з одиниць з метою проведення першого демографічного аналізу сукупності підприємств та їх місцевих одиниць.

1. Дата створення.

Для фізичної особи – це дата адміністративного визначення як юридичної основи підприємства. Для юридичної особи – це юридична дата створення правової одиниці.

Для статистичних одиниць, підприємств місцевих одиниць – це початкова дата створення.

2. Дата запису в реєстр.

3. Дата припинення діяльності.

Для правової одиниці:

- а) юридичної особи – це дата закриття, ліквідації, розпуску;
- б) фізичної особи – дата декларації про припинення своєї діяльності.

Для статистичних одиниць, підприємств, місцевих одиниць – дата припинення діяльності.

Показники взаємовідносин між одиницями:

1. Взаємовідносини приналежності.

Взаємовідносини між правовою одиницею та підприємством і відносини між підприємством із залежними статистичними одиницями необхідно датувати:

- початок взаємовідносин;
- закінчення взаємовідносин.

Показники відносин:

а) показник, що характеризує відносини між правовою одиницею та підприємством;

б) показник, що характеризує відносини між підприємством та місцевою одиницею.

2. Відносини контролю.

Хоча реєстр орієнтується на підприємства та їх місцеві одиниці, бажано враховувати належність підприємств до груп.

Група – це комплекс підприємств, що контролюється безпосередньо або опосередковано однією і тією ж правовою одиницею.

Користувачі реєстрів прагнуть, щоб реєстри були «якісними», тобто щоб вони були обґрунтованими, точними та актуальними.

Обґрунтованість означає, що реєстр враховує статистичні або адміністративні одиниці, які необхідні для організації збору даних, та показники по кожній з одиниць дозволяють правильно стратифікувати сукупність одиниць при формуванні вибірок.

Точність вимагає, щоб записані дані відповідали реальним фактам. Актуальність є доповненням точності. Характеристики, що належать до кожної з одиниць, можуть постійно змінюватись. Тобто точний та правильний реєстр повинен давати чітке, наскільки це можливо, уявлення за самий останній період. Окрім цих трьох елементів якості програма гармонізації та розробки реєстрів ЄС спрямована на забезпечення зіставності та координації національних статистик підприємств.

Для цього реєстр, призначений для статистичних цілей, повинен бути централізованим та доступним, тобто єдиним для всіх статистичних служб, організацій, які затверджені щодо збору статистичних даних. Частково доступним реєстр повинен бути і для адміністративних установ та організацій, що беруть участь у збиранні інформації про правові одиниці.

Національні системи статистики підприємств для європейських країн повинні бути гармонізовані і надавати можливість для забезпечення міжнародного зіставлення даних. Відповідність та суттєвість національних реєстрів не є тільки внутрішніми критеріями, вони повинні також враховувати дотримання міжнародних норм ЄС з визначення статистичних одиниць, концепцій та класифікаторів.

Питання для самоконтролю

1. Яке значення мають класифікації у міжнародній економічній статистиці?
2. Головні класифікації у міжнародній економічній статистиці.
3. Які ознаки покладено в основу Міжнародної стандартної галузевої класифікації?

4. З яких основних розділів складається Міжнародна стандартна галузева класифікація?

5. Які особливості має класифікація видів економічної діяльності в Україні порівняно з міжнародною стандартною галузевою класифікацією?

6. Які торгові класифікації товарів існують у практиці міжнародної статистики?

7. Які розділи входять до стандартної міжнародної торгової класифікації?

8. Які особливості має Гармонізована система опису і кодування товарів?

9. Система класифікації Гармонізованої системи.

10. Системи кодування Гармонізованої системи.

11. Охарактеризуйте особливості Міжнародної стандартної класифікації професій.

12. Основні напрями використання статистичних реєстрів.

Тестові завдання

1. Класифікація в міжнародній економічній статистиці – це:

а) розподіл елементів сукупності за певною ознакою чи декількома атрибутивними ознаками, який розглядається як стандарт та затверджується Статистичною комісією ООН;

б) групування економічних об'єктів за певною ознакою;

в) агрегація інформації як у межах груп, так і в цілому за сукупністю.

2. Об'єкт класифікації міжнародної стандартної класифікації усіх видів економічної діяльності:

а) види економічної діяльності господарюючих суб'єктів;

б) галузі економіки;

в) підприємства.

3. Термін «продукція» в міжнародних стандартах з економічної статистики означає:

а) товари та послуги;

б) товари;

в) продукти.

4. Об'єктом класифікації Гармонізованої системи опису та кодування товарів є:

а) всі товари, які обертаються у міжнародній торгівлі;

б) всі товари, які виробляються у світі;

в) всі товари, які обертаються в країнах ЄС.

5. Об'єктом міжнародної класифікації COFOG є:

а) функції органів державного управління, класифіковані за найбільш значимими аспектами діяльності уряду;

б) органи державного управління;

в) фінансові операції.

6. Об'єктом класифікатора витрат на споживчі товари і послуги є:

а) види витрат на споживчі товари і послуги для індивідуального використання;

б) споживчі товари і послуги;

в) види витрат на споживчі товари домогосподарств.

7. Головне призначення Міжнародної стандартної класифікації занять:

- а) міжнародний добір кадрів та регулювання довгострокової і короткострокової міграції працюючих між країнами;
- б) аналіз структури зайнятих у світі;
- в) допомога окремим країнам у побудові класифікації занять.

8. Реєстри в Міжнародних стандартах з економічної статистики рекомендується використовувати:

- а) для поліпшення обліку;
- б) в рамках проведення статистичних обстежень;
- в) для управління економікою.

9. Класифікації дозволяють:

- а) упорядкувати інформацію про різні аспекти економічного процесу для забезпечення загального уявлення про головні наслідки економічного процесу, а також про структуру економіки;
- б) упорядкувати інформацію про різні аспекти економічного процесу;
- в) проаналізувати інформацію про структуру економіки.

10. На відміну від групувань класифікації:

- а) розглядаються як стандарт та затверджуються Статистичною комісією ООН;
- б) побудовані за атрибутивними ознаками;
- в) забезпечують якісний аналіз структури економіки.

11. Основною вимогою щодо створення системи взаємопов'язаних міжнародних класифікацій є:

- а) визначення головних класифікацій, всі інші однорідні класифікації повинні бути перегруповані відповідно до концепції основних;
- б) всі класифікації повинні бути взаємопов'язані;
- в) базуватися на міжнародній стандартній класифікації усіх видів економічної діяльності.

12. До функціональної класифікації, або класифікації витрат за цілями, необхідно віднести:

- а) Міжнародну стандартну класифікацію всіх видів економічної діяльності;
- б) Класифікацію функцій органів управління;
- в) Міжнародну стандартну класифікацію занять.

13. Серед класифікацій занять і освіти головною визначена:

- а) Міжнародна стандартна класифікація професій;
- б) Міжнародна стандартна класифікація занять;
- в) Міжнародна стандартна класифікація освіти.

14. Головною класифікацією видів економічної діяльності визначена:

- а) Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності;
- б) Загальна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності в Європейському Співтоваристві;
- в) Північна американська галузева класифікаційна система.

15. У групі класифікацій товарів та послуг головною визначена:

- а) Класифікація основних продуктів;
- б) Гармонізована система опису і кодування товарів;

в) Класифікація продукції за видами діяльності.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.
3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.
2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.
5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.
6. United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.
7. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>.

ТЕМА 3. СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ (СНР). МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКІВ СНР

Етапи розвитку міжнародної системи національних рахунків. Загальна характеристика СНР. Інтегровані економічні рахунки та їх компоненти. Рахунки поточних операцій. Рахунки нагромадження. Баланси активів та пасивів. Рахунок товарів і послуг. Рахунок іншого світу.

ЛЕКЦІЯ

1. Етапи розвитку міжнародної системи національних рахунків

Перше видання системи національних рахунків: *Доповідь ООН A System of National Accounts and Supporting Tables («Система національних рахунків і допоміжні таблиці»)*:

– опублікована у 1953 році;

– включає шість типових рахунків для трьох основних секторів: «підприємства», «домашні господарства і приватні некомерційні організації» та «органи державного управління»;

– класифікації потоків, що відбиваються на рахунках, наведені у 12 стандартних таблицях, основу яких становить структура рахунків виробництва, доходів, операцій з капіталом і рахунки зовнішніх операцій.

Позитивні аспекти СНР-1953:

– забезпечення відповідності даної системи визначенням та класифікаціям, що застосовуються або рекомендуються іншими організаціями, в першу чергу МВФ і ОЕСР;

– забезпечення інформаційної бази для оцінки напряму економічного розвитку і прийняття рішень урядом, надання можливості приводити попит і пропозицію виробничих ресурсів у відповідність зі своїми фінансами, забезпечення задоволення певних спільних критеріїв, таких як стабільність економічної системи;

– сприяння появі статистики національного доходу та національного продукту, статистики фінансів та статистики цін;

Основний недолік СНР-1953: не приділялося уваги методологічним проблемам обчислення показників, що включаються в рахунки.

Етапи подальшого розвитку СНР:

– ***видання тимчасового посібника*** з методів обчислення національного доходу, де особлива увага приділялася потребам країн, що розвиваються (1955 р.);

– ***розроблення запитальника*** для розсилання державам-членам з метою регулярного і систематичного збирання інформації про національні рахунки (дані для дев'яти стандартних таблиць);

– ***оприлюднення даних щодо 70 країн і територій***, доповнених інформацією національних статистичних органів і статистичними публікаціями відповідних країн, у Щорічнику зі статистики національних рахунків (*Yearbook of National Accounts Statistics*). (починаючи з 1958 р.);

– ***друге видання СНР-1953*** (1960 р.), що передбачало:

а) врахування зауважень щодо застосування СНР-1953 у різних країнах;

б) внесення ряду поправок, сформульованих ООН спільно з МВФ і ОЕСР з метою збереження або підвищення зіставлення із суміжними міжнародними стандартами;

в) врахування значного досвіду, нагромадженого в цій сфері країнами з плановою економікою, а також відмінностей в потребах країн, які знаходяться на різних рівнях розвитку;

г) подальше розширення включення таблиць руху грошових коштів і витрат-випуску, а в більш довгостроковій перспективі – балансів активів і пасивів.

– ***третє видання СНР-1953*** (1964 р.), що більш повно відповідало Посібнику з платіжного балансу (*Balance of Payments Manual*) МВФ;

– ***видання СНР-1968***, у якому:

а) показники чистого кредитування і запозичення розукрупнено на показники фінансових потоків окремих секторів;

б) рахунки доходів та витрат відокремлено від рахунків операцій з капіталом;

в) баланси активів і пасивів було розроблено для окремих секторів й усієї економіки загалом. У СНР 1968 року було введено додаткові класифікації для

діяльності органів державного управління і некомерційних організацій, а також для трансфертів. Вона передбачала також включення даних про товари і послуги в постійних цінах.

СНР 1968 року складалася з 20 рахунків, які можна поділити на три категорії, і мала такий вигляд.

I. Зведені рахунки:

1. Валовий внутрішній продукт і його використання.
2. Наявний національний дохід і його розподіл.
3. Фінансування капітальних витрат.
4. Зовнішні операції.

II. Рахунки виробництва, споживання і капіталоутворення:

1. Види товарної продукції (товари і послуги, які реалізуються).
2. Нетоварна продукція та послуги (ті, що не реалізуються).
3. Галузі виробництва країни.
4. Послуги державних установ.
5. Послуги приватних некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства.

III. Рахунки доходів і витрат на фінансування капітальних витрат:

1. Нефінансові корпоративні та схожі з ними підприємства.
2. Фінансові установи.
3. Державні установи.
4. Приватні некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства.
5. Домашні господарства з урахуванням приватних нефінансових некорпорованих підприємств.

СНР 1968 року не була міжнародною нормою, вона лише демонструвала, як класифікації, таблиці та рахунки системи можуть бути пристосовані до умов тієї або іншої країни.

Одним з варіантів модифікованої СНР-1968 є Європейська система інтегрованих економічних рахунків (ЄСР), підготовлена Євростатом. Вона відрізняється від СНР тим, що має додаткову інформацію щодо виробництва і фінансів, докладні дані про розподіл і перерозподіл доходів.

СНР 1993 року є черговим етапом у розвитку національного рахівництва. З історичного погляду зміст СНР 1993 року, її аналіз та перегляд відображають поглиблення досвіду і спеціальних знань, які лежать в основі СНР, досягнення більш повного узгодження СНР з іншими міжнародними статистичними стандартами, а також зміну напрямку досліджень в цій галузі.

Близько 120 країн і територій представляли дані статистики національних рахунків в Організацію Об'єднаних Націй для включення до Щорічника після затвердження СНР-1968.

Протягом 1975-1980 років було проведено декілька регіональних нарад з питань аналізування досвіду використання СНР-1968 у різних країнах. У 1979 році Статистична комісія ухвалила рішення про сформування відповідної групи експертів та запропонувала розробити конкретні пропозиції на короткострокову перспективу щодо внесення в СНР уточнень і приведення її у відповідність з новими умовами. На своїх сесіях 1983 і 1985 років Статистична комісія прийняла рекомендації експертної групи, але зазначила, що в ході такої роботи важливо зберегти спадкоємність,

уникаючи серйозної зміни визначень і класифікацій. Пріоритетними було визначено питання, пов'язані з практичним впровадженням СНР в країнах, що розвиваються.

За 1982-1985 роки міжнародні організації, консультанти та національні статистичні установи провели дослідження за темами, які було винесено на обговорення. Результати досліджень було розіслано фахівцям в конкретних галузях з проханням подати свої зауваження, а потім обговорено на регіональних нарадах, в яких брали участь представники національних статистичних служб. У порядку підготовки до наступного етапу роботи Міжсекретаріатська робоча група (представники МВФ, Євростату, ОЕСР) розробила два документи – про організацію перегляду СНР і про концептуальні основи переглянутої СНР.

За 1986-1989 роки групи експертів обговорили широке коло питань за такими темами: структура СНР, зіставлення цін і кількості, зовнішній сектор, сектор домашніх господарств, державний сектор, рахунки виробництва і таблиці витрат-випуску, фінансові потоки та баланси активів і пасивів, а також узгодження СНР і БНГ. У 1989 році для розгляду невирішених питань і аналізу проектів розділів переглянутої СНР було утворено Групу експертів з координації СНР; ця група провела шість засідань.

В основу обговорення проблем СНР було покладено документ, підготовлений Міжсекретаріатською робочою групою. На цих нарадах дедалі більший інтерес викликало питання обліку екологічних аспектів. У 1991 році Статистичній комісії було представлено попередній проект переглянутої СНР. До літа 1992 року в переглянутий комплекс проектів розділів і додатків було внесено подальші уточнення і доповнення. Даний проект було покладено в основу обговорення на міжрегіональному семінарі, який відбувся в жовтні того ж року. У 1993 році Статистична комісія одноголосно рекомендувала затвердити новий проект СНР, а Економічна і соціальна рада Організації Об'єднаних Націй закликала держави-члени і міжнародні організації використати її.

Незважаючи на відсутність суттєвих розбіжностей щодо невирішених питань, на останніх етапах процесу перегляду сформулася програма досліджень за кількома напрямками.

1. Розробка практичних вказівок для чіткого розподілу комісійних зборів за фінансове посередництво, що не підлягають прямому вимірюванню по конкретних користувачах. Комісія прийняла пропозицію Міжсекретаріатської робочої групи з національних рахунків про забезпечення в СНР гнучкого підходу до застосування цього принципу в окремих країнах або групах країн.

2. Розробка порядку умовного обчислення плати за оренду будівель, що знаходяться у власності та користуванні органів державного управління і некомерційних організацій, які обслуговують домашні господарства.

3. Розмежування виплат, що приносять вигоду переважно споживачам, і виплат, що приносять вигоду переважно виробникам. Необхідні подальші дослідження, особливо з урахуванням важливого значення субсидій в деяких країнах.

4. Розмежування організованого і неорганізованого (тіньового) секторів економіки. Провідною організацією, що займається розробкою таких критеріїв, є Міжнародна організація праці (МОП). Це питання включено до програми досліджень з національного рахівництва, що передбачає продовження співпраці з МОП в цій галузі.

5. Облік екологічних аспектів шляхом розробки допоміжних екологічних рахунків. Він потрібен для країн, зацікавлених в побудові системи допоміжних рахунків, необхідних для вироблення політики і проведення аналізу, спрямованих на екологічно безпечне і стійке зростання та розвиток. У цьому напрямі рекомендується продовжувати співпрацю в галузі досліджень і методологічних розробок укладачів національних рахунків і фахівцями з питань навколишнього середовища.

6. Подальше уточнення Класифікації індивідуального споживання за призначенням і Класифікації виробників за призначенням, які мають попередній характер. Що стосується Класифікації функцій органів державного управління, то її модифікація повинна забезпечити як точніше визначення соціальних трансфертів у натуральній формі, так і повніше виявлення таких функцій, які стають дедалі важливішими з точки зору ліквідації та запобігання екологічній шкоді.

7. Подальше вдосконалення матричного формату для рахунків нагромадження та балансів активів і пасивів.

У СНР-1993 розроблено такі проблеми: межі нагромадження і запасів; надання послуг, включаючи послуги, що виробляються в рамках домашніх господарств; види фінансової діяльності, включаючи таку діяльність, як, наприклад, операції з похідними фінансовими інструментами; регіональні рахунки.

В СНР 1993 року було сформульовано дві функції, які вона мала виконувати:

– *пасивна функція*. Національні рахунки є певною організаційною структурою для економічної статистики. Виходячи з цього основна цінність СНР полягає в узгодженості класифікацій і визначень, а також у відображенні взаємозв'язків між різними галузями економіки. Основна увага повинна приділятися поліпшенню вихідних статистичних даних;

– *активна функція*. Національні рахунки головним чином мають полегшувати економічний аналіз і прийняття рішень. Від структури СНР і визначень, які використовуються в ній, залежать не тільки можливості проведення того або іншого виду аналізу, але і сам підхід до розгляду економічних і соціальних проблем.

У 2008 році вийшло доповнене видання Системи національних рахунків 1993 року, опубліковане згідно з прийнятим у 2003 році рішенням Статистичної комісії Організації Об'єднаних Націй..

Система національних рахунків 2008 року (СНР-2008) – це статистична база, що включає в себе всеосяжний, систематизований і гнучкий комплекс макроекономічних рахунків, що використовується для розробки політики, аналізу і наукових досліджень. Це видання підготовлено під егідою Організації Об'єднаних Націй, Європейської комісії, Організації економічного співробітництва і розвитку, Міжнародного валютного фонду і Групи Світового банку.

СНР-2008 призначена для використання всіма країнами і розроблена з урахуванням потреб країн, що перебувають на різних стадіях економічного розвитку. Вона також є першоосновою для стандартів в інших галузях економічної статистики, сприяючи інтеграції цих статистичних систем і приведення їх у відповідність з національними рахунками.

Статистичною комісією СНР-2008 прийнято в якості міжнародного статистичного стандарту для національних рахунків.

2. Загальна характеристика СНР

Система національних рахунків (СНР) – це узгоджений на міжнародному рівні стандартний набір рекомендацій щодо обчислення показників економічної діяльності відповідно до чітких правил ведення рахунків і обліку на макrorівні, заснованими на принципах економічної теорії.

Рекомендації сформульовані у формі системи концепцій, визначень, класифікацій та правил ведення рахунків, які становлять узгоджений на міжнародному рівні стандарт обчислення таких показників, як валовий внутрішній продукт (ВВП) – найбільш часто використовуваний індикатор результатів економічної діяльності.

Концептуальна основа СНР дозволяє обчислювати і представляти економічні показники в форматі, розробленому для цілей економічного аналізу, прийняття рішень і розробки економічної політики. Самі рахунки містять в узагальненому вигляді великий обсяг докладної інформації, організованої відповідно до принципів економічної теорії та уявленнями про функціонування економіки. Вони забезпечують всеохоплюючий і детальний звіт про складну економічну діяльність, що здійснюється в країні, а також про взаємодію між різними економічними суб'єктами і групами суб'єктів, яке здійснюється на ринках або поза ринками.

Концептуальна основа СНР містить рахунки, які є:

- всеохоплюючими щодо всіх видів діяльності і їх наслідків для всіх економічних суб'єктів;
- взаємно узгодженими, оскільки для виявлення впливу одного дії на всі беруть участь в економічному процесі сторони використовуються ідентичні величини і одні і ті ж правила ведення рахунків;
- інтегрованими, оскільки всі наслідки одного дії одного суб'єкта обов'язково відображаються в результируючих рахунках, включаючи баланс активів і пасивів, в якому відбивається вплив дій суб'єктів на вимір багатства.

Рахунки СНР є більше, ніж фіксація стану економіки на деякий момент часу, оскільки на практиці рахунки складаються для послідовно змінюють один одного періодів часу, забезпечуючи таким чином безперервний потік інформації, який незамінний для моніторингу, аналізу та оцінки економічних результатів в часі. СНР надає інформацію не тільки про економічну діяльність за той чи інший період часу, але також про рівні активів і зобов'язань економіки на деякі моменти часу і, таким чином, про багатство жителів країни. Крім того, СНР включає рахунок зовнішніх операцій, що відображає зв'язки між національною економікою даної країни і рештою світу.

В рамках СНР визначені деякі ключові статистичні агрегати, такі як ВВП, які широко використовуються як показники економічної діяльності на рівні всієї економіки в цілому, однак обчислення таких агрегатів давно перестало бути головною метою складання відповідних рахунків. Щоб розуміти, як функціонує економіка, важливо мати можливість спостерігати і аналізувати економічну взаємодію між різними секторами економіки. СНР призначена для застосування на різних рівнях агрегування: на рівні окремих економічних суб'єктів, або, як вони називаються в СНР, інституційних одиниць; груп таких одиниць, або інституційних секторів; або на рівні економіки в цілому.

СНР *призначена* для економічного аналізу, прийняття рішень і розробки економічної політики незалежно від галузевої структури економіки або рівня економічного розвитку країни. Основні концепції і визначення СНР засновані на економічній теорії і принципах, що мають універсальний характер, і не залежать від конкретних економічних умов, в яких вони застосовуються. Класифікації та правила ведення рахунків також є універсальними. Наприклад, немає ніяких підстав прагнути визначати деякі розділи СНР різним чином для менш розвинених економік і для більш розвинених економік; або для великих щодо закритих економік і для невеликих відкритих економік; або для економік з високою інфляцією і для економік з низькою інфляцією. Деякі визначення або правила ведення рахунків, сформульовані в СНР, за певних обставин можуть виявитися надмірними (наприклад, якщо інфляція відсутня), але, тим не менш, загальна система повинна включати визначення і правила, що охоплюють максимально широкий діапазон можливих умов і обставин.

Деякі країни, особливо на початковій стадії, можуть скласти лише невеликий набір рахунків і таблиць для економіки в цілому з мінімальною дезагрегацією по секторам або взагалі без неї, але скорочений набір рахунків або таблиць не є альтернативною системою. Недоцільно спробувати виробити загальні пріоритети збору даних в економічних умовах, які можуть істотно відрізнятися від країни до країни. На практиці пріоритети визначаються для кожної країни економістами-аналітиками або особами, відповідальними за прийняття рішень з питань формування економічної політики, знайомими з конкретною економічною ситуацією, потребами і проблемами конкретних країн, про які йде мова. Наприклад, не має сенсу намагатися визначити загальні пріоритети для країн, що розвиваються, оскільки вони включають дуже неоднорідні країни. Пріоритети в зборі даних можуть відрізнятися як від однієї країни, що розвивається до іншої, так і між країнами, що розвиваються і розвиненими країнами або навіть між двома розвиненими країнами.

3. Концептуальні елементи СНР

СНР вимірює, що сталося в економіці, за участю яких суб'єктів і для яких цілей. У центрі СНР – вимір виробництва товарів і послуг. Вони можуть бути використані для споживання в тому ж періоді, до якого належать рахунки, або можуть накопичуватися для використання в наступному періоді. Іншими словами, величина доданої вартості, створеної в процесі виробництва, являє собою ВВП. Дохід, відповідний ВВП, розподіляється між різними суб'єктами або групами суб'єктів, і саме процес розподілу і перерозподілу доходів дозволяє одному суб'єкту споживати товари і послуги, вироблені іншим суб'єктом, або купувати товари і послуги для подальшого споживання. Загальний підхід до відображення цих типів економічних потоків в СНР полягає в тому, щоб ідентифікувати відповідні види діяльності за допомогою ідентифікації інституційних одиниць економіки і визначення структури рахунків, що відображають різні операції на різних стадіях економічного процесу, за допомогою яких вироблені товари і послуги в кінцевому рахунку споживаються. У загальних рисах ця концепція описана нижче, а більш докладно – далі в розділі 2 і в наступних розділах.

Види діяльності та операції

СНР розроблена для забезпечення інформацією в формі, зручній для аналізу поведінки інституційних одиниць і видів діяльності (виробництва, споживання і

нагромадження активів). Це досягається шляхом відображення обміну товарами, послугами і активами між інституційними одиницями в формі операцій. У той же час відображаються і інші операції, що мають форму платежу за обмін товарами, послугами чи активами дорівнює вартості, але часто в будь-яких формах фінансових вимог, включаючи банкноти і монети.

Інформація про операції є основним джерелом даних, на підставі яких формується оцінка різних елементів рахунків. Використання інформації про операції забезпечує важливі переваги. Перше з них полягає в тому, що ціни, за якими товари і послуги обмінюються на ринку в операціях між продавцями і покупцями, містять інформацію, необхідну для оцінки всіх статей рахунків. По-друге, операції між двома різними інституційними одиницями повинні відображатися обома сторонами, і тому зазвичай двічі відображаються в системі макроекономічних рахунків. Це дає можливість встановлювати в СНР важливі взаємозв'язки. Наприклад, обсяг випуску отримують шляхом підсумовування продажів, поставок по бартеру або товарів, переданих іншим одиницям як трансфертів, плюс зміна запасів готових продуктів. По суті, вартість випуску визначається шляхом підсумовування даних про різні види його використання, відображаються в даних про операції. Таким чином, в економічній системі можна простежити потоки товарів і послуг від їх виробників до кінцевих споживачів. Деякі операції є внутрішніми, відбиваними тільки в бухгалтерському обліку; вони виникають, коли одна одиниця здійснює два види діяльності, таких як виробництво і споживання одного і того ж товару або послуги, але переважна більшість операцій здійснюється на ринках між різними одиницями.

Інституційні сектори економіки

У СНР розрізняють два основних види інституційних одиниць, або суб'єктів господарської діяльності – домашні господарства і юридичні особи. Юридичні особи є або одиниці, створені для цілей виробництва, в основному, корпорації та некомерційні організації (НКО), або одиниці, засновані в результаті політичних процесів, а саме, одиниці сектора державного управління. Визначальною характеристикою інституціональної одиниці є її здатність володіти товарами і активами, приймати на себе зобов'язання, а також брати участь в економічній діяльності і в операціях з іншими одиницями від свого імені.

У СНР інституційні одиниці, які є резидентами даної країни, групуються в п'ять взаємовиключних секторів, що складаються з одиниць наступних видів:

- нефінансові корпорації;
- фінансові корпорації;
- органи державного управління, включаючи фонди соціального забезпечення;
- НКО, які обслуговують домашні господарства (НКОДГ);
- домашні господарства.

У сукупності ці п'ять секторів складають всю економіку країни. Кожен сектор можна далі поділити на підсектори, наприклад, для секторів нефінансових і фінансових корпорацій в окремі підсектори виділяються корпорації, контрольовані органами державного управління, і корпорації, контрольовані іноземними одиницями. СНР забезпечує можливість складання повної послідовності рахунків потоків і балансів активів і пасивів для кожного сектора і, при необхідності, для кожного підсектори, а також для всієї економіки в цілому. Тому загальне число

складаються рахунків в залежності від необхідного і практично здійсненого рівня дезагрегації може бути дуже велике. Тільки дезагеровані на сектори і підсектори дозволяє спостерігати взаємодію між різними частинами економіки, вимір і аналіз якого необхідні для розробки відповідної економічної політики.

Інституційні одиниці, які є резидентами за кордоном, утворюють сектор решти світу. СНР не вимагає складання рахунків щодо економічної діяльності, здійснюваної в іншому світі, але для отримання повного уявлення про економічну поведінку одиниць-резидентів повинні враховуватися всі операції між одиницями-резидентами і одиницями-нерезидентами. Операції між резидентами і нерезидентами відображаються в особливому рахунку, званому рахунком решти світу.

Рахунки та відповідні види економічної діяльності

В даному розділі розміщено короткий опис рахунків СНР. У настільки короткому розділі неможливо повне уявлення про весь обсяг інформації, що міститься в СНР, тому для отримання повного уявлення слід звернутися до глави 2.

Рахунок товарів і послуг

У СНР фундаментальним є тотожність, що виражає той факт, що товари і послуги, вироблені в країні, повинні бути спожиті, використані для нагромадження або експортовані, тоді як всі товари і послуги, використані в даній країні, повинні бути зроблені в цій країні або імпортовані. Це тотожність є основою рахунку товарів і послуг. Коли в ньому зроблені записи, що відображають вплив на ціни податків на продукти та субсидій на продукти, рахунок товарів і послуг стає повністю збалансованим, і на основі його даних можна обчислити ВВП.

Послідовність рахунків

Ця базова тотожність отримала розвиток в СНР в послідовності взаємопов'язаних рахунків потоків, що відносяться до різних видів економічної діяльності, які здійснюють протягом певного періоду часу, і балансів активів і пасивів, в яких відображається вартість запасів активів і зобов'язань інституційних одиниць або секторів на початок і кінець періоду. Кожен потік відноситься до певних видів діяльності, таким як виробництво, освіта доходу, розподіл, перерозподіл або використання доходу. Кожен рахунок відображає наявні ресурси інституційних одиниць і використання цих ресурсів. Кожен рахунок балансується за допомогою балансує статті, яка визначається балансовим методом, тобто як різниця між загальним підсумком ресурсів, які відображені на одному боці рахунку, і загальним підсумком використання, відбитим на іншій стороні рахунку. Балансуюча стаття одного рахунку переноситься в наступний рахунок в якості вступної (вихідної) статті, забезпечуючи таким чином взаємозв'язок між усіма рахунками і об'єднання їх в єдине ціле. Зазвичай балансує стаття вимірює в узагальненій формі чистий результат діяльності, що відображається в даному рахунку, і тому є економічним показником, що представляє значний інтерес і аналітичну значимість. Прикладами балансують статей є додана вартість, наявний дохід і заощадження. Також існує чіткий взаємозв'язок між рахунками потоків і балансами активів і пасивів, оскільки все що відбувається з плином часу зміни, що впливають на активи або зобов'язання інституційних одиниць або секторів, систематично відображаються в тих чи інших рахунках потоків.

Сукупність згаданих вище рахунків відома як «послідовність рахунків», але слід зазначити, що, хоча рахунки необхідно представляти в певному порядку, види

діяльності, які вони описують, не можна розглядати як здійснювані з тією ж послідовністю в часі. Наприклад, доходи створюються постійно в процесі виробництва, в той час як витрати на вироблений випуск продукції можуть також здійснюватися більш-менш одночасно. Економіка – це рівноважна система, в рамках якої одночасно здійснюються взаємопов'язані види економічної діяльності, які включають безліч операцій між різними інституційними одиницями. Між окремими видами економічної діяльності постійно виникає зворотний зв'язок.

У *рахунках поточних операцій* відображається виробництво товарів і послуг, формування доходів в процесі виробництва, подальший розподіл і перерозподіл доходів між інституційними одиницями, а також використання доходів на споживання або заощадження.

У рахунку виробництва відбивається діяльність з виробництва товарів і послуг відповідно до прийнятого визначення меж сфери виробництва в СНР. Балансуюча стаття даного рахунку – валова додана вартість – визначається як вартість випуску за вирахуванням вартості проміжного споживання і є показником вкладу окремого виробника, галузі або сектора в створення ВВП. Валова додана вартість в СНР є джерелом утворення первинних доходів і тому переноситься в рахунок первинного розподілу доходів. Додана вартість і ВВП можуть вимірюватися на чистій основі шляхом вирахування споживання основного капіталу, що відображає зменшення вартості основного капіталу за період його використання в процесі виробництва.

Сукупність таких рахунків показує, як доходи:

- утворюються в процесі виробництва;
- розподіляються інституціональним одиницям, які мають вимоги на створену в процесі виробництва додану вартість;
- перерозподіляються між інституційними одиницями, в основному, органами державного управління за допомогою відрахувань до фондів соціального забезпечення, соціальної допомоги та податків;
- використовуються домашніми господарствами, органами державного управління і некомерційними організаціями, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ), на кінцеве споживання або заощадження;
- використовуються в якості заощадження для фінансування нагромадження багатства.

Рахунки доходів самі по собі становлять значний інтерес з економічної точки зору. Зокрема, вони необхідні для аналізу поведінки інституційних одиниць як кінцевих споживачів, тобто споживачів товарів і послуг для задоволення індивідуальних і колективних потреб і потреб домашніх господарств і суспільства в цілому. Балансує статей для всієї сукупності рахунків доходів є заощадження.

Як балансує статті заощадження переноситься в рахунок операцій з капіталом, перший рахунок в послідовності рахунків нагромадження.

Рахунки нагромадження – це рахунки, в яких відображаються потоки, що впливають на записи в балансі активів і пасивів на початок і кінець звітної періоду. Існують чотири рахунки нагромадження: рахунок операцій з капіталом, фінансовий рахунок, рахунок інших змін в обсязі активів і рахунок переоцінки:

1. У рахунку операцій з капіталом відображаються придбання та вибуття нефінансових активів в результаті операцій з іншими одиницями або внутрішніх операцій, що реєструються в рахунках бухгалтерського обліку, пов'язаних з

виробництвом (таких як зміна запасів матеріальних оборотних коштів і споживання основного капіталу), і перерозподіл багатства за допомогою капітальних трансфертів.

2. У фінансовому рахунку відображаються операції з придбання та вибуття фінансових активів і зобов'язань.

3. В рахунку інших змін в обсязі активів відображаються зміни вартості активів і зобов'язань інституційних одиниць або секторів, що відбулися не в результаті операцій, а внаслідок інших факторів, наприклад, руйнування основних фондів в результаті стихійних лих.

4. В рахунку переоцінки відображаються ті зміни вартості активів і зобов'язань, які є результатом змін їх цін.

Зв'язок між рахунками нагромадження і поточними рахунками операцій забезпечується тим фактом, що заощадження має бути обов'язково використано на придбання фінансових або нефінансових активів того чи іншого типу, включаючи готівкові кошти. Якщо заощадження негативно, перевищення споживання над розташовуваним доходом має фінансуватися шляхом продажу активів або прийняття зобов'язань. Фінансовий рахунок показує, яким чином кошти передаються від однієї групи одиниць до іншої, особливо через фінансових посередників. Доступ до джерел фінансування є неодмінною умовою можливості займатися багатьма видами економічної діяльності.

Баланси активів і пасивів

Баланси активів і пасивів відображають вартість запасів активів і зобов'язань, наявних у інституційних одиниць або секторів на початок і кінець звітного періоду. Як вже зазначалося, вартість активів і зобов'язань на будь-який момент часу змінюється щоразу, коли відбуваються будь-які операції, зміни цін або інші зміни, що впливають на обсяги активів або зобов'язань. Всі вони реєструються в тому чи іншому рахунку нагромадження і, таким чином, вся різниця між вартостями в початковому і заключному балансі активів і пасивів може бути повністю розкладена на компоненти за умови, що активи і зобов'язання, що реєструються в балансі активів і пасивів, оцінені узгоджено з оцінкою операцій та інших змін в активах.

Інші рахунки СНР

СНР являє собою широку і детальну систему макроекономічного обліку, яка виходить далеко за рамки послідовності рахунків і охоплює інші рахунки і таблиці, де зазначено інформацію, яку неможливо включити в основні рахунки, яку інформацію, представлену альтернативними способами, наприклад, у вигляді матриць, які можуть бути більш придатними інструментами для певних типів аналізу. У цьому розділі не передбачається перераховувати всі ці різні елементи, оскільки їх розгляду присвячена глава 2, але за доцільне звернути увагу на два конкретних елемента, що мають важливе значення в СНР.

Таблиці ресурсів та використання

Крім розглянутих вище рахунків потоків і балансів активів і пасивів центральна концептуальна основа СНР також включає детальні таблиці ресурсів та використання в матричній формі, в яких відбивається, як ресурси різних товарів і послуг, вироблених в галузях національної економіки або надходять по імпорту, розподіляються між проміжним і кінцевим використанням, включаючи експорт. Такі таблиці припускають складання ряду інтегрованих рахунків виробництва і утворення доходів для галузей на основі докладних даних, одержуваних з економічних

переписів або обстежень. Таблиці ресурсів та використання забезпечують структуру рахунків, в рамках якої метод товарних потоків може бути застосований систематичним чином; це забезпечує можливість взаємного узгодження підсумків ресурсів і використання окремих видів товарів і послуг. Крім того, таблиці ресурсів та використання містять вихідну інформацію для складання детальних таблиць «витрати-випуск», які можуть використовуватися для економічного аналізу і прогнозування.

Рахунки показників обсягів

СНР також містить конкретні принципи методології розробки інтегрованої системи індексів цін і обсягу для потоків товарів і послуг, валовий і чистої доданої вартості і ВВП, які узгоджені з концепціями і правилами ведення рахунків в СНР. Рекомендується використовувати річні ланцюгові індекси там, де це можливо.

Темпи інфляції та економічного зростання, виміряні належним чином за допомогою індексів цін і обсягу основних агрегатів СНР, є ключовими змінними як при оцінці економічного розвитку в минулому, так і в якості цільових показників при формуванні економічної політики. Вони є важливою частиною СНР при будь-якому темпі інфляції і стають ще більш важливими, якщо інфляція зростає. У СНР також визнається, що збільшення обсягу ВВП не рівнозначно збільшенню реального доходу економіки внаслідок прибутків і збитків, що виникають в результаті змін умов міжнародної торгівлі.

4. Сфери застосування та межі СНР

Основна мета СНР полягає в тому, щоб забезпечити всеохоплюючу концептуальну основу і структуру рахунків, які можуть використовуватися для формування бази макроекономічних показників, придатних для аналізу і оцінки результатів розвитку економіки. Існування такої бази даних є необхідною передумовою для інформованого, раціонального формування економічної політики і прийняття рішень. Деякі більш вузькі області застосування СНР описані нижче.

Моніторинг розвитку економіки

Ряд ключових агрегатів СНР, такі як ВВП і ВВП на душу населення, стали загальновідомими і широко використовуються аналітиками, політичними діячами, пресою, бізнес-співтовариством і суспільством в цілому як узагальнюючі, глобальні індикатори економічної діяльності та добробуту. Дані про динаміку таких агрегатів і пов'язаних з ними показників цін і обсягу використовують для узагальненої оцінки результатів економічної діяльності і, отже, для оцінки відносних успіхів або невдач проводиться урядами економічної політики.

Національні рахунки надають інформацію, що охоплює як різні види економічної діяльності, так і різні сектори економіки. Це дає можливість спостерігати за динамікою таких основних економічних потоків, як виробництво, споживання домашніх господарств, споживання органів державного управління, нагромадження капіталу, експорт, імпорт і т. П., Як за допомогою показників в поточних цінах, так і показників в постійних цінах. Більш того, надається інформація про деякі ключові балансують статті і співвідношення, які можуть бути визначені й виміряні тільки в рамках системи рахунків, наприклад, профіцит або дефіцит бюджету, частка доходу, яка зберігається або інвестується, як в окремих секторах економіки, так і в економіці в цілому, сальдо зовнішньої торгівлі і т. д. СНР також містить дані, які забезпечують

основу для оцінки та інтерпретації динаміки таких короткострокових показників, як місячні індекси промислового виробництва, індекси піт ебітельських цін і цін виробників. Моніторинг розвитку економіки можна здійснювати істотно краще, якщо, принаймні, деякі основні агрегати СНР будуть обчислюватися як щорічно, так і щокварталу, хоча багато рахунки, таблиці і баланси активів і пасивів СНР зазвичай складаються не частіше, ніж один раз на рік.

Макроекономічний аналіз

Національні рахунки також використовують для вивчення факторів, що визначають розвиток економіки країни. Такий аналіз зазвичай полягає в оцінці параметрів функціональних взаємозв'язків між різними економічними змінними шляхом застосування методів економетрики до часових рядах показників вартості та обсягу, сформованих в рамках системи національних рахунків. Види використовуваних для таких досліджень макроекономічних моделей можуть відрізнятися в залежності від школи економічної думки, до якої належить відповідний дослідник, а також від цілей аналізу, але СНР є досить гнучкою, щоб задовольняти вимогам різних економічних теорій і моделей при єдиній умові, що вони приймають основні концепції виробництва, споживання, доходу тощо, які лежать в основі СНР.

Економічна політика на короткострокову перспективу формулюється на основі оцінки останніх тенденцій і поточного стану економіки, а також припущення або точного прогнозу про ймовірні зміни в майбутньому. Короткострокові прогнози, як правило, складаються з використанням вищезазначених економетричних моделей. У середньо- та довгостроковій перспективі економічна політика повинна формулюватися в контексті загальної економічної стратегії.

Розробка економічної політики і прийняття рішень відбуваються на всіх рівнях державного управління, а також в рамках державних і приватних корпорацій. У великих корпорацій, наприклад, багатонаціональних, є можливість створювати власні макроекономічні моделі з урахуванням своїх потреб, для чого їм потрібні дані національних рахунків. Інвестиційні програми великих корпорацій повинні ґрунтуватися на очікуваннях щодо довгострокового економічного розвитку в майбутньому, для чого потрібні дані національних рахунків. Крім того, існують спеціалізовані агентства, складові за винагороду прогнози для окремих клієнтів. Таким агентствам, як правило, необхідні досить детальні дані національних рахунків.

Міжнародні зіставлення

СНР використовується для подання до міжнародних організацій даних національних рахунків, які відповідають стандартним, прийнятим на міжнародному рівні концепціям, визначень і класифікацій. Отримані в результаті дані широко застосовуються для міжнародних зіставлень таких основних агрегатів, як ВВП або ВНП на душу населення, а також для зіставлень структурних статистичних показників, таких як ставлення інвестицій, податків або державних витрат до ВВП. Результати таких зіставлень використовують економісти, представники преси, інші аналітики для оцінки ефективності функціонування економіки тієї чи іншої країни в порівнянні з країнами аналогічного рівня економічного розвитку. Вони можуть впливати на суспільне і політичне думка про відносну ефективності економічних програм точно так же, як дані про динаміку розвитку економіки окремо взятої країни. Крім того, бази даних, що включають набори національних рахунків за групами країн, можуть бути використані для цілей економетричного аналізу, при якому часові ряди

даних і дані перехресних класифікацій об'єднуються, що забезпечує більш широкий діапазон спостережень для оцінки функціональних взаємозв'язків.

Міжнародні організації також використовують показники рівня ВВП або валового національного доходу (ВНД) на душу населення в різних країнах, щоб визначити, чи мають ці країни право на отримання позик, допомоги чи інших засобів, і для визначення умов надання таких позик, допомоги чи інших засобів. Якщо завдання полягає в зіставленні обсягів виробництва або споживання товарів або послуг на душу населення, дані в національних валютах повинні перераховуватися в одну валюту за паритетами купівельної спроможності, а не про обмінні курси. Добре відомо, що в цілому ні ринкові, ні фіксовані обмінні курси не відображають відносну внутрішню купівельну спроможність різних валют. Якщо для перерахунку ВВП чи інших статистичних даних в одну валюту використовують обмінні курси, то ціни, за якими оцінюються товари та послуги в країнах з більш високим доходом виявляються, як правило, відносно більш високими, ніж в країнах з відносно низьким рівнем доходу, перебільшуючи тим самим відмінності між їхніми реальними доходами. Тому розраховані з використанням обмінних курсів дані не можна використовувати в якості показників відносних обсягів відповідних товарів і послуг. Дані про рівні ВВП або ВНД на душу населення різних країн використовують, крім того, щоб визначити, повністю або частково, розміри внесків держав-членів в бюджет тієї чи іншої міжнародної організації для фінансування її діяльності.

Хоча міжнародні організації і використовують СНР, щоб мати можливість збору даних національних рахунків, порівнянних в міжнародному відношенні, СНР була створена не для цієї мети. Вона стала стандартною, або універсальною, системою, яка використовується з незначними змінами або взагалі без змін більшістю країн світу для вирішення власних національних завдань. Національні статистичні органи і державні відомства серйозно зацікавлені в тому, щоб СНР забезпечувала їх власні потреби економічного аналізу і прийняття рішень з питань формування економічної політики, і тому беруть активну участь у розвитку СНР.

Межі в СНР Негрошові операції

Якщо вироблені в економіці товари і послуги продаються за допомогою грошових операцій, їх вартість автоматично відображається в рахунках СНР. Однак багато товарів і послуг не продаються, але надаються, проте, іншим одиницям: наприклад, вони можуть обмінюватися на інші товари або послуги в результаті бартерних операцій або надаватися безоплатно в якості трансфертів в натуральній формі. Такі товари і послуги повинні відображатися в рахунках, хоча їх вартість повинна бути умовно оцінена. Такі товари і послуги виробляються в процесі діяльності, нічим не відрізняється від діяльності з виробництва товарів і послуг для продажу за гроші. Більш того, операції, за допомогою яких ці товари і послуги надаються іншим одиницям, є звичайними операціями, хоча виробники і не отримують грошей взамін. Було б помилково описувати випуск таких товарів і послуг як «умовно обчислений». Наприклад, послуги фінансових посередників, вимірювані в СНР непрямым чином, виявляються в реальності, але їх вартість повинна вимірюватися непрямым чином. Це вартість, а не операція є «умовно обчисленою».

Якщо товари і послуги призначені для власного використання виробників, операції з іншими одиницями не відбуваються. У таких випадках, щоб зареєструвати ці товари або послуги в рахунках, повинні бути відображені внутрішні операції, в

результаті яких виробники використовують товари або послуги для власного споживання або нагромадження капіталу, і їх вартість повинна бути оцінена.

Таким чином, оцінки та умовні обчислення необхідні для того, щоб мати можливість відображати в рахунках виробничу діяльність, випуск якої не реалізується іншим одиницям в грошовій формі. Такі оцінки і умовні обчислення можна інтерпретувати в СНР як введення гіпотетичних видів діяльності або гіпотетичних потоків товарів і послуг. Їх мета прямо протилежна і полягає в тому, щоб зафіксувати в рахунках важливі потоки товарів і послуг, дійсно мають місце в економіці, які в іншому разі не були б охоплені. Щоб отримувати комплексні показники, необхідно оцінити вартість всього випуску товарів і послуг, які не були продані, але були реалізовані іншими способами.

На практиці, однак, в СНР не відбивається весь випуск, оскільки в рахунках не відображаються особисті і домашні послуги, вироблені та спожиті членами тих же домашніх господарств. За винятком цього єдиного суттєвого виключення ВВП являє собою всеосяжний показник сукупної валової доданої вартості, виробленої всіма інституційними одиницями-резидентами. ВВП обмежений випуском товарів і послуг (вироблених в результаті економічних видів діяльності), які одна одиниця може надати іншій одиниці. Не всі види діяльності, які вимагають витрат часу і праці, є виробничими в економічному сенсі, наприклад, такі види діяльності, як споживання їжі, пиття або сон не можуть здійснюватися однією людиною для блага іншого.

Межі сфери виробництва

Визначення виробничої діяльності є основоположним в СНР. У СНР виробництво розуміється як фізичний процес, який здійснюється під відповідальністю, контролем і управлінням інституційної одиниці, в ході якого праця і активи використовуються для трансформації витрат товарів і послуг в випуск інших товарів і послуг. При цьому всі вироблені товари та послуги повинні бути такими, щоб було можна продати їх на ринку або, принаймні, щоб одна одиниця могла надати їх іншій одиниці за плату або безкоштовно. У СНР в межі сфери виробництва включається все виробництво товарів і послуг, фактично призначених для реалізації на ринку шляхом продажу за гроші або обміну по бартеру. Сфера виробництва також включає усі товари або послуги, що надаються безкоштовно органами державного управління або НКОДГ окремим домашнім господарствам або суспільству в цілому.

Виробництво домашніми господарствами

Основна проблема при визначенні видів діяльності, що відображаються в рахунках виробництва СНР, стосується трактування діяльності, в результаті якої виробляються товари і послуги, які можуть бути надані іншим одиницям за допомогою ринкових операцій, але які фактично залишаються у виробників для їх власного використання. Коло таких видів виробничої діяльності дуже широкий; зокрема, до них відносяться:

- виробництво сільськогосподарських продуктів підприємствами домашніх господарств для власного кінцевого споживання;
- виробництво домашніми господарствами інших товарів для власного кінцевого використання: будівництво житла, виробництво продуктів харчування, одягу і т. п. ;
- виробництво житлових послуг власниками осель, в яких вони проживають, для їх власного кінцевого споживання;

– виробництво домашніх і особистих послуг для споживання в рамках того ж домашнього господарства: приготування їжі, догляд за дітьми і їх навчання, прибирання, ремонт і т. п.

Всі ці види діяльності є виробничими в економічному сенсі. Однак включення їх в сферу виробництва в СНР – це не просто питання вартісної оцінки випуску таких видів діяльності. Якщо випуск оцінений в грошовому вираженні, необхідно також дати вартісну оцінку доходів, які створюються в процесі виробництва товарів і послуг, а також дати вартісну оцінку використання товарів і послуг. Очевидно, що за своїм економічним змістом такі потоки істотно відрізняються від грошових потоків. Наприклад, створені доходи автоматично пов'язані зі споживанням вироблених товарів і послуг, вони мають несуттєве значення для аналізу інфляції, дефляції або інших порушень рівноваги в економіці. Включення в рахунок значних за розміром негрошових потоків такого роду разом з грошовими потоками може спотворити картину того, що відбувається на ринках і знизити аналітичну цінність даних.

СНР призначена для забезпечення широкого кола завдань, пов'язаних з аналізом і розробкою економічної політики. Це вимагає дотримання певного балансу між прагненням забезпечити якомога більший охоплення в рахунках різних аспектів економічної діяльності та необхідністю не змішувати дані про потоках, які використовуються для аналізу поведінки ринку і порушень ринкової рівноваги, з умовно оціненими негрошовими вартостями. Тому в межі сфери виробництва СНР включається все виробництво товарів для власного використання, якщо рішення про те, продати товари або залишити їх для власного використання, може бути прийнято після того, коли вони були зроблені, але виключається все виробництво послуг домашніми господарствами для власного кінцевого споживання (за винятком послуг, вироблених за плату найманої домашньою прислугою, і житлових послуг вироблених власниками осель для власного споживання). Такі послуги виключаються, оскільки рішення про їх споживання в рамках домашніх господарств приймається до їх виробництва. Визначення меж сфери виробництва в СНР базується на компромісі, але це розумний компроміс, що враховує потреби більшості користувачів. Якби в межі сфери виробництва були включені особисті і домашні послуги, вироблені членами домашніх господарств для власного кінцевого споживання, обличчя, що в цих видах діяльності розглядалися б як самотійно зайняті, що зробило б категорію безробітних практично неможливою за визначенням. Це підкреслює необхідність обмеження сфери виробництва в СНР і в інших пов'язаних з нею системах статистичних показників ринковими видами діяльності або досить близькими аналогами ринкових видів діяльності.

Інші проблеми, пов'язані з межами сфери виробництва

Деякі природні процеси можуть або не можуть розглядатися як виробництво в залежності від обставин, в яких вони відбуваються. Необхідною умовою для того, щоб та чи інша діяльність вважалася виробничою, є її здійснення з ініціативи, а також під контролем і відповідальністю будь-якої інституційної одиниці, яка реалізує права власності на всю вироблену продукцію. Наприклад, природне зростання у відкритому морі рибних ресурсів, які не включені в міжнародні квоти, не розглядається як виробництво, так як процес не керується ніякої інституційної одиницею, і риба не належить ніякої інституційної одиниці. З іншого боку, вирощування риби в рибницьких господарствах вважається практично таким же процесом виробництва,

як розведення худоби. Точно так само не розглядається як виробництво природне зростання некультивованих лісів або дикорослих фруктів та ягід, тоді як вирощування плодоносних дерев або вирощування дерев для заготівлі деревини або інших видів використання розглядається як виробництво, так само як щорічне вирощування продуктів рослинництва. Цілеспрямована рубка дерев в некультивованих лісах, заготівля дикорослих фруктів і ягід, а також заготівля дров вважаються виробництвом. Аналогічним чином, випадання опадів і стік води з природних руслах не є виробничими процесами, а зберігання води в резервуарах або водосховищах, а також її перекачування по трубопроводу або іншим способом з одного місця в інше відносяться до виробництва.

З наведених вище прикладів видно, що багато видів діяльності або процеси, які можуть представляти вигоду для інституціональних одиниць – як виробників, так і споживачів – в економічному сенсі не є процесами виробництва. Випадання опадів може бути життєво важливо для сільськогосподарського виробництва країни, але воно не є виробничим процесом, випуск якого може бути включений в ВВП.

Межі сфери споживання

Визначення меж сфери виробництва в СНР має наслідки, що виходять далеко за рамки самого рахунку виробництва. Межі сфери виробництва визначають величину доданої вартості і, отже, загальну суму доходу, створюваного в процесі виробництва. Точно так же кордону сфери виробництва визначають коло товарів і послуг, що включаються до витрат домашніх господарств на кінцеве споживання і в фактичне кінцеве споживання. Наприклад, ці витрати включають оцінку вартості сільськогосподарських продуктів, вироблених і спожитих домашніми господарствами, а також вартість житлових послуг, вироблених власниками осель для власного кінцевого споживання, але не вартість виготовлених власними силами ремонту та обслуговування транспортних засобів і споживчих товарів тривалого користування, прибирання житла, виховання і догляду за дітьми та аналогічних домашніх і особистих послуг, вироблених для власного кінцевого споживання. У витрати домашніх господарств на кінцеве споживання включаються тільки витрати на товари, пов'язані з їх використанням на згадані вище види діяльності, такі як засоби для чищення.

Межі активів

Баланси активів і пасивів, що складаються для інституціональних одиниць або секторів, відображають вартість належних їм активів і прийнятих ними зобов'язань. У СНР активи визначають як об'єкти, які повинні знаходитися у власності будь-якої одиниці або одиниць і які приносять економічні вигоди власнику або власникам завдяки володінню ними або їх використання протягом деякого періоду часу. Цьому визначенню однозначно відповідають фінансові активи та основні фонди, такі як машини, обладнання і споруди, які в минулому самі були зроблені і відображені як випуск. Однак, щоб встановити, які природні ресурси враховуються в СНР як активи, важливо використовувати критерій права власності. Такі природні ресурси, як земля, родовища мінеральних і паливно-енергетичних корисних копалин, некультивованих лісу і інша рослинність і дикі тварини, включаються в баланси активів і пасивів тільки за умови, що інституційні одиниці реально реалізують права власності на дані ресурси, тобто інституційні одиниці можуть фактично отримувати вигоди з цих ресурсів. Активи не обов'язково повинні знаходитися в приватній власності, вони

можуть перебувати у власності органів державного управління, що реалізують права власності від імені суспільства в цілому. Так, в СНР включаються багато активів, пов'язані з навколишнім середовищем. У СНР не включаються такі ресурси, як атмосфера або моря, щодо яких не можуть здійснюватися ніякі права власності, або ще не відкриті або непридатні для розробки родовища мінеральних і паливно-енергетичних корисних копалин, оскільки вони не можуть приносити своїм власникам ніяких економічних вигод з урахуванням існуючих на даний момент часу технологій і рівня цін.

Зміни в вартості природних ресурсів, що знаходяться у власності інституційних одиниць, від однієї дати балансу активів і пасивів до іншої відображаються в СНР в рахунках нагромадження. Наприклад, виснаження природних ресурсів в результаті їх використання у виробництві відбивається в рахунку інших змін в обсязі активів, так само як і втрати основних фондів внаслідок їх руйнування в результаті стихійних лих (повеней, землетрусів і т. П.). З іншого боку, коли відкриваються родовища мінеральних і паливно-енергетичних корисних копалин або визнається можливість розробки родовищ, які раніше вважалося недоцільно використовувати, їх виникнення відбивається в цьому ж рахунку і, таким чином, вони включаються в баланс активів і пасивів.

Межі національної економіки

Рахунки СНР складаються для інституціональних одиниць-резидентів, згрупованих в інституційні сектори і підсектори. Поняття резидента відрізняється від підведеного в Керівництві по платіжному балансу і міжнародної інвестиційної позиції, шосте видання – РПБ-6 (Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition – BPM6) (МВФ, 2008). Інституційна одиниця вважається резидентом економічної території країни, якщо на цій території ця одиниця має центр переважаючих економічних інтересів, тобто здійснює або має намір здійснювати економічну діяльність або операції в значних обсягах протягом необмеженого або тривалого періоду часу, зазвичай розуміється як один рік.

ВВП країни, що є узагальнюючим показником результатів виробництва, дорівнює сумі валової доданої вартості всіх інституційних одиниць-резидентів, що займаються виробництвом (плюс будь-який податок на продукти і мінус будь-які субсидії на продукти, які не включаються у вартість їх випуску). Це не дорівнює в точності сумі валової доданої вартості всієї виробничої діяльності, здійснюваної в межах географічних кордонів країни. Частина виробництва інституційних одиниць-резидентів може здійснюватися за кордоном, наприклад, монтаж окремих товарів, що експортуються машин або обладнання або реалізація консалтингового проекту групою експертів-дорадників, які тимчасово працюють за кордоном. І навпаки, частина виробництва, здійснюваного усередині країни, може здійснюватися інституційними одиницями-нерезидентами.

Якщо ВВП обчислюється підсумовуванням кінцевих витрат, необхідно взяти до уваги, що деякі товари та послуги, вироблені нерезидентами, споживаються резидентами, а, з іншого боку, деякі товари та послуги, вироблені резидентами, споживаються за кордоном. Щоб СНР була всеохоплюючою системою, всі операції з рештою світу повинні бути ідентифіковані, щоб правильно відобразити їх вплив на показники, які стосуються національної економіки. Повний перелік операцій з

рештою світу в СНР в точності відповідає переліку операцій, що відображаються в платіжному балансі.

Кінцеве споживання, проміжне споживання і валове нагромадження основного капіталу

Зміст рахунків визначається не тільки концептуальною основою, визначеннями і класифікаціями СНР, але також тим, як вони інтерпретуються і застосовуються на практиці. Якими б простими і точними не були концепції і класифікації, неминуче існування складних прикордонних випадків, які непросто віднести до заздалегідь певним категоріям. Такі випадки можна проілюструвати, розглянувши фундаментальна відмінність в економіці і СНР, а саме, відмінність між споживанням і валовим нагромадженням основного капіталу (або валовими інвестиціями в основний капітал, як їх часто називають в інших контекстах).

Однак перш ніж розглядати відмінність між споживанням і інвестиціями, необхідно більш ретельно розглянути природу споживання. Споживання – це діяльність, в процесі якої інституційні одиниці повністю використовують (споживають) товари або послуги, але існують два абсолютно різних види споживання. Проміжне споживання охоплює товари та послуги, повністю використані в звітному періоді в процесі виробництва. Кінцеве споживання охоплює товари та послуги, повністю використані окремими домашніми господарствами або суспільством в цілому для задоволення їх індивідуальних чи колективних потреб і потреб. Діяльність, пов'язана з валовим нагромадженням основного капіталу, як і з проміжним споживанням, властива тільки інституційним одиницям, що є виробниками, і визначається як вартість придбання основних фондів за вирахуванням їх вибуття. Основні фонди – це вироблені активи (наприклад, машини, обладнання, будівлі і споруди), які багаторазово або безперервно використовуються у виробництві протягом кількох звітних періодів (більше одного року). Розмежування між проміжним споживанням і валовим нагромадженням капіталу засноване на тому, спожиті чи відповідні товари і послуги повністю чи не повністю протягом звітного періоду. Якщо вони спожиті повністю, їх використання є поточною операцією, відображеної як проміжне споживання, якщо немає – це операція нагромадження, що враховується в рахунку операцій з капіталом.

Загальний характер і мета розмежування між валовим нагромадженням основного капіталу і споживанням, будь то проміжним або кінцевим, зрозумілі. Це розмежування є фундаментальним для економічного аналізу і розробки економічної політики. Проте, на практиці не завжди просто визначити кордон між споживанням і валовим нагромадженням основного капіталу. Окремі види діяльності включають як елементи, які можна віднести до споживання, так і інші елементи, які можна віднести до нагромадження капіталу. Щоб спробувати забезпечити єдиний порядок застосування СНР, необхідно прийняти рішення про те, яким чином слід класифікувати деякі складні, і навіть спірні, статті. Нижче наведені два таких приклади.

Людський капітал

Часто припускають, що витрати на підготовку і навчання персоналу слід класифікувати як валове нагромадження основного капіталу у формі інвестицій в людський капітал. Придбання знань, навичок і кваліфікації підвищує продуктивний потенціал відповідних людей і є для них джерелом майбутніх економічних вигод.

Однак, хоча знання, навички і кваліфікація, безумовно, є активами в широкому сенсі слова, їх не можна прирівняти до основних фондів, як вони визначені в СНР. Вони купуються в процесі навчання, занять і практики, тобто діяльності, яка не може здійснюватися будь-ким на користь учня, і тому придбання знань не є процесом виробництва на відміну від викладання при наданні послуг освіти. Послуги освіти, вироблені школами, коледжами, університетами та т. П., Розглядаються як споживані студентами в процесі набуття ними знань і навичок. Витрати, пов'язані з цим типом освіти, розглядаються як кінцеве споживання. Якщо навчання організовує роботодавець з метою підвищення ефективності персоналу, витрати на навчання розглядаються як проміжне споживання.

Таке трактування витрат на освіту відповідає прийнятим в СНР визначень меж виробництва і активів, але не завжди задовольняє всіх користувачів даних СНР. Однак, як пояснюється далі, СНР побудована таким чином, щоб дати користувачам можливість використовувати альтернативні підходи за допомогою сателітних рахунків, описаних в главі 29. Одним із прикладів цього є альтернативний підхід до відображення людського капіталу.

Ремонт і технічне обслуговування і валове нагромадження основного капіталу

Ще один менш відомий приклад проблем, пов'язаних з проведенням розмежування між споживанням і валовим нагромадженням основного капіталу, відноситься до трактування ремонту і технічного обслуговування. Поточний ремонт і технічне обслуговування здійснюються підприємствами для підтримки основних фондів в нормальному робочому стані і відображаються як проміжне споживання. Однак істотна модернізація, реконструкція і доповнення або розширення основних фондів, як машин, так і споруд, що покращують їх продуктивність, підвищують їх потужність або подовжують очікуваний термін їх корисної служби, відносяться до валового нагромадження основного капіталу. На практиці нелегко провести межу між поточним ремонтом і істотними поліпшеннями, хоча СНР містить певні рекомендації з цього приводу. Однак деякі аналітики вважають, що розмежування між поточним ремонтом і технічним обслуговуванням, з одного боку, і суттєвої модернізацією, з іншого боку, не є ні практично реалізованим, ні виправданим теоретично, і віддають перевагу «валовому» методу відображення, відповідно до якого всі витрати, пов'язані з такими видами діяльності, розглядаються як валове нагромадження основного капіталу.

5. СНР як основа для координації статистики

Гармонізація різних статистичних систем

СНР виконує важливу статистичну функцію, будучи інструментом гармонізації економічної статистики в двох різних напрямках. По-перше, СНР розглядається як концептуальна основа для забезпечення узгодженості визначень і класифікацій, які використовуються в різних, але суміжних областях статистики. По-друге, СНР функціонує як структура рахунків, яка забезпечує арифметичну узгодженість даних, отриманих з таких різних джерел, як дані підприємств, обстеження домашніх господарств, статистика зовнішньої торгівлі, дані про сплату ПДВ та інші адміністративні джерела.

Узгодженість різних статистичних систем збільшує аналітичну цінність всіх відповідних статистичних даних. СНР завжди займала центральне місце в економічній статистиці, оскільки дані з таких більш спеціалізованих джерел, як платіжний баланс або статистика праці, зазвичай доводиться використовувати в поєднанні з даними національних рахунків. Необхідність гармонізації СНР і таких суміжних статистичних систем, як фінансова статистика або статистика платіжного балансу, тягне за собою перегляд інших статистичних систем паралельно або в тісній координації з роботою щодо перегляду СНР. Така координація усуває концептуальні відмінності між ними за винятком нечисленних відхилень, які можуть бути обгрунтовані, маючи на увазі специфічні характеристики різних видів інформації або особливі потреби різних категорій користувачів. Гармонізація СНР і інших великих систем статистичних показників була проведена, в основному, ефективно шляхом внесення змін як в СНР, так і в інші системи.

Використання мікроданих для розробки макроекономічних показників

Послідовність рахунків і балансів активів і пасивів СНР можна було б, в принципі, скласти на будь-якому рівні агрегування, навіть на рівні окремої інституційної одиниці. Тому може здатися доцільним скласти макроекономічні рахунки для секторів або економіки в цілому шляхом агрегування відповідних даних окремих одиниць. Наявність баз мікроданих, повністю сумісних з відповідними макроекономічними рахунками для секторів і економіки в цілому, принесло б істотну користь для аналізу. Агреговані або усереднені дані, як правило, не дають уявлення про великий обсяг корисної інформації про зміни, що відбуваються в рамках сукупностей, до яких вони належать. Наприклад, відповідно до економічної теорії можна очікувати, що зміни в структурі розподілу доходів вплинуть на сукупне споживання більшою мірою, ніж зміни в загальному рівні доходів. Інформація про окремі одиниці може бути необхідна не тільки, щоб краще розуміти, як функціонує економіка, а й для моніторингу впливу заходів державної політики чи інших подій на окремі види одиниць, яким приділяється особлива увага, наприклад, домашні господарства з дуже низьким доходом. Крім того, системи мікроданих дозволяють спостерігати поведінку окремих одиниць у часі. Завдяки триваючому прогресу комп'ютерної техніки та засобів зв'язку управління і аналіз досить великих баз мікроданих стають значно простіше. Дані можуть бути отримані з найрізноманітніших джерел, таких як адміністративні джерела і дані бухгалтерського обліку, а також з матеріалів спеціально проведених переписів і обстежень.

На практиці, однак, в більшості випадків макроекономічні рахунки не можуть бути сформовані шляхом простого агрегування відповідних мікроданих. Навіть якщо окремі одиниці ведуть рахунки або облік, концепції, необхідні або доцільні для застосування на мікрорівні, можуть бути непридатні для застосування на макрорівні. Окремі одиниці можуть бути зобов'язані використовувати концепції, призначені для інших цілей, наприклад, для цілей оподаткування. Використовувані на мікрорівні правила бухгалтерського обліку і методи оцінки відрізняються від тих, які необхідні для цілей СНР. Наприклад, широке поширення обліку за історичною вартістю означає, що рахунки окремих підприємств можуть істотно відрізнятися від рахунків СНР. Розрахунок амортизації для цілей оподаткування може бути вельми умовним і неприйнятним з економічної точки зору як показник споживання основного капіталу. У таких ситуаціях недоцільно спробувати скорегувати дані індивідуальних рахунків

тисяч підприємств перед тим, як агрегувати ці дані. Замість цього дані слід коригувати на певній стадії їх агрегування. Звичайно, недоцільно агрегувати нескоректовані дані на рівні економіки в цілому або навіть на рівні окремих секторів або галузей; ймовірно, більш ефективно проводити коригування на рівні більш дрібних і однорідних груп одиниць. Для цього може знадобитися формування так званих проміжних систем рахунків. На якому б рівні агрегування не проводилися коригування, їх неминучим наслідком є те, що отримані в результаті макроекономічні показники не є простою сумою агрегованих мікроданих, на основі яких вони перелічені. Якщо мікродані отримані не з бухгалтерського обліку або адміністративних джерел, а з матеріалів статистичних переписів або обстежень, проведених для статистичних цілей, які використовуються концепції повинні бути можливо близькими тим, які потрібні, але результати можуть все ще вимагати коригувань на макрорівні внаслідок неповного охоплення (наприклад, при обстеженні тільки підприємств, що перевищують певний розмір) і впливу помилкових відповідей.

Більшість домашніх господарств навряд чи ведуть облік такого типу, який необхідний для цілей СНР. Джерелом мікроданих про домашніх господарствах зазвичай є вибіркові обстеження, які можуть містити суттєві помилки у відповідях і помилки при поданні даних. Особливо важким може бути отримання надійних і змістовних даних про діяльність дрібних некорпорируемими підприємств, що належать домашнім господарствам. Агреговані дані, сформовані за результатами обстежень домашніх господарств, необхідно скоригувати з урахуванням деяких типових спотворень, таких як заниження даних про деяких видах витрат (на тютюн, алкоголь, азартні ігри і т.п.), а також погоджувати їх з макроекономічними даними, отриманими з інших джерел, такими як дані про імпорт. Крім того, систематичне використання мікроданих може бути обмежена стурбованістю питаннями конфіденційності та можливими зловживаннями у використанні таких баз даних.

Отже, можна зробити висновок, що на практиці з різних причин може бути складно, якщо не неможливо, досягти повної відповідності баз мікроданих з макроекономічними рахунками. Проте, для полегшення узгодження між даними цих двох видів слід прагнути (як спільної мети) до використання в обліку на мікро- і макрорівнях якомога ближчих концепцій, визначень і класифікацій.

6. Зв'язок СНР з бухгалтерським обліком

Використовувані в СНР правила і процедури ведення рахунків засновані на принципах, які тривалий час використовуються в бухгалтерському обліку. Традиційний для ведення обліку принцип подвійного запису, коли операція відображається двома узгодженими записами по дебету і кредиту рахунків кожного з двох учасників операції, є основним принципом ведення економічних чи національних рахунків. Наприклад, реєстрація продажу випуску продукції вимагає записи не тільки в рахунку виробництва продавця, але також записи в тій же сумі в фінансовому рахунку продавця, часто званої кореспондирующей, для відображення грошових коштів або короткострокового фінансового вимоги, отриманих в обмін на продану продукцію. Оскільки дві кореспондуючі записи необхідні і для покупця, операція повинна відображатися в системі макроекономічних рахунків, що охоплюють як продавця, так і покупця, одночасно чотирма записами в рівних сумах.

У загальному випадку, відображення операції між двома різними інституційними одиницями завжди вимагає чотирьох одночасних записів в рівних сумах в рахунках (тобто відображення операцій на основі четверичної методу записів), навіть якщо операція є трансфертом, а не обмінної операцією, і навіть якщо гроші не переходять з рук в руки. Такі множинні записи дозволяють відображати і аналізувати економічну взаємодію між різними інституційними одиницями і секторами. Однак для операцій в рамках однієї і тієї ж одиниці (наприклад, споживання одиницею продукції власного виробництва) необхідні тільки два записи, які повинні отримати вартісну оцінку.

Склад і структура СНР значною мірою визначаються економічною теорією, а також практикою бухгалтерського обліку. Вважається, що економічна теорія – основа визначення таких базових понять, як виробництво, споживання і нагромадження капіталу. Якщо практика бухгалтерського обліку суперечить принципам економічної теорії, пріоритет віддається останнім, оскільки СНР, головним чином, призначена для цілей економічного аналізу та розробки економічної політики. Відмінності між бухгалтерським обліком і економічною теорією можна проілюструвати на прикладі використовуваної в СНР концепції витрат виробництва.

Зазвичай (але не завжди) витрати враховуються в бухгалтерському обліку на основі історичної вартості, що частково зумовлено прагненням забезпечити їх повну об'єктивність. Облік за історичною вартістю вимагає, щоб товари або активи, використані у виробництві, оцінювалися виходячи з фактично понесених на їх придбання витрат, незалежно від того, як давно зроблені ці витрати. Однак в СНР використовують концепцію упущеної вигоди, прийняту в економічній теорії. Іншими словами, витрати в зв'язку з використанням або витрачанням в певному процесі виробництва будь-якого існуючого активу або товару вимірюються як сума вигод, які могли б бути отримані при використанні даного активу або товару альтернативними способами. Упущена вигода розраховується з урахуванням можливостей, не реалізованих під час використання активу або ресурсу; такий підхід відрізняється від методу обліку витрат на придбання активу за первісною вартістю, понесених колись в минулому. На практиці найкращою апроксимацією обліку на основі концепції упущеної вигоди є облік за поточною вартістю, при якому використані у виробництві активи і товари оцінюються по їх фактичним або оціненим поточними ринковими цінами, які існують на момент виробництва. Облік за поточною вартістю іноді називають обліком за відновної вартості, хоча може і не бути наміри замінити актив після його використання.

В умовах стійкої або навіть помірної інфляції використання історичної вартості призводить до недооцінки в економічному сенсі (на основі концепції упущеної вигоди) витрат виробництва, так що прибуток, розрахована на основі історичної вартості, може бути істотно більше прибутку у визначенні, прийнятому в СНР. Прибуток, обчислена на основі історичної вартості, може ввести в оману щодо рентабельності відповідних виробничих процесів внаслідок систематичної недооцінки витрат у порівнянні з випуском. В результаті, як на мікро-, так і на макроекономічному рівні, можуть прийматися помилкові рішення.

Облік за поточною вартістю має наслідки, які впливають на всю СНР в цілому. Він впливає на всі рахунки, баланси активів і пасивів і балансує статті. Фундаментальний принцип, що лежить в основі вимірювання валової доданої вартості і, отже, ВВП, полягає в тому, що випуск продукції і проміжне споживання

повинні оцінюватися в поточних цінах, що існують на момент часу, коли здійснюється виробництво. З цього випливає, що товари, вилучені із запасів, повинні оцінюватися в цінах, що існують на момент їх вилучення, а не в цінах, що існували на момент надходження зазначених товарів в запаси. Такий метод обліку змін запасів матеріальних оборотних коштів зазвичай не використовується в бухгалтерському обліку, і іноді він може давати зовсім інші результати, особливо коли обсяг запасів змінюється під час зростання цін. Аналогічним чином, споживання основного капіталу обчислюється в СНР на основі оцінки упущеної вигоди від використання активів за час їх використання, що відрізняється від цін придбання цих активів. Навіть якщо спожиті основні фонди практично не заміщаються, вартість споживання основного капіталу, включена у витрати виробництва, повинна бути достатньою, щоб забезпечити при бажанні можливість заміщення активів. В умовах стійкої інфляції вартість споживання основного капіталу може бути набагато більше амортизації, обчисленої на основі концепції історичної вартості, навіть якщо в СНР і бухгалтерському обліку прийнято однакові припущення про терміни служби активів і норми їх фізичного та морального зносу. Щоб уникнути плутанини, в СНР використовують термін «споживання основного капіталу» на відміну від терміна «амортизація», зазвичай застосовується в рахунках бухгалтерського обліку.

У СНР на відміну від бухгалтерського обліку термін «прибуток», який є балансує статтею, має інший зміст. Стаття «підприємницький дохід» є близькою апроксимацією прибутку до сплати податку, а «наявний дохід» – прибутку після сплати податку. Використання терміну «наявний дохід» пов'язано з тією обставиною, що відповідна стаття в секторі домашніх господарств являє собою максимальну наявну в розпорядженні домашніх господарств суму для кінцевого споживання при збереженні в цілості чистої вартості їх капіталу, тобто поточної вартості активів за вирахуванням поточної вартості зобов'язань. Для корпорацій, оскільки вони не здійснюють витрати на кінцеве споживання, це сума, наявна в їхньому розпорядженні для фінансування інвестицій.

На відміну від бухгалтерського обліку в СНР при обчисленні доходів виключаються будь-які надходження і вибуття активів в результаті капітальних трансфертів, які просто перерозподіляють багатство між різними одиницями, а також будь-які надходження і вибуття активів в результаті подій, не пов'язаних з процесом виробництва, таких як землетруси та інші стихійні лиха або військові дії. З доходу, створеного у виробництві, в СНР також виключаються реальні холдингові прибутки і збитки, що виникли в зв'язку зі зміною відносних цін на активи і зобов'язання.

Міжнародні стандарти фінансової звітності

Характерною рисою СНР 2008 року є визнання ширшого застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку корпораціями і в державному секторі. У наступних розділах містяться посилання на стандарти Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО) і Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі (СМСБУГС). У ряді випадків, зокрема, щодо пенсійних зобов'язань і нематеріальних активів, можливість включення в СНР ряду статей залежить від застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

7. Розширення сфер, охоплених СНР

СНР має досить широкий характер, що дає окремим країнам, незалежно від їх економічної структури, інституційної організації або рівня розвитку, можливість вибирати з СНР ті її частини, які вони вважають найбільш підходящими і корисними для застосування з урахуванням їх власних потреб і можливостей. СНР розроблена для гнучкого застосування, і представлені в цьому виданні рахунки і таблиці, класифікації і поділ на сектори не слід розглядати як щось непорушне. Наприклад, можливо гнучке застосування класифікації інституційних одиниць, операцій і активів за допомогою подальшого агрегування або дезагрегування, щоб адаптувати їх до можливості отримання даних і конкретних обставин в різних країнах. Гнучке використання класифікацій не означає відходу від основних концепцій і визначень СНР.

У деяких випадках СНР прямо рекомендує гнучке застосування її положень, наприклад, в розділі 4 пропонуються два різні способи підрозділи сектора державного управління на підсектори, і жоден з них не розглядається в якості пріоритетного. Аналогічним чином, хоча в СНР пропонується поділяти сектор домашніх господарств на підсектори відповідно до основним джерелом їх доходів, в той же час підкреслюється, що це тільки один з можливих критеріїв такого підрозділу. У деяких випадках може бути більш доцільним виділяти підсектори на основі соціально-економічних критеріїв або типу місцевості, де знаходяться домашні господарства, або навіть здійснювати подальше дезагрегування сектора домашніх господарств, використовуючи два або більше критеріїв разом ієрархічним чином.

Конкретні способи можливої адаптації СНР до різних обставин і потребам розглянуті в розділах з 18 по 29. У розділі 29 пояснено, як можна гнучко застосовувати СНР шляхом розробки сателітних рахунків, в яких не обов'язково повинні застосовуватися ті ж самі концепції та які не обов'язково повинні бути обмежені даними в грошовому вираженні. Сателітні рахунки призначені для спеціальних цілей, таких як моніторинг стану здоров'я населення або стану навколишнього середовища. Крім того, такі рахунки можна використовувати для апробації нової методології та розробки нових процедур обліку, які після їх остаточної апробації згодом можуть бути включені до складу основної структури рахунків СНР подібно до того, як була, наприклад, інтегрована в СНР таблиця «витрати-випуск».

Іншим можливим способом гнучкого застосування СНР є уявлення даних, спочатку відображених в традиційних рахунках, у формі матриці рахунків для аналізу соціальних процесів з метою більш повного задоволення особливих потреб аналізу і розробки економічної політики. Такі матриці слід розглядати не як частини інших систем, а як альтернативні способи подання міститься в СНР масиву інформації, які можуть бути більш інформативними і корисними для деяких споживачів даних і аналітиків, як для моніторингу, так і для моделювання соціального і економічного розвитку.

8. СНР і індикатори добробуту

ВВП часто розглядають як індикатор добробуту, але СНР не містить положень, які б підтверджували це, більш того, в СНР прийнятий ряд положень і домовленостей, які не дозволяють інтерпретувати дані рахунків як показники добробуту.

Обмеження трактування витрат як індикатора добробуту

У ринковій економіці ціни, використовувані для оцінки різних товарів і послуг, повинні відображати не тільки відносні витрати на їх виробництво, а й відносні вигоди і користь, які можна отримати з їх використання для виробництва і споживання. Таким чином, встановлюється зв'язок між зміною сукупного виробництва і споживання і зміною добробуту. Однак зміни в обсязі споживання не збігаються зі змінами добробуту. Загальноприйнято, що при інших рівних умовах зростання витрат на товари і послуги призводить до зростання добробуту. Однак добробут може рости не пропорційно зростанню витрат. Одиниця, яка зазнала витрати, не обов'язково є саме тією, добробут якої зростає. У СНР проводиться відмінність між фактичним споживанням, що відображає обсяг фактично спожитих товарів і послуг, і витратами на кінцеве споживання. Фактичне кінцеве споживання домашніх господарств більше, ніж їхні витрати на кінцеве споживання, оскільки включає і витрати, понесені органами державного управління і НКОДГ від імені окремих домашніх господарств.

Зростання споживання продуктів харчування кимось, хто живе в крайній бідності, ймовірно, спричинить щодо більший ріст добробуту, ніж такий же ріст споживання людей, які і так добре харчуються. У СНР, однак, провести цю відмінність неможливо, оскільки, хоча існують правила, що дозволяють проводити відмінність між одиницями, які зазнали витрати, і одиницями, буде потрібно продукти харчування, основою оцінки в СНР є ціна, заплачена за продукти харчування без будь-яких коригувань на якісні вигоди, отримані від їх споживання. Найбільше, що можна сказати з приводу трактування витрат як індикатора добробуту, це те, що вплив зростання витрат на збільшення добробуту може бути істотно низьким.

Неоплачувані послуги і добробут

Межі сфери виробництва в СНР визначені таким чином, що вони не включають послуги, вироблені та спожиті домашніми господарствами, за винятком умовно обчисленої орендної плати за житло, займані їх власниками, і оплати послуг домашньої прислуги. Аналогічним чином, в СНР не проводяться оцінки витрат неоплаченого праці окремих осіб на користь некомерційних організацій. В обох цих випадках витрати часу призводять до зростання добробуту інших членів суспільства. Виняток таких послуг за межі сфери виробництва не означає заперечення впливу цих послуг на добробут, але є визнанням того факту, що включення їх в межі сфери виробництва могло б швидше знизити, ніж збільшити корисність СНР для тих основних цілей, для яких вона призначена, таких як економічний аналіз, прийняття рішень і розробка економічної політики.

Вплив на добробут зовнішніх чинників

На рівень особистого та національного добробуту може впливати широкий спектр чинників, які не є по суті економічними. Розглянемо вплив виключно суворой зими і пов'язаної з нею епідемією грипу. За інших рівних умов можна очікувати, що у відповідь на додатковий попит, обумовлений холодами і епідемією, зросте виробництво і споживання ряду товарів і послуг; виробництво і споживання палива, одягу і медичних послуг будуть, ймовірно, зростати. Населення може вважати, що в порівнянні з попереднім роком його положення в цілому погіршився внаслідок виключно поганої погоди і епідемії, незважаючи на той факт, що виробництво і

споживання, можливо, вирости в відповідь на додатковий попит на послуги опалення та охорони здоров'я. Сукупна добробут може знизитися, незважаючи на те, що обсяг ВВП в постійних цінах може вирости.

Подібні ситуації не означають, однак, що при інших рівних умовах можна очікувати зростання добробуту в міру збільшення ВВП. Так, в умовах холодів і епідемії населення, ймовірно, буде перебувати в істотно кращому положенні при наявності додаткового виробництва і споживання послуг опалення та охорони здоров'я, ніж при їх відсутності. Зростання виробництва для усунення несприятливих наслідків подій, що викликали зниження добробуту населення в широкому сенсі слова, може навіть стати загальною тенденцією. Наприклад, можна очікувати зростання виробництва в зв'язку з ліквідацією збитку, нанесеного такими стихійними лихами, як землетруси, урагани і повені. У разі таких лих подальшу процедуру, ймовірно, призведе до зростання добробуту. Однак залишається невирішеним питання, як має вимірюватися зміна добробуту в часі? Рівень добробуту населення, що став жертвою стихійних лих, буде вище в разі, якщо збиток ліквідовано, ніж якщо він не ліквідований, але як зіставити цей новий рівень добробуту з ситуацією, коли стихійні лиха не відбувалися?

Вплив екстерналій на добробут

Деяка виробнича діяльність призводить до зменшення добробуту, що не відбивається в СНР. Наприклад, фабрика може викликати шум і забруднювати повітря або прилеглі водойми до такої міри, що знижує можливість їх використання і, таким чином, знижує добробут жителів в навколишньої місцевості. Наслідки цього не відображаються в СНР, якщо на фабрику не накласти фінансові санкції. Якщо відповідно до законодавства або з інших причин фабрика здійснює витрати на зниження шуму або обсягу забруднень, витрати зростають і добробут теж, але знову ж таки не обов'язково в порівнянних величинах, і рівень добробуту після поліпшення навколишнього середовища може все ще бути нижче, ніж він був б, якби фабрику просто закрили.

Екологічні екстерналії є суттєвими проблемами вимірювання добробуту та економічного зростання. У відповідь на ці проблеми в СНР були розроблені сателітні рахунки, які вдосконалюються в прагненні дати відповідь на такі питання.

Вплив на добробут неекономічних чинників

Ступінь благополуччя і добробуту людини визначається не тільки економічними факторами. Особисті і сімейні обставини, стан здоров'я, задоволення зайнятостю – тільки деякі чинники, що впливають на добробут. Складно уявити спосіб об'єктивного вимірювання таких факторів і ще більш складно уявити користь від їх включення в систему, спочатку була покликана забезпечити економічний аналіз.

Індикатори добробуту і макроекономічні агрегати

Добробут – це широке поняття з багатьма різними аспектами. Деякі з них, можливо, можуть бути включені в одні або інші ключові агрегати СНР. Інші можуть бути виміряні шляхом використання основної структури СНР і розширення її в певних напрямках, наприклад, шляхом включення неоплачуваних послуг та наслідків нанесення шкоди навколишньому середовищу. Проте, інші аспекти, швидше за все, залишаються за межами основної структури системи, яка не призначена для вимірювання добробуту в якості основної мети. Було б нерозумно заперечувати це,

оскільки нереалістично очікувати, що система економічних рахунків обов'язково і автоматично забезпечить повністю задовільний вимір добробуту.

Питання для самоконтролю

1. Етапи розвитку міжнародної системи національних рахунків
2. Яке значення має СНР ООН у міжнародній економічній статистиці?
3. Загальна характеристика СНР
4. Концептуальні елементи СНР
5. Основні види інституційних одиниць у СНР
6. Призначення балансів активів та пасивів.
7. Сфери застосування СНР
8. Охарактеризуйте інтегровані економічні рахунки та їх компоненти.
9. Особливості рахунків поточних операцій.
10. Охарактеризуйте рахунки нагромадження.
11. Охарактеризуйте рахунок товарів і послуг.
12. Зміст рахунку іншого світу.
13. СНР як основа для координації статистики

Практичні завдання

Задача 1.

Дані щодо макроекономічних процесів у країні:

Показник	Млн. дол. США
Валовий випуск (в основних цінах)	603704
Податки за виключенням субсидій на продукти	27127
Податки на виробництво та імпорт, нараховані резидентами	34277
Податки на виробництво та імпорт, отримані резидентами	34279
Субсидії на виробництво та імпорт	4030
Сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн	-3097
Проміжне споживання	363487
Оплата праці найманих працівників, що нарахована резидентами	122188
Оплата праці найманих працівників, отримана резидентами	122940
Доход від власності, одержаний від інших країн	581
Доход від власності, сплачений іншим країнам	4432
Поточні трансферти, одержані від інших країн	12299
Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	592
Кінцеві споживчі витрати	201624
Споживання основного капіталу	38885
Валове нагромадження основного капіталу	55075
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	3661
Придбання за виключенням вибуття цінностей	115
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	59
Капітальні трансферти, передані іншим країнам	1
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	16
Експорт товарів і послуг	154394
Імпорт товарів і послуг	147525

- 1) Визначити сальдо первинних доходів країни.
- 2) Скласти рахунки нагромадження. Пояснити зміст балансувальної статті рахунка капіталу.
- 3) Скласти рахунок товарів і послуг.

- 4) Скласти зовнішній рахунок товарів і послуг. Пояснити зміст балансувальної статті.
- 5) Розрахувати поточне зовнішнє сальдо та пояснити його зміст.
- 6) Побудувати зовнішній рахунок операцій з капіталом. Пояснити зміст його балансувальної статті.

Задача 2.

Показники економічної діяльності країни:

Показник	Млн.дол. США
Валовий випуск (в основних цінах)	2700
Чисті податки на продукти та імпорту	100
Проміжне споживання	1411
Нарахована резидентами оплата праці найманих працівників	650
Оплата праці, нарахована резидентами сезонним іноземним працівникам	1,5
Оплата праці резидентів, одержана від інших країн	4,5
Чисті податки на виробництво та імпорту	175
Сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн	5
Доход від власності, одержаний від інших країн	13
Доход від власності, сплачений іншим країнам	11
Поточні трансферти, одержані від інших країн	2,4
Поточні трансферти, сплачені іншим країнам	1,8
Кінцеві споживчі витрати	1010
Споживання основного капіталу	127
Валове нагромадження основного капіталу	291
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	30
Придбання за виключенням вибуття цінностей	5,5
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	10,3
Капітальні трансферти, передані іншим країнам	11,7
Чисте придбання фінансових активів	255,7
Чисте прийняття фінансових зобов'язань	199
Експорт товарів і послуг	352,5
Імпорт товарів і послуг	300

- 1) Скласти рахунки нагромадження.
- 2) Розрахувати зовнішнє сальдо товарів і послуг і пояснити його знак.
- 3) Обчислити й пояснити знак поточного зовнішнього сальдо.
- 4) Розрахувати балансувальну статтю зовнішнього рахунка капіталу і пояснити її зміст.
- 5) Скласти рахунок товарів і послуг.

Задача 3.

Є дані по сектору нефінансових корпорацій за поточний рік (млн. дол. США):

- чисте заощадження – 81,5;
- вартість нових будівель, споруд, машин, обладнання – 132;
- капітальні витрати, спрямовані на поліпшення землі, - 18, у тому числі за рахунок Держбюджету – 17;
- незавершене будівництво, що прийняте й оплачене замовником, – 27;
- витрати на капітальний ремонт основного капіталу – 31;
- витрати щодо створення та придбання програмного забезпечення для ЕОМ – 14;
- витрати у зв'язку з передачею прав власності на невироблені активи – 15;

- вартість основного капіталу, що вибув – 20; у тому числі безкоштовно передано школам – 3;
- споживання основного капіталу – 103;
- приріст запасів матеріальних оборотних коштів – 28;
- чисте придбання цінностей – 2,5;
- приріст грошових коштів у касі та на рахунках – 12;
- чисте придбання цінних паперів, крім акцій – 14;
- видано векселів – 27;
- збільшення заборгованості по судах, що були надані іншим господарчим одиницям (за виключенням їх погашення) – 20;
- чисте збільшення кредитів, отриманих у банках (за виключенням їх погашення) – 44;
- чисте придбання (за виключенням продажі) акцій та паїв у капіталі інших одиниць – 2;
- чисті продажі (за виключенням покупки) власних акцій - 24;
- приріст страхових технічних резервів зі страхування майна та інших видах страхування (власник полісів – підприємства) – 1;
- збільшення дебіторської заборгованості – 1;
- збільшення кредиторської заборгованості – 4;
- у зв'язку зі стихійними лихами зменшився обсяг вироблених активів (зруйновано споруди, будівлі, обладнання) – 2.

Побудувати рахунки нагромадження.

Задача 4

Є дані щодо макроекономічних процесів у країні в поточному році (млн. дол. США):

- сумарна валова додана вартість – 108465;
- валовий випуск в основних цінах – 276246;
- податки на виробництво та імпорту – 27530;
- субсидії на виробництво та імпорту – 4555;
- чисті податки на продукти та імпорту – 21977;
- проміжне споживання – 167781;
- оплата праці, нарахована резидентами найманим працівникам – 57838;
- оплата праці, отримана резидентами країни – 57902;
- сальдо первинних доходів, одержаних від інших країн - -3508;
- доход від власності, одержаний від інших країн – 341;
- доход від власності, сплачений іншим країнам – 3913;
- споживання основного капіталу – 23230;
- поточні податки на доходи, майно, одержані від інших країн – 1;
- інші поточні трансферти, одержані від інших країн – 3138;
- інші поточні трансферти, сплачені іншим країнам – 234;
- соціальні допомоги, крім допомог у натурі, сплачені іншим країнам – 4;
- кінцеві споживчі витрати - 100481;
- валове нагромадження основного капіталу – 25131;
- зміна запасів матеріальних оборотних коштів – - 2519;

- придбання за виключенням вибуття цінностей – 134;
- експорт товарів і послуг – 70884;
- імпорт товарів і послуг – 63669.

1) Обчислити балансувальну статтю зведеного рахунка капіталу.

2) Побудувати рахунки іншого світу (поточне зовнішнє сальдо розрахувати двома способами).

3) Скласти рахунок товарів та послуг та розрахувати за його даними ВВП двома методами.

Задача 5.

На основі даних початкового балансу активів і пасивів сектора нефінансовий корпорацій (млн. дол. США) і даних прикладу 3 побудувати:

1) рахунок змін у балансі активів і пасивів;

2) баланс активів і пасивів сектора нефінансових корпорацій на кінець року:

Баланс активів і пасивів на початок періоду

Активи	Млн. дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи, у тому числі вироблені активи	2280	Фінансові пасиви	1362
невироблені активи	2250	Чиста вартість власного капіталу	1591
Фінансові активи	30		
	673		

Задача 6

Є дані за поточний рік по сектору домашніх господарств (млн. дол. США):

- чисте заощадження – 141,5;
- споживання основного капіталу – 15;
- вартість придбаних або вироблених власними силами капітальних об'єктів (житла, будівель, робочої та продуктивної худоби, сільськогосподарської техніки і т.п.) - 19,1;
- витрати капітального характеру на відновлення земель, які фінансуються із бюджету – 2;
- вартість квартир, які було передано домашнім господарствам державою в ході безоплатної приватизації – 8,9;
- виплати компенсацій за втрати громадян через вибухи, пожежі – 1,5;
- пожертвування громадян (на будівництво бібліотек, навчальних закладів та ін.) – 2;
- виплачені податки на капітал (у зв'язку з передачею активів у порядку спадщини або дарування)- 9,6;
- приріст запасів матеріальних оборотних коштів – 1;
- чисте придбання цінностей – 2,4;
- збільшення готівки та депозитів – 51;
- чисте придбання облігацій, приватизаційних чеків та інших цінних паперів (крім акцій)- 20;
- чисте збільшення (за виключенням повернення) заборгованості по судах банків на індивідуальне житлове будівництво та інші цілі – 5;
- чисте придбання акцій та паїв у капіталі акціонерних підприємств – 33,9;
- збільшення страхових технічних резервів – 17;

- заборгованість по виплатах пенсій та допомог – 4;
  - заборгованість по оплаті праці – 6;
  - заборгованість за споживчий кредит – 3;
  - у зв'язку із стихійним лихом зменшився обсяг вироблених нефінансових активів (зруйновано помешкання, споруди) – 1;
  - холдинговий дохід від нефінансових активів – 6;
  - холдинговий дохід від фінансових активів – 1;
  - холдинговий дохід щодо фінансових пасивів – 4.
- Скласти рахунки нагромадження.

Задача 7

Дані балансу активів і пасивів сектора домогосподарств на початок року:

Активи	Млн. дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи, у тому числі вироблені невироблені	1294 1274 20	Фінансові зобов'язання Чиста вартість власного капіталу	217 1841
Фінансові активи	764		

Скласти:

- 1) рахунок змін у балансі активів і пасивів за рік,
- 2) баланс активів і пасивів сектора домашніх господарств на кінець року за даними задачі 4.

Задача 8

За даними початкового балансу активів і пасивів країни та зведених рахунків нагромадження скласти:

- 1) рахунок змін у балансі активів і пасивів;
- 2) баланс активів і пасивів на кінець року.

Баланс активів і пасивів країни на початок року

Активи	Млн. дол. США	Зобов'язання і чиста вартість власного капіталу	Млн. дол. США
Нефінансові активи у тому числі вироблені невироблені	6442	Фінансові зобов'язання	2074
Фінансові активи	4535 1907 2094	Чиста вартість власного капіталу	6462

Рахунок капіталу

Зміни в активах	Млн. дол. США	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві	Млн. дол. США
Валове нагромадження основного капіталу	291	Чисте заощадження	257,6
Споживання основного капіталу	-127	Капітальні трансферти, одержані від інших країн	10,3
Зміна запасів матеріальних оборотних	30	Капітальні трансферти, передані іншим країнам	-11,7
Придбання за виключенням вибуття цінностей	5,5		
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	-		

Чисте кредитування(+), чисте	56,7		
Усього	256,2	Усього	256,2

Фінансовий рахунок (млн. дол. США)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і чистій вартості капіталу
	Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	56,7
255,7	Чисте придбання фінансових активів	
	Чисте прийняття фінансових зобов'язань	199

Рахунок інших змін обсягу активів (млн. дол. США)

Зміни в активах	Операції та балансувальні статті	Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві
-7	Нефінансові активи, у тому числі	
-5	вироблені	
-2	невироблені	
	Фінансові активи (зобов'язання)	
	Зміна чистого багатства під впливом інших змін обсягу активів	-7

Задача 9

У поточному році в країні дані щодо зовнішньоекономічних процесів (млн. дол. США) такі:

- імпорт товарів і послуг – 97643;
- експорт товарів і послуг – 106200;
- резидентами країни отримано від нерезидентів:
доход від власності – 598;

поточні податки на доходи, майно тощо – 45; інші поточні трансферти – 6099;
оплата праці найманих працівників – 169;

- резиденти країни сплатили нерезидентам:

доход від власності – 5895; соціальні внески та допомоги – 106; інші поточні трансферти – 1102.

Даних щодо капітальних трансфертів отриманих, або переданих від резидентів до нерезидентів, немає.

Скласти зовнішні рахунки товарів і послуг, первинного доходу та поточних трансфертів і рахунок операцій з капіталом.

Задача 10

Складіть зовнішні рахунки за такими умовними даними, млн. дол. США:

- експорт товарів – 1750;
- імпорт товарів – 1715;
- експорт послуг – 320;
- імпорт послуг – 315;
- поточні трансферти:
виплачені за кордон – 112; одержані з-за кордону – 104;
- доход від власності:
виплачений за кордон – 80; одержаний із-за кордону – 88;
- оплата праці:

резидентів, одержана від нерезидентів – 48; нерезидентів, одержана від резидентів – 52;

- капітальні трансферти:

одержані від інших країн – 64; передані в інші країни – 61.

Тестові завдання

1. Базова модель міжнародної системи національних рахунків була розроблена:

- а) в 1954 році;
- б) в 1968 році;
- в) в 1993 році.

2. Європейська система інтегрованих економічних рахунків є:

- а) одним з варіантів модифікованої СНР;
- б) самосійним міжнародним стандартом.

3. В СНР 1993 року сформульовано такі її функції:

- а) пасивна;
- б) пасивна та активна.

4. Рахунки СНР можуть бути побудовані для:

- а) інституційних одиниць та секторів, операцій, інших країн світу, активів і пасивів, закладів та галузей, продуктів, економіки країни в цілому;
- б) тільки для економіки країни в цілому;
- в) тільки для секторів економіки країни.

5. Перелічити рахунки, які належать до рахунків нагромадження:

- а) рахунок операцій з капіталом;
- б) рахунок виробництва;
- в) рахунок перерозподілу доходів у натурі;
- г) рахунок товарів і послуг;
- д) фінансовий рахунок;
- е) рахунок інших змін в обсязі активів;
- є) рахунок утворення доходу;
- ж) рахунок переоцінки.

6. Заробітна плата враховується при розрахунку:

- а) ВВП за розподільчим методом;
- б) ВВП за методом кінцевого споживання;
- в) чистого експорту;
- г) чистих субсидій державним виробництвам;
- д) всі попередні відповіді неправильні.

7. Сума валової доданої вартості всіх секторів економіки та чистих податків на продукти є:

- а) валовим національним доходом;
- б) валовим наявним доходом;
- в) валовим внутрішнім продуктом;
- г) сальдо первинних доходів.

8. Якщо підсумувати сальдо первинних доходів усіх секторів економіки, враховуючи розрахунки з іншим світом та відняти споживання основного капіталу, то отримаємо:

- а) валовий національний дохід;
- б) валовий національний наявний дохід;
- в) чистий національний дохід;
- г) чистий національний наявний дохід.

9. ВВП за виробничим методом розраховується шляхом:

- а) віднімання з валового випуску всіх секторів економіки проміжного споживання та чистих податків на виробництво та імпорт;
- б) віднімання з валового випуску всіх секторів економіки проміжного споживання та додавання чистих податків на продукти та імпорт;
- в) віднімання з валового випуску всіх секторів економіки проміжного споживання та додавання чистих податків на виробництво та імпорт;
- г) віднімання з валового випуску сальдо первинних доходів.

10. ВВП за розподільчим методом розраховується як:

- а) сума оплати праці найманих працівників, валового прибутку/змішаного доходу та чистих податків на виробництво та імпорт;
- б) сума оплати праці найманих працівників, валового прибутку/змішаного доходу, податків на виробництво та імпорт і субсидій на виробництво та імпорт;
- в) сума витрат на кінцеве споживання в цілому в економіці, валового нагромадження та чистого експорту.

11. ВВП за методом кінцевого споживання розраховується як:

- а) сума оплати праці найманих працівників, валового прибутку/змішаного доходу та чистих податків на виробництво та імпорт;
- б) сума витрат на кінцеве споживання в цілому в економіці, валового нагромадження та чистого експорту товарів та послуг;
- в) сума витрат на кінцеве споживання в цілому в економіці, валового нагромадження, експорту та імпорту товарів і послуг.

12. Валовий національний дохід розраховується як:

- а) сума ВВП, сальдо первинних доходів та сальдо поточних трансфертів, отриманих від іншого світу / переданих іншому світові;
- б) сума ВВП та сальдо поточних трансфертів, отриманих від іншого світу / переданих іншому світові;
- в) сума ВВП та сальдо первинних доходів, отриманих від іншого світу / переданих іншому світові.

13. Валовий національний наявний дохід розраховується як:

- а) сума ВВП та сальдо поточних трансфертів, отриманих від іншого світу / переданих іншому світові;
- б) сума валового національного доходу та сальдо поточних трансфертів, отриманих від іншого світу / переданих іншому світові;
- в) різниця валового національного доходу та сальдо поточних трансфертів, отриманих від іншого світу / переданих іншому світові.

14. Валове нагромадження основного капіталу — це:

- а) сума валової доданої вартості всіх секторів економіки, включаючи чисті податки на продукти;

б) частина доданої вартості, що залишається у виробника після вирахування витрат, пов'язаних з оплатою праці найманих працівників, та чистих податків на виробництво та імпорту;

в) доходи, що отримують інституціональні одиниці від участі у виробництві та від власності;

г) дохід, який спрямовується на кінцеве споживання та заощадження;

д) сума витрат усіх секторів економіки на кінцеве споживання, валове нагромадження та чистого експорту;

е) частина наявного доходу, яка не витрачена на кінцеве споживання;

є) сума витрат на валове нагромадження основного капіталу, приріст матеріальних оборотних коштів та чисте придбання цінностей.

15. Витрати на кінцеве споживання охоплюють:

а) витрати на кінцеве споживання уряду, домашніх господарств, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства та валове нагромадження;

б) витрати на кінцеве споживання уряду, домашніх господарств, некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства;

в) валове нагромадження та заощадження.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.

2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.

3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.

2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.

4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.

5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.

6. United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.

7. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>.

ТЕМА 4. МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА. ПОКАЗНИКИ ПРИБУТКОВОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Організація міжнародної статистики сільського господарства. Статистика земельних ресурсів. Статистика посівних площ. Статистика валового збору й урожайності сільськогосподарських культур. Статистика тваринництва. Вартісні показники продукції сільського господарства. Статистика матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. Статистика праці в сільському господарстві. Показники прибутковості сільськогосподарського виробництва.

ЛЕКЦІЯ

1. Система показників і джерела інформації міжнародної статистики сільського господарства

Сільське господарство є одним з найконтрольованіших статистикою видів економічної діяльності. Статистичні дані отримують за допомогою проведення сільськогосподарських переписів і обстежень, у тому числі дані про дохід, площу угідь фермерів, виробництво продукції рослинництва і тваринництва та матеріальні й енергетичні витрати.

Більшість статистичних служб світу регулярно обстежують фермерські домашні господарства на сезонній чи річній основі для спостереження за виробництвом сільськогосподарської продукції. Ці обстеження можна також використовувати для одержання даних про методи ведення сільського господарства та іншої інформації. Обстеження сіл відіграють аналогічну роль. Вибіркове обстеження польових культур для розрахунку річної врожайності з метою складання прогнозів урожаїв є важливим джерелом даних про зміни в продуктивності. Інші джерела включають інтерпретацію зображень, отриманих шляхом дистанційного зондування, дані метеослужб, дослідження університетів і сільськогосподарських департаментів, дані адміністративного обліку, запису фермерів та обстеження доходів і витрат сільських жителів.

Інформація про площу має особливо важливе значення в сільськогосподарській діяльності. Вона може бути виражена в площі (км²) і в місці розташування (географічні координати). Про структурні зміни можна судити за структурою випуску чи витрат або безпосередньо шляхом аналізу змін у сільськогосподарській практиці, наприклад у методах обробки ґрунту.

- Україна має 60,3 млн га, або близько 6% території Європи.
- Сільськогосподарські угіддя в Україні становлять близько 19% від загальноєвропейських, зокрема, рілля - близько 27%.
- Показник у перерахунку на одну особу є найвищим серед європейських країн - 0,9 га, тоді як в ЄС - 0,44 га.
- Загальна площа сільгоспземель - 42,7 млн га або 70% території України, а ріллі - 32,5 млн га або 78,4% усіх сільгоспугідь.
- Частка чорноземів оцінюється у 15,6-17,4 млн га, що складає 8% світових запасів.

У традиційній статистиці сільського господарства головна увага приділяється виробництву сільськогосподарських продуктів.

Крім цього становлять інтерес такі показники:

Випуск: у т. ч. Однолітні культури Багаторічні культури Худоба Інші продукти

Витрати: у т. ч. Боротьба зі шкідниками (культури) Витрати кормів Боротьба з хворобами і хижаками Витрати поживних речовин Енерговитрати

Підготовка ґрунту, сівба і вирощування у т. ч. Обробка ґрунту Сівба Вирощування

Продукція сільського господарства являє грошове вираження виробленої продукції рослинництва і тваринництва за фактичними цінами реалізації за календарний рік.

Для розрахунку індексу фізичного обсягу продукції сільського господарства використовується показник її обсягу в порівнянних цінах.

Продукція рослинництва включає вартість продуктів, отриманих з урожаю даного року, вартість вирощування багаторічних насаджень і зміну вартості незавершеного виробництва від початку до кінця року.

Продукція тваринництва включає вартість вирощування худоби, птиці та інших тварин, виробництва молока, вовни, яєць, меду та ін.

Рівень рентабельності (збитковості) продукції, реалізованої сільськогосподарськими підприємствами, характеризується відношенням прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Загальна земельна площа – площа поверхні суші разом із внутрішніми водами, що знаходиться усередині державного кордону.

Сільськогосподарські землі – земельні ділянки, які використовують для одержання сільськогосподарської продукції. До їх складу входять орні землі, землі під постійними культурами, косовиці і пасовища.

Орні землі – це систематично оброблювані вгіддя, які використовують під посіви сільськогосподарських культур, включаючи посіви багаторічних трав і чисті пари.

Землі під постійними культурами – зайняті багаторічними насадженнями, а також плодородсадники.

Косовиці – земельні ділянки, які використовують для сінокосіння.

Пасовища – ділянки землі, зайняті природними чи сіяними травами, придатними для випасу худоби і не використовувані під косовицю.

Посівні площі по культурах устанавлюються з урахуванням господарського використання врожаю. Уточнена площа обчислюється шляхом підсумовування площі збережених озимих, а також площі посівів ярових культур і збереженої укісної площі багаторічних трав.

Валовий збір – це зібраний і оприбуткований урожай сільськогосподарських культур з усієї зібраної площі, як основних, так і з повторних і міжрядних посівів. Валовий збір зернових культур, соняшнику, цукрових буряків (фабричних) у сільськогосподарських підприємствах встановлюється у вазі після доробки (очищення, сушіння), по інших культурах – в оприбуткованій фізичній масі.

Середня врожайність сільськогосподарських культур обчислена, виходячи з валового збору з основних посівів з 1 га зібраної площі.

Поголів'я худоби встановлюється за станом на 1 січня на основі щорічних обліків (переписів) і включає поголів'я усіх вікових груп відповідного виду худоби.

Виробництво м'яса – продаж на забій усіх видів худоби і птиці державі, на ринку через власну торгову мережу і підприємства громадського харчування, обмін за бартерними операціями та ін.

Виробництво молока характеризується фактично надосним коров'ячим, козиним, верблюжим, кобилячим молоком незалежно від того, чи було воно реалізовано, або частина його спожита в господарстві на випоювання телят і поросят. Молоко, висмоктане телятами при підсосному їхньому утриманні, в продукцію не включають і не враховують під час розрахунку продуктивності корів.

Середній річний надій молока від однієї корови наводиться в розрахунку на середнє поголів'я корів на початок року і початок кожного звітної періоду. У сільськогосподарських підприємствах при визначенні надою молока від однієї корови із загального поголів'я корів у господарстві виключаються корови, що знаходяться на відгодівлі, корови м'ясної череди і виділені для групового підсосного утримання телят.

Виробництво вовни включає всю фактично настрижену овечу, козину, верблюжу вовну і козиний пух, незалежно від того, чи була вона реалізована або використана на внутрішньогосподарські потреба. Вовна, отримана з овчин при промисловій переробці їх на шкіру (так звана кисла вовна), у продукцію не включається. Вага вовни показується фізична, безпосередньо після стрижки овець.

Виробництво яєць включає їхній збір за рік від усіх видів свійської птиці, включаючи яйця, використаних на відтворення птиці (інкубація та ін.).

Середньорічна чисельність працівників сільгосппідприємств визначається підсумовуванням облікової чисельності працівників за всі місяці звітної року і розподілом отриманої суми на число 12. Чисельність тимчасових працівників, залучених на сільськогосподарські роботи з пенсіонерів, домашніх господарок, учнів, які працюють в окремі дні, обчислюється шляхом розподілу кількості відпрацьованих ними людино-днів на число робочих днів у місяці.

Особливості статистики сільського господарства в країнах – членах ЄС та в Україні

Сільськогосподарські землі за категоріями використання

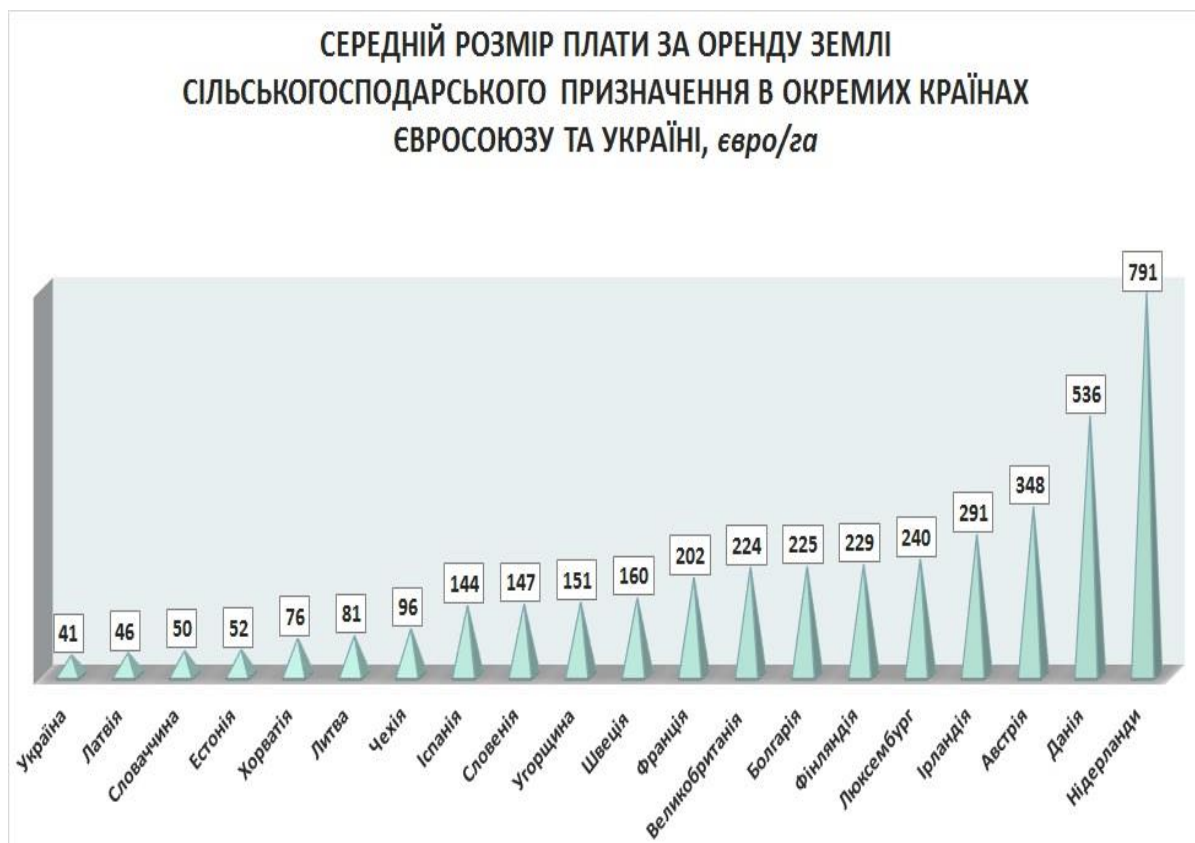
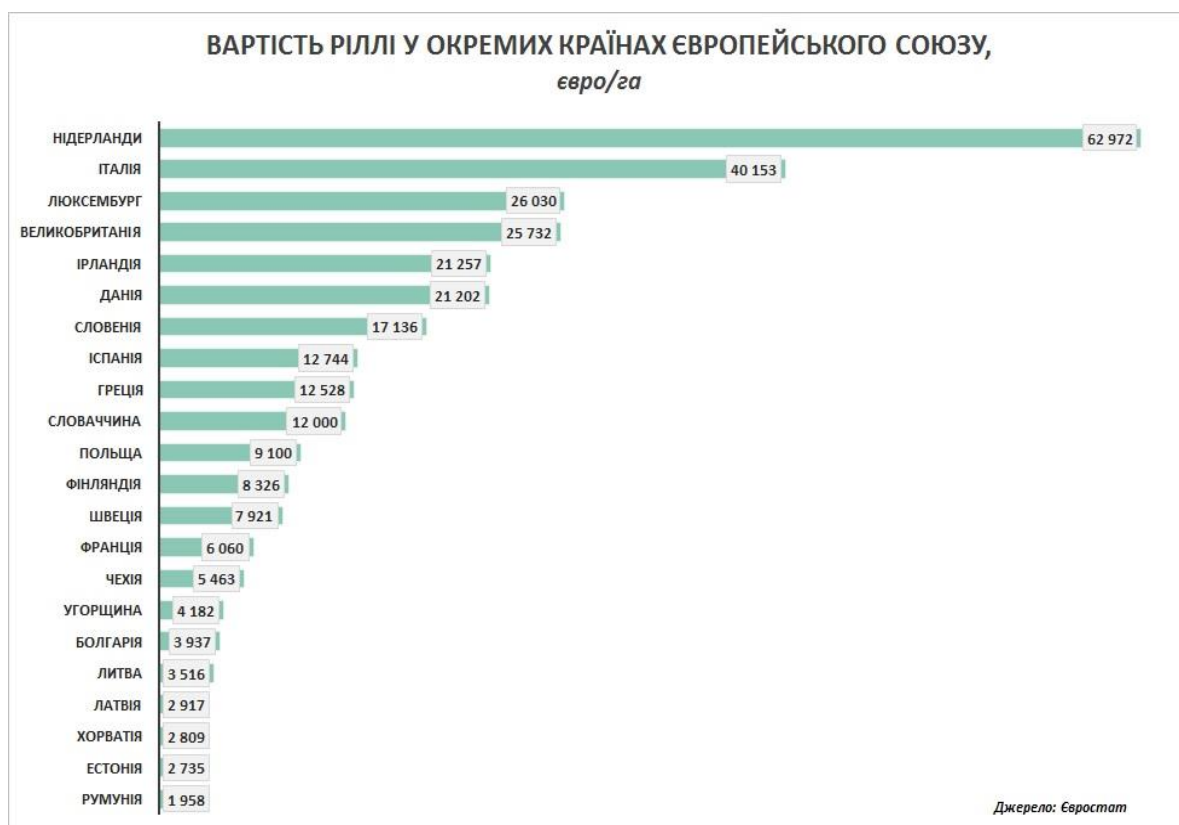
У країнах – членах ЄС в основу класифікації земель, що використовуються в системі Єврофарм, покладено стандартну статистичну класифікацію землекористування, розроблену Європейською економічною комісією (ЄЕК) ООН.

В Україні дані ґрунтуються на класифікації ЄЕК ООН, а також на національній Класифікації видів економічної діяльності.

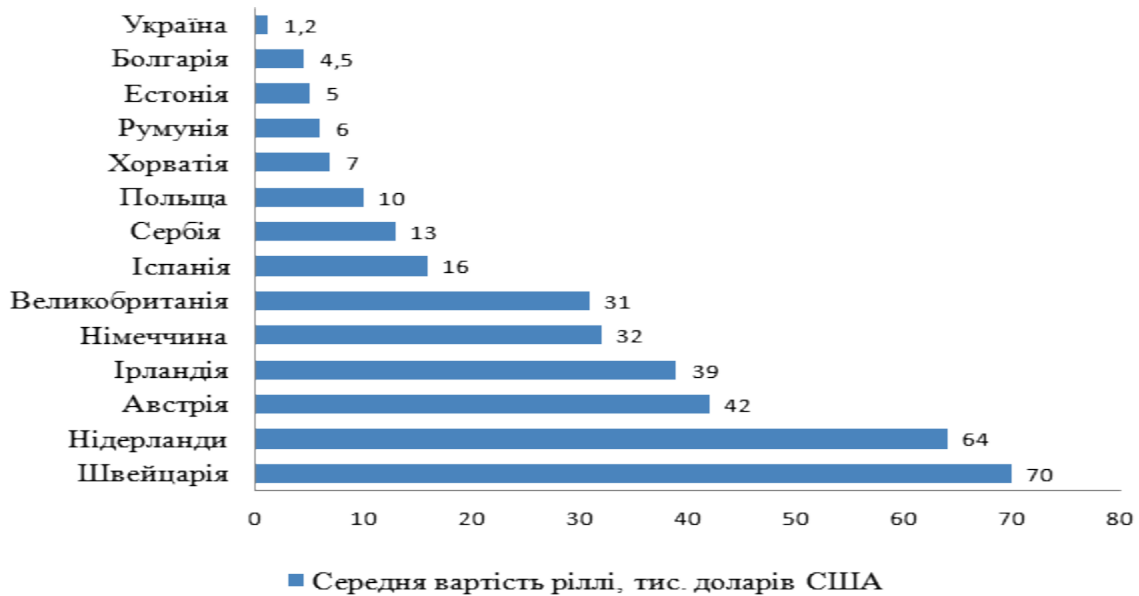
Сільськогосподарські угіддя – це земельні ділянки, які систематично використовуються для одержання сільськогосподарської продукції. До них належать: рілля, що включає тимчасові випаси, пари, постійні пасовища, багаторічні насадження (тобто сади й виноградники), землі, зайняті парниками, а також інші сільськогосподарські угіддя. Визначення, прийняті країнами ЄС та Україною, подібні.

Рілля – це регулярно оброблювані землі в основній системі сівозміни, що включають також землі під пар. Українське визначення до цієї категорії відносить землі, що постійно обробляються і використовуються під посіви

сільськогосподарських культур, включаючи посіви багаторічних трав, землі під пар, площі парників та теплиць. До площі ріллі не включаються сіножаті та пасовища, а також міжряддя садів, що використовуються під посіви.

2017

Обсяг сільськогосподарського виробництва

Статистика сільськогосподарського виробництва виходить із балансів постачання, що включають основні сільськогосподарські культури і продукцію тваринництва. У кількісному відношенні ці баланси можуть іти як доповнення до сільськогосподарських рахунків, виражених у вартісних показниках, але розподілених за видами продукції. Розподіл у балансах постачання ґрунтується на кількісних показниках для різних категорій продукції; ця кількість визначається за допомогою статистичних обстежень чи реєстрації залишків.

В Україні показники рахунків та використання обчислюються з урахуванням перерахунків похідних продуктів у первинний продукт, за яким складається баланс.

Баланси постачання базуються на такій схемі:

Ресурси = Використання;

Ресурси = Придатна продукція + Імпорт;

Використання = Внутрішнє використання = Зміни в запасах – Експорт.

В Україні баланси розробляються за основними видами сільськогосподарської продукції, тому продукти харчової переробки не належать до однієї категорії, а включаються до Споживання, Змін в запасах та Експорту.

Обсяг споживання в країнах ЄС та Україні включає зміну запасів у магазинах роздрібної торгівлі, домогосподарствах, а також споживання в їдальнях, ресторанах.

Як правило, обсяг виробництва, що визначається в Україні, стосується всіх земельних ділянок незалежно від їх правового статусу.

Поголів'я худоби

Для країн ЄС закупівлю поголів'я худоби наведено в цьому розділі, оскільки вона має стосунок до закупівлі із внутрішніх джерел. Наприклад, імпорт поголів'я худоби не розглядається як основний капітал. Тварина, що вважається на момент імпорту активом основного капіталу, фіксується тільки на рахунку валового нагромадження або рахунку основного капіталу.

В Україні враховуються всі сільськогосподарські домашні тварини, незалежно від їхнього віку, місцезнаходження та мети розведення.

ЄС і Україна застосовують ті самі принципи щодо реєстрації поголів'я худоби. Зміни в обсязі запасів поголів'я враховуються залежно від виду тварин або в

нагромадженні основного капіталу (доросла худоба), або у змінах запасів (молодняк та худоба на відгодівлі).

Виробництво м'яса

Країни ЄС до даних про виробництво м'яса включають м'ясо великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз, коней, а також свійської птиці, призначеної для споживання. Постачання визначається як валове національне виробництво, що відповідає схемі: Загальна кількість забою + Експорт – Імпорт.

Дані про виробництво м'яса в Україні враховують реалізацію усіх видів худоби для забою (як промисловий, так і всередині господарства). Валове національне виробництво не бере до уваги імпорт.

Дані надаються у забійній вазі туш відповідно до підходів ЄС. Визначення одиниці ваги туші в країнах ЄС і Україні відрізняються. Для свиней і рогатої худоби дані ЄС відповідають вазі знекровленої та нутрованої охолодженої туші тварини після видалення обумовлених субпродуктів (язика, щетини, ратиць, геніталій, верхнього прошарку жиру тощо). Українські дані включають жир-сирець, а також харчові субпродукти першої та другої категорій.

РЕЙТИНГ КРУПНЕЙШИХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ МЯСА		
	1. «Черкизово»	601,7
	2. «Приосколье»	526,6
	3. «Мираторг»	438,9
	4. «Белгранкорм»	295,7**
	5. «Ресурс»	270,6
	6. «Чароен Покпанд Фудс»	226,2
	7. «Белая птица»	193,5
	8. «Продо»	192,4**
	9. «Акашевская»	166,5
	10. «Русагро»	152,3
	11. «Агро-Белогорье»	127,5
	12. «Агрокомплекс» им. Н. Ткачева	126,6*
	13. «Копитания»	113,7*
	14. «Сибирская аграрная группа»	104,8
	15. «Агросила Групп»	88,5
	16. «Здоровая ферма»	87
	17. «АгроПромкомплектация»	79,7**
	18. «Хорошее дело» (ГК «Сфера»)	73,9
	19. СИТНО	73
	20. «Комос Групп»	68,4

* оценка

**без учета мяса КРС

ИСТОЧНИК: АГРОИНВЕСТИОР- (ПРОИЗВОДСТВО — ТЫС. Т В УБОЙНОМ ВЕСЕ)

Виробництво зернових культур та картоплі

Як країни ЄС, так і Україна визначають виробництво придатної продукції як валове виробництво мінус відходи (на стадії виробника). Це – отримана за звітний період продукція, що може бути реалізована на ринку або використана як засіб виробництва, при цьому виробник може обробляти її сам, вона може споживатися всередині його домогосподарства, бути направлена на зберігання чи застосована в основних засобах виробництва, виготовлених самостійно.

Табл. 4. Динаміка поголів'я та валової продукції тваринництва в Україні за 1985–2015 рр., тис. голів, млн грн

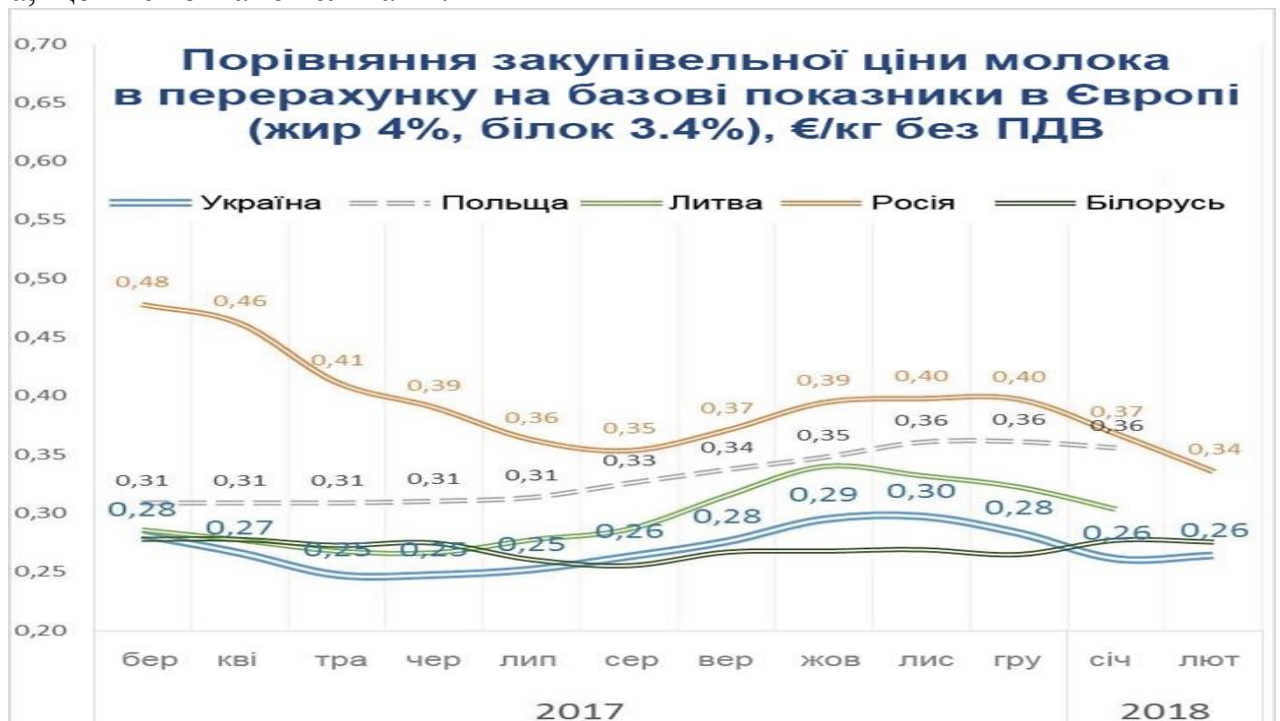
Рік	ВРХ	у т. ч. корови	Свині	Вівці й кози	Птиця	Валова продукція
1985	26638,0	8851,0	20088,0	9222,0	252600,0	...
1990	24623,4	8378,2	19426,9	8418,7	246104,2	137272,2
1995	17557,3	7531,3	13144,4	4098,6	149748,4	77560,7
2000	9423,7	4958,3	7652,3	1875,0	123722,0	58183,3
2005	6514,1	3635,1	7052,8	1629,5	161993,5	65125,9
2010	4494,4	2631,2	7960,4	1731,7	203839,8	66934,7
2011	4425,8	2582,2	7373,2	1739,4	200760,6	67819,9
2012	4645,9	2554,3	7576,7	1738,2	214070,6	70746,2
2013	4534,0	2508,8	7922,2	1735,2	230289,8	73978,2
2014	3884,0	2262,7	7350,7	1371,1	213335,7	73730,7
2015	3750,3	2166,6	7079,0	1325,3	203986,2	71021,3

Джерело: Державна служба статистики України.

Виробництво молока

В країнах ЄС виробництво придатного для споживання молока визначається як валове виробництво мінус втрати (на стадії виробництва).

В Україні виробництво молока включає валове виробництво свіжого молока всіх видів (коров'ячого, овечого, козячого). В обсяги виробництва коров'ячого молока включається усе фактично надосене молоко від корів молочних і м'ясних порід, у тому числі молоко, використане на годування тварин, але без урахування молока, що висмоктане телятами.

За час економічної кризи сільське господарство України, як і інших країн колишнього СРСР та Східної Європи, зазнало значних збитків. Так, в Естонії валовий продукт сільського господарства в 1993 році скоротився на 50 % порівняно з 1989 роком, у Словаччині – на 74 %. В Україні тільки за 1991–1995 рр. обсяги виробництва продукції тваринництва скоротилися на 45%, молока – на 30 %, яєць – на 42 %, бавовни – більш як у два рази.

Особливості статистики сільського господарства в США

Досить розвиненою є статистика сільського господарства в США. Це пояснюється тією роллю, яку відіграє ця галузь в економіці країни та її зовнішній політиці. Статистика дає можливість озброїти підприємства даними про прогнози й оцінку врожаю різних культур для виконання угод на біржах пшениці, бавовни та ін. Крім того, ці відомості швидко впливають на кон'юнктуру товарних ринків усього світу, особливо на ринки пшениці і бавовни.

Об'єктом статистичного спостереження в США служать фермерські господарства, чисельність яких коливається від 2 до 6 млн по роках. При цьому американська статистика широко використовує вибірковий метод для оперативного і поточного обліку, а також при розробці матеріалів переписів. Причому важливу роль тут відіграє державна статистика. Вона представлена двома організаціями: Міністерством сільського господарства і Бюро цenzів Міністерства торгівлі.

Міністерство сільського господарства здійснює в основному поточну статистику за допомогою проведення вибірових обстежень. Опитні листи або розсилаються поштою фермерам, або заповнюються респондентами, що перебувають на службі в Міністерстві сільського господарства, безпосередньо на фермах за словами фермерів.

Зміст питань в анкетах залежить від місцевих умов і характеру продукції рослинництва і тваринництва, яка виробляється.

Після збирання даних вони узагальнюються у масштабі окремих штатів і країни в цілому. Ці відомості регулярно публікуються протягом року і в цілому за рік у різних довідниках: Cargill Crop Bulletin, Crop and Weather Conditions in the United States, Canada and the world, Agricultural Situation (щомісячник), Agricultural statistics (щорічник) та ін. У цих довідниках містяться відомості про розміри виробництва, запаси продукції, фермерські ціни більш як для 150 видів продукції; дані про розміри площ, зайнятих під більш ніж 130 сільськогосподарських культур.

Бюро цenzів Міністерства торгівлі виконує переписи сільського господарства США. При цьому до розробки програми переписів залучаються також спеціалісти Міністерства сільського господарства і різних університетів (зі штатів Айова, Північна Кароліна та Вірджинія, де є спеціальні науково-дослідні лабораторії).

У ході проведення переписів збирається величезний статистичний матеріал, який дає змогу робити висновки про різнобічний розвиток сільського господарства країни: про чисельність ферм; розміри посівних та збиральних площ; товарну продукцію; чисельність зайнятих, їх склад та багато інших відомостей. Однак аналіз сільськогосподарського виробництва за більш-менш тривалий період здійснити складно через незіставність програм окремих переписів.

Дані поточної статистики також відрізняються методикою розрахунку відповідних показників. Наприклад, Бюро цenzів до зайнятих у сільському господарстві відносить осіб віком 14 років і старших за винятком студентів та учнів. При цьому якщо працівник протягом обстежуваного тижня більшу частину часу працював на несільськогосподарських роботах, він не ввійде до загальної чисельності. Міністерство сільського господарства вважає зайнятими у сільському господарстві всіх, хто бере участь у роботі на фермі, незалежно від віку і часу його роботи на фермі протягом тижня, що досліджується: для фермерів і найманих

робітників – не менш як одну годину, для членів сімей фермерів – не менш як 15 годин.

У сільському господарстві постійно розвиваються продуктивні сили та відносини власності. Найбільш швидкими темпами ці зміни відбулися в останні два століття. Так, у середині XVIII ст. у сільському господарстві було зайнято близько 80 % сукупної робочої сили на планеті. Наприкінці XIX – на початку XX ст. у розвинутих країнах світу в цій галузі було зайнято близько 40 % населення, а у промисловості приблизно 35 %. У середині 90-х років XX ст. у сільському господарстві передових країн світу було зайнято приблизно 5 % працездатного населення, а в США – лише 2,5 %. В Україні цей показник становить 17 % населення.

Різке скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві у розвинутих країнах зумовлено значним зростанням продуктивності праці в цій галузі, що дає змогу малою кількістю працівників прогодувати основну масу населення. Наприклад, у США один зайнятий у цій сфері забезпечує їжею близько 139 жителів країни, а в Україні – лише приблизно 12–13. Тому обсяг продукції в розрахунку на зайнятого на початку 90-х років XX ст. становив у США близько 30 тис. дол., а в Україні – приблизно 3 тис. дол. У Німеччині цей показник наближався до 19 тис. дол., а у Франції – до 21 тис. дол.

Джерела інформації міжнародної статистики сільського господарства

Провідною міжнародною організацією, яка поряд з іншими проблемами вивчає статистику сільського господарства, є ФАО (FAO–FOOD and Agricultural Organization of The United Nations), штаб-квартира якої розташована в Римі (Італія). ФАО провадить методологічну роботу і здійснює практичні розрахунки показників сільського господарства окремих країн, територій, континентів і світу в цілому, а також публікує ці дані.

Основні публікації такі:

FAO Production Yearbook – щорічник, в якому публікуються дані про склад використовуваних земель; населення, зайняте у сільському господарстві; індекси сільськогосподарського виробництва окремих продуктів рослинництва і тваринництва; запаси продовольства, їхню калорійність, вміст поживних речовин; дані про засоби виробництва (трактори та інші сільськогосподарські продукти у доларах США).

FAO Trade Yearbook – щорічник, в якому містяться дані про індекси обсягу експорту й імпорту сільськогосподарської продукції у світі і в межах континентів та регіонів з виділенням продуктів харчування. Окремим розділом наводяться абсолютні дані про експорт та імпорт сільськогосподарських продуктів в динаміці у розрізі континентів по окремих країнах. Подано відомості про імпорт і експорт так званих сільськогосподарських реквізитів – тракторів, добрив, пестицидів. По кожній країні публікуються дані про динаміку експорту й імпорту найважливіших продуктів у доларах США.

FAO Fertilizer Yearbook – щорічник, в якому публікуються дані про внесення добрив.

Yearbook of Forest Products – містить дані про продукцію лісового господарства.

FAO quarterly bulletin of statistics – кварталні та FAO monthly bulletin of statistics – місячні бюлетені, в яких містяться короткі відомості про виробництво, торгівлю і ціни на сільськогосподарську продукцію.

При формуванні масивів інформації з міжнародної статистики сільського господарства ФАО використовує дані національних статистичних органів. Однак існують певні труднощі як з погляду охоплення окремими показниками більшості країн, так і щодо зіставності показників, які використовуються. Рівень розвитку статистики сільського господарства неоднаковий у різних країнах.

2. Міжнародні зіставлення продукції сільського господарства

Існують різні методи міжнародних зіставлень обсягів продукції за: єдиними зерновими одиницями; зваженими натуральними затратами живої праці; цінами світового ринку, які існують лише для обмеженої кількості товарів, та ін.

У світовій практиці міжнародних зіставлень рівнів сільськогосподарського виробництва використовують оцінку продукції в умовному зерні: національна валюта продукції поділяється на національну ціну на зерно, яке приймається за стандартний продукт. Однак цей метод порівнювання сільськогосподарської продукції в умовному зерні не досить точний саме через відмінності у купівельній спроможності валют стосовно зерна і всієї сукупності сільськогосподарської продукції.

Для міжнародного порівняння обсягів виробництва застосовують не лише методи зіставлення в єдиних натуральних одиницях, а й у єдиній валюті. Як правило, це здійснюють перерахунком національних цін за валютним курсом у долари США.

Порівняння фізичних обсягів сільськогосподарської продукції окремих країн дуже часто виконують за допомогою перехресного обліку продукції сільського господарства різної структури за цінами на окремі продукти країн, що порівнюються. Зрозуміло, що такі обліки дають різні обсяги у відповідних цінах тієї чи іншої країни. Однак не можна вважати правомірним зіставлення обсягів продукції, які характеризують співвідношення окремих видів продуктів в натуральному вимірюванні різної структури (наприклад, зерна, бавовни, цукрового буряку та ін.), якщо застосовуються ціни однієї країни, що явно не відображають національних мінових вартостей. Подібні зіставлення і порівняння при різких відмінностях у структурі й цінах дають найнесподіваніші і явно абсурдні результати.

Деякі економісти справедливо заперечують використовувати метод внутрішньогрупового індексу, який елімінує вплив структурних відмінностей через неможливість вибрати ваги щодо одного з об'єктів зіставлення, і пропонують метод стандартизованих ваг, які також усувають необхідність обліку структурних відмінностей продукції окремих країн, але дають змогу вивести середню стандартну ціну для кожного продукту. Якщо «стандартизовану структуру» сукупної продукції оцінювати за цінами двох чи більше країн, практично можна визначити купівельну спроможність валют цих країн щодо сукупності продуктів. Це дає можливість знайти зіставну міру у валюті, прийнятій за еталон національних оцінок сільськогосподарської продукції кожної з країн, які вивчаються. Сукупну продукцію зіставних країн можна використовувати для одержання стандартизованої структури, а купівельну спроможність валют – для індексного розрахунку обсягів до певного моменту чи періоду. Розрахунки порівняльних фізичних обсягів сільськогосподарської продукції двох країн можна здійснювати за такою індексною формулою:

$$I = \sum \frac{P_B}{P_A} (q_A + q_B)$$

де P_A , P_B – ціни на продукти сільського господарства країн A і B ; q_A , q_B – набір зіставних продуктів у цих країнах.

Для зіставлення рівнів сільськогосподарського виробництва будь-яких двох країн пропонується така методика. Порівняння у приведеній валюті потребує попереднього розрахунку купівельної спроможності національних валют стосовно всієї сукупності основних сільськогосподарських продуктів, які виробляються у країнах, що порівнюються. Основні сільськогосподарські продукти, які виробляються в усіх країнах і складають не менш як 80–90 % сільськогосподарської продукції в національній оцінці, підсумовують за кількістю, що дає стандартизовану структуру сільськогосподарської продукції країн, що порівнюються.

Щодо цієї стандартизованої структури сільського господарства країн, які порівнюються, національні оцінки сукупної продукції визначаються за національними цінами базисного періоду кожної країни. На цій основі встановлюється купівельна спроможність національних валют відносно купівельної вартості будь-якої валюти, прийнятої за одиницю. Порівняльна купівельна сила національних валют за базисними цінами кожної країни використовується для приведення до зіставного виду (у валюті, що прийнята за еталон) фізичних обсягів валової і власне сільськогосподарської продукції країн, оцінених за тими самими базисними цінами у національній валюті.

Розглянемо питання про зіставлення купівельних спроможностей валют за діючими цінами, які одержують виробники за сільськогосподарську продукцію, хоча ці ціни формуються в різних соціально-економічних умовах ціноутворення. Так, у США фермерські ціни формуються на основі ринкових під впливом попиту і пропозиції з урахуванням в реалізаційних цінах процента на капітал, підприємницького прибутку і земельної ренти.

Для порівняння фізичних обсягів сільськогосподарського виробництва вирішальне значення мають не відмінності у рівнях формування цін (з урахуванням чи без урахування додаткового продукту), а відносна відповідність національних цін індивідуальним (споживчій та міновій) вартостям окремих продуктів у кожній з країн, які порівнюються.

Паритет цін, які одержує виробник, встановлюється закупівельною спроможністю сільськогосподарських цін у валюті країн, що порівнюються, щодо стандартизованої структури сукупної валової продукції сільського господарства (для певного періоду). Можна також уточнити паритет цін стосовно лише власної сільськогосподарської продукції без повторного обліку зернофуражних культур, сіна, силосу та інших кормів (крім природних пасовищ). Однак для зіставлення обсягів сільськогосподарської продукції слід використовувати загальний коефіцієнт переведення однієї валюти в іншу (в основному долар США). Цей коефіцієнт відображає порівняльну купівельну спроможність валют. При цьому важливо врахувати, що зіставлений набір сільськогосподарських продуктів дійсно відображає переважну масу сільськогосподарської продукції кожної країни.

3. Міжнародні зіставлення продуктивності праці у сільському господарстві

При зіставленні показників продуктивності праці у сільському господарстві двох країн можна вирішувати ряд наукових і практичних питань, що дають можливість:

1. Об'єктивно порівняти абсолютні рівні та темпи розвитку продуктивності праці у сільському господарстві двох країн; вжити заходів, що забезпечують досягнення більш високого рівня продуктивності праці у сільському господарстві.

2. Встановити рушійні сили й техніко-економічні фактори зростання продуктивності праці у сільському господарстві обох країн, які зіставляються, для обґрунтування оптимальних масштабів і напрямів капітального будівництва у сільському господарстві, його матеріально-технічного оснащення і заходів щодо економічного стимулювання виробництва і праці.

3. Обґрунтувати шляхи подолання економічних суперечностей, що гальмують розвиток сільського господарства окремих країн.

4. Узагальнити техніко-економічні фактори, що зумовлюють у провідних галузях землеробства і тваринництва відмінності рівня і руху продуктивності праці в країнах, що порівнюються.

Методика порівнянь і зіставлень рівнів та динаміки продуктивності праці у сільському господарстві повинна ґрунтуватися на двох методологічних принципах: на зіставній концепції продуктивності у сільському господарстві, а також на єдності методів розрахунку показників продукції, що зіставляються (у чисельнику), і затрат праці (у знаменнику) в обох країнах. Для досягнення цієї мети слід попередньо вирішити такі завдання: 1) критично оцінити методологію обчислення продуктивності праці у сільському господарстві обох країн; 2) встановити науково обґрунтовану єдину методику порівнянь і зіставлень продуктивності праці у сільському господарстві двох країн, що враховує особливості і джерела офіційної статистики та відображає ідентичний економічний зміст певного показника продуктивності праці.

Рівень продуктивності праці в міжнародній практиці, як правило, визначають за виходом продукту певної споживної вартості на одиницю робочого часу, який на нього затрачено. Цей показник безпосередньо характеризує рівень продуктивності праці. Оберненим показником називають трудомісткість продукції – кількість робочого часу, затраченого на одиницю продукту певної якості. Для характеристики її вдаються до системи прямих і побічних показників.

Для зіставлень продуктивності праці у сільському господарстві окремих країн особливого значення набувають порівняння власне сільськогосподарської продукції без повторного обліку кормів. Затрати праці слід визначати у робочому часі зайнятості на виробництві (робочих годинах, днях, тижнях та ін.) з певною тривалістю робочого дня. При визначенні показників використовують показники чисельності працюючих на підприємстві, в галузі, в економіці в цілому чи лише робітників, а часто і загальної чисельності зайнятих фахівців чи лише працездатних, чи середньооблікових і середньорічних працівників, які обліковуються по-різному.

При зіставленні господарської продуктивності праці затрати праці слід визначати у відпрацьованих годинах валового робочого часу, з яким збігається поняття робочого часу, що регулюється і оплачується. Під *валовим робочим часом* (на

відміну від чистого чи нормативного) розуміють тривалість зайнятості на виробництві без урахування часу, затраченого на дорогу до місця роботи чи від місця роботи до житла, без перерви на визначений час вживання їжі та відпочинку. Особливого значення для зіставлень продуктивності праці у сільському господарстві набуває приведення нормативних затрат на виробництво продуктів до валового робочого часу фізичних осіб, які зайняті на фермах.

Рівні і динаміку продуктивності праці у сільському господарстві зіставляють за певною системою показників.

Показники трудомісткості основних сільськогосподарських продуктів визначають за затратами валового робочого часу в годинах, фактично зайнятими на виробництві робітниками на одиницю продукту, що вимірюється у натуральному виразі (1 ц, 1 т, 1 тис. шт.). Зіставляти рівні можна за умов однакової якості продуктів того чи іншого виду у двох країнах. Рівні продуктивності у трудомісткостях не зіставні для різних продуктів. Однак динаміка продуктивності праці при виробництві однорідних (тим більше однакісних) продуктів цілком зіставна для країн, що порівнюються.

Рівні й динаміку продуктивності за трудомісткістю натуральних продуктів розраховують за формулою

$$i_t = \frac{T_1}{T_0} \div \frac{q_1}{q_0},$$

де i_t – індекс динаміки трудомісткості окремих t -х сільськогосподарських продуктів; T_0 , T_1 – затрати праці в одиницях валового часу в базисному і звітному періодах, год; q_0 , q_1 – фізичні обсяги виробленої продукції у натуральному виразі в цих самих періодах.

Таким чином порівнюються і зіставляються показники продуктивності праці в основних галузях землеробства і тваринництва.

Показники погодинної продуктивності праці у сільському господарстві, землеробстві і тваринництві обчислюються після виходу сільськогосподарської продукції у фізичному обсязі за зіставними цінами на одиницю валового робочого часу (1 людино-год) фізично зайнятих осіб. Абсолютні рівні зіставляються у приведеному ціновому виразі, а динаміка обчислюється за загальноприйнятою індексною формулою

$$i_{\omega} = \frac{q_1}{q_0} \div \frac{T_1}{T_0},$$

де i_{ω} – індекс динаміки господарської продуктивності праці.

Показники продуктивності праці у сільському господарстві в цілому визначаються за фізичним обсягом чистої продукції на одиницю затраченого робочого часу без урахування затрат як сільськогосподарського, так і промислового походження, тобто за валовим доходом чи частиною національного доходу, виробленою у сільському господарстві.

Динаміка обчислюється за такою формулою:

$$I_{\omega} = \frac{N_1}{N_0} \div \frac{T_1}{T_0},$$

де I_{ω} – індекс динаміки продуктивності праці; N_0 , N_1 – чиста продукція у базисному і звітному періодах; T_0 , T_1 – затрати праці у ці самі періоди.

Чиста продукція N визначається балансовим методом відніманням від валової продукції проміжного споживання, продуктивно використаних у сільському господарстві.

Показники повної продуктивності праці у сільському господарстві можна уточнити за умови порівняння затрат живої та уречевленої праці в загальній вартості виробленого продукту.

Якщо визначати динаміку продуктивності праці лише за затратами живої праці замість сукупних затрат праці, то підвищується рівень продуктивності праці. Отже, слід враховувати не тільки живу, а й уречевлену працю. Оскільки зі зростанням продуктивності праці в результаті її технічного переоснащення частка уречевленої праці різко зростає, то за більш тривалий період звичайний рахунок лише за затратами живої праці суттєво підвищує показник зростання продуктивності. Знаючи структуру витрат виробництва і суспільну вартість сільськогосподарської продукції за тривалий період, можна уточнити дійсне зростання продуктивності праці після виходу продукції на одиницю сукупної праці. Крім того, за змінами складу вартості можна уточнити затрати порівнянної сукупної праці, а потім визначити індекс динаміки зростання продуктивності праці.

Якщо показники частини уречевленої, необхідної і додаткової праці записати як $d_c + d_v + d_m$ (коли прийняти вартість продукту за одиницю), затрати сукупної праці – як T_c , а затрати живої праці – $T_{ж}$, можна визначити сукупні затрати уречевленої та живої праці у робочому часі конкретної живої праці:

$$T_c = \frac{T_{ж}d_c}{d_v + d_m} + T_{ж} = T_{ж} \left(1 + \frac{d_c}{d_v + d_m} \right).$$

Отже, індекс динаміки сукупної праці після певних перетворень виражається у такому вигляді з поправкою величини сукупних затрат праці за часткою живої праці (необхідної і додаткової) у вартості продукту:

$$I_c = \frac{q_1 T_0 (d_{v1} + d_{m1})}{q_0 T_1 (d_{v0} + d_{m0})},$$

де q_0 , q_1 і T_0 , T_1 – зазначені вище позначення обсягів продукції і затрат живої праці у базисному і звітному періодах, год; $(d_{v0} + d_{m0})$, $(d_{v1} + d_{m1})$ – відповідно частки необхідної і додаткової праці у цих періодах.

Поправочний коефіцієнт $(d_{v1} + d_{m1}) / (d_{v0} + d_{m0})$ буде меншим за одиницю, оскільки відбулися зміни в органічній будові капіталу і підвищилася продуктивність праці.

Система часткових показників продуктивності праці по суті є характеристикою техніко-економічних компонентів чи факторів господарської продуктивності праці. У сільському господарстві до них належать, наприклад, затрати праці на одиницю площі під культурою і на одну голову продуктивної чи тяглової тварини; урожайність культури чи продуктивність тварин; рівень механізації виробництва і праці та ін. Систему окремих показників широко використовують під час аналізу продуктивності праці в конкретних галузях сільського господарства.

Важливе значення має система побічних показників продуктивності праці. До них належать виробіток середньорічного працівника у сільському господарстві, норма виробництва продуктів сільського господарства на одну особу, частка зайнятого у сільському господарстві населення, ступінь використання трудових ресурсів у сільському господарстві тощо.

Так, в офіційній статистиці США застосовують побічний показник забезпечення населення після виходу продукції сільського господарства на одного середньорічного працівника. З погляду аналізу й міжнародних зіставлень важливо з'ясувати зв'язок цього побічного показника з нормою виробництва продуктів сільського господарства на душу населення. Цей взаємозв'язок можна виразити за допомогою побудови індексів цих показників:

$$I_{з.н} = I_{в} / I_{д.н},$$

де $I_{з.н}$ $I_{в}$ $I_{д.н}$ – індекси відповідно забезпечення населення одним середньорічним працівником, виробітку середньорічного працівника, норми виробництва продуктів на душу населення.

Як правило, великі значення коефіцієнтів забезпечення населення середньорічними працівниками сільського господарства супроводжуються одночасно високими рівнями продуктивності праці та нормами виробництва у цій галузі на душу населення. Але на ці показники в індустріальних країнах чи районах з високою густотою населення впливає значна частка продуктів сільського господарства, які ввозяться.

Чисельність середньорічних працівників у сільському господарстві США набагато менша від чисельності фахівців сільського господарства. Чисельність останніх завжди менша від кількості працюючих, зайнятих у найнапруженіший період. Під час таких напружених жнивних робіт залучаються робітники, службовці та інші групи міського населення. Тому трудові резерви слід визначати за фондами робочого часу, які можна використати у сільському господарстві. Їх слід розраховувати не за чисельністю середньорічних працівників і тих, що зайняті у найнапруженіший період, а за чисельністю зайнятих у сільському господарстві фахівців. Існує залежність між коефіцієнтом використання трудових ресурсів у сільському господарстві, фондами робочого часу і співвідношеннями чисельності середньорічних робітників та фахівців, зайнятих у сільському господарстві. Цю залежність також можна виразити за допомогою індексів:

$$I_{в.р} = I_{з.п} I_{с.ф},$$

де $I_{в.р}$ $I_{з.п}$ $I_{с.ф}$ – індекси відповідно використання трудових ресурсів, зайнятості середньорічного працівника, сезонності праці зайнятих фахівців.

Особливу увагу слід також звернути на взаємозалежність виробітку середньорічного працівника, який часто вважають показником інтегральної продуктивності праці, показником власно господарської продуктивності праці та кількістю відпрацьованого робочого часу. При зіставленнях рівнів чи вивченні продуктивності праці в динаміці виробіток продукції одним середньорічним працівником може бути використаний як показник продуктивності праці лише при порівнянні фактичного річного навантаження в людино-годинах. Тому можна використати таку формулу:

$$I_{п.п} = I_{в.п} / I_{р.н},$$

де $I_{п.п}$ $I_{в.п}$ $I_{р.н}$ – індекси продуктивності праці, виробітку та річного навантаження в людино-годинах середньорічного працівника.

4. Статистика лісового господарства

Ліси є біопродуктивними системами, що забезпечують сировину для лісової промисловості, і важливим джерелом енергії (деревне паливо і деревне вугілля для готування їжі й опалення) у країнах, що розвиваються. Вони також служать середовищем для безлічі тварин і рослин. Лісонасадження є ефективним захистом ґрунтів і регулятором водних потоків і кругообігу вуглецю. Використання лісової землі для сільськогосподарських цілей, великомасштабна промислова рубка лісу і зростання попиту на деревне паливо та деревне вугілля призвели в багатьох частинах світу до збезлісення.

Дані про лісонасадження, зміст біомаси і зміни звичайно збираються департаментами лісівництва для цілей раціонального використання лісів. Статистичні дані про виробництво деревини є частиною бази даних промислової статистики. Інші дані виходять з обстежень домашніх господарств і сільського господарства (наприклад, про збирання деревного палива, підсічно-вогневу обробку і випас на лісових землях) шляхом інтерпретації даних дистанційного зондування (наприклад, площа зведеного лісу, лісокущового перелогу і гару, будівництво лісових доріг).

У лісовому господарстві розрізняють такі категорії видів діяльності:

- промислова рубка лісу;
- неформальна рубка лісу, в основному на дрова і сільські будівельні матеріали, але може включати виробництво деревного вугілля і «незаконну рубку»;
- природна загибель дерев унаслідок хвороб, пожеж, впливу вітру і забруднення;
- природне лісовідтворення, що далі може розрізнятися за домінуючим типом лісу;
- лісівництво і/чи лісонасадження.

У міжнародній економічній статистиці використовуються такі показники статистики лісового господарства.

Площа лісового фонду – частина території країни, зайнята лісом, а також незайнята ним, але призначена для потреб лісового господарства. Лісовий фонд включає лісову площу, тобто територію, покриту лісом (фактично зайняту деревними породами, що утворюють насадження) і не покриту лісом, але призначену для вирощування лісу (гар, вирубки, пустирі, прогалини, площі загиблих насаджень). Крім того, до складу лісового фонду включається нелісова площа: сільськогосподарські вгіддя (ріллі, косовиці, пасовища), площі особливого призначення (дороги, канали, садиби та ін.), а також площі боліт, пісків, ярів, крутих схилів та інші території.

Лісовпорядження – система заходів, що включають визначення кордонів, розподіл лісу на види і ділянки лісонасаджень, групи, категорії захисту (водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні й оздоровчі тощо); інвентаризацію лісового фонду (площа лісу і запас деревини); визначення розміру щорічного користування лісом (розрахункова лісосіка, лісовідновлення та ін.).

Уведення молодих насаджень до категорії цінних (високопродуктивних) лісових насаджень визначається виходячи з площі, віднесеної до категорії цінних деревних насаджень, вирощених лісових культур (посадкою і посівом) і молодняків,

у результаті проведення заходів сприяння природному лісовідтворенню, реконструкції малоцінних насаджень і рубок відходу.

Лісовідновлення – проведення заходів щодо відновлення лісів на вирубках, гарах, пустирях, прогалинах та інших колишніх під лісом площах. Лісовідновлення включає посадку, посів лісу і сприяння природному поновленню.

Посадка лісу – роботи з посадки сіянців, саджанців, черешків та іншого посадкового матеріалу на лісокультурних площах.

Рубка відходу за лісом – періодична вирубка в насадженнях частини дерев і чагарників, проведена з моменту утворення насаджень до головної рубки, з метою формування потрібного складу, форми насаджень і підвищення приросту.

Одним з видів рубок відходу є відхід у молодняках, що є освітленням і прочищенням лісу, які проводяться в молодих насадженнях, як правило, у віці до 20 років, з метою звільнення головних порід дерев від затінення менш цінними породами, а також формування потрібного складу насаджень.

Санітарні рубки – рубки, що проводяться з метою вирубки і збирання дерев, заражених і пошкоджених різними хворобами і шкідниками, а також збирання сухостійних, буреломних дерев. Санітарні рубки поділяються на вибіркові і суцільні.

Рубки лісу головного користування і лісовідновні рубки проводяться в спілих деревостоях для заготівлі деревини. Рубки лісу головного користування здійснюються в лісах II й III груп способами, спрямованими на відновлення лісів господарсько-коштовними деревними породами й ефективну експлуатацію.

Валова продукція (випуск) лісового господарства являє собою витрати на закладку і вирощування лісових насаджень, по догляду за лісом і підтриманню його в стані, придатному для експлуатації.

Валова продукція лісового господарства оцінюється в сумі фактичних витрат, вироблених з метою відтворення і підвищення продуктивності лісів, поліпшення їхнього якісного складу.

Питання для самоконтролю

1. Організація міжнародної статистики сільського господарства.
2. Основні публікації з міжнародної статистики сільського господарства.
3. Методи збору даних у міжнародній статистиці сільського господарства.
4. Методи міжнародних зіставлень обсягів сільськогосподарської продукції.
5. Розрахунки порівняльних фізичних обсягів сільськогосподарської продукції.
6. Вартісні сільськогосподарського виробництва.
7. Визначення рівня продуктивності праці у міжнародній статистиці сільського господарства.
8. Охарактеризуйте показники прибутковості сільськогосподарського виробництва.
9. Показники статистики лісового господарства.

Практичні завдання

Задача 1.

За даними про виробництво та площу збирання зернових культур різних країн світу (табл. 1) розрахувати для кожної з країн абсолютну зміну виробництва зернових

культур в цілому, у тому числі за рахунок зміни урожайності зернових культур та зміни площі збирання зернових культур.

Таблиця 1 Дані для розрахунку

Країн а	Виробництво зернових культур, млн т		Площа збирання зернових культур, млн га	
	базовий період	звітний період	базовий період	звітний період
A	277,6	343,9	59,8	58,6
B	53,6	66,5	8,3	9,2
C	17,4	20,7	4,4	4,2
D	56,8	53,9	21,5	17,5
E	28,0	22,3	8,5	8,8

Задача 2.

Обчислити валовий випуск сільського господарства за такими даними (тис. грн): вартість валового збору сільськогосподарських культур становить 2 633, у тому числі використано на особисті підприємницькі потреби – 417, видано працівникам своїх підприємств – 268; вартість незавершеного виробництва в землеробстві на початок року – 134, на кінець року – 137; вартість товарної продукції тваринництва становить 1 875, вартість продукції приросту, приплоду догодівлі тварин – 89; вартість валової продукції підсобних сільськогосподарських підприємств становить 386; вартість валової сільськогосподарської продукції домашніх господарств становить 455, в тому числі спожито на власні потреби домашніх господарств – 386.

Тестові завдання

1. Провідна міжнародна організація, яка займається статистикою сільського господарства:

- а) Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку – IFAD;
- б) Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй – FAO;
- в) Міжнародна асоціація розвитку – IDA.

2. Основні публікації з міжнародної статистики сільського господарства:

- а) Щорічник ФАО про виробництво;
- б) Щорічник про продукцію лісового господарства;
- в) Статистичний щорічник ООН.

3. Основним джерелом інформації про продукцію сільського господарства

є:

- а) звіти сільськогосподарських підприємств;
- б) сільськогосподарські переписи і обстеження;
- в) дані податкових органів.

4. В основному класифікації земель в Європейському союзі покладена:

- а) Стандартна статистична класифікація землекористування;
- б) Стандартна класифікація видів економічної діяльності;
- в) земельні кадастри країн – членів ЄС.

5 Для міжнародного порівняння обсягів сільськогосподарського виробництва застосовують:

- а) методи зіставлення в єдиних натуральних одиницях та в єдиній валюті;
- б) лише методи зіставлення в єдиних натуральних одиницях.

6. Для міжнародних зіставлень рівнів сільськогосподарського виробництва застосовують:

- а) метод оцінки продукції в умовному зерні;
- б) метод оцінки продукції в доларах США;
- в) метод оцінки продукції у валюті однієї з порівнюваних країн.

7. Порівняння фізичних обсягів сільськогосподарської продукції окремих країн виконують за допомогою:

- а) перехресного обліку продукції сільського господарства різної структури за цінами на окремі продукти країн, що порівнюються;
- б) лише методом зіставлення в єдиних натуральних одиницях.

8. Порівняльна купівельна спроможність національних валют за базисними цінами кожної країни використовується для приведення до зіставного вигляду (у валюті, що прийнята за еталон):

- а) фізичних обсягів сільськогосподарської продукції країн, оцінених за тими самими базисними цінами у національній валюті;
- б) вартості сільськогосподарської продукції країн, оцінених за тими самими базисними цінами у національній валюті.

9. Рівень продуктивності процесів у сільському господарстві в міжнародній практиці визначають:

- а) відношенням продукції до обсягу робочого часу на його виробництво;
- б) кількістю робочого часу, затраченого на одиницю продукції;
- в) кількістю продукції виробленої в середньому одним зайнятим в сільському господарстві країни;

10. Наукова методика зіставлень рівнів та динаміки продуктивності праці у сільському господарстві має ґрунтуватися на таких методологічних принципах:

- а) на єдиній концепції продуктивності праці, а також на єдності методів розрахунку показників продукції в обох країнах;
- б) на використанні при розрахунках єдиної валюти;
- в) на використанні єдиної методики розрахунку зайнятих в сільському господарстві.

11. Площа лісового фонду в міжнародній статистиці – це:

- а) частина території країни, зайнята лісом, а також не зайнята ним, але призначена для потреб лісового господарства;
- б) частина території країни, зайнята лісом;
- в) частина території країни, яка призначена для потреб лісового господарства.

12. Валова продукція лісового господарства розраховується як:

- а) сума фактичних витрат на відтворення продуктивності лісів;
- б) приріст лісових насаджень;
- в) приріст території, зайнятої лісом.

13. Валова продукція лісового господарства оцінюється в сумі фактичних витрат на:

- а) відтворення і підвищення продуктивності лісів, поліпшення їхнього якісного складу;
- б) відтворення і підвищення продуктивності лісів;
- в) відтворення продуктивності лісів.

14. Середня врожайність сільськогосподарських культур в міжнародній статистиці рекомендується розраховувати як:

- а) відношення валового збору основних посівів до збиральної площі;
- б) відношення валового збору до засіяної площі на кінець весняного посіву;
- в) середня з врожайності окремих культур.

15. Для міжнародного порівняння обсягів виробництва застосовують:

- а) методи зіставлення в єдиних натуральних одиницях та в єдиній валюті;
- б) лише методи зіставлення в єдиних натуральних одиницях.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.
3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.
2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.
5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.
6. United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.
7. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>.

ТЕМА 5. МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА ПРОМИСЛОВОСТІ. МІЖНАРОДНІ ЗІСТАВЛЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Система показників, джерела інформації й публікації міжнародної статистики промисловості. Порівнюваність складу промисловості окремих країн. Показники рівня промислового виробництва. Міжнародні зіставлення показників результатів промислового виробництва. Міжнародні зіставлення показників продуктивності праці в промисловості. Індeksi промислового виробництва.

ЛЕКЦІЯ

1. Система показників та джерела інформації міжнародної статистики промисловості

На сьогоднішній день міжнародна статистика промисловості є найрозвиненішою частиною міжнародної економічної статистики. Роль промисловості як галузі матеріального виробництва у світовій економіці зростає. Зараз значна частина робіт різних міжнародних організацій пов'язана з цією галуззю.

Перш ніж розглядати показники промислового виробництва з точки зору їхніх функцій, змісту, взаємозв'язків, міжнародної порівнюваності та інформативності, при міжнародних статистичних зіставленнях слід звернутися до деяких загальних питань і проблем міжнародної статистики промисловості.

Насамперед визначимо міжнародну статистику промисловості, організації промислової статистики ООН, її програми показників, інформаційні джерела, а також статистичні та методологічні публікації статистичних органів ООН. Таке вирізнення міжнародної статистики промисловості має дві особливості.

По-перше, розвиток промисловості значною мірою визначає розвиток усієї економіки. Рівень розвитку промисловості стає найважливішим індикатором макроекономічного рівня розвитку. Наприклад, у міжнародних зіставленнях як індикатор загального економічного рівня розвитку застосовуються такі показники: абсолютний обсяг промислового виробництва країни; частка промисловості у валовому і чистому промисловому продукті; частка країни чи групи країн у світовому промисловому виробництві; промислове виробництво на душу населення країни (в абсолютних і відносних показниках).

По-друге, промислова статистика належить до найрозвиненіших сфер статистики – як міжнародної, так і національних статистик.

Промислова статистика ООН організована за трьома варіантами:

- світова програма промислової статистики;
- річна статистика;
- місячна статистика.

Світова програма статистики промисловості досі виконувалась тричі кожні 10 років. Остання програма ґрунтувалась на даних 1983 р. При реалізації цієї програми Статистична комісія ООН намагалась в основному реалізувати такі завдання: підтримати розвиток національних статистик про структуру і діяльність промислового сектору; збільшити кількість і підвищити порівнюваність промислових статистик, які існують на міжнародному рівні.

Виходячи з угруповань країн (країни, які починають розвивати свою статистику промисловості; країни з розвинутою статистикою) у світовій програмі розрізняють мінімальну і повну програми показників.

Мінімальна програма охоплює три групи показників: ідентифікуючі та класифікуючі види інформації; заняття і дохід; валова продукція.

Повна програма має сім груп показників: ідентифікуючі та класифікуючі види інформації; трудова діяльність і дохід; фонди; створення основного капіталу; витрати, які містять окремі позиції щодо вартості матеріалу та енергії; валова продукція, що містить обсяг виробництва деяких видів продукції; вартість чистої продукції.

У сучасній міжнародній статистиці промисловості використовують понад 200 різних показників промислового виробництва.

З метою міжнародної зіставності ООН для публікації рекомендовано такі показники:

1. Вид діяльності (галузь).
2. Кількість одиниць статистичного спостереження.
3. Загальна чисельність зайнятих протягом одного періоду, характерного для досліджуваного року:
  - 3.1. Чисельність зайнятих підприємців.
  - 3.2. Кількість неоплачуваних сімейних працівників.
  - 3.3. Чисельність працівників в домашніх умовах.
  - 3.4. Чисельність зайнятих осіб:
    - робітники;
    - інші наймані особи.
4. Кількість осіб найманого персоналу, зайнятих протягом кількох специфічних періодів досліджуваного року:
  - робітники;
  - інші наймані особи.
5. Середня чисельність осіб найманого персоналу, зайнятих протягом досліджуваного року, з них робітники.
6. Середня чисельність осіб, зайнятих протягом досліджуваного року.
7. Кількість людино-годин, відпрацьованих робітниками протягом досліджуваного року.
8. Заробітна плата і винагороди, виплачені протягом досліджуваного року:
  - 8.1. Найманому персоналу:
    - робітникам;
    - іншим найманим особам.
  - 8.2. Зайнятим у домашньому господарстві.
9. Потужність енергетичного обладнання, що перебуває в резерві на певну дату досліджуваного року:
  - 9.1. Первинні двигуни (без тих, що з'єднані з електрогенераторами).
  - 9.2. Електричні мотори.
  - 9.3. Генератори.
10. Загальна вартість нових основних засобів, придбаних від інших підприємств чи вироблених протягом досліджуваного року:
  - 10.1. Машини, транспортні засоби та інше обладнання:
    - одержані від інших підприємств;
    - вироблені для власного користування.
  - 10.2. Будівлі і споруди, поліпшення землі (зрошення й осушення), розвиток інфраструктури:
    - одержані від інших;
    - вироблені для власного користування.
11. Загальна вартість використаних основних засобів, які придбані підприємством протягом року:
  - 11.1. Машини, транспортні засоби та інше обладнання.
  - 11.2. Будівлі і споруди, поліпшені землі.
12. Загальна вартість проданих основних засобів, використаних підприємством:
  - 12.1. Машини, транспортні засоби та інше обладнання.

12.2. Будівлі і споруди, поліпшені землі.

13. Валовий приріст основних засобів протягом досліджуваного року (періоду):

13.1. Машини, транспортні засоби та інше обладнання.

13.2. Будівлі і споруди, поліпшені землі.

14. Вартість запасів на початок і кінець досліджуваного року:

14.1. Сировина, паливо, допоміжні матеріали тощо (також товари, призначені для перепродажу у тому вигляді, в якому їх було придбано).

14.2. Незавершене виробництво.

14.3. Готові вироби.

15. Кількість електроенергії, спожитої протягом звітного року:

15.1. Кількість і вартість купованої електроенергії.

15.2. Кількість виробленої електроенергії.

15.3. Кількість і вартість електроенергії, проданої іншим підприємствам.

16. Вартість товарів, одержаних чи спожитих, а також оплата послуг, наданих протягом досліджуваного року:

16.1. Вартість сировини, допоміжних матеріалів, деталей та ін.

16.2. Кількість і вартість окремих найважливіших матеріалів.

16.3. Вартість палива.

16.4. Кількість і вартість окремих найважливіших видів палива.

16.5. Вартість товарів, призначених для перепродажу в тому вигляді, в якому їх було придбано.

16.6. Вартість контрактних та комісійних робіт, виконаних іншим підприємством протягом досліджуваного періоду.

16.7. Вартість ремонту і робіт щодо підтримки обладнання, виконані іншими підприємствами протягом досліджуваного періоду.

17. Вартість вироблених, відвантажених товарів, а також суми, одержані за послуги, які надано іншим підприємствам протягом досліджуваного періоду:

17.1. Вартість усіх продуктів досліджуваного підприємства.

17.2. Кількість і вартість окремих найважливіших продуктів.

17.3. Вартість товарів, відвантажених у тому вигляді, в якому їх було придбано.

17.4. Суми, одержані за промислові роботи чи послуги, виконані для інших підприємств.

18. Валова продукція за досліджуваний період.

19. Додана вартість.

Основним джерелом інформації в міжнародній статистиці промисловості є промислові переписи (цензи). Це пов'язано з тим, що у більшості країн для характеристики промисловості застосовують переписи, а не дані поточної статистики.

Міжнародні організації за даними поточної статистики розраховують лише індекси промислового виробництва та деякі показники кон'юнктурного аналізу. Якщо поточна статистика здійснюється частіше ніж один раз на рік, то основні показники статистики промисловості розраховуються один раз на рік і рідше. У рекомендаціях ООН визначено, що збирати повну інформацію про промисловість слід один раз за 5–10 років, а за скороченою програмою – один раз на рік. Крім того, передбачається збір інформації не лише за допомогою суцільного перепису, а й методами вибіркового обстежень.

Для одержання повної зіставної інформації здійснюють всесвітні промислові переписи.

Найважливішою формою промислової статистики ООН є річні статистики. Статистичне відомство ООН щорічно публікує такі підготовлені ним групи показників: робоча сила (кількість, заробітна плата (оклад), робочий час); витрати енергії, матеріалу, обсяг послуг; валовий обсяг капітальних вкладень; запаси; результати виробничої діяльності (вартість та натуральні показники). Методика і зміст показників світової програми промислових статистик ґрунтуються переважно на Міжнародних рекомендаціях промислової статистики. Різні країни певною мірою дотримуються цих рекомендацій і методичних вказівок. Це виражається, з одного боку, ступенем реалізації повної програми показників, а з іншого – ступенем відповідності національних показників певним визначенням рекомендацій, виданих Статистичним відомством ООН.

Результати щорічного збору інформації для промислової статистики публікуються у Щорічнику промислових статистик, який видає Статистичний відділ Секретаріату ООН. Перший том щорічника містить дані про програму показників, яку подано у табл. 5.1. Натуральні показники щодо окремих виробів публікуються у другому томі щорічника.

У цьому огляді не враховано натуральні показники за окремими позиціями виробів. Показники, що відповідають позиціям 1–20, містяться у повному опитному листі, який був переданий розвинутим європейським країнам Статистичним відділом ООН для звіту. Інші країни звітують за спрощеною програмою показників, у якій немає позицій 5, 11–13 і 16–20.

Для короткотермінового аналізу Статистичний відділ ООН публікує у статистичних таблицях «Monthly Bulletin of Statistics» щомісячну інформацію за окремими показниками розділів промислової статистики. У стандартній програмі складання цих таблиць є щомісячні дані за двома розділами промислової статистики:

1) індекс промислового виробництва;

2) обсяг виробництва за окремими позиціями виробів у натуральних показниках.

У більшості країн ці щомісячні дані неможливо повністю порівняти з відповідними річними даними, оскільки методичні основи збору річної та місячної інформації різняться між собою.

Таблиця

ПОВНА ПРОГРАМА ПОКАЗНИКІВ ПРОМИСЛОВОЇ СТАТИСТИКИ ООН (ОГЛЯД)

№ з/п	Показник	Публікується у щорічнику ООН
1	Кількість підприємств	*
2	Чисельність працівників	*
3	Чисельність несамостійних працівників	*
4	Заробітна плата (оклади несамостійних працівників)	*
5	Надбавки до заробітної плати чи окладу	
6	Кількість виробничого персоналу	*
7	Заробітна плата для виробничого персоналу	*
8	Робочий час виробничого персоналу	*
9	Витрати електроенергії	*

10	Вартість валової продукції	*
11	Вартість витрачених товарів і промислових послуг	
12	Вартість витраченого матеріалу і поставок	
13	Вартість витрачених енергії та палива	
14	Вартість чистої продукції	*
15	Валові капіталовкладення, у цілому	*
16	Валові капіталовкладення, верстати й обладнання	
17	Запаси, у цілому	
18	Запаси матеріалу, палива, поставок	
19	Обсяг незавершеного виробництва	
20	Запаси готової продукції	

При розробці статистичних матеріалів промислової статистики Статистичний відділ ООН переважно спирається на різні інформаційні джерела, найважливішими з яких є опитні листи Статистичного відділу ООН і публікації національних статистичних відомств. Інформація з інших джерел доповнює, уточнює, а іноді замінює ці джерела міжнародної статистичної інформації. Залежно від рівня розвитку країн, організації промислової статистики в них, готовності надати певну статистичну інформацію джерела інформації про різні країни, які має Статистичний відділ ООН, різняться між собою.

2. Порівняння структури промисловості окремих країн

Вирішуючи проблеми міжнародної зіставності окремих показників, у експертів при розробці міжнародних стандартів виникають певні труднощі. Основною проблемою є визначення одиниці спостереження для проведення всесвітніх переписів промисловості. Поняття «підприємство» в різних країнах визначають по-різному. В одних воно означає виробничу, в інших – економіко-організаційну одиницю. У рекомендаціях Статистичної комісії ООН за основну одиницю реєстрації пропонується приймати виробничу одиницю (установу), під якою розуміють окремий завод, фабрику, шахту, свердловину, коксувальний цех, електростанцію, майстерню, домашнє господарство (у ремісничій промисловості). Причому установа повинна збігатися з керованою, контрольованою чи бухгалтерською одиницею, утворюючи таким чином зручну і практичну облікову одиницю. Отже, при визначенні підприємства мають бути дві основні ознаки: 1) єдине управління виробничими операціями; 2) єдиний облік (єдиний кошторис), самостійна звітність. Як кількісний критерій прийнято, що підприємства, де працює менш як 5 осіб і які не мають енергетичного обладнання, слід віднести до кустарного виробництва (їх не відносять до промисловості).

У статистиці ООН промисловість розмежовують на основі Міжнародної стандартної галузевої класифікації (МСГК) у відповідних розділах:

1. Гірничодобувна промисловість і каменярні.
2. Переробна промисловість.
3. Електрика, газ і вода.

Сукупність статистичних одиниць, вся чи переважна економічна діяльність яких може бути віднесена до одного з цих основних розділів, являє собою промисловість.

Для оцінки міжнародної зіставності розмежування промисловості додатково слід враховувати три аспекти:

- статистичні одиниці, покладені в основу;
- розподіл допоміжних і додаткових підрозділів та структурних одиниць, виробнича діяльність яких не відповідає певному групуванню МСГК;
- розподіл індивідуально-господарського виробництва і простих товарних виробників.

Відповідно до МСГК як статистичні одиниці для розмежування промисловості можна застосовувати «спеціалізовані виробничі ланки», «спеціалізовані виробничі дільниці», «виробництво». У національних статистиках переважно використовують статистичні одиниці типу «виробництво», які порівняно з двома іншими статистичними одиницями забезпечують точне розмежування.

Зіставність одиниць промисловості в цілому та окремих її галузей залежить, крім того, від розподілу допоміжних і додаткових відділів, а також структурних одиниць, економічна діяльність яких не збігається з основним виробництвом і з відповідною групою МСГК. Останні одиниці відповідно до методичних рекомендацій ООН слід групувати як окремі статистичні одиниці. Допоміжні та додаткові відділи належать до основних одиниць, для яких вони провадять свою економічну діяльність, і групуються спільно з ними. При цьому винятком будуть допоміжні та додаткові відділи, які виробляють товари для зміни реального майна в основній одиниці, особливо відділи індивідуального будівництва та ремонту будівель і споруд.

Крім того, винятком становлять допоміжні та додаткові відділи, результат виробничої діяльності яких є фізичною складовою виробів основної одиниці (наприклад, пакувальний матеріал) чи великим обсягом продається іншим статистичним одиницям.

Для розширення розмежованої на основі МСГК промисловості відповідно до методик ООН у промисловій продукції враховують товари промислового характеру, виготовлені приватно, і товари, виготовлені у сфері простого товарного виробництва. Критерієм для віднесення товарів виробників-приватників і виробників сфери простого виробництва до промисловості є той факт, що вони, головним чином, призначені для обміну.

У методиках ООН рекомендується враховувати виробничий результат цих одиниць, якщо він становить значну частину промислового виробництва. При цьому слід через певні тривалі проміжки часу збирати відомості. Наприклад, світовий цenz промисловості. Ця рекомендація, з одного боку, призначена в основному для країн, що розвиваються, в яких індивідуальне і просте товарне виробництво становить значну частину економіки. З іншого боку, статистичний облік цього виробництва саме у країнах, що розвиваються, не провадиться або реалізується частково за допомогою наближених оцінок. У більшості національних місячних і річних статистик промислового виробництва результат приватно-господарського і простого товарного виробництва не враховується.

У статистиці ООН промисловість розмежовують виходячи з міжнародної стандартної галузевої класифікації.

Рівень розвитку економіки і досягнутий рівень суспільного розподілу праці відображаються ступенем існування певних видів економічної діяльності як самостійних галузей промисловості. У країнах з низьким рівнем економічного розвитку деякі передбачені систематикою МСГК угруповання можуть не зазначатися

чи виступати лише як оцінка, оскільки певні види виробничої діяльності ще не виокремилися. Так, частина видів діяльності, що зазначені в основній групі 311–312 систематики МСГК (виробництво продуктів харчування), у країнах, які розвиваються, реалізується в рамках сільськогосподарського виробництва, а значить, враховується також в основному розділі 1. Як правило, такого роду відхилення уже не піддаються коригуванню і негативно впливають на зіставність окремих країн, рівні економічного розвитку яких значно різняться між собою.

3. Показники рівня промислового виробництва

У міжнародній економічній статистиці для характеристики рівня промислового виробництва використовують натуральні та вартісні показники.

У міжнародних статистичних зіставленнях *натуральні показники* порівняно з вартісними мають дві переваги. По-перше, на результати міжнародних зіставлень не впливають відмінності між національними системами цін; по-друге, відпадає необхідність переведення національних даних в єдину валюту. Завдяки цим перевагам натуральні показники окремих позицій промислового виробництва застосовуються в основному для вирішення таких питань міжнародного статистичного аналізу:

- порівняння країн за окремими позиціями промислового виробництва, важливими для процесу відтворення;
- розрахунок індексів для визначення розвитку промислового виробництва;
- розробка так званих спрощених методів екстраполяції результатів зіставлень вартісних показників.

Крім того, натуральні показники можна використовувати як показник заміщення промислового виробництва у цілому, а також як індикатор для вимірювання комплексних явищ типу ефективності, ступеня індустріалізації, рівня економічного розвитку.

У рамках статистики ООН за майже 35 окремими позиціями товарів публікуються щомісячні дані щодо виробництва у промисловій сфері в натуральному виразі («Monthly Bulletin of Statistics»). Програма показників річної статистики охоплює 574 ряди натуральних показників, які повністю публікуються у Щорічнику промислової статистики чи в скороченому варіанті у Статистичному щорічнику ООН (приблизно 67 рядів показників). Майже 25 % рядів показників повної щорічної програми показників припадає на розділ 38 (виробництво оброблених металевих виробів, машин і обладнання), майже 21 % – на розділ 35 (виробництво хімікатів і хімічних продуктів, а також продуктів з нафти, вугілля, гуми і пластмас) та майже 12 % – на розділи 31 і 32 (виробництво продуктів харчування, напоїв і тютюну; виробництво текстильних товарів, одягу та виробів зі шкіри).

Однак перелічені переваги натуральних показників не означають, що застосування їх у міжнародних статистичних зіставленнях абсолютно безпроблемне. При аналітичній роботі треба враховувати такі аспекти.

По-перше, треба мати на увазі, що натуральні показники є валовими (зі статистико-методичного погляду). Отже, високий рівень обсягу виробництва певних видів виробів, який вимірюється в натуральних одиницях, не завжди свідчить про високий рівень розвитку промисловості чи окремих її галузей.

По-друге, значна частина натуральних показників не відображає різноманітної якості виробів, особливо в розділах 32, 33 і 38 систематики МСГК. Так, обсяги виробництва радіоприймачів, телевізорів, легкових автомобілів і вантажівок, свердлильних верстатів, друкарських машин вимірюються у тисячах штук.

По-третє, натуральні показники, які слід використовувати як замінні (однорідні) для вимірювання промислового виробництва у цілому чи обсягів промислового виробництва окремих галузей, а також як індикатори комплексних явищ, треба ретельно вибирати відповідно до мети аналізу і не перевантажувати їх аналітичною інформативністю. Рівень виробництва того чи іншого виробу залежить не лише від виробничих потужностей промисловості певної країни, а й місця цієї країни у процесі міжнародної спеціалізації та кооперації, а також від обсягу й виду природних ресурсів, які є у розпорядженні цієї країни, від національних звичаїв та особливостей, кліматичних і географічних факторів. Високий обсяг виробництва окремих виробів не завжди є мірилом високого ступеня індустріалізації. Він може бути, наприклад, результатом одностороннього розвитку виробничої структури, тобто промисловість і народне господарство в цілому характеризуються ірраціональною структурою, яка залежить від імпорту.

По-четверте, виходячи з вимог до міжнародної зіставності для натуральних показників існує п'ять елементів її, що підлягають аналізу, а саме:

- Зіставність програм показників. Програма натуральних показників промислової статистики ООН являє собою програму-максимум і не реалізується у повному обсязі жодною з країн. З одного боку, це пояснюється різним ступенем реалізації необхідних і достатніх умов міжнародної порівнюваності; з іншого – окремі країни не дають інформації про будь-які показники з політичних чи економічних міркувань. Тепер ці дані експертно оцінюються статистичним відділом ООН. Оцінку відсутніх показників здійснюють за трьома варіантами, якщо є дані за: один рік певного часового періоду – ці дані вважаються показовими для всіх років цього періоду; менш як 5 років – розраховують на основі середніх темпів зростання; понад 5 років – за допомогою регресійної оцінки.

- Зіставність змісту натуральних показників. По-перше, принципова відмінність між країнами полягає в тому, що натуральний показник можна визначати як обсяг виробництва, збуту, продажу, поставки, або як експорт відповідних виробів. По-друге, натуральні показники можуть відрізнятися обліком певних специфічних позицій виробів. По-третє, один і той самий натуральний показник може бути визначений у різних одиницях, які не піддаються переліку. Наприклад, певні види машин і обладнання, що, як правило, вимірюються в одиницях виробів, у деяких країнах обчислюють у тоннах.

- Зіставність сфер збирання даних. Між окремими країнами існують відмінності стосовно виду статистичних одиниць та щодо розмежувань усієї сукупності статистичних одиниць у сфері збуту інформації. Найчастіше зустрічаються такі варіанти розмежувань: підприємства з певною чисельністю працівників; підприємства з певним обсягом виробництва (наприклад, лише великі чи середні підприємства, або лише ті, на яких виробляється основна частина відповідного виробу); підприємства з певною формою власності на засоби виробництва (наприклад, лише державні чи лише приватні підприємства);

виключаються підприємства, що виробляють продукцію для збройних органів і поліції.

– Зіставність періоду збирання інформації. Відмінності у розмежуванні періодів збирання інформації (фінансовий чи календарний) мають менше значення за своїм впливом на зіставність. У більшості країн розрахунки здійснюються на основі календарного року.

– Поєднання показників. Додаткове обмеження зіставності утворюється в результаті різної періодичності показників (щомісячні дані в місячних бюлетенях, річні дані у промислових щорічниках, річні дані у цензах світової промисловості). Як правило, різні за періодичністю показники утворюються за допомогою різних систем збирання інформації. В основному показники однієї країни, одержані за допомогою різних статистичних методів збирання інформації, мають неповне поєднання.

Для визначення обсягу виробництва у промисловості (підприємство, галузь, промисловість у цілому) в міжнародній промисловій статистиці застосовуються два основні типи *вартісних показників*: «вартість бруто» і «вартість нетто» виробленої продукції. Крім того, за допомогою переробленої методики промислової статистики («International Recommendations for Industrial Statistics») було здійснено подальший розподіл цих двох основних типів: «цензовий показник» і «загальний показник». Кожний з цих чотирьох показників може оцінюватися як у цінах промисловості, так і в цінах за факторами виробництва, тому в цілому вартісні показники використовують для визначення рівня промислового виробництва, а значить, для міжнародного зіставлення промислового виробництва.

Валові показники визначаються загальною вартістю бруто результату економічної діяльності підприємства, галузі та ін., яка складається з витраченого постійного основного, постійного оборотного і змінного капіталу, а також доданої вартості.

Чисті показники (показники нетто) промислової статистики з методичного боку не відрізняються від тих показників її продукції, що застосовуються, наприклад, в Україні. Показник у статистиці ООН визначається виходячи з відповідного показника бруто за вирахуванням витрат на матеріал, напівфабрикати, сировину й паливо, а також електроенергію, тобто за вирахуванням витрат на витрачений оборотний капітал. Тим самим показники містять вартість витраченого змінного капіталу (заробітна плата й оклади), прибуток і вартість витраченого основного капіталу (амортизація).

У діючій до 1983 р. Методиці промислової статистики ООН містився показник «чистої продукції», який складався із витраченого змінного капіталу і доданої вартості. Це показник, аналогічний показнику СНР – валова додана вартість. Однак у міжнародних статистичних матеріалах лише в деяких виняткових випадках містилися дані для цього показника. Перероблена методика промислової статистики ООН зараз не включає цього показника.

«Цензові показники» і «загальні показники» різняться між собою обсягом економічної активності, який враховується відповідним показником. У загальному показнику враховуються всі здійснені види економічної діяльності певною господарською одиницею промисловості щодо виробництва товарів і послуг та виробничі результати і пов'язані з ними витрати.

Показники відповідно до загальної концепції спираються на поняття виробництва в СНР, тобто відповідні показники охоплюють, крім результатів і витрат виробничого процесу, також результати і витрати невиробничої діяльності.

На відміну від загальних показників, показники ценової концепції містять лише типові види економічної діяльності, що відповідають основним розділам 2, 3 і 4 систематики МСГК. Ценові показники відрізняються від загальних тим, що вони не враховують невиробничу діяльність, а також ту виробничу діяльність, яка відповідно до прийнятих розмежувань промисловості не є типовим видом промислової діяльності (виробнича непромислова діяльність).

Більш практичним є перерахунок «чистої продукції» у показник «чиста вартість виробленої продукції», при цьому обсяг вартості чистої продукції збільшується на розмір амортизації.

Оцінювати показники для відображення рівня промислового виробництва відповідно до переробленої методики промислової статистики ООН можна за двома видами цін: виробнича, чи сукупна, та ціна за факторами виробництва.

Виробнича – це ціна, за якою покупець товарів чи послуг розраховується з виробником. До неї включено податки і мито, що входять у рахунок, який виробник пред'являє покупцеві. Виробнича ціна містить також сукупність усіх непрямих податків за відрахуванням одержаних підприємством дотацій:

Непрямі податки на товари:	Інші податки:
податок на додану вартість; податок на предмети споживання; на предмети розкоші; на експорт з товарообороту	податок на транспорт; гербовий та реєстраційний збір; податок на землю і будівлі; податок з фонду заробітної плати підприємства; районні податки; промисловий податок; страхове мито; збори за спеціальні послуги громадського характеру; податок на доходи від видовищних та розважальних установ; податок за використання основного капіталу

Система вартісних показників промислової статистики ООН:

Ценова валова вартість виробленої продукції	+	Інші надходження	=	Валова вартість виробленої продукції
–		–		–
Ценові проміжні витрати	+	Інші витрати	=	Проміжні витрати
–		–		–
Ценова вартість чистої продукції	+	Різниця між іншими надходженнями та іншими витратами	=	Вартість чистої продукції

Показники, виражені в цінах за факторами виробництва, характеризуються відповідними показниками, вираженими у виробничих цінах. Для цього останні зменшуються на сальдо непрямих податків (непрямі податки за відрахуванням субсидій).

До цензової валової вартості виробленої продукції належить вартість виробленого товару, надходження від продажу відходів виробництва, продажу електроенергії, газу і пару та вартість виготовлених власними силами машин, установок і будівель. Товари, закуплені підприємством і знову продані без проміжної переробки чи обробки, обчислюються розміром різниці у вартості продукції між закупівельною і продажною цінами. Крім того, у цензовій валовій вартості виробленої продукції обчислюються доходи від виконаних для третіх осіб договірних, комісійних, будівельних робіт і робіт з ремонту й обслуговування, а також надходження від науково-дослідних і конструкторських робіт промислового характеру.

Показник валової вартості виробленої продукції (відповідно до загальної концепції) відрізняється від показника цензової валової вартості виробленої продукції на величину так званих «інших доходів», які надходять від діяльності, що не є типовою для промисловості.

Цензова вартість продукції у виробничих цінах визначається так:

Вартість проданого (відвантаженого) виробленого товару
+
Вартість проданого (відвантаженого) товару, який було придбано і продано на одних і тих самих умовах
–
Закупівельна вартість товару, який було придбано і продано на одних і тих самих умовах
–
Плата іншим організаціям за перевезення товару
+
Надходження від виконаних промислових робіт і послуг промислового характеру, наданих третім особам
+
Вартість основного капіталу, створеного власними силами
+
Зміна запасів незавершеного виробництва
+
Зміна запасів готових товарів
+
Зміна запасів товарів, які продаються на тих самих умовах, на яких вони були придбані
+
Податок на додану вартість, нетто
=
Цензова вартість продукції у виробничих цінах
–
Надходження від здачі в оренду машин і обладнання
–
Інші надходження

Інші надходження в основному складаються з доходів від побутових установ для працюючого персоналу типу кафе, гуртожитків та ін.; комісійних винагород; плати за транспортні послуги, надані третім особам; плати за зберігання товару і складські роботи, дохід від магазинів та ін.; плати за право користування патентами, товарними знаками, за право публікації тощо; доходу від посередницьких послуг, у

тому числі надходження від трансфертів у зв'язку з операціями, пов'язаними з торгівлею уживаними речами, земельними ділянками, нематеріальним майном та ін. Перелічені джерела надходжень, з точки зору СНР, перебувають у сфері виробничої діяльності. Ці надходження слід відрізнити від надходжень від розподілу доходів та змін у майновому стані. Доходи від майна і підприємницької діяльності (дивіденди і проценти, які одержуються) та надходження від змін у майновому стані, наприклад від продажу патентів і ліцензій, а також від продажу земельних володінь і уживаного обладнання й засобів виробництва не слід відносити до графи «інші доходи».

Цензові проміжні витрати включають витрати, необхідні для забезпечення обсягу виробництва, обчисленого за допомогою цензової валової вартості виробленої продукції. До цих витрат відносять затрачений матеріал, сировину, напівфабрикати, паливні матеріали, матеріали виробничого призначення, електроенергію і канцтовари, а також плату за послуги промислового характеру, надані третіми особами, наприклад за договірні та комісійні роботи (ремонт будівель, машин, обладнання та ін.). Ці види продукції та послуги оцінюються у продажних цінах, тобто у цінах, за які їх пропонують на ринку. Для товарів, що були придбані не через ринок, розрахунки виконуються на основі ринкових цін.

Відповідно до загальної концепції аналогічно до відмінностей між «валовою вартістю виробленої продукції» і «цензовою валовою вартістю виробленої продукції» відрізняють «проміжні витрати» від «цензових проміжних витрат», при цьому перші більші за останні на так звані «інші витрати».

Інші витрати містять виплати за користування нетиповими для промисловості послугами:

1. Орендна плата за машини, обладнання, будівлі та ін.
2. Страхові внески.
3. Виплати банкам (без процентів).
4. Оплата робіт, на які не поширюється фонд заробітної плати.
5. Оплата зберігання товарів і послуг магазинів.
6. Придбання обладнання для сфери робочого постачання та іншого обладнання, призначеного для невиробничої сфери.
7. Інші виробничі витрати:
  - 7.1. Витрати на рекламу, консультації з правових і фінансових питань та послуги щодо планування, науково-дослідні та кон-структорські роботи.
  - 7.2. Придбання патентів і ліцензій.
  - 7.3. Друкарські витрати і витрати на передплату газет і журналів.
  - 7.4. Поштові витрати.
  - 7.5. Представницькі витрати, гроші на відрядження та ін.
  - 7.6. Витрати на проведення засідань керівних органів підприємства, зборів акціонерів тощо.
  - 7.7. Комісійні винагороди для осіб, які не входять до штату підприємства.
  - 7.8. Внески за членство у спілках підприємців, у професійних об'єднаннях та ін.
  - 7.9. Витрати на очисні роботи і переробку відходів виробництва.
  - 7.10. Побічні витрати, пов'язані з придбанням майна.

Показники нетто «цензова вартість чистої продукції» і «вартість чистої продукції» (повна) обчислюються як різниця між «цензовою валовою вартістю

виробленої продукції», «валовою вартістю виробленої продукції» та «цензовими проміжними витратами» і «проміжними витратами».

4. Міжнародні зіставлення показників промислового виробництва

Дані про вартісні показники промислового виробництва, що містяться у міжнародних статистичних публікаціях ООН, дають змогу здійснити міжнародні зіставлення (порівняння):

- абсолютного рівня промислового виробництва в цілому і за окремими галузями;
- галузевої структури промислового виробництва;
- рівня промислового виробництва на одну особу (всього населення і зайнятого);
- структури промислового виробництва за вартісними компонентами.

Спробуємо відповісти на питання, якою мірою показники, що існують у міжнародній статистиці, можуть забезпечити реальну міжнародну зіставність промислового виробництва. Визначимо, чи слід пояснювати одержані в результаті двостороннього зіставлення відмінності між обсягами промислового виробництва країн А і В різними його рівнями, чи це відмінності, викликані іншими, не пов'язаними з рівнем промислового виробництва факторами. Фактори, які впливають на реальність результатів порівняння, можна об'єднати у дві групи.

Фактори першої групи. На основі специфіки змісту валових показників при міжнародному зіставленні промислового виробництва на основі валової вартості виробленої продукції слід враховувати:

- різний ступінь розвитку національних систем розподілу праці;
- різне місце національних економік у системі міжнародного розподілу праці;
- різні рівні ефективності виробництва, особливо стосовно питомих витрат сировини і матеріалів.

Більш високий ступінь розподілу праці щодо інших країн, явна залежність від імпорту при підготовчих роботах, низький рівень ефективності (високі питомі витрати сировини і матеріалів) за інших однакових умов призводять до того, що при міжнародних зіставленнях для країни, що розглядається, буде одержано більший показник обсягу виробництва. Це впливає з результатів обліку підготовчих робіт у валовій вартості виробництва і багаторазового обліку підготовчих робіт при агрегації валової вартості виробленої продукції підприємств.

Показники бруто і нетто різняться на амортизаційні відрахування. Отже, значні відмінності в амортизаційній політиці також впливатимуть на міжнародне порівняння промислового виробництва. На це суттєво впливають відмінності у визначенні нормативного строку служби, виборі бази цін для оцінювання основного капіталу і методиці визначення нормативів амортизації. Фактором, що впливає на результати міжнародних зіставлень, є також вид цін, що покладено в основу оцінки відповідного показника. У ціну входять непрямі податки, які відображають організовані державою процеси розподілу доходів і впливають на результати відповідних міжнародних зіставлень. З викладеного матеріалу можна зробити висновок, що показник «вартість чистої продукції», визначений у цінах за факторами виробництва, краще за все пристосований для міжнародних зіставлень рівня виробництва промисловості.

Фактори другої групи. Оцінка міжнародної зіставності вартісних показників промислової продукції потребує порівняльного аналізу національних даних натуральних показників промислового виробництва. Для цього слід порівнювати:

Перелік показників. Як правило, для окремих країн відображаються як валові, так і чисті показники промислового виробництва. Але повної порівнюваності переліку показників за допомогою періодичних міжнародних статистичних видань ООН одержати неможливо, оскільки не існує уніфікованого застосування «цензової концепції» і «загальної концепції» та однакової оцінки за допомогою одного з двох видів цін. Більш високий рівень зіставності у цьому відношенні реалізується за допомогою світового промислового цензу.

Вартісні показники за змістом. На порівнюваність змісту вартісних показників виробництва впливають різні особливості: готові вироби враховуються в розмірі валової вартості виробленої промислової продукції; валова вартість виробленої продукції не коригується на зміну величини запасів готових товарів і незавершеного виробництва, тобто вона визначається як валова вартість реалізації товарів і наданих послуг; у валовій вартості виробленої продукції не враховується обладнання, виготовлене власними силами.

Крім того, на зіставність змісту показників впливають різні у національному плані специфічні галузеві положення про розрахунок валових і чистих показників.

Оцінки. Проблема порівнюваності оцінок має стосовно вартісних показників два аспекти: порівнюваність виду цін; перерахунок визначених у національних валютах показників у зіставну валюту.

Виходячи з політико-економічного змісту категорії ціни, її функцій і конкретного механізму ціноутворення слід враховувати, що міжнародні порівняння промислового виробництва перебувають під впливом багатьох факторів, які прямо чи побічно пов'язані з виробничою діяльністю промисловості. Вплив цих факторів, як правило, можна оцінити лише номінально, логічно. Іноді, як виняток, можна кількісно оцінити ступінь дії подібних факторів, що впливають, і тим самим забезпечити коригування відповідних результатів зіставлень.

До *специфічних факторів*, які піддаються кількісній оцінці (за наявності відповідної детальної інформації), належать такі:

- різна оцінка окремих позицій непрямих податків і субсидій у відповідних типах цін;

- різний облік транспортних витрат у цінах.

Наприклад, у США валова вартість виробленої продукції, що оцінена у ринкових цінах (для переробної промисловості), включає податок на майно, але до неї не належать промисловий податок і податок з товарообігу. І навпаки, відповідні показники у ФРН враховують акцизний податок, але виключають податок на додану вартість.

В основу міжнародного зіставлення рівня промислового виробництва мають бути покладені ціни виробника товару. Оцінювання за ринковими цінами призводить до перекручення результатів порівняння, особливо при зіставленні різних за територією країн.

Перерахунок визначеного у відповідній національній валюті промислового виробництва в єдину порівнювану валюту зараз здійснюється, як правило, на основі валютних курсів. Для поточних міжнародних порівнянь цей метод, з одного боку, є

єдиним, який практикується і може бути реалізований з прийнятними умовами. З іншого боку, він призводить до значних перекручень результатів міжнародних зіставлень. Результати, розраховані на основі офіційних валютних курсів, іноді можуть давати неправильне співвідношення. Більш точні результати можна одержати при використанні паритету купівельної спроможності валют (просторові індекси цін). Як основа для розрахунку паритету купівельної спроможності у міжнародному масштабі можуть бути використані ціни світового ринку; міжнародні оцінки; метод репрезентації (розрахунок специфічних паритетів купівельної спроможності залежно від відповідного моменту часу, від країн і показників, які порівнюються).

Метод репрезентації у більшості країн визнано способом, що об'єктивно відображає співвідношення між ними. Але він надзвичайно складний, потребує великих затрат часу і містить цілий ряд невирішених методичних проблем. Розрахунок просторових індексів цін за допомогою методу репрезентації зараз виконується лише через значні проміжки часу для певних груп країн у рамках міжнародних проектів зіставлень, наприклад зіставлень вартісних показників Програми міжнародних зіставлень ООН.

Сфера і період збору даних. Щодо сфери збирання даних, насамперед у переробній промисловості, існують додаткові відмінності при обліку ремонтних послуг (сервісних послуг), певних видів будівельних, ремісничих, замовних робіт для приватних домашніх майстерень (наприклад, виготовлення одягу, меблів на замовлення та ін.), продукції фірм роздрібної торгівлі, які продають основну частину своєї продукції окремим покупцям (переважно промисловість продуктів харчування, наприклад, хлібопекарні, кіоски для продажу морозива тощо). Відмінності у розмежуванні сфери збирання інформації впливають з відмінностей у техніці збирання даних. Наприклад, у промисловій статистиці Індії розрізняють «цензовий сектор» і «нецензовий сектор». Всі одиниці цензового сектору і деякі одиниці нецензового сектору облічуються за допомогою повного збору даних, а інші одиниці нецензового сектору – вибіркового проб. До цензового сектору належать усі підприємства з чисельністю 50 і більше працівників, які працюють біля машин і установок, і підприємства зі 100 і більше працівниками, що не працюють біля машин і установок. Відповідно нецензовий сектор є сукупністю підприємств, на яких 10–49 працівників працюють біля машин і установок чи 20–99 виконують інші види робіт.

Міжнародні зіставлення показників продуктивності праці в промисловості

При таких зіставленнях необхідно вирішити дві проблеми:

- 1) оцінка продукції, що випускається, в єдиній валюті;
- 2) облік відмінностей у статистиці окремих країн у визначенні валової продукції.

Наприклад, для розрахунку рівня продуктивності праці в країні A стосовно аналогічного показника країни B необхідно визначити індекс продуктивності праці:

$$I_{w_{A/B}} = \frac{\sum q_i^A P_i^A}{\sum q_i^B P_i^A} : \frac{\sum t_i^A W_i^A}{\sum t_i^B W_i^A},$$

де q_i^A , q_i^B – продукція в натуральному виразі в країнах A і B ; P_i^A – ціна продукції в країні A ; t_i^A , t_i^B – затрати праці в країнах A і B ; W_i^A – норма оплати праці в країні A .

Якщо визначати співвідношення B і A , то індекс продуктивності праці країни B до A матиме такий вигляд:

$$I_{w_{B/A}} = \frac{\sum q_i^B P_i^B}{\sum q_i^A P_i^B} : \frac{\sum t_i^B W_i^B}{\sum t_i^A W_i^B},$$

де W_i^B – норма оплати праці в країні B .

У міжнародній економічній статистиці визначають також зведений індекс продуктивності праці:

$$I_w = \sqrt{I_{w_{A/B}} I_{w_{B/A}}}.$$

Міжнародні зіставлення продуктивності праці здійснюються в основному за окремими видами продукції. Вартісні показники продуктивності праці зіставляються у двох варіантах за:

- 1) валовою продукцією;
- 2) доданою вартістю.

На практиці частіше застосовують другий. При цьому додану вартість оцінюють за цінами світового ринку; продукцію окремо взятої країни A у цінах світового ринку визначають за формулою

$$\sum q_A P_w = \sum q_A P_A \frac{\sum \frac{P_w}{P_A} q_A P_A}{\sum q_A P_A},$$

де q_A – кількість продукції в країні A ; P_w – світові ціни на продукцію; P_A – ціни в країні A на відповідну продукцію.

При переоцінці продукції визначають індивідуальні індекси цін, потім їх помножують на вартість продукції країни A відповідних груп товарів. Цей розрахунок здійснюють на основі методів товарів-представників. Для визначення знаменника показника продуктивності праці застосовують три варіанти за:

- 1) кількістю відпрацьованих людино-годин;
- 2) середньою чисельністю робітників чи працюючих;
- 3) середньою чисельністю працездатного населення, включаючи безробітних.

Як правило, рівні продуктивності праці визначаються стосовно відпрацьованих людино-днів і в цілому за місяць, квартал, рік.

5. Індекси промислового виробництва

Для відображення розвитку промислового виробництва використовують часові ряди натуральних і вартісних показників.

Розрахунок часових рядів виходячи з натуральних показників з погляду міжнародної методики, з одного боку, є безпроблемним. У межах зіставності натуральних показників можна порівнювати відповідні національні індекси. З іншого боку, не існує значних методичних проблем для розрахунку індексних рядів для груп країн.

Значно проблематичнішими є розрахунок і застосування часових рядів на основі вартісних показників. У міжнародній статистиці такі ряди розраховуються і публікуються як для груп країн (для відображення розвитку промислового виробництва в цілому та окремих галузей промисловості), так і для окремих країн. Порівнюваність національних індексних рядів обмежена внаслідок застосування двох принципово різних концепцій і через наявність цілого ряду детальних відмінностей у розрахунку індексів. Визначення індексу для групи країн, яке являє собою агрегацію

національних індексів, містить цілий ряд компромісів змістового і методичного характеру. З цього треба зробити висновок, що індекси для груп країн можуть лише наближено відображати розвиток промислового виробництва у цій групі.

Національні індекси. У міжнародних статистичних щорічниках і в щорічниках промислової статистики ООН публікуються ряди щорічних індексів, а в щомісячних статистичних бюлетенях, крім того, – ряди місячних індексів промислового виробництва. Ці часові ряди визначаються на основі міжнародної стандартної галузевої класифікації для промисловості в цілому і деталізовано – для основних розділів, підрозділів, основних груп промисловості.

Індекс для відображення кількісного розвитку промислового виробництва розраховують як базисно-вагове середнє арифметичне значення деяких індикаторів розвитку промислового виробництва (лише як виняток індекс обсягу промислової продукції розраховується не як базисно-вагове середнє арифметичне):

$$I = \sum_j h_{0,j} I_j ,$$

де I – національний індекс розвитку промислового виробництва (для промисловості в цілому чи окремих галузей національної промисловості); $h_{0,j}$ – базисні ваги для I_j ; 0 – базисний рік індексного ряду; j – показник підгрупи, групи, основної групи промисловості; I_j – вимірювана величина динаміки окремих індикаторів промислового виробництва (індивідуальних індексів).

Індивідуальні індекси (табл. 5.2) ґрунтуються на таких індикаторах промислового виробництва:

– обсяг виробництва окремих видів виробів у натуральному вираженні (кількісний індекс);

– валова вартість виробленої продукції для окремих виробів чи груп виробів з елімінацією коливань у ціні;

– збутова ціна окремих виробів чи груп виробів з елімінацією коливань у ціні;

– обсяг робочого часу в окремих підгрупах промисловості;

– витрати енергії в окремих підгрупах промисловості;

– виміряні в натуральних показниках витрати сировини і матеріалів за окремими позиціями.

Отже, для розрахунку індивідуального індексу використовуються як валова вартість, так і проміжні витрати. Ці індикатори і розраховані на їх основі індивідуальні індекси не охоплюють всього спектра промислового виробництва, а лише його 60–90 %. У більшості країн, крім того, при розрахунку індивідуальних індексів ураховуються не всі підприємства.

Таблиця

ПРИКЛАДИ РОЗРАХУНКУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ІНДЕКСІВ

Країна	Кількість індивідуальних індексів	Індикатори, які застосовуються	Ступінь репрезентативності індексів
Японія	534	Лише кількісні індекси	60 % чистої продукції промисловості
Південна Корея	451	Те саме	85 % чистої продукції промисловості

ФРН	470	Вартість продукції. Ринкова вартість. Робочий час. Витрати матеріалу	77 % валової продукції основних розділів (2 і 3 МСГК)
Туніс	175	Переважно кількісні індекси. Разом з тим: вартість продукції, витрати матеріалу	86 % промислового виробництва
Індія	352	Кількісні індекси. Вартість продукції	...
Австралія	356	Переважно кількісні індекси. Разом з тим: вартість продукції, робочий час, витрати матеріалу	57 % вартості продукції підприємств

В основі вагів $h_{0,j}$ у більшості країн лежить виражена в цінах за факторами виробництва вартість чистої продукції базисного року індексного ряду. Лише в небагатьох країнах для розрахунку вагів використовується виражена в ринкових цінах вартість доданої продукції чи валова вартість продукції. Тим самим ваги, які застосовуються, показують, як правило, дійсні для базисного року частини відповідних підгруп, груп, основних груп тощо, у вартості чистої продукції відповідного загального рівня агрегації (основна група, розділ, основний розділ, промисловість у цілому).

Розрахований за цією методикою індекс не вимірює безпосередньо кількісного розвитку загального промислового виробництва, а є індикатором, який відображає кількісний розвиток промислового виробництва. Цей індикатор характеризує розвиток фізичного обсягу промислового виробництва тим точніше, чим повніше все промислове виробництво охоплено індивідуальними індексами, чим повніше враховані в індивідуальних індексах усі промислові підприємства країни і чим актуальніше є розрахунковий рік вагів.

Отже, можна зробити висновок, що на міжнародну зіставність національних індексних рядів впливають відмінності у:

- розрахунках індивідуальних індексів (індикатори промислового виробництва, ступінь репрезентативності);
- розрахунках вагів (вид виробничих показників та база їх цін, розрахунковий рік вагів);
- охопленні підприємств (сфера збору даних для розрахунку індивідуальних індексів);
- термінах між звітним і базисним роками індексного ряду.

Крім того, на зіставність часових рядів впливають також викладені у попередніх параграфах проблеми зіставності показників промислового виробництва, розмежування промисловості в цілому і зіставності галузевої структури промисловості (від одного до трьох знаків у МСГК).

Міжнародні індекси. Методика розрахунку часових рядів для відображення розвитку промислового виробництва була прийнята Статистичною комісією ООН для розрахунку індексів за групами країн і для світової промисловості. Національні

індекси підсумовуються на основі базисно-вагового середнього арифметичного значення з індексом для відповідної групи країн чи всіх країн:

$$I = \sum_k h_{0,k} I_k,$$

де I – загальний індекс для групи країн чи для всіх країн; $h_{0,k}$ – коефіцієнт еквівалентності для країни k , розрахований на основі даних базисного року; I_k – індекс промислового виробництва для країни k .

Для розрахунку індексів для груп країн та індексу світово- го промислового виробництва Статистичний відділ ООН застосовує національні індекси промислового виробництва, подані окремими країнами. Відсутні національні індекси оцінюються на основі натуральних показників промислового виробництва.

Коефіцієнти еквівалентності $h_{0,k}$ розраховує також Статистичний відділ ООН. Для країн, які належать до ринкової економіки, цей розрахунок ґрунтується на національних даних про чисту продукцію в цінах за факторами виробництва, обчислених на основі офіційного курсу долара США.

Ступінь точності розрахунків індексів для груп країн обмежений цілим рядом факторів:

- в індексах груп країн об’єднано індекси, розраховані за різними з методичного погляду принципами;

- застосування офіційного валютного курсу при розрахунку коефіцієнтів еквівалентності призводить до значних відхилень розрахованих на їх основі частин окремих країн і груп країн від дійсного обсягу участі у світовому промисловому виробництві;

- національні бази даних неповні. Це стосується як розрахунку коефіцієнтів еквівалентності, тобто необхідних для цього розрахунку національних даних про вартість чистої продукції за основними групами систематики МСГК, так і національних індексів виробництва для окремих основних груп цієї систематики.

Питання для самоконтролю

1. Мінімальна та повна світова програма промислової статистики.
2. Показники рекомендовані ООН для публікації з метою міжнародної зіставності.
3. Особливості інформаційного забезпечення статистики промисловості.
4. Переваги натуральних показників промислового виробництва.
5. Питання міжнародного статистичного аналізу, які вирішуються за допомогою натуральних показників.
6. Основні типи вартісних показників, які використовуються у міжнародній статистиці.
7. Як визначається цензова валова вартість виробленої продукції?
8. Як визначаються цензові проміжні витрати?
9. Фактори, які впливають на результати міжнародних зіставлень промислового виробництва.
10. Розрахунки національних індексів промислового виробництва.
11. Розрахунки міжнародних індексів промислового виробництва.

Практичні завдання

Задача

За даними про темпи приросту виробництва промислової продукції за порівнянням цін у різних країнах Європи (табл.) здійснити порівняльний аналіз динаміки промислового виробництва для двох країн.

Дані для розрахунку, відсоток до попереднього року

Країна	20145	2016	2017	2018
A	6,1	3,2	-0,8	-1,4
B	1,2	6,2	0,5	-1,4
C	1,7	1,7	-2,2	-3,6
D	12,6	5,4	-8,9	9,1
E	2,0	3,6	1,1	-1,0

Тестові завдання

1. Розвиток промисловості у світі обумовлює значною мірою розвиток всієї економіки:

- а) так;
- б) ні;
- в) не можна відповісти на це питання однозначно.

2. Міжнародна статистика промисловості належить:

- а) до найрозвиненішого розділу міжнародної економічної статистики;
- б) до найрозвиненішого розділу національних економічних статистик;
- в) до найрозвиненішого розділу міжнародної соціальної статистики.

3. У статистиці ООН промисловість розмежовують на основі:

- а) Міжнародної стандартної галузевої класифікації;
- б) Гармонізованої системи опису та кодування товарів;
- в) Міжнародної стандартної класифікації занять.

4. Промислова статистика ООН організована за:

- а) трьома напрямками (світова, річна, місячна статистики);
- б) двома напрямками (світова, річна статистики);
- в) одним напрямом (світова статистика).

5. Мінімальна програма показників світової промислової статистики охоплює:

- а) дві групи показників (дохід і продукція);
- б) три групи показників (ідентифікуючі і класифікуючі види інформації; заняття і дохід; валова продукція);
- в) одну групу показників (валова продукція).

6. Повна програма показників світової промисловості має:

- а) сім груп показників (ідентифікуючі і класифікуючі види інформації; заняття і дохід; фонди; основний капітал; витрати; валова продукція; чиста продукція);
- б) три групи показників (заняття і дохід; витрати; валова продукція);
- в) чотири групи показників (основний капітал, витрати; валова продукція; чиста продукція).

- 7. Основним джерелом інформації у міжнародній статистиці промисловості є:**
- а) промислові переписи окремих країн;
  - б) поточні дані від країн;
  - в) публікації міжнародних організацій.
- 8. ООН рекомендує країнам збирати повну інформацію про промисловість:**
- а) один раз на 5—10 років;
  - б) один раз на рік;
  - в) один раз на 2 роки.
- 9. ООН рекомендує країнам збирати інформацію про промисловість за скороченою програмою:**
- а) один раз на рік;
  - б) один раз на місяць;
  - в) один раз на квартал.
- 10. Для одержання повної зіставної інформації про промисловість світу використовують:**
- а) дані всесвітніх промислових переписів;
  - б) результати щорічного збору інформації для промислової статистики окремих країн;
  - в) місячні дані статистики промисловості окремих країн.
- 11. Основною проблемою для проведення всесвітніх переписів промисловості є:**
- а) визначення одиниці спостереження;
  - б) визначення часу проведення всесвітніх переписів;
  - в) визначення джерел інформації.
- 12. Статистична комісія ООН за одиницю спостереження для проведення всесвітніх переписів рекомендує:**
- а) виробничу одиницю (установу);
  - б) заклад;
  - в) юридичну особу.
- 13. Кількісний критерій працюючих для віднесення підприємства до промислового в міжнародних рекомендаціях є:**
- а) 5 працівників;
  - б) 10 працівників;
  - в) 50 працівників.
- 14. Для розрахунку індексу світового промислового виробництва Статистичний відділ ООН застосовує:**
- а) національні індекси промислового виробництва, подані окремими країнами;
  - б) натуральні показники промислового виробництва, подані окремими країнами;
  - в) вартісні показники промислового виробництва, подані окремими країнами.
- 15. Публікації з міжнародної статистики промисловості:**
- а) Щорічник статистики енергетики;
  - б) Щорічник промислової статистики;

в) Щорічник статистики праці.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.
3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.
2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.
5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.
6. United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.
7. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>.

ТЕМА 6. СТАТИСТИКА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ. СТАТИСТИКА ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Значення статистичного вивчення міжнародної торгівлі. Статистична оцінка імпорту та експорту. Система показників міжнародної торгівлі. Статистика міжнародної торгівлі товарами Статистика міжнародної торгівлі послугами Основні види цін, які застосовуються в міжнародній статистиці торгівлі. Коефіцієнт покриття імпорту експортом. Світові ціни та їх динаміка. Економічна сутність іноземних інвестицій і завдання їхнього статистичного обліку. Статистичне вивчення структури, динаміки та нерівномірності розподілу іноземних інвестицій. Система показників оцінки ефективності іноземних інвестицій. Індексна функціональна модель реінвестованого прибутку. Міжнародна інвестиційна позиція країни.

ЛЕКЦІЯ

1. Значення статистичного вивчення міжнародної торгівлі.

Міжнародна торгівля була історично першою і до певного часу головною сферою міжнародних економічних відносин. Тільки наприкінці ХХ століття почалася впроваджуватися провідна роль в системі міжнародної економіки різноманітні форми фінансових операцій, тому значення міжнародної торгівлі надзвичайно суттєве, і полягає в тому, що підґрунтям міжнародної торгівлі є важливі чинники та доцільність міжнародного обміну товарами та послугами з іншими країнами.

Утвердження державної незалежності України започаткувало її фактичний вихід на світову арену, як суб'єкта міжнародних економічних відносин. В загальному комплексі міжнародних зв'язків України зовнішньоторговельний обмін продовжує зберігати ведучі позиції. При цьому все більш динамічна в останні два десятиріччя розширюється обмін між країнами в науково-технічній сфері, росте торгівля традиційними (транспорт, страхування, туризм тощо) та новими (збір, збереження та передача інформації, довгострокова оренда обладнання, консультаційні послуги тощо) послугами, які складають, в свою чергу, сферу „невидимої” торгівлі, що швидко розвивається.

На даному етапі розвитку економіки країн світу міжнародна торгівля послугами набуває все більшого значення.

Пряма інвестиція – це категорія міжнародної інвестиційної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці - резидента однієї країни здійснювати контроль або істотний вплив на діяльність підприємства, що є резидентом іншої країни.

Інвестиція є **прямою**, якщо капітал/права власності нерезидента складає не менше 10% вартості статутного капіталу підприємства-резидента або нерезидент має не менше 10% голосів в управлінні підприємства-резидента. До прямих інвестицій також відносять інвестиції, що отримані на основі концесійних договорів і договорів про спільну інвестиційну діяльність; кредитні ресурси, що надані/отримані в рамках операцій між підприємством прямого інвестування та прямим інвестором.

Державне статистичне спостереження з інвестицій зовнішньоекономічної діяльності здійснюється з 1994 року.

Дані про прямі інвестиції сформовано на підставі інформації юридичних осіб-резидентів та представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, наданої у звітах за формами № 10-зез (квартальна) "Звіт про прямі іноземні інвестиції" і № 13-зез (квартальна) "Звіт про прямі інвестиції за кордон", з урахуванням адміністративної інформації Національного банку України щодо ринкової вартості прямих інвестицій (акцій, майна тощо) підприємств та установ, а також, починаючи з 01 січня 2015 року, про прямі інвестиції банків України, які включають обсяги реінвестованих доходів (обчислені НБУ на основі даних про нерозподілені прибутки/збитки відповідно до частки участі прямого інвестора в їх капіталі).

2. Експорт і імпорт товарів

Формування даних статистики зовнішньої торгівлі товарами здійснюється на основі "Методологічних положень статистики зовнішньої торгівлі України", затверджених наказом Держкомстату України від 07.12.2006 №588.

Експорт – митний режим, відповідно до якого товари вивозяться за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання про їх повернення на цю територію та без встановлення умов їх використання за межами митної території України.

Імпорт – митний режим, відповідно до якого товари ввозяться на митну територію України для вільного обігу без обмеження строку їх перебування на цій території та можуть використовуватися без будь-яких митних обмежень.

Сальдо зовнішньої торгівлі – різниця між вартістю експорту і імпорту.

Джерела формування даних

Статистичні спостереження за обсягами зовнішньої торгівлі товарами здійснюються на основі даних вантажних митних декларацій (ВМД), які заповнюють декларанти при митному оформленні товарів, з дорахуванням обсягів сальдо-перетоків електроенергії, нафти сирової та природного газу (ДП "Енергоринок", Мінпаливенерго та НАК "Нафтогаз України"), а також статистичних звітів підприємств і організацій України щодо експорту-імпорту товарів, що не підлягають митному декларуванню.

Сфера охоплення даних та система торгівлі

У статистиці зовнішньої торгівлі товарами України враховуються всі товари, що додаються до запасів матеріальних ресурсів України або відраховуються з них у результаті їх ввезення (імпорту) у межі, чи вивезення (експорту) за межі її митної території. Україна використовує загальну систему торгівлі, як це рекомендовано методологічними дослідженнями Статвідділу ООН (1998р.) "Статистика міжнародної торгівлі товарами: концепції і визначення".

До обсягів торгівлі товарами включаються:

- немонетарне золото, дорогоцінні метали, що не виступають у якості платіжного засобу, цінні папери, банкноти і монети, що не знаходяться в обігу;

- товари, реалізовані по рахунках держави, що включають товари цивільного і військового призначення, наприклад, для здійснення урядами регулярних комерційних операцій, товари, що поставляються по лінії державних програм зовнішньої допомоги, як безоплатна допомога, позика, товарообмінні операції (бартер) або передача міжнародним організаціям, а також військові репарації і реституції;

- гуманітарна та технічна допомога;

- товари, передані як дарунки;

- товари, орендовані терміном на один рік і більше;

- товари військового призначення;

- товари, переміщувані в рамках консигнаційних угод;

- товари, що ввозяться в якості внеску у статутний фонд і вивіз товарів власного виробництва підприємствами з іноземними інвестиціями;

- товари ввезені (вивезені) для переробки;

- товари, які використовуються як носії інформації та засоби програмного забезпечення загального користування (крім розробленого за індивідуальним замовленням), керівництва для користувачів, а також аудіо- і відеоматеріали, записані з метою використання в комерційних цілях;

- повернені товари;

- товари, що перетинають кордон України в результаті операцій між головними корпораціями та підприємствами їх прямого інвестування (філіями або відділеннями);

- виловлена риба, мінерали з морського дна, що вивантажуються з іноземного судна в національному порту або придбані національним судном у відкритому морі в іноземного судна;

- виловлена риба, морепродукти, мінерали з морського дна і врятований вантаж, продані національним судном в іноземному порту або національним судном іноземному судну у відкритому морі;

- товари, що відправляються поштою або через кур'єрську службу. Ці товари підлягають обліку, якщо обсяг або вартість їх перевищує рівень, встановлений законодавством України;

- товари ввезені (вивезені) для взаємного товарообміну або купівлі (продажу) між конкретними юридичними особами;

- бункерне паливо, баласт, бортові запаси та інші матеріали.

До обсягів експорту (імпорту) товарів не включається:

- пряма транзитна торгівля;

- чартерні рейси, здавання в найом;

- товари, вартість яких не перевищує поріг статистичного спостереження;

- вітчизняна й іноземна валюта (крім такої, що використовується для нумізматичних цілей), цінні папери;

- товари, що не є предметом комерційних операцій (включаються в обсяги зовнішніх послуг):

- товари, переміщувані фізичними особами в обсягах або вартістю, що не перевищує рівень, установлений законодавством України для письмового декларування;

- періодичні видання (газети, журнали), що розсилаються за прямою підпискою;

- товари, придбані для власних потреб дипломатичними представництвами, збройними силами, науковими організаціями чи іншими представництвами України на території країни їх розміщення;

- матеріальні носії, розроблені на замовлення, що містять об'єкти інтелектуальної діяльності, у т.ч. воєнного, спеціального і подвійного призначення, і не призначені безпосередньо для реалізації на споживчому ринку;

- товари, тимчасово ввезені (вивезені) терміном до 1 року;

- товари, загублені чи знищені після вивозу з економічної території країни-експортера, але до ввозу на економічну територію призначеної країни-імпортера, не підлягають включенню в статистику імпорту призначеної країни-імпортера (хоча вони включаються в статистику експорту країни-експортера);

- товари для забезпечення діяльності вітчизняних організацій за кордоном;

- товари, переміщувані через митний кордон між військовими частинами держави, дислокованими на митній території держави і за межами цієї території;

- товари, що поставляються в порядку реклаमाції, гарантійного обслуговування;

- повітряні судна, переміщувані через кордон держави з метою технічного обслуговування;

- товари, переміщувані через кордон держави з метою ремонту;

- виставочні експонати;
- товари, переміщувані для проведення видовищних і спортивних заходів;
- товари, що поставляються в рахунок застави;
- зразки товарів;
- переміщувана через кордон «транспортувальна» тара, наприклад, порожні пляшки, що повертаються для повторного використання;
- відходи, що утворилися в результаті переробки товарів на митній території держави і переробки для внутрішнього споживання;
- природний газ, що поставляється в підземні сховища газу;
- товари, переміщувані трубопровідним транспортом, необхідні для проведення пусконала-годжувальних робіт;
- товари, раніше завезені і поміщені під інший митний режим на митній території держави, що були враховані в імпорті держави, при зміні митного режиму повторно не враховуються в митній статистиці зовнішньої торгівлі держави;
- риба, виловлена у відкритому морі національним судном країни та відвантажена на її економічній території;
- обсяги товарів, що ввезені (вивезені) фізичними особами.
- товари, що ввозяться для забезпечення іноземних анклавів на території України;

Момент обліку товарів

Облік товарів здійснюється на момент, коли вони ввозяться у межі або вивозяться за межі економічної території країни.

У митній статистиці зовнішньої торгівлі України облік ввезення та вивезення товарів при водних, залізничних, автомобільних, повітряних перевезеннях ведеться за датою оформлення вантажної митної декларації.

Облік товарів, переміщуваних трубопровідним транспортом (нафта, нафтопродукти, вода, аміак та ін.), здійснюється в зв'язку з особливістю їхнього декларування за датою останнього транспортного документа, а для природного газу – за датою останнього дня місяця, у якому здійснювалося митне оформлення товару.

Моментом експорту (імпорту) товарів, що не підлягають митному декларуванню, вважається дата оформлення приймально-здавального акту або дата платіжного документу за зазначені товари.

Статистичний поріг

Статистичному спостереженню підлягають товари, митна вартість яких перевищує суму, що встановлена національним законодавством для письмового декларування товарів митним органам.

Статистичний поріг для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців складає 100 євро. Для фізичних осіб статистичний поріг становить 200 євро (300 євро для одиничного товару) з кількісним обмеженням 50 кг.

Класифікації

Для обліку експорту (імпорту) товарів застосовується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), яка побудована на базі шестизначної Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС) та восьмизначної Комбінованої Номенклатури Європейської Економічної Співдружності (КНЄЕС), та є деталізованою номенклатурою ГС для країн ЄЕС 2002 року.

В якості класифікації країн та валют використовуються відповідно Класифікація держав світу, яка гармонізована з міжнародним стандартом ISO 3166-1:2000 і затверджена наказом Держкомстату від 08.07.2002 № 260 та Класифікація валют, яка гармонізована з міжнародним стандартом ISO 4217:2001 і затверджена наказом Держкомстату від 08.07.2002 № 260.

Статистична вартість товарів

З метою забезпечення порівнянності даних статистики міжнародної торгівлі товарами статистична вартість товарів визначається:

- для експортованих товарів – у цінах ФОБ
- для імпортованих товарів – у цінах СІФ.

Вартість у цінах ФОБ включає вартість товарів і вартість послуг по доставці товарів до кордону країни-експортера. Вартість у цінах СІФ включає вартість товарів, вартість послуг по доставці товарів до кордону країни-експортера і вартість послуг по доставці товарів від кордону країни-експортера до кордону країни-імпортера.

Види умов постачання товарів, що застосовуються при формуванні статистики зовнішньої торгівлі України, визначаються відповідно до Міжнародних правил тлумачення торгових термінів “ІНКОТЕРМС” (2000), що застосовуються в Україні.

При заповненні вантажних митних декларацій оцінка товарів за їх вартістю проводиться у національній валюті України. Перерахунок у долари США здійснюється за офіційним курсом, встановленим Національним банком України, на дату оформлення вантажної митної декларації. За даними статистичних спостережень перерахунок вартості товарів у долари США здійснюється на основі середньомісячного та середньоквартального офіційних курсів валют, встановлених Національним банком України.

Кількісний облік товарів

Кількісний облік товарів проводиться на основі ваги “нетто”, у кілограмах. У необхідних випадках для збору та обробки статистичних даних ведеться також облік товарів по кількості, виражених у додаткових одиницях виміру (штуки, літри, кубічні метри та ін.). Ці одиниці виміру вказуються у відповідній графі УКТЗЕД “Додаткова одиниця виміру”.

Країни-партнери

У статистиці зовнішньої торгівлі товарами України країнами-партнерами вважаються:

- при експорті – країна призначення товару;
- при імпорті – країна походження товару.

Облік експорту товарів ведеться по торгуючій країні, якщо на момент вивозу товару країна призначення невідома.

Облік імпорту товарів ведеться по країні відправлення:

- для товарів, у момент постачання яких країна походження невідома;
- для реімпортованих товарів;
- для товарів, включених до групи 97 УКТЗЕД (твори мистецтва, предмети колекціонування та антикваріат);
- для товарів, що надійшли як гуманітарна допомога.

Країною призначення є остання країна, до якої (наскільки це відомо на момент вивозу) повинні бути доставлені товари, незалежно від того, до якої країни вони були

відправлені спочатку, і були вони чи ні предметом будь-яких комерційних чи інших операцій, що змінюють їх юридичний статус.

Торгуюча країна при експорті – країна, у якій зареєстрована чи постійно проживає особа, що виступає контрагентом вітчизняної особи при здійсненні ним зовнішньоекономічної угоди.

Країна походження товару – країна, у якій товар був повністю вироблений або достатньо перероблений відповідно до критеріїв або порядку, визначеному Митним кодексом України. При цьому під країною походження товару можуть розумітися група країн, митні союзи країн, регіон або частина країни, якщо є необхідність їхнього виділення для цілей визначення походження товару.

3. Експорт і імпорт послуг

Формування даних статистики зовнішньої торгівлі послугами здійснюється на основі "Методологічних положень зі статистики зовнішньої торгівлі послугами", затверджених наказом Держстату України від 08.02.2013 №43.

Вартість експорту послуг – вартість окремого виду послуги, наданої українським суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності іноземному суб'єкту господарської діяльності як на території України, так і за її межами згідно з договорами (контрактами) або в усній формі договору.

Вартість імпорту послуг – вартість окремого виду послуги, наданої українському суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктом господарської діяльності як на території України, так і за її межами згідно з договорами (контрактами) або в усній формі договору.

Зовнішньоекономічні послуги є товаром, що не проходить митного контролю і на який не оформлюється вантажна митна декларація. Послуги не приймають форму матеріальних об'єктів, на які розповсюджуються права власності. Реалізація послуг та їх виробництво не відокремлені один від одного. Головним у торгівлі послугами є те, що повинна відбутись операція купівлі-продажу, яка охоплює діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності (резидентів та нерезидентів), побудована на взаємовідносинах між ними.

Моментом здійснення процедури експорту (імпорту) послуг та відповідно їх обліку вважається дата їх фактичного надання або одержання на основі принципу нарахування (за виписаними рахунками). Найчастіше, як правило, дата реєстрації таких операцій збігається з часом виробництва послуг.

Резиденти – юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами; дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет; фізична особа-резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

Нерезиденти – іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України; дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні; фізичні особи, які не є резидентами України. Як правило,

іноземними підприємствами (нерезидентами) вважаються ті підприємства, які платять податки від діяльності на користь іноземної держави.

Питома вага окремої компоненти – результат, одержаний при діленні величини окремої компоненти на величину загального обсягу всіх компонент.

Сальдо зовнішньої торгівлі послугами – різниця між фінансовими надходженнями (як оплата за надані послуги українськими резидентами) й витратами (як оплата за отримані українськими резидентами від нерезидентів послуги) за певний проміжок часу. Перевищення обсягу надходжень фінансів свідчить про позитивне сальдо, перевищення обсягу витрат – про негативне.

Організація і проведення державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами

Державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами здійснюється за формою № 9-ЗЕЗ (квартальна) "Звіт про експорт (імпорт) послуг", яка містить інформацію, зазначену у відповідних документах управлінського та бухгалтерського обліку (договорах-контрактах між підприємствами партнерами, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність послугами; актах здачі-приймання робіт; банківських валютних рахунках, платіжних вимогах-дорученнях на виконання або одержання послуг; авансових звітах на відрядження; оборотно-сальдових відомостях).

Державне статистичне спостереження за формою № 9-ЗЕЗ (квартальна) здійснюється на суцільній основі із квартальною періодичністю. Інформація формується за даними підприємств-юридичних осіб та відокремлених підрозділів юридичних осіб, незалежно від розміру, та організаційно-правової форми господарювання, постійних представництв нерезидентів в Україні, які здійснювали експортно-імпортні операції послугами, центральних та місцевих органів виконавчої влади, всіх головних розпорядників державного та місцевого бюджетів.

Формування даних про експорт-імпорт послуг здійснюється на основі результатів зазначеного державного статистичного спостереження та адміністративних даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністерства закордонних справ, Державної прикордонної служби, Державної служби з питань регуляторної політики та підприємництва, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерства інфраструктури, Національного банку.

Метою проведення державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами є отримання статистичної інформації про обсяги експорту-імпорту послуг за видами послуг, країнами світу, а також визначення питомої ваги окремих країн, регіонів, видів послуг у загальному обсязі зовнішньої торгівлі в країні та темпів зростання (зниження) обсягів зовнішньої торгівлі послугами в динаміці.

Основні принципи організації державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами базуються на єдиних методологічних підходах, що забезпечує співставну динаміку інформації про обсяги експорту-імпорту послуг в Україні. У показниках державного статистичного спостереження враховано міжнародні вимоги до статистичної інформації щодо зовнішньої торгівлі послугами, зокрема керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами (ООН, ЄС, МВФ, ОЕСР, СОТ, Конфедерація ООН з торгівлі та розвитку) та Керівництва зі складання платіжного балансу (МВФ).

Результатом проведення державного статистичного спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами є первинна й узагальнена інформація, яка використовується для відстеження обсягів та динаміки експорту-імпорту за географічною структурою та структурою видів послуг з метою одержання всебічної та вичерпної статичної інформації про зовнішню торгівлю послугами для складання зовнішньоторговельного та платіжного балансів України, а також оцінки розвитку економічних взаємовідносин України з іншими країнами світу.

Вид державного статистичного спостереження: суцільне; поточне

Організаційна форма державного статистичного спостереження: статистична звітність.

Спосіб державного статистичного спостереження: документальний облік.

Одиниця державного статистичного спостереження: підприємство та місцева одиниця – резидент, що здійснює експортно-імпортні операції послугами.

Органи, які здійснюють державне статистичне спостереження: центральний орган виконавчої влади в галузі статистики, територіальні органи державної статистики.

Місце проведення державного статистичного спостереження: Головне регіональне управління статистики, Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь.

Національні класифікації, що використовуються при проведенні державного статистичного спостереження:

- КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності;
- КОПФГ – Класифікація організаційно-правових форм господарювання;
- КОАТУУ – Класифікація об'єктів адміністративно-територіального устрою України;
- КПЗЕД – Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності (діяла протягом 1997–2012рр.);
- КЗЕП – Класифікація зовнішньоекономічних послуг (введена в дію з I кварталу 2013р.);
- ККС – Класифікація країн світу;
- КВ – Класифікація валют

Способи поставки послуг

Послуги у зовнішній торгівлі охоплюють гетерогенний спектр нематеріальних продуктів та видів діяльності, що важко відокремлюються від товарів, з якими вони пов'язані в тій чи іншій мірі. Реалізація послуг та їх виробництво невіддільні один від одного. Послуги характеризуються як послуги змінення та послуги маржі.

• Спосіб 1. Транскордонне надання. Постачальник і споживач залишаються на території своїх відповідних країн. Послуга поставляється “з території одного члена на територію будь-якого іншого члена”. Цей спосіб подібний до торгівлі товарами, коли продукт поставляється через національний кордон, а споживач і постачальник залишаються на території своїх країн. Наприклад, юридична фірма може надавати клієнту юридичні консультації по телефону, лікар може ставити діагноз пацієнту електронною поштою або постачальник фінансових послуг може надавати транскордонно послуги з управління портфелем активів або брокерські послуги. В Україні за способом 1 надаються транспортні послуги та послуги зі страхування (табл. 1).

• Спосіб 2. Споживання за кордоном. Споживач споживає ту або іншу послугу за межами своєї країни. Послуга поставляється “на території одного члена споживачеві послуг будь-якого іншого члена”, це означає, що або споживач, або його майно перебувають за кордоном. Типовими прикладами в цьому плані є туристська діяльність, така як відвідування музеїв і театрів, виїзд за кордон для лікування або вивчення іноземних мов. Сюди також відносяться послуги з ремонту суден за кордоном, коли за кордон переміщується або там знаходиться тільки майно споживача. В Україні за способом 2 надаються послуги з подорожей та державні та урядові послуги (табл. 2).

• Спосіб 3. Комерційна присутність. Постачальники послуг створюють (або купують) філію, відділення або комерційне представництво на території іншої країни, через які вони надають свої послуги. Комерційна присутність на іноземному ринку охоплює не тільки юридичних осіб у суворому юридичному сенсі, але й інших юридичних суб’єктів, що мають деякі загальні ознаки, такі як представництва та відділення. Наприклад, фінансові послуги, надані відділенням або філією іноземного банку, послуги з лікування, надані лікарнею, або послуги з освіти, надані закладом, що знаходиться в іноземній власності. В Україні більшість послуг зовнішньоекономічної діяльності надається саме способом комерційної присутності (табл. 3).

Комерційна присутність тісно пов’язана з метою іноземних постачальників послуг, що стосується отримання довгострокового інтересу на економічній території іншої країни для надання послуг споживачам на цій або інших територіях. Уважається, що з такими випадками асоціюються потоки прямих інвестицій.

• Спосіб 4. Присутність фізичних осіб. Фізична особа (або сам постачальник послуг, якщо він / вона є самозайнятим робітником, або його / її найманий працівник) присутній за кордоном для надання послуги. Спосіб присутності фізичних осіб використовується, коли будь-яка окрема особа тимчасово присутня на території країни, яка не є його рідною країною, для надання комерційної послуги.

Спосіб 4 охоплює таких осіб:

- постачальників контрактних послуг, будь то наймані працівники іноземного постачальника послуг або самостійно зайняті робітники;
- співробітників, відряджених у рамках внутрішньокорпоративного службового перевodu, та іноземних працівників, безпосередньо найнятих створеними за кордоном компаніями;
- продавців послуг, що в’їжджають на територію країни, що їх приймає, для встановлення договірних відносин у рамках контракту на надання послуг, або осіб, відповідальних за встановлення комерційної присутності.

В Україні за способом 4 надаються послуги у сфері телекомунікацій, комп’ютерні та інформаційні послуги, що надаються споживачеві або найманим працівником іноземної комп’ютерної компанії, або самостійно зайнятим консультантом по комп’ютерах у рамках контракту про надання послуг. Як приклад можна вказати програміста, тимчасово направленого на роботу за кордон у філію своєї компанії-роботодавця (внутрішньокорпоративний службовий перевод), сантехніка, найнятого в країні, що його приймає, для роботи на будівельному об’єкті, збирача фруктів, найнятого агенцією з працевлаштування для тимчасової роботи за

кордоном, незалежного архітектора, який здійснює авторський нагляд за реалізацією будівельного проекту за кордоном.

Категорії, за якими проводиться державне статистичне спостереження щодо зовнішньої торгівлі послугами

За результатами статистичного спостереження щодо зовнішніх послуг розраховуються показники з експортно-імпортних операцій послугами України з країнами світу за всіма видами послуг згідно з Класифікацією зовнішньоекономічних послуг.

Основними видами зовнішньоекономічних послуг є:

Послуги з переробки матеріальних ресурсів

Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій

Транспортні послуги

Послуги з подорожей

Послуги з будівництва

Послуги зі страхування

Послуги пов'язані з фінансовою діяльністю

Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності

Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги

Ділові послуги

Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги

Державні та урядові послуги

Поширення результатів

Результати державного статистичного спостереження за ф.№9-3ЕЗ (квартальна) щодо експорту-імпорту послуг формуються в розрізі:

-на регіональному рівні: зведена інформація за регіоном загалом, у розрізі районів та міст за видами послуг, країнами-партнерами;

-на державному рівні: зведена інформація по країні загалом, за регіонами (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь), за географічною структурою та структурою видів послуг у динаміці, відповідно до класифікацій.

При поширенні даних користувачам здійснюється контроль дотримання правил конфіденційності даних.

Один раз на рік територіальними органами статистики здійснюється формування відкоригованих масивів щодо експорту-імпорту послуг (окремо по кварталах), які згідно плану передаються на центральний рівень для формування уточненої річної інформації про експорт-імпорт послуг з урахуванням інформації адміністративних джерел.

Основними статистичними публікаціями щодо зовнішньої торгівлі послугами є:

- експрес-випуски: "Зовнішня торгівля послугами", "Зовнішньоторговельний баланс України", "Стан зовнішньоторговельного балансу", "Стан зовнішньоекономічних відносин з країнами ЄС";

- доповіді: "Про соціально-економічне становище України", "Про соціально-економічне становище регіону", "Про роботу готелів", "Стан зовнішньоекономічних зв'язків з Російською Федерацією";

- статистичні бюлетені: "Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України", "Соціально-економічний розвиток регіонів України", "Соціально-економічний розвиток України", "Економічне і соціальне становище регіону";

- статистичні збірники: "Україна в цифрах", "Україна", "Статистичний щорічник України", "Регіони України", "Україна та країни СНД", "Співробітництво між Україною та країнами ЄС" (українською й англійською мовами), "Зовнішня торгівля України товарами та послугами" (у 2-х томах), "Зовнішня торгівля України" (українською, російською й англійською мовами), "Статистичний щорічник", "Зовнішня торгівля України" (українською, російською й англійською мовами), "Транспорт і зв'язок України";

- статистичні таблиці для веб-сайту Держстату та запитальники міжнародних статистичних організацій.

4. Міжнародна економіка та торгівля

Торгівля — основа економічних взаємовідносин між громадянами.

Чим вона жвавіша, чим більше різноманітних учасників на ринку, тим ефективнішим є ринок — як для покупців, так і для продавців.

Міжнародна торгівля дозволяє розширити коло гравців ринку на весь світ і надає країнам можливість обмінюватися унікальними навичками та компетенціями, спеціалізуватися у конкретних сферах та досягати результатів, які були б неможливі без неї.

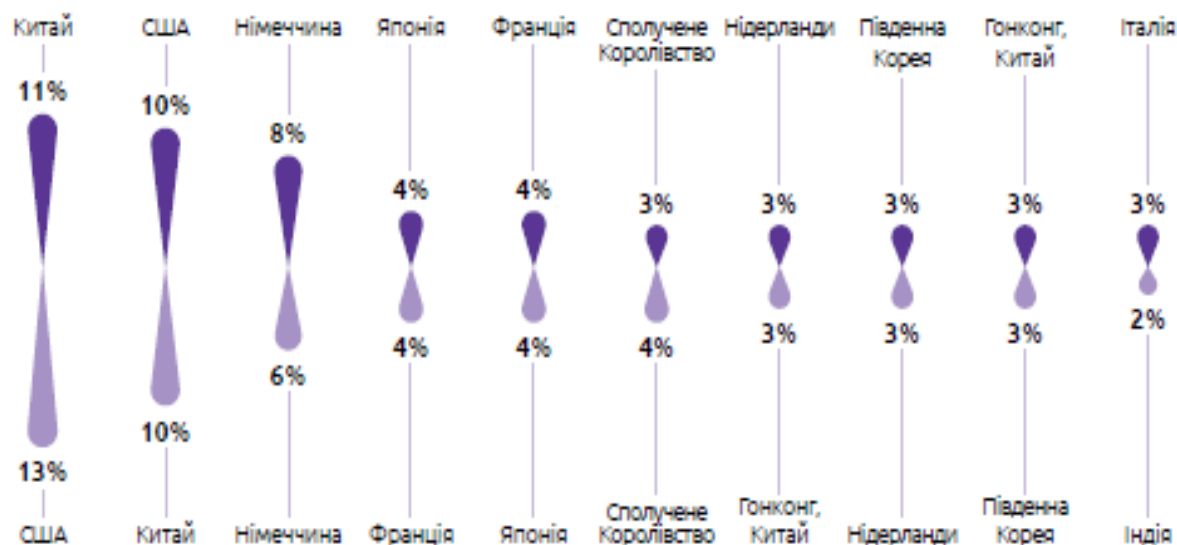
Для економіки України зовнішня торгівля має вагоме значення. Потенціал її розвитку не менш суттєвий: відкриття нових ринків та включення у нові міжнародні ланцюги створення доданої вартості спроможні урізноманітнити економіку України та пришвидшити її зростання.

Міжнародна торгівля у світовій економіці

ТОП-10 країн експортерів та імпортерів,

2017 р., % від світового експорту/імпорту

📍 Експорт 📍 Імпорт

Джерело: WBС

Міжнародна торгівля та економіка

Франція

30%

світового експорту вина

Китай

47%

світового експорту іграшок,
ігор та спортивного реквізиту

Німеччина

20%

світового експорту
легкових авто

Італія

30%

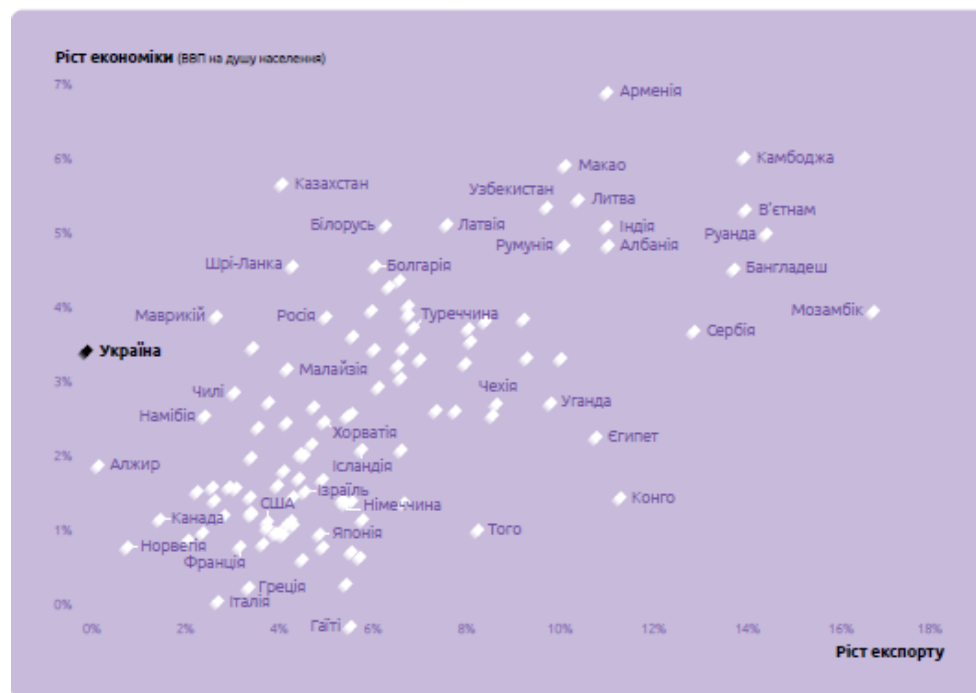
світового експорту паст

Швейцарія

42%

світового експорту годинників

Міжнародна торгівля — драйвер росту економіки,
середньорічне зростання зовнішньої торгівлі та економіки за 2000–2017 рр., %

Кот д'Івуар

34%

світового експорту какао-бобів

Україна

39%

світового експорту соняшникової олії

Бразилія

14%

світового експорту кави

Норвегія

34%

світового експорту свіжої риби

Іспанія

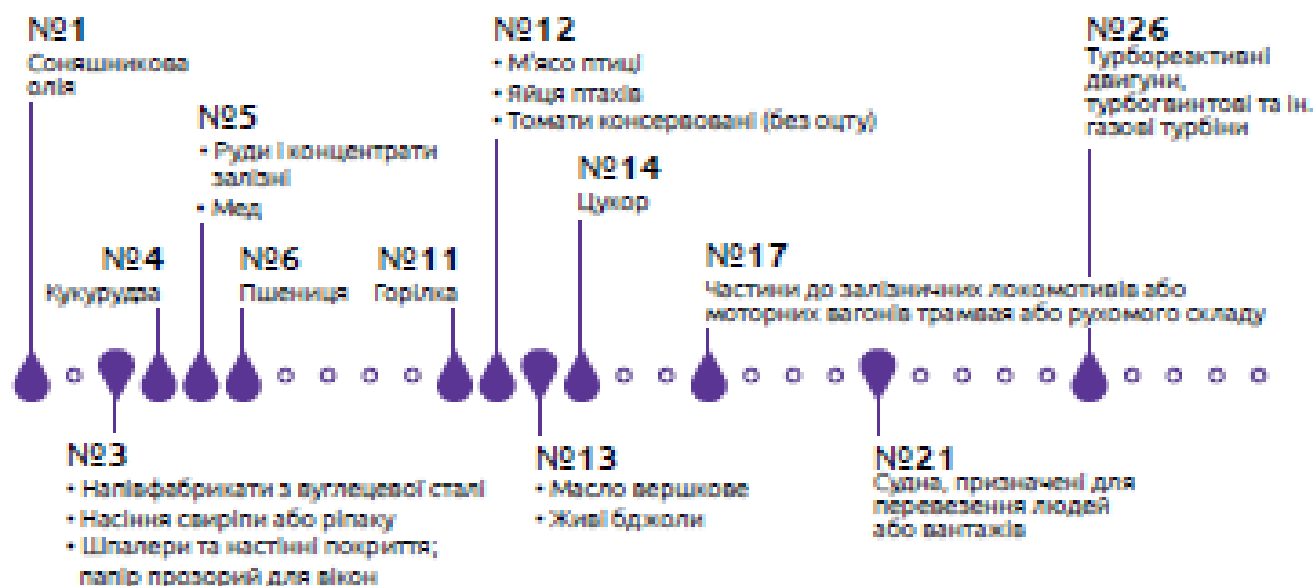
25%

світового експорту цитрусових

Міжнародна торгівля дозволяє країнам обмінюватися найкращим, що вони вміють робити, спеціалізуватися, знижувати ціни, а в результаті стимулювати розвиток один одного

Місце України у світовій торгівлі, позиція в рейтингу ТОП експортерів/імпортерів, 2017 р.

Експорт

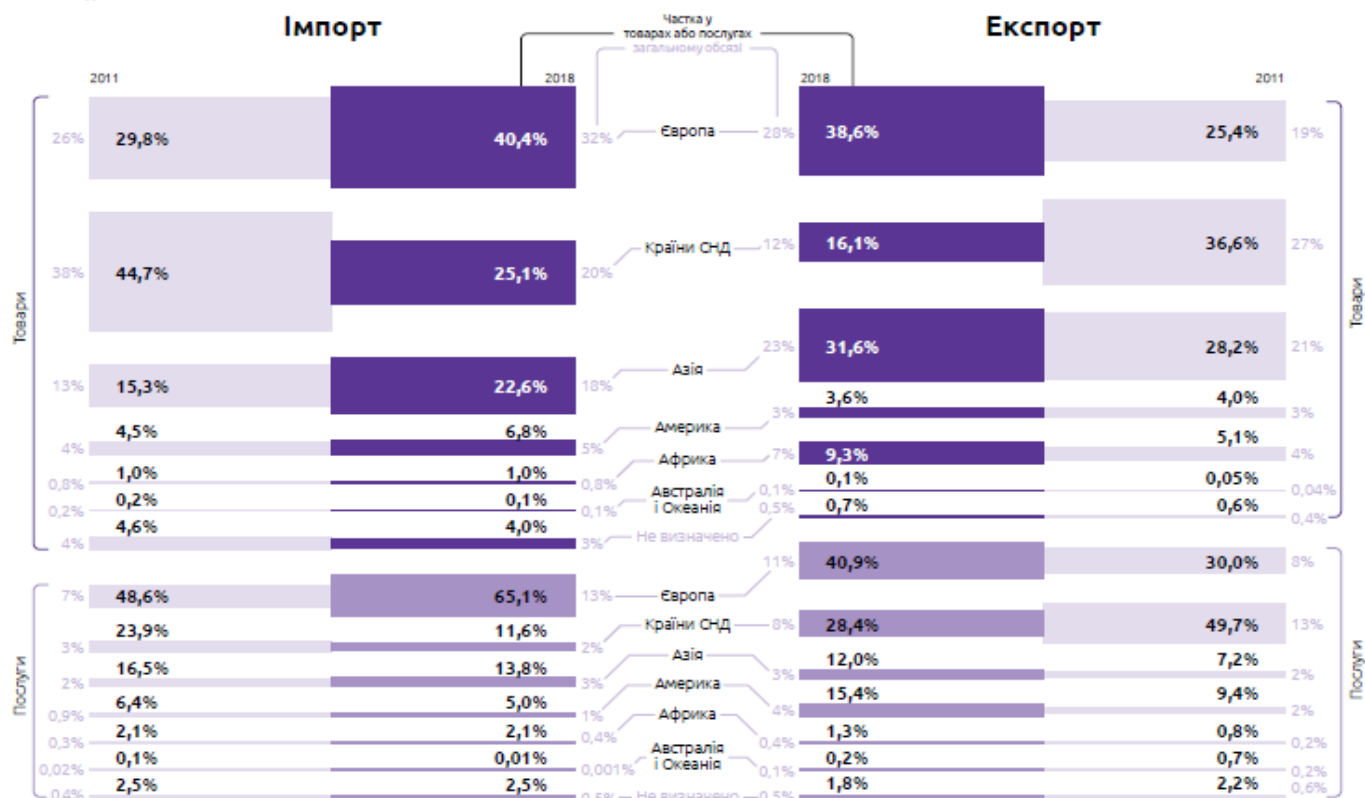
Імпорт

Напрями зовнішньої торгівлі

Структура та динаміка регіонального розподілу торгівлі,
2011 та 2018 рр., %

Регіональна структура зовнішньої торгівлі зазнала значних змін, суттєво зросла частка Європи та зменшилася частка країн СНД. Зміна структури відбулася переважно за рахунок суттєвого падіння торгівлі з країнами СНД

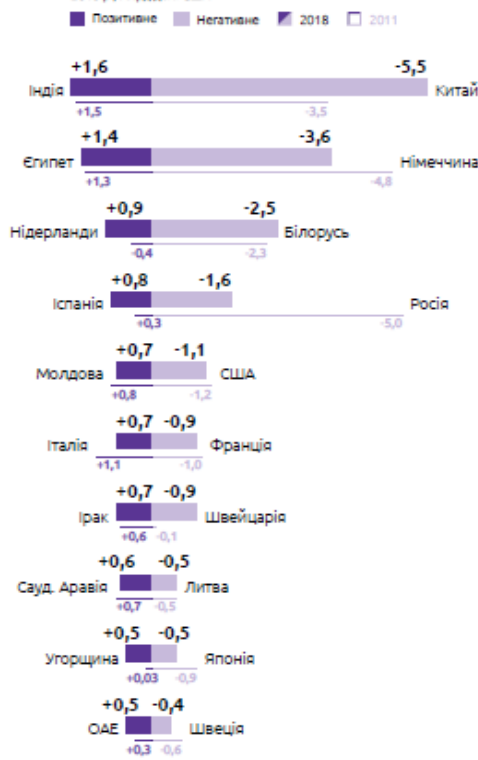

Основні торгові партнери України

ТОП-10 країн експорту,
2011 та 2018 рр., млрд дол. США

ТОП-10 країн за сальдо торгівлі,
2018 р., млрд дол. США

Суттєвої зміни за основними торговими партнерами не відбулося.

ТОП-10 країн імпорту,
2011 та 2018 рр., млрд дол. США

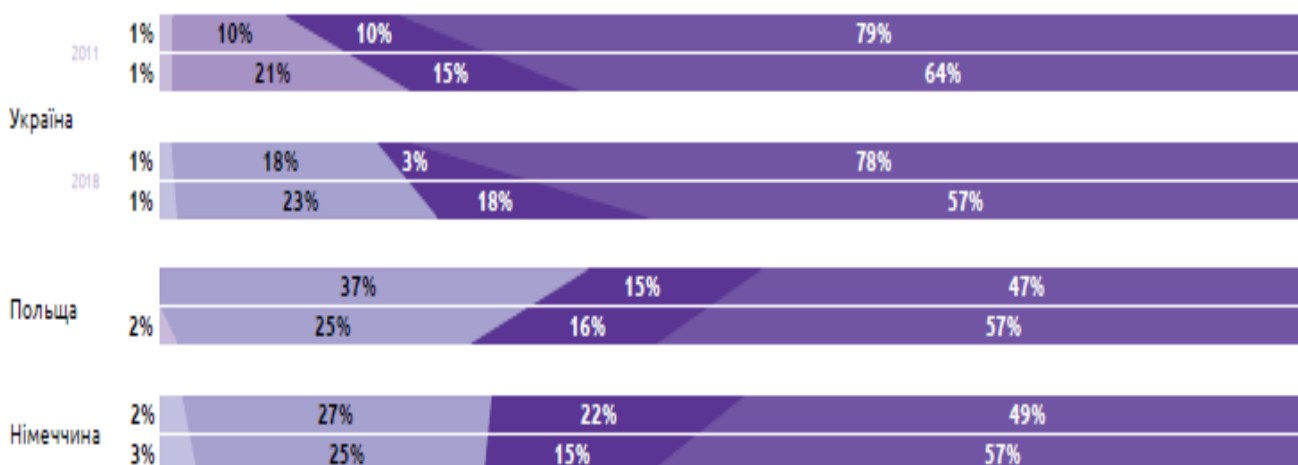

Структура торгівлі товарами,

за широкими економічними категоріями, 2018 р., %

Інші категорії Споживчі товари Засоби виробництва Товари проміжного споживання

Експорт
Імпорт

Питання для самоконтролю

1. Перелічіть та розкрийте зміст основних категорій статистики міжнародної торгівлі.
2. Назвіть та розкрийте зміст вартісних показників статистики міжнародної торгівлі.
3. За якими цінами відповідно до міжнародних стандартів мають враховуватися

імпортні та експортні товари?

4. Як здійснюється аналіз збалансованості зовнішньої торгівлі?
5. Які індекси використовуються в статистиці зовнішньої торгівлі?
6. Як розраховується та що характеризує індекс цінових співвідношень з експорту?
7. Поясніть формулу розрахунку індексу цінових співвідношень з імпорту.
8. Що характеризує абсолютний результат цінових співвідношень з імпорту та експорту?
9. Висвітліть етапи аналізу ефективності зовнішньої торгівлі.
10. Розкажіть, як здійснюється аналіз ефективності використання оборотних коштів, які вкладені в експортні операції.
11. Висвітліть особливості статистичного вивчення послуг у статистиці зовнішньої торгівлі.
12. Які міжнародні послуги враховуються у статистиці зовнішньої торгівлі?
13. Розкажіть про статистичний облік міжнародних транспортних послуг.
14. Висвітліть особливості статистичного обліку міжнародного туризму.
15. Які сфери охоплюють міжнародні фінансові послуги?

Практичні завдання

Задача 1.

За наведеними даним в табл. 1 розрахувати індекси Ласпейреса, Пааше, Фішера. Проаналізувати отримані результати.

Дані для розрахунку

Вид продукції	Базисний період		Звітний період	
	Ціна за одиницю (грош. од.)	Вироблено (шт.)	Ціна за одиницю (грош. од.)	Вироблено (шт.)
А	450	2 500	870	1 700
Б	27	830	35	2 300
В	12	610	14	4 100

Задача 2.

Імпортується 320 т товару на загальну суму 48 000 грош. од. по 60 грош. од. за 1 т. Експортується 126 т товару, ставка експортного тарифу 50 дол. За 1 т пряме котирування вітчизняної валюти на дату митного оформлення угоди становить 26 грош. од. на 1 дол. Визначити імпортне й експортне мито.

Задача 3.

За даними у млн національних грошових одиниць за певний період: обсяг прямих інвестицій країни за кордоном збільшився на 65, портфельних – збільшився на 135; обсяг прямих інвестицій нерезидентів у країні збільшився на 50, портфельних збільшився на 30.

Скласти на основі наведених даних розділи «прямі інвестиції» і «портфельні інвестиції» платіжного балансу, використовуючи форму подання з 4 колонок (назва статті, кредит, дебет, сальдо).

Задача 4

Зовнішньоторговельний оборот країни в базовому році складав 500 млн. дол. США. У поточному році він збільшився на 10 %. Відомо, що у поточному періоді

вартість експорту склала 320 млн. дол. і знизилась порівняно із минулим роком на 20 %.

Обчислити:

1. Зовнішньоторговельний оборот країни у поточному році.
2. Обсяги експорту та імпорту в базовому році.
3. Темп зростання імпорту в поточному році порівняно з базовим.

Задача 5

Зовнішньоторговельний оборот країни у звітному році склав 990 млн. дол. США і збільшився порівняно з минулим роком на 10%. При цьому експорт у звітному періоді зменшився на 20% і склав 540 млн. дол.

Обчислити:

1. Зовнішньоторговельний оборот країни в базовому році.
2. Обсяг експорту та імпорту в базовому році.
3. Темп росту імпорту у звітному періоді порівняно з базовим.

Задача 6

У поточному році в країні сальдо зовнішньої торгівлі - негативне в розмірі 50 млн. дол. США і відомо, що воно погіршилось порівняно з базовим періодом на 19 млн. дол. Зовнішньоторговельний оборот у поточному періоді порівняно з базовим виріс на 35 млн. дол. і склав 220 млн. дол.

Обчислити за базовий період:

1. Сальдо зовнішньої торгівлі.
2. Зовнішньоторговельний оборот.
3. Обсяги імпорту та експорту.
4. Коефіцієнт покриття.

Задача 7

У першому півріччі поточного року в країні сальдо зовнішньої торгівлі товарами - негативне в розмірі 130,4 млн. дол. США і відомо, що воно погіршилось порівняно з відповідним періодом минулого року на 166,8 млн. дол. Зовнішньоторговельний оборот у першому півріччі поточного року збільшився порівняно з відповідним періодом минулого року на 85,9 млн. дол. і склав 576,8 млн. дол.

Обчислити за перше півріччя минулого року:

1. Сальдо зовнішньої торгівлі товарами.
2. Зовнішньоторговельний оборот.
3. Обсяги експорту та імпорту товарів.
4. Коефіцієнт покриття.

Задача 8

У першому півріччі поточного року експорт послуг із країни становив 190,5 млн. дол. США. Серед них частка транспортних послуг складала 91,9 %. Найбільша питома вага в експорті транспортних послуг припадала на морський транспорт - 84,3 %.

Імпорт послуг у країну за той же період складав 19,3 млн. дол. США. Найбільша питома вага в імпорті послуг також припадала на послуги транспорту - 36,9 %. 67,8 % транспортних послугах припадало на послуги морського транспорту.

Обчислити за перше півріччя поточного року по країні:

1. Обсяг загального експорту транспортних послуг.

2. Обсяг експорту послуг морського транспорту.
3. Обсяг загального імпорту транспортних послуг.
4. Обсяг імпорту послуг морського транспорту.

Задача 9

Структура експорту транспортних послуг, відсотки:

Вид транспорту	Базовий період	Поточний період
Морський	39	29
Повітряний	7	5
Залізничний	9	13
Трубопровідний	45	53
Усього	100	100

Оцініть інтенсивність структурних зрушень у поточному періоді порівняно з базовим.

Задача 10

Дані про імпорт кави з трьох країн до України:

Показник	Аргентина	Бразилія	Індія
Ціна з 1 кг, дол.	28	26	30
Імпорт, т	25	60	15

Дати оцінку результатам цінових співвідношень щодо імпорту з Бразилією.

Задача 11

Товарна структура виробництва та експорту за рік:

Товарні групи	Млн. дол. США	
	Експорт	Виробництво
Харчова сировина і продукти	873	4365
Продукція хімічної промисловості	1204	3440
Неблагородні метали	2530	6325
Машини, устаткування	918	6120
Інші товари	695	5560
Усього	6220	25810

Оцініть експортну квоту кожної галузі й галузеву локалізацію експорту.

Задача 12

За наведеними даними (млрд. дол. США) для кожної країни визначте ступінь відкритості економіки, експортну квоту, імпортну залежність. Оцініть збалансованість експортно-імпортних операцій:

а)

Країна	Валовий внутрішній продукт	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
А	575	96,6	92
Б	320	48,0	50

б)

Країна	Валовий внутрішній продукт	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
А	1075	252	151
Б	409	78	94

Задача 13

За наведеними даними для кожної країни оцініть ступінь збалансованості експортно-імпортних операцій:

а)

Країна	Експортна квота, %	Ступінь імпоротної залежності, %
А	19,0	20
Б	16,2	15

б)

Країна	Експортна квота, %	Ступінь імпоротної залежності, %
А	801	18
Б	505	13

Задача 14

За наведеними даними за кожний рік визначте експортну квоту. За умови, що коефіцієнт покриття імпорту експортом за цей рік зріс з 1,125 до 1,25 зробіть висновок про динаміку імпоротної залежності:

Рік	Експорт, млрд. дол. США	ВВП, млрд. грн.	Курс валют середній
Минулий	9,0	98,0	2,45
Поточний	10,5	143,5	4,10

Задача 15

Річний обсяг виробництва та експорту м'яса в регіоні, тис. т:

Вид м'яса	Виробництво	Експорт
Яловичина і телятина	59,4	5,2
Свинина	92,0	3,8
М'ясо птиці	68,6	7,6
Баранина і козлятина	11,2	0,8

Оцініть експортну квоту кожного виду м'яса.

Тестові завдання

1. Угода СОТ про оцінку імпорту та експорту дозволяє країнам включати або виключати з митної оцінки такі елементи, як:

- а) вартість транспортування імпортованих товарів до порту або місця ввезення;
- б) вартість митних послуг;
- в) вартість банківських послуг.

2. Статистичною вартістю імпортованих товарів є:

- а) вартість CIF;
- б) вартість FOB;
- в) вартість «франко-перевезення» (FCA) у порту вивезення.

3. Статистичною вартістю експортних товарів є:

- а) вартість FOB;
- б) вартість CIF;
- в) вартість «доставлено на кордон» (DAF) країни-експортера.

4. Загальний імпорт охоплює:

- а) увесь обсяг іноземних товарів, що ввозяться на митні склади, вільні зони та відкриті порти країни, незалежно від подальшого призначення цих товарів;
- б) увесь обсяг іноземних товарів, що ввозяться на митні склади, вільні зони та відкриті порти країни;
- в) обсяг іноземних товарів, що ввозяться на митні склади.

5. Чистий експорт одержують, коли:

- а) різниця між експортом та імпортом у натуральному виразі має позитивне значення;

б) різниця між експортом та імпортом у вартісному виразі має позитивне значення;

в) різниця між експортом та імпортом у вартісному виразі дорівнює нулю.

6. Сальдо зовнішньої торгівлі:

а) чистий експорт (чистий імпорт), що обчислюються у вартісному виразі;

б) чистий експорт (чистий імпорт), що обчислюються в натуральному виразі;

в) різниця між експортом та імпортом у вартісному або натуральному виразі.

7. Коефіцієнт покриття імпорту експортом може бути більше 100 %:

а) при додатному сальдо торговельного балансу;

б) при від'ємному сальдо;

в) не може бути більше 100%.

8. Що характеризують індекси світових експортних цін?

а) відображають зміну цін лише декількох, але основних країн-експортерів конкретної продукції;

б) відображають зміну цін всіх країн-експортерів конкретної продукції;

в) розкривають тенденцію взаємного руху експортних і імпортних цін;

г) відображають зміну цін в країнах, орієнтованих на англійський ринок;

9. Що характеризують індекси світових імпортних цін?

а) відображають зміну цін лише декількох, але основних країн-імпортерів конкретної продукції;

б) відображають зміну цін всіх країн-імпортерів конкретної продукції;

в) розкривають тенденцію взаємного руху експортних і імпортних цін;

г) відображають зміну цін в країнах, орієнтованих на англійський ринок;

10. За який період ураховується оборот світової торгівлі?

а) згідно торговельної угоди між країнами;

б) за період, протягом якого здійснювалися ввезення або вивіз товарів;

в) за календарний період;

г) з моменту підписання контракту;

11. Для чого використовують ціни СІФ?

а) для оцінки вартості експорту;

б) для оцінки вартості імпорту;

в) для оцінки зовнішньоторговельного обороту;

г) для міжнародних порівнянь;

12. Для чого використовують ціни ФОБ?

а) Для оцінки вартості експорту

б) Для оцінки вартості імпорту

в) Для оцінки зовнішньоторговельного обороту

г) Для міжнародних порівнянь

13. Що характеризує товарна структура обороту світової торгівлі?

а) питому вагу окремої товарної групи в обороті світової торгівлі;

б) питому вагу конкретної країни (континенту) в обороті світової торгівлі;

в) ступінь участі окремої країни в міжнародному розподілі праці;

г) роль окремих країн у виробництві конкретних видів товарів;

14. Як визначається оборот світової торгівлі?

а) сумою вартості світового експорту і світового імпорту;

б) сумою вартості світового експорту або світового імпорту;

- в) різницею між вартістю світового експорту і світового імпорту;
- г) співвідношенням між вартістю світового експорту і світового імпорту;

15. На основі якого індексу в міжнародній практиці розраховується індекс споживчих цін?

- а) індекс цін Пааше;
- б) індекс цін Фішера;
- в) індекс цін Еджворта-Маршалла;
- г) індекс цін Ласпейреса;

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.
3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.
2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.
5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.
6. United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.
7. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>.

ТЕМА 7. МІЖНАРОДНА СТАТИСТИКА ФІНАНСІВ ТА ВАЛЮТНОГО РИНКУ. СТАТИСТИКА МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ ТА ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС

Підрозділи міжнародної статистики фінансів. Статистика платіжного балансу. Міжнародна інвестиційна позиція країни. Статистичний аналіз інфляції у світовій економіці. Зміст та основні етапи еволюції світової валютної системи. Методи розрахунку валютних курсів

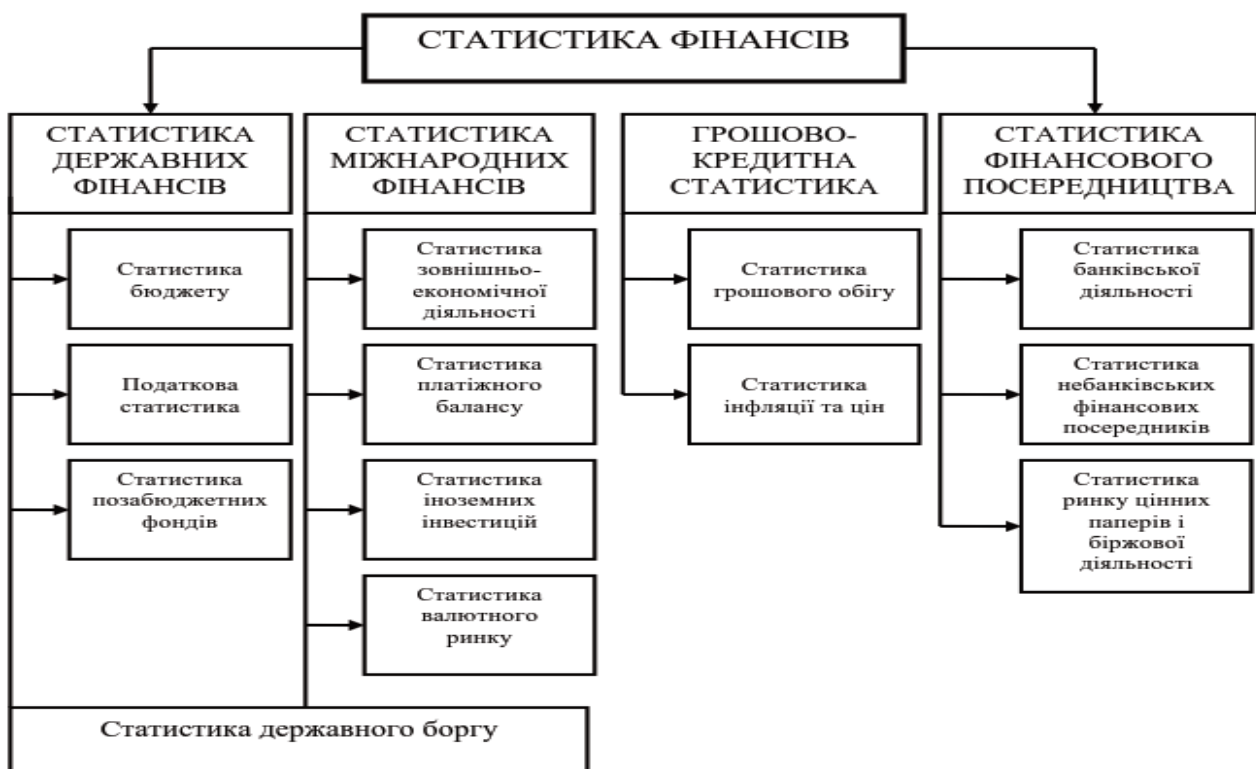
ЛЕКЦІЯ

1. Підрозділи міжнародної статистики фінансів.

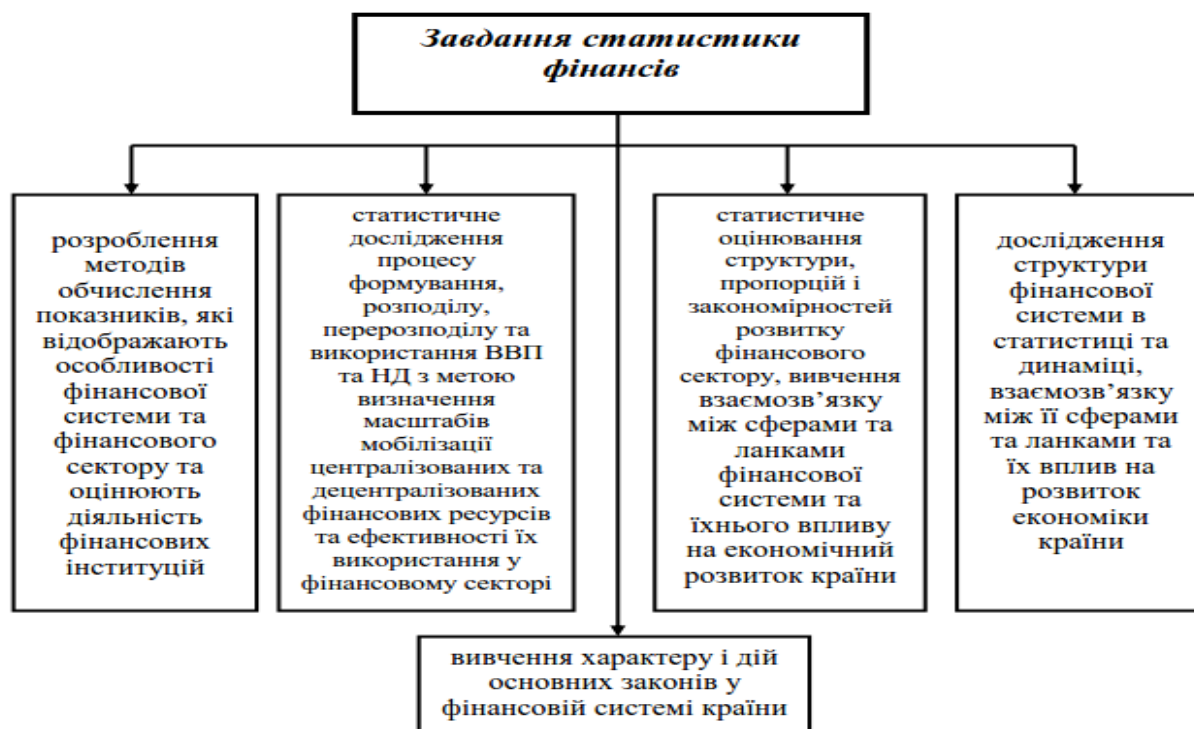
Фінансовий добробут країни залежить від результатів фінансової діяльності всіх галузей, сфер і секторів національної економіки. У зв'язку з цим для сукупної оцінки фінансів потрібно розташовувати статистичною інформацією про склад грошових накопичень, фінансові результати роботи підприємств, корпорацій та організацій окремих видів економічної діяльності та секторів економіки.

Виходячи з ланок фінансової системи держави, сформувалися галузі фінансової статистики та відповідно межі об'єкта статистичного вивчення. Таким чином, **об'єктом статистики фінансів** виступають державні фінанси, фінансові корпорації та фінанси організацій. Отже, напрямки статистичних досліджень в галузі фінансів визначаються галузевою структурою статистики фінансів.

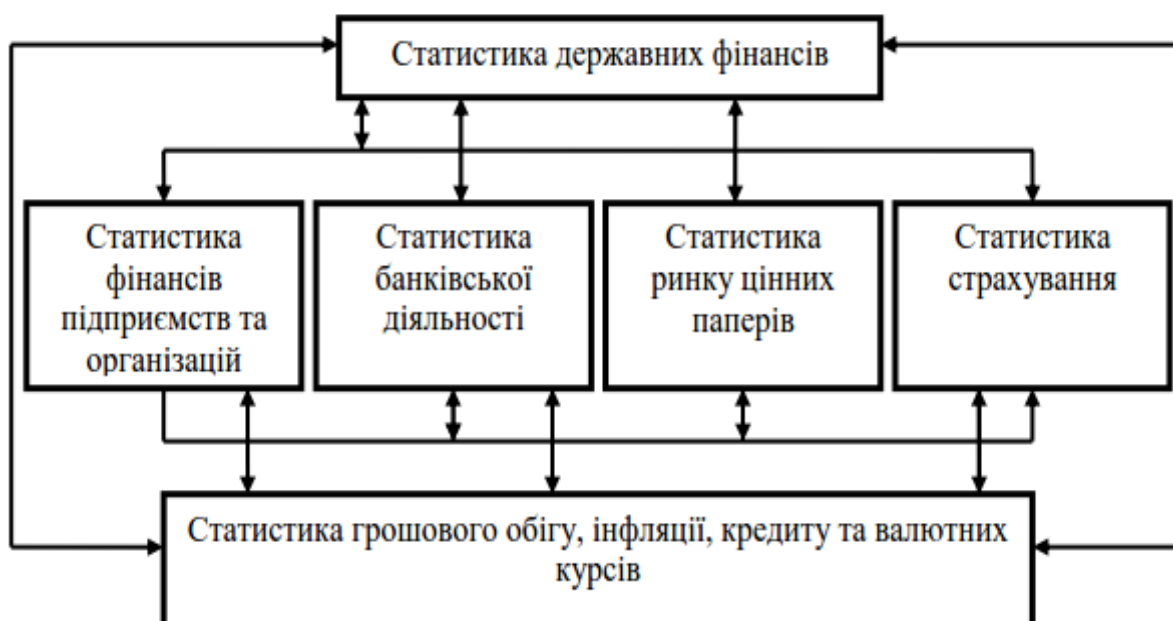
Завдання статистики фінансів полягають у розробці та вдосконаленні методології оцінки та аналізу наявності, складу і руху фінансових активів,

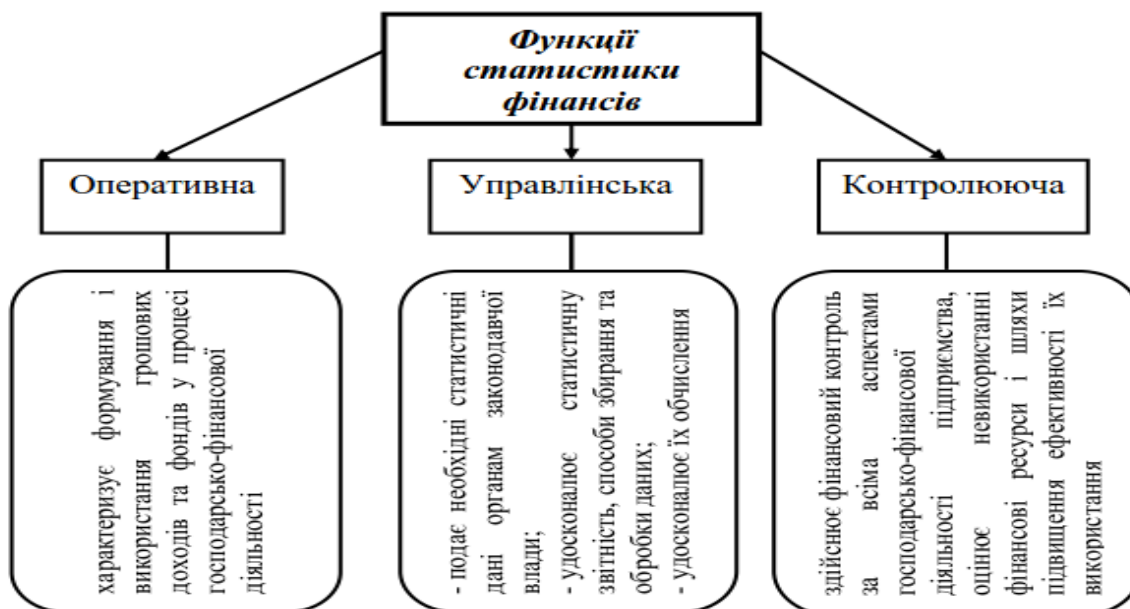
Розділи статистики фінансів

Основні завдання статистики фінансів

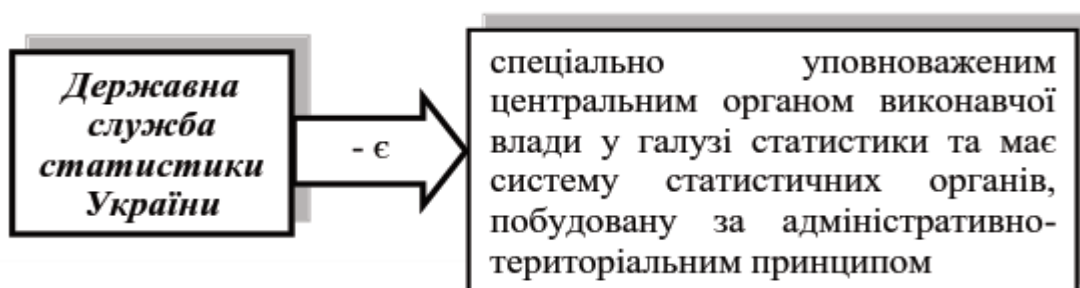
Система показників статистики фінансів

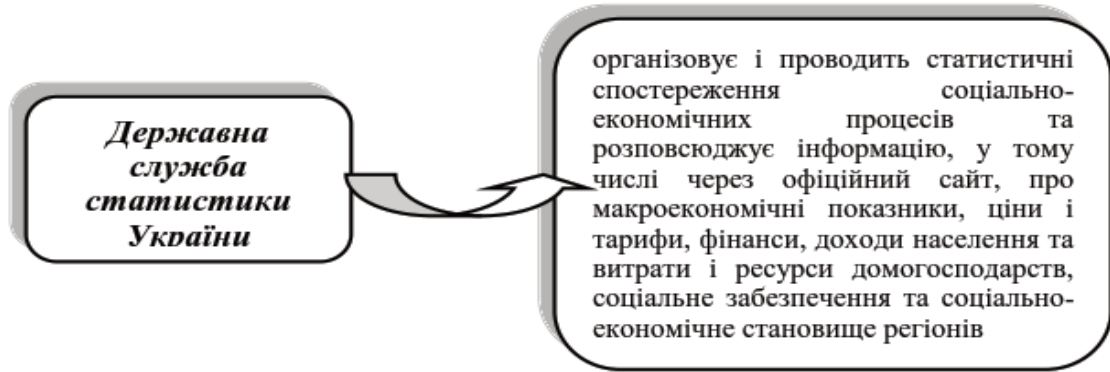
Функції статистики фінансів

Особливості методології статистики фінансів

Поняття Державної служби статистики України

Завдання Державної служби статистики України

2. Статистика платіжного балансу.

Платіжний баланс країни надається як статистичний звіт, в якому в систематизованому вигляді наведені зведені відомості щодо зовнішньоекономічних операцій резидентів країни з нерезидентами за певний період. При публікації платіжний баланс може бути представлений в "стандартній" (інакше кажучи, "нейтральній"), або в "аналітичній" формі.

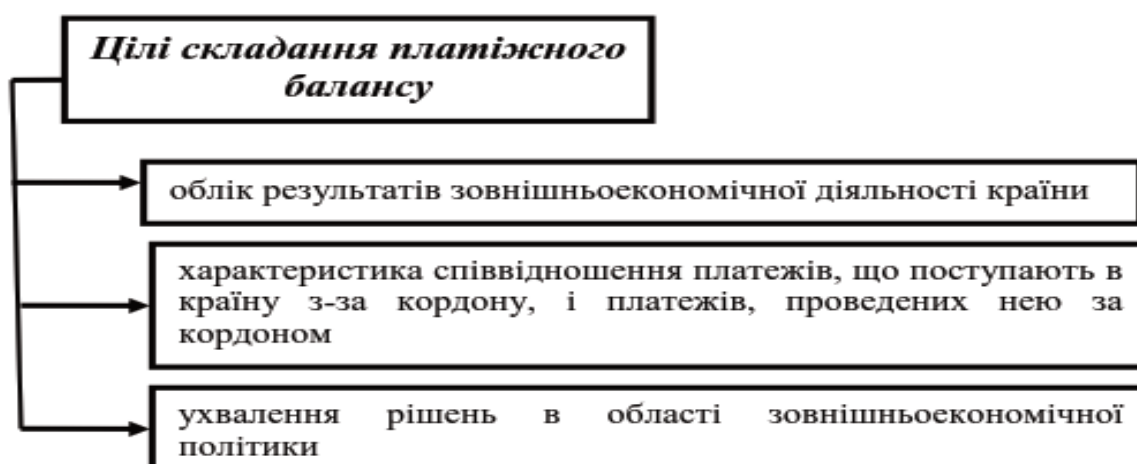
Платіжний баланс країни — це результат, перш за все, торговельного обміну товарами, послугами і капіталом між певною країною і навколишнім світом. По суті, це балансовий звіт, в якому фіксуються, з одного боку, зовнішні надходження, з іншого — платежі країни за кордон протягом певного періоду.

На підставі платіжного балансу здійснюється узагальнена оцінка економічного стану країни, ефективності її світових господарських зв'язків. Платіжний баланс дає докладну характеристику зовнішньоекономічному стану країни на макрорівні. Платіжний баланс — один з основних інструментів макроекономічного аналізу, прогнозування та регулювання економіки в умовах ринкових відносин.

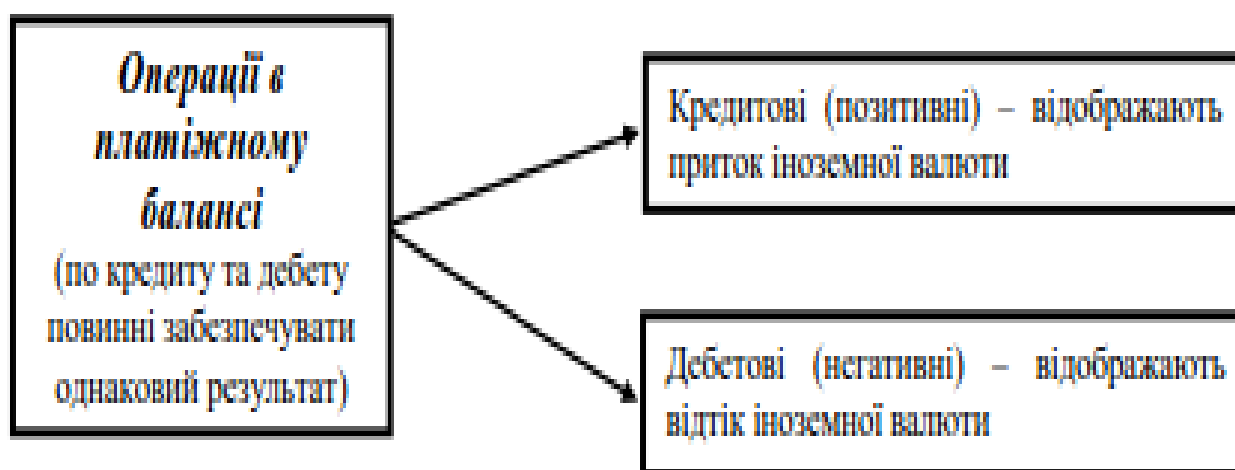
Дані про платіжний баланс використовуються для визначення фіскальної та монетарної політики, протекційних заходів, регулювання внутрішнього валютного ринку і валютного курсу. Ці дані служать інформаційним джерелом для складання СНР таких важливих економічних показників, як ВВП та НД.

За формою складання платіжний баланс визначається як статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведені сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період. До них відносяться операції з товарами, послугами, доходами, трансфертами та фінансами. Він відображає також і операції з іноземними активами між вітчизняними секторами економіки. Основні компоненти платіжного балансу групуються за двома рахунками: рахунком поточних операцій і рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій.

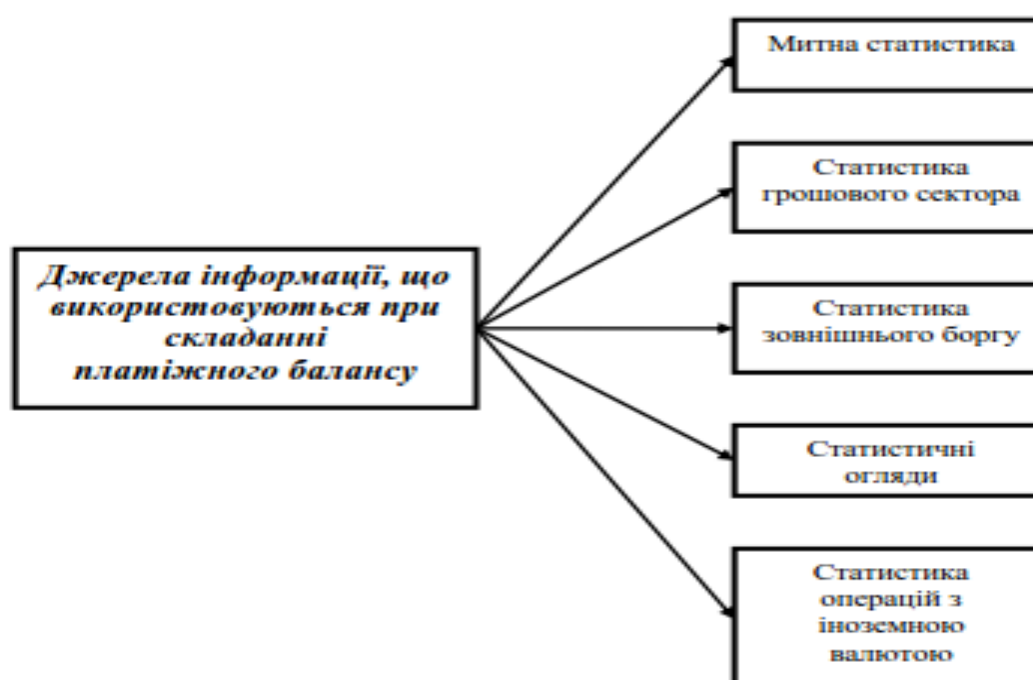
В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні було покладено на Національний банк (Закон України "Про Національний банк України", Декрет Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19.02.1993 р.). Спільною Постановою Національного банку і Кабінету Міністрів України № 517 "Про складання платіжного балансу" встановлено порядок координації дій міністерств і відомств щодо формування інформаційної бази платіжного балансу.

Цілі складання платіжного балансу

Види операцій у платіжному балансі

Джерела інформації для складання платіжного балансу

Визначення базових понять при складанні платіжного балансу

Поняття	Визначення
Економічна територія країни	це географічна територія, що знаходиться під юрисдикцією уряду даної країни, в межах якої можуть вільно переміщатися робоча сила, товари і капітал
Центр економічних інтересів	ідентифікується в тому випадку, якщо економічний суб'єкт має на території даної держави майно, виробничі приміщення, будови, що використовуються протягом довгого часу для здійснення економічних операцій
Резидент/нерезидент	відповідно до міжнародної практики резидентом вважається домашнє господарство або юридичні особи, що знаходяться в країні більше року і мають в ній центр свого економічного інтересу. Якщо фізична особа знаходиться за межами економічної території країни більше року, вона перестас вважатися резидентом
Ринкова ціна	для реєстрації операцій в платіжному балансі використовують ринкові ціни, тобто ціни, за якими проводяться реальні операції між незалежними покупцями і незалежними продавцями
Розрахункова одиниця	при підготовці платіжного балансу країна повинна використовувати ту розрахункову одиницю, яка застосовується у внутрішніх розрахунках і обліку. Для перерахунку даних в долари рекомендується використовувати курс національної валюти до долара, фактично діючий на ринку на дату складання платіжного балансу
Час здійснення операції	оскільки кожна операція в платіжному балансі має представлятися двома записами, то ці записи повинні бути зроблені одночасно, в мить, коли економічні цінності створюють, перетворюють, обмінюють, передають або ліквідовують. Виникнення фінансових вимог і зобов'язань звичайно зв'язано переходом права власності на які-небудь матеріальні цінності від одного учасника операції до іншого

Принципи побудови рахунків платіжного балансу

№	Назва операції	Кредит (+)	Дебет (-)
Рахунок поточних операцій			
1	Товари і послуги	Експорт товарів і послуг	Імпорт товарів і послуг
2	Доходи	Доходи, отримані в країну	Доходи, передані в інші країни
3	Поточні трансферти	Трансферти отримані	Трансферти передані
Рахунок операцій з капіталом і фінансовий			
4	Капітальні трансферти й нефінансові активи	Капітальні трансферти отримані й продаж нефінансових активів	Капітальні трансферти передані й придбання нефінансових активів
5	Операції фінансовими активами й зобов'язаннями	Надходження інвестицій, тобто збільшення зобов'язань країни перед нерезидентами й зменшення вимог країни до нерезидентів	Вибуття інвестицій, тобто зменшення зобов'язань країни перед нерезидентами й збільшення вимог країни до нерезидентів

Сальдо платіжного балансу є сума сальдо поточних рахунків і сальдо балансу руху капіталу. Активне сальдо платіжного балансу означає заборгованість закордону

країні і веде до підвищення курсу національної валюти. Дефіцит/надлишок платіжного балансу впливає на валютні резерви країни і, отже, на пропозицію грошей. Відсутність впливу спостерігається тільки при змінному валютному курсі. Країна повинна рухатись до нульового сальдо платіжного балансу, для чого застосовуються такі заходи:

- ☐ валютні інтервенції;
- ☐ обмеження зовнішньоекономічних зв'язків;
- ☐ зміна внутрішньої фіскальної і грошово-кредитної політики;
- ☐ зміна валютного курсу.

Для утримання постійної рівноваги платіжного балансу треба підтримувати на незмінному рівні обсяг резервів. Якщо поточні диспропорції автономних угод не компенсуються операціями з резервами, вони коригуються ринковими силами, і часто – в напрямку скорочення обороту зовнішньої торгівлі. Додатне сальдо автономних угод нейтралізується підвищенням валютного курсу і скороченням чистого експорту переважно за рахунок зменшення експорту. Від'ємне сальдо автономних угод компенсується зниженням обмінного курсу та збільшенням чистого експорту, в тому числі – за рахунок скорочення імпорту.

Отже, у короткостроковому періоді нерівновага платіжного балансу припустима. Але при пасивному платіжному балансі слід запобігати збільшенню дефіциту автономних операцій і дефіциту фінансування платіжного балансу.

Дефіцит фінансування платіжного балансу є перевищенням дефіциту автономних операцій над обсягом валютних резервів або над бажаним обсягом їхнього скорочення. Наслідками дефіциту фінансування платіжного балансу можуть бути:

- ☐ збільшення товарних кредитів;
- ☐ зростання неплатежів і зовнішньої чистої кредиторської заборгованості підприємств країни;
- ☐ збільшення іноземних і внутрішніх позик та процентних ставок по них;
- ☐ прискорене зростання чистого зовнішнього боргу і сум його обслуговування;
- ☐ припинення імпортних поставок через відмову постачальників;
- ☐ передача виробленої продукції, землі, майна, акцій та інших активів нерезидентам в рахунок погашення заборгованості.

Для попередження кризи платіжного балансу необхідно підтримувати обсяг валютних резервів на достатньому рівні. Достатнім вважається обсяг валютних резервів, здатний забезпечити оплату імпорту країни протягом 3-х місяців.

Дефіцит платіжного балансу України в лютому 2019 року становив 248 мільйонів доларів в порівнянні з профіцитом в лютому 2018 року на рівні 253 мільйони доларів.

У порівнянні з січнем 2019 року (тоді дефіцит становив 68 млн доларів) цей показник виріс в 3,6 рази.

В результаті за підсумками двох місяців дефіцит платіжного балансу збільшився в порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 61,2% - до 316 млн доларів.

Дефіцит поточного рахунку в лютому становив 381 млн доларів через розширення дефіциту торгівлі товарами. Місяцем раніше був зафіксований профіцит поточного рахунку в розмірі 527 млн доларів.

Експорт товарів зростає меншими темпами ніж їх імпорт - 7,3% і 14,9% відповідно, на відміну від січня, коли експорт товарів зріс на 9,6%, а імпорт знизився на 0,2%.

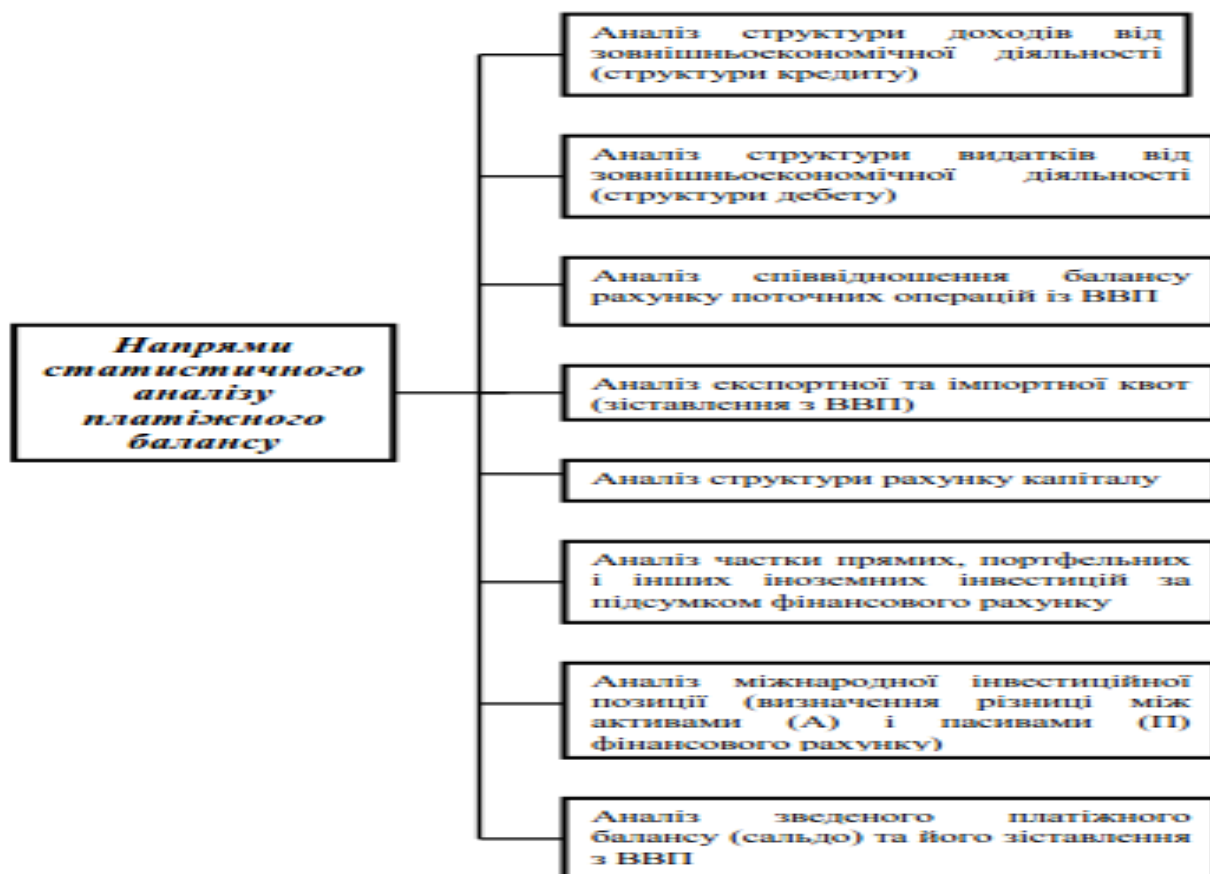
Обсяги експорту товарів становили 3,6 млрд доларів. Обсяги імпорту товарів становили 4,6 млрд доларів.

Дефіцит торгівлі товарами розширився до 1,1 млрд доларів (у січні - 235 млн доларів).

Чисті зовнішні запозичення (сумарне сальдо поточного рахунку і рахунку операцій з капіталом) в лютому становили 379 млн доларів (в лютому 2018 року чисте кредитування становило 56 млн доларів).

Основні статистичні показники аналізу платіжного балансу

Показник	Методика розрахунку
Міжнародна інвестиційна позиція (МІП)	Визначається як різниця між активами і пасивами фінансового рахунку $MIP = A - P$ (3.1)
Коефіцієнт (рівень) чистих іноземних активів	Відношення МІП до ВВП $K = MIP / BBП$ (3.2)
Коефіцієнт стану зовнішньоекономічних зв'язків	Відношення сальдо зведеного платіжного балансу ($\Delta ПБ$) до ВВП $K = \Delta ПБ / BBП$ (3.3)

Напрями статистичного аналізу платіжного балансу

3. Міжнародна інвестиційна позиція країни

Валютний курс (rate of exchange) – ціна грошової одиниці певної національної валюти, виражена у грошових одиницях валюти іншої країни. У деяких країнах, що є учасниками економічних угруповань, застосовується валютний курс національних валют щодо міжнародних валютних одиниць CDR, ECU, \$ та інші

Серед основних факторів, які впливають на курс валют, можна виділити: стан платіжного балансу, рівень інфляції, міжгалузеву міграцію короткострокових капіталів.

На рух валютних курсів впливає співвідношення попиту і пропозиції кожної валюти, а також економічні та політичні фактори. У свою чергу валютний курс значно впливає на зовнішньоекономічну діяльність країни, що є однією з передумов еквівалентності міжнародного обміну. Той чи інший рівень його впливає на експортну конкурентоспроможність товарів країни на світовому ринку та стійкість валюти.

Занижений валютний курс дає можливість одержати додаткові вкладення при експорті та сприяє припливу іноземних капіталів, одночасно дестимулює імпорт. За цих умов підвищується ймовірність реінвестицій капіталу і, навпаки, менш вигідним стає вивіз прибутків з країни. Протилежна економічна ситуація виникає при завищеному курсі валюти. В цьому випадку значно знижується ефективність експорту і підвищується ефективність імпорту.

Плаваючий курс – один з основних принципів ямайської валютної системи, що передбачає певну свободу вибору окремими країнами режиму валютного курсу на основі узгодження змін останнього з динамікою курсів окремих валют інших країн чи набору іноземних валют – валютної корзини. Для обмеження різких коливань курсів національних валют, які можуть призвести до непередбачених та несприятливих наслідків у взаємних валютно-фінансових та економічних відносинах країн, спочатку країни – члени ЄС, які ввійшли в 1972 р., а потім країни, що ввійшли до Європейської валютної системи в 1979 р., у рамках плаваючого курсу ввели в практику узгодження відносних меж взаємних коливань валютних курсів.

При системі вільно плаваючих курсів, які складаються під дією співвідношення попиту та пропозиції, у практиці західних валютних ринків існує більш високий валютний курс (курс продавця) і більш низький курс (курс покупця), що публікуються у періодичних виданнях.

Різниця між цими курсами (маржа) формує дохід підприємців і банків, які займаються валютними операціями.

Фіксований валютний курс – офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке ґрунтується на валютних паритетах, визначених в законодавстві країни, яка встановлює фіксований курс валюти. Застосування фіксованого валютного курсу пов'язане з діяльністю інститутів міжнародних фінансових відносин, зокрема з Міжнародним валютним фондом, у рамках якого передбачалось узгодження країнами – членами валютних паритетів.

Міжнародний валютний фонд для подальшого кредитування вимагає введення в країнах валютного коридору, який не надавав би можливостей для спекуляцій на валютних біржах.

Котирування – спосіб подання відомостей про стан співвідношення між валютами на момент продажу або в інший момент. При визначенні валютних курсів

застосовують два види котирування валют. Пряме котирування – застосовується у вигляді кількості валюти вимірника, що припадає на 1, 100, 1000 чи 10 000 одиниць валюти, яка котирується; побічне котирування – у вигляді протилежного співвідношення.

Тепер в основному використовується доларовий курс, тобто кількість валюти певної країни котирується до долара (крім англійського фунта стерлінгів, де застосовується пряме котирування).

Котирування двох валют (cross rate), при якому співвідношення їх визначається щодо долара, наприклад, K_{ij} – співвідношення i -ї валюти до j -ї валюти; R_{ij} – співвідношення i -ї валюти до j -ї валюти. За цих умов зв'язок буде такий:

$$K_{ij} = \frac{1}{R_{ij}}.$$

При котируванні cross rate, якщо $K_i\$$ – котирування i -ї валюти до долара; $R_j\$$ – котирування j -ї валюти до долара; $K_j\$$ – котирування i -ї валюти до j -ї валюти. Звідси

$$K_{ij} = \frac{K_i\$}{R_j\$}.$$

Наприклад, один долар США дорівнює 1,6 німецької марки, або 2,5 французького франка. Звідси одна німецька марка дорівнюватиме 1,56 французького франка.

Середній курс – середнє арифметичне курсів продавця і покупця. Насправді такого курсу не існує, однак усі засоби масової інформації повідомляють його повсякденно.

Так, за станом на 7 травня 2004 р. в середньому по Києву 100 американських доларів купували за 527,53 українських гривень, а продавали за 532,26 гривень. Цей курс використовується в економічних зіставленнях за деякі тривалі проміжки часу.

Торгівля валютою здійснюється у вигляді касової валютної операції – операції «спот» чи термінової.

За касовою валютною операцією, чи операцією «спот» (spot rate), валюта поставляється одразу, як правило, не пізніше ніж через два робочих дні після укладання угоди. Операція «спот» застосовується насамперед для здійснення зовнішньоторгових операцій. Цей вид операцій використовується в основному на спеціалізованих валютних ринках – «ринках споту».

Термінова (forward rate), чи форвардна, валютна операція здійснюється, коли валюта перераховується протягом двох днів після укладення угоди. Разом з тим між укладанням угоди та її виконанням проходить досить великий проміжок часу. Цей період може досягти одного місяця (до одного року). Строк обумовлюється так само, як і курс, за яким буде здійснено операцію. Такі операції застосовуються для страхування платежів у зовнішній торгівлі від ризику валютних втрат.

Термінова форвардна операція може здійснюватись у двох видах:

1. Проста форвардна операція – сторони домовляються надати певну суму у визначений строк за встановленим курсом. Цей вид форвардних операцій у зовнішній торгівлі укладають з метою страхування від різкої зміни валютного курсу.

2. Операція «своп» (SWOP) – валютна операція між банками, що являє собою комбінацію купівлі і продажу однієї й тієї самої валюти, але на різні стоки. Певна сума валюти купується в рамках однієї операції на строк і одночасно продається на касовому ринку, або навпаки. Сума іноземної валюти, яка одержується до

визначеного строку, збільшується (зменшується) на величину ставки «своп» при обміні валюти.

Ставка «своп» – це надбавка чи знижка, установлена для цього курсу. У великих обсягах операція «своп» здійснюється між центральними банками в рамках міжнародного регулювання валютного курсу.

Зміни валютних курсів у часі визначаються за допомогою індексів, в основному індивідуальних. Однак ці індекси не дають повного уявлення про стан даної валюти, оскільки курс залежить не лише від кон'юнктури ринку по цій валюті, а й від попиту й пропозиції на дану валюту, щодо якої визначається курс. Тому для узагальнення динаміки курсів валют і співвідношення її з рядом валют-вимірників визначають індекс ефективного валютного курсу. Його розраховують за формулою:

$$I_i = \frac{K_{i1}}{K_{i0}},$$

$$\text{де } K_{i1} = \frac{\sum K_{ij1} q_{ij0}}{\sum q_{ij0}} \quad \text{– середній валютний курс у звітному періоді; } K_{i0} = \frac{\sum K_{ij0} q_{ij0}}{\sum q_{ij0}} \quad \text{–}$$

середній валютний курс у базисному періоді; q_{ij0} – абсолютний розмір товарообороту i -ї країни з j -ю країною у базисному періоді.

Однак цей індекс не враховує змін купівельної спроможності валют, тому часто розраховують індекс реального ефективного курсу валюти за формулами: $I_{Rj} = I_p I_i$; $I_p = I_{pi} / I_{pj}$, де I_{Rj} – індекс реального ефективного курсу; I_p – індекс цін; I_{pi}, I_{pj} – індекси цін у валюті i -ї та j -ї країн.

4. Статистичний аналіз інфляції у світовій економіці

Інфляція – процес знецінення паперових грошей в результаті переповнення ними каналів грошового обігу; він виражається в невпинному зростанні цін. На ранній стадії розвитку процес інфляції був пов'язаний з надзвичайними обставинами (війни, неврожай). Через деякий час ціни поверталися до належного рівня. Ця відносна стабільність грошового обігу і ціноутворення забезпечувалась золотомонетним стандартом.

Після Другої світової війни спостерігалось повсюдне зростання цін. Довгий час воно не припинялося, існує і сьогодні. Однак інтенсивність зростання цін не завжди однакова.

Феномен інфляції може мати різноманітні характеристики залежно від темпів її зростання, від умов, в яких вона виникає, від основних форм, яких вона набуває.

Залежно від темпів говорять:

1) про «повзучу» інфляцію («creeping inflation»): коли реальне підвищення цін не перевищує 3–4 % за рік. Така форма інфляції не супроводжується економічними потрясіннями, але свідчить про повільне та поступове знецінення грошей. Вона була дуже поширена в останні десятиліття, що її, вважали, майже неможливо уникнути. Стан, коли підвищення цін не перевищувало 2 %, називали навіть «стабільним»;

2) про відкриту інфляцію («open inflation»): ця форма характеризується підвищенням цін на 5–10 % за рік (досягаючи в деяких випадках 20 %). Вона є явною інфляцією з усіма притаманними їй симптомами і наслідками, які впливають на економічні структури;

3) про «галопуючу» інфляцію або гіперінфляцію: вона супроводжується високими показниками зростання цін (більше 20 %). Економічна рівновага знаходиться під загрозою, при прийнятті рішення виникає сумбур, економічні структури знаходяться в небезпеці; можливе виникнення кризи.

Новим явищем у процесі інфляції виявилось різке зростання нерівномірності цього процесу в різних країнах та значні варіації темпів зростання цін у кожній країні в різні роки.

Процес інфляції виникає через цілий ряд причин.

1. Розширення діяльності держави у галузі економіки. Держава санкціонує монополістичну практику роздування цін, розміщуючи серед корпорацій урядові замовлення. За ними, як правило, установлюються найвищі ціни. Стимулюючи ділову активність в умовах циклічного розвитку виробництва, держава випускає в канали грошового обігу додаткову грошово-паперову масу. В умовах відсутності золотого стандарту кошти, які циркулюють в обігу, не можуть бути вільно вилучені з нього.

2. Високі військові витрати. По-перше, ці витрати непродуктивні; по-друге, вони часто призводять до дефіциту державного бюджету, який найчастіше покривається за рахунок додаткової емісії коштів, які непов'язані з потребами товарообороту.

3. Діяльність монополій, які, користуючись своїм становищем, нестримно роздувають ціни для одержання високих прибутків.

4. Циклічний розвиток економіки.

Крім того, інфляція є наслідком не лише внутрішніх економічних причин, на неї впливають і зовнішні фактори. Відбувається процес так званого «експорту інфляції» з однієї країни в іншу. В умовах поглиблення міжнародного поділу праці дедалі тіснішими стають зовнішньоекономічні зв'язки між державами. Інфляційні процеси одних країн за допомогою експортних цін неминуче призводять до появи їх в інших. Зростання цін всередині держави підвищує ціни також на експортні товари. Через механізм експортних цін високі ціни застосовуються і на ринках інших країн-імпортерів.

Значна роль у зниженні інфляції належить податковій та кредитній політиці, що повинні стимулювати виробництво дефіцитних товарів, регулювати залишок грошових коштів державними позиками, землею, нерухомістю. Статистика вимірює індекс інфляції ($I_{\text{інф}}$) таким чином:

$$I_{\text{інф}} = \frac{\text{Загальна потужність інфляційного поштовху}}{\text{Сума доходів населення певного року}}.$$

Під *потужністю інфляційного поштовху* у витратах населення на товари і послуги розуміється абсолютна вартісна оцінка купівельної сили грошей за рахунок інфляційного зростання середніх товарних цін та тарифів за послуги. У чисельнику враховується також формування надлишкових заощаджень і приховане зростання цін (зниження якості товару при незмінних цінах). У знаменнику фіксується загальна сума витрат населення на товари та послуги, а також приріст заощаджень у населення. Індекс прихованої інфляції розраховується як відношення суми загального приросту примусових заощаджень за цей рік до річного обсягу товарообігу. Протилежною поняттю «інфляція» є дефляція, яка виражається у зростанні цінності паперових грошей та підвищенні їх купівельної спроможності.

Головним інструментом вимірювання інфляції є індекси цін.

У практиці міжнародних зіставлень динаміки цін за базисний рік взято 1967 р. ($\text{ІПЦ}_{1967} = 100\%$) та щорічно розраховуються індекси цін у порівнянні 1967 р.

Важливим фактором інтернаціоналізації інфляційного процесу є долар США. Завдяки хронічному дефіциту платіжного балансу США у великих масштабах долар проникає у канали міжнародної валютної системи.

Надходження американської валюти в резерви центральних банків означає роздування грошової маси у світовій економіці, тобто посилення інфляції.

Значну роль у підсиленні інфляції відіграла девальвація деяких валют, у першу чергу долара, у яких виражаються світові ціни більшості товарів.

Велике значення має також діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК), які здійснюють масові переміщення з країни в країну так званих *гарячих* грошей.

Через нестримне зростання цін інфляція призводить до зниження життєвого рівня населення. Внаслідок цього спостерігається криза відтворюваного процесу. Наприклад, за підрахунками спеціалістів Міжнародного торгового центру (ЮНКТАД), підтримання темпів зростання економіки промисловості розвинених країн на рівні 4,47 % за рік можливе лише при низьких середніх темпах інфляції – не більш як 3,8 %. Посилення інфляції до 7 % призводить до різкого уповільнення економічного зростання – 3,5 %.

Інфляція підвищує рівень світових цін. Під її впливом ціни на світовому ринку за темпами зростання не лише дорівнюють внутрішнім цінам, а й перевищують їх.

Інфляція є головною причиною зростання процентних ставок центральних банків провідних країн. Це посилює погоню за більш високими процентами. У зв'язку з цим інфляція шляхом підвищення мобільності валютних коштів – переливання великої маси іноземної валюти з однієї країни в іншу – сприяє нестійкості світової валютної системи.

Зростання цін і падіння купівельної спроможності паперових грошей посилили тезаврацію золота, тобто загострили проблему міжнародної ліквідності.

Через нерівномірність інфляційного процесу в різних країнах різними є також темпи знецінення валют. Тому у співвідношенні реальної купівельної сили національних грошових знаків відбуваються постійні зміни; це призводить до нееквівалентності валютних курсів, викликає невідповідність між офіційними і ринковими курсами валют. З цієї причини різні країни змушені час від часу повідомляти про зміну курсів валют.

Отже, можна зробити висновок про те, що інфляція негативно впливає на всі економічні процеси більшості країн, у тому числі і на міжнародні економічні відносини.

За останні десятиліття змінився сам характер інфляції: переважає вже не «повзуча», а «галопуюча» інфляція. Однак посилення процесу інфляції може змінюватися її послабленням. Фактори, що породжують інфляцію, продовжують діяти, однак змінюється їх співвідношення, модифікуються загальноекономічні умови зростання цін.

Особливістю сучасного етапу інфляції є послаблення зростання цін, яке відбувається в умовах швидкого розширення грошової маси та різких коливань номінальних процентних ставок. Як і раніше, зберігається тенденція до випереджаючого зростання грошової маси порівняно зі збільшенням обсягу ВВП.

5.3 Міст та основні етапи еволюції світової валютної системи.

Між усіма країнами і територіями світу не перше століття регулярно здійснюються взаємні розрахунки, що стосуються різних взаємозв'язків між ними.

До початку першої світової війни у зовнішній торгівлі країн домінував золотий стандарт. Особливість його полягає в тому, що золото у вигляді монет використовувалося як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Основні ознаки золотомонетного стандарту такі:

- функціонування золота як світових грошей;
- фіксація золотого вмісту національної валюти;
- безпосередня конвертація національних валют у золото;
- наявність фіксованих валютних курсів.

Поряд з позитивними моментами, наявність золотомонетного стандарту супроводжувалася залежністю від рівня видобутку золота, недостатньою гнучкістю валютної системи, виключенням можливості державного втручання у сферу валютних відношень.

Після першої світової війни більшість країн почали переходити від золотих валют до золотодевізного стандарту. Система золотодевізного стандарту була затверджена на Міжнародній Генуезькій конференції у 1922 р. Його суть полягає в тому, що порядок із золотом функції світових грошей стали виконувати і окремі валюти провідних країн світу (девізи).

У впровадженні золотодевізного стандарту виділяють декілька етапів. Велике значення в його розвитку мала Міжнародна фінансова конференція в місті Бреттон-Вуд (США, 1944 р.), яка заклала нові принципи валютної системи.

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи такі:

- 1) введення золотодевізного стандарту з долларом як провідною валютою;
- 2) використання твердих валютних курсів з регулюванням вирівнювання і конвертованості;
- 3) введення міжнародної валютно-кредитної системи.

За Бреттон-Вудською угодою паритет долара до золотого було встановлено в розмірі 35 дол. за арійську унцію і всі інші валютні паритети устанавлювалися через доллар.

У 1976 р. у місті Кінгстоні (Ямайка) відбулася Міжнародна конференція, яка визначила нові принципи регулювання валютної системи, і на їх основі була введена Ямайська валютна система.

Основні принципи Ямайської валютної системи такі:

- замість золотодевізного стандарту введено стандарт СПЗ (спеціальні права запозичення);
- замість принципу обміну валюти на золото за схемою *золото – доллар – національна валюта* введено принцип *СПЗ – національна валюта*;
- завершена демонетизація золота, що означає втрату золотом грошової функції і перетворення його у звичайний товар;
- країни – члени МВФ вільні обирати режими валютних курсів;
- міждержавне валютне регулювання став здійснювати МВФ.

Сьогодні у міжнародній валютній системі застосовують такі види валютних курсів:

1. Тверді валютні курси щодо однієї національної валюти.

2. Тверді валютні курси щодо групи валют. Це змішана форма твердих і плаваючих курсів. Вони установлювались, як правило, щодо валют групи країн – торгових партнерів.

3. Вільно плаваючі валютні курси.

Офіційні валютні курси публікуються в періодичних виданнях Міжнародного валютного фонду, спеціалізованих журналах.

Сукупність відношень з приводу купівлі-продажу валюти називається валютним ринком.

Світовий валютний ринок охоплює регіональні та національні валютні ринки, операції на яких і між якими здійснюються на основі сучасних засобів телекомунікації. На регіональних валютних ринках (Лондон – Цюрих – Франкфурт (Європейський), Гонконг – Сінгапур – Токіо (Азійський), Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго (Американський)) здійснюються котирування основних світових валют, а також відповідних національних валют. Національні валютні ринки здійснюють операції з національними валютами і обмеженою кількістю валют, що вільно конвертуються.

На валютних ринках у результаті співвідношення попиту та пропозицій установлюється рівень валютного курсу

6.Методи розрахунку валютних курсів

Валютний курс (rate of exchange) – ціна грошової одиниці певної національної валюти, виражена у грошових одиницях валюти іншої країни. У деяких країнах, що є учасниками економічних угруповань, застосовується валютний курс національних валют щодо міжнародних валютних одиниць CDR, ECU, \$ та інші

Серед основних факторів, які впливають на курс валют, можна виділити: стан платіжного балансу, рівень інфляції, міжгалузеву міграцію короткострокових капіталів.

Складовою частиною процесу економічної глобалізації є міжнародні валютні відносини, які відіграють все більш важливу і самостійну роль у міжнародних господарських зв'язках.

Міжнародні валютні відносини включають повсякденні зв'язки, в які вступають приватні особи, фірми, банки на валютних і грошових ринках з метою здійснення міжнародних розрахунків, кредитних та валютних операцій.

Формою організації міжнародних валютних відносин є **міжнародна валютна система** – правові норми, інструменти та інститути, за допомогою яких здійснюються платіжно-розрахункові операції між суб'єктами світового господарства. Міжнародна валютна система складається з таких елементів:

- резервні валюти, міжнародні рахункові грошові одиниці;
- уніфікований режим валютних паритетів;
- умови взаємної оборотності валют;
- регламентація режимів валютного курсу;
- міждержавне регулювання міжнародної валютної ліквідності;
- режим світових валютних ринків та ринків золота;
- статус міжнародних організацій, що здійснюють валютне регулювання.

Складовою частиною грошової системи є **валюта**. Це будь-який товар, здатний виконувати функцію засобу обігу у міжнародних розрахунках. Розрізняють

національну та міжнародну (регіональну) валюти. **Національна валюта** в широкому розумінні – це грошові знаки у вигляді банкнот та монет, кошти на рахунках кредитно-фінансових установ, платіжні документи та інші цінні папери певної держави. **Регіональна валюта** створюється у рамках певних країн (євро), забезпечує функціонування економічних відносин у міжнародному вимірі. Наприклад, така одиниця як спеціальні права запозичення (СПЗ) використовується МВФ для безготівкових міжнародних розрахунків майже в масштабах усього світу.

Вирізняють також **резервну валюту**, яка застосовується для створення національними банками держав золотовалютних резервів (долар США, японська єна, євро). Резервні валюти мають країни з потужною, стабільною економікою, розгалуженою кредитно-фінансовою системою, ліберальним валютним регулюванням. Залежно від особливостей валютного регулювання розрізняють **частково конвертовану** та **вільно конвертовану** валюту.

Валютний курс як економічна категорія являє собою ціну грошової одиниці однієї країни, виражену у грошових одиницях інших країн. При здійсненні міжнародних операцій відбувається обмін валют різних країн у певному співвідношенні на основі валютного курсу. **Валютний курс** – це форма світової ціни кредитно-паперових грошей. Валютні курси встановлюються шляхом котирування іноземних валют. Котирування – це визначення державними органами (національним банком або іншими фінансовими установами) ціни іноземної валюти.

Існують такі види валютних курсів:

1. **Фіксінг** — це визначення міжбанківського курсу послідовним зіставленням попиту та пропозиції щодо кожної валюти. Саме на цій основі встановлюються курс продавця та курс покупця.

2. **Курс покупця.** За цим курсом банк купує валюту.

3. **Курс продавця.** За ним банк продає валюту. Курси продавців вищі, ніж курси покупців. Різниця між курсами продавця та покупця складає прибуток банку у валютних операціях.

4. **Номінальний валютний курс.** Це відносна ціна двох валют, яка встановлюється на валютному ринку.

5. **Реальний валютний курс.** Встановлюється на основі номінального курсу з урахуванням рівня інфляції країн.

6. **Середній курс.** Середня арифметична курсів продавця і покупця.

7. **Крос-курс.** Визначення співвідношення двох валют за допомогою їх курсу у відношенні до певної третьої валюти. Наприклад, при визначенні курсу долара в гривнях можна скористатися курсом долара в євро, а потім виразити вартість євро в гривнях.

У системі валютних відносин валютний курс виконує низку важливих економічних функцій: подолання національної обмеженості валют окремих країн, зіставлення умов та результатів виробництва, порівняння національних цін на товари та послуги зі світовими.

Основою для визначення валютних курсів виступає насамперед співвідношення купівельної спроможності (сили) національних валют, яка відбивається в кількості товарів та послуг, що можна придбати за цю валюту порівняно з базовим періодом. Співвідношення купівельної сили валют щодо визначеної групи товарів та послуг у двох країнах відображає паритет купівельної спроможності валют цих країн.

Застосовується декілька методів визначення купівельної спроможності валют:

- 1) зіставлення рівня цін стандартного набору товарів та послуг, тобто *метод споживчого кошика*;
- 2) зіставлення витрат виробництва;
- 3) порівняння ціни золота у відповідних валютах.

Важливо відзначити чинники, що впливають на динаміку валютних курсів. Оскільки валютний курс є ціною грошової одиниці, то остання формується під впливом попиту та пропозиції, які встановлюються на валютному ринку. Значний вплив на величину валютного курсу має стан платіжного балансу держави. При активному платіжному балансі курс національної валюти підвищується, при пасивному – знижується. Слід також враховувати рівень процентних ставок, що регулюють міграцію капіталів, стан внутрішнього ринку та інфляційні очікування.

Валютний курс надзвичайно чутливий до чинників політичної і соціальної стабільності окремих держав. Світова практика свідчить, що далеко не завжди валютні операції спрямовані на обслуговування торговельних та фінансових угод. Часто метою таких операцій є отримання спекулятивного прибутку. Саме тому спекулятивний фактор має дуже великий вплив на динаміку валютного курсу.

Зміна валютних курсів суттєво впливає на імпорт та експорт держави. При зниженні курсу валюти певної країни її товари за кордоном стають дешевшими, тобто більш конкурентоспроможними, що сприяє зростанню експорту. При підвищенні курсу складається протилежна ситуація. Але в цьому випадку стає дешевшим імпорт.

Складовою частиною валютної системи є регламентація **режимів валютних курсів**. Сучасна Ямайська валютна система дає можливість країні використати такі режими валютних курсів: фіксований, плаваючий, змішаний. Всупереч сподіванням, з впровадженням Ямайської валютної системи плаваючі курси не стали домінуючими у світовому господарстві. Країни, котрі заявили про застосування режиму вільного плавання, на практиці регулювали це плавання шляхом інтервенції. Використання цього режиму дає країні значну економічну свободу, тобто кожна держава має право не тільки не приєднуватись до будь-яких координаційних заходів, але й виходити з відповідних організаційних структур. У даному разі держава не бере участі в обміні національних грошей для міжнародних розрахунків. Валютний курс встановлюється під впливом попиту і пропозиції на національні гроші.

Другим “чистим” режимом є фіксований, постійний валютний курс. Як правило, він прив’язаний до певної опори, у ролі якої може виступати: золото, резервна валюта окремої держави, або колективних валют (СДР, євро). Як відомо, Бреттон-Вудська валютна система віддавала перевагу саме фіксованому курсу. Існує декілька різновидів фіксованого валютного курсу:

- 1) курс національної валюти фіксується відносно однієї вибраної валюти. Курс національної валюти змінюється пропорційно базовій валюті. У ролі опорної валюти зазвичай виступають долар США, англійський фунт стерлінгів, французький франк. Така практика притаманна країнам, що розвиваються;
- 2) курс національної валюти фіксується до СДР;
- 3) “кошиковий” валютний курс. Курс національної валюти встановлюється на основі штучних комбінацій, створених з урахуванням кошика валют торговельних

партнерів певної держави;

4) курс, розрахований на основі гнучкого паритету. Установлюється фіксований курс до базової валюти, але динаміка курсових співвідношень коректується з урахуванням деяких економічних показників, наприклад, зростання цін.

Фіксований валютний курс має свої переваги і недоліки до переваг слід віднести сприяння інтеграційним процесам у світовому господарстві, бо стабільні валюти зближують економічні показники держав, зв'язаних валютними угодами. Це насамперед стосується вирівнювання цін в окремих країнах, зближення темпів інфляції та синхронізації економічної кон'юнктури, координації та узгодження країнами своєї економічної політики. Значна вада фіксованого курсу – трудність підтримки встановленого курсового співвідношення, особливо в умовах нестабільності економіки.

Фіксований валютний курс, як правило, застосовується країнами, що розвиваються. Вони прив'язують курси своїх валют до більш сильної валюти, або визначають його шляхом гнучкого паритету. Розвинуті країни мають курси валют, котрі перебувають у чистому або груповому плаванні.

Особливістю режимів **змішаних ("гібридних") валютних курсів** є те, що вони знаходяться у груповому плаванні. Це означає, що валюти країн, котрі входять у певні регіональні союзи, або укладають валютні угоди, фіксуються з певною амплітудою взаємних коливань. Одночасно вони знаходяться у режимі вільного плавання щодо грошових одиниць країн, котрі залишаються поза межами союзів. Наприклад, для країн ЄВС (Європейський валютний союз) було встановлено два режими валютних курсів: внутрішній – для операцій всередині спільноти, і зовнішній – для операцій з іншими країнами. Із запровадженням ЄВРО її курс знаходиться у режимі вільного плавання до будь-якої іншої валюти, котра не входить в систему ЄВС. До цієї категорії валютних режимів належить і режим спеціального курсу в країнах ОПЕК, котрі прив'язали курси своїх валют до ціни нафти.

У перші роки розбудови ринкової економіки постсоціалістичні країни зберігали успадковану від командно-адміністративної системи практику застосування множинних валютних курсів. Це означає, що в країні на різних ринках можуть діяти різновиди плаваючого, фіксованого курсів і валютний контроль. Таке становище ускладнювало експорт, активізувало нелегальні валютні ринки.

Відтепер у більшості країн з перехідною економікою встановлено режим **гнучкого валютного курсу** – вільно плаваючого, або "керованого плаваючого", якщо країна має достатній рівень іноземних валютних резервів. Наявність останніх дозволяє продавати іноземну валюту на валютному ринку з метою забезпечення стабільності національних грошей. Таке кероване плавання, котре здійснювала певний час і Україна, стає можливим у тих випадках, коли країна має валютних резервів, нагромаджені шляхом інтенсифікації і експорту, або за рахунок позик міжнародних організацій.

Динаміка валютного курсу в Україні відзначалася нестабільністю і непослідовністю. Протягом 1993 р. зберігався подвійний обмінний курс – офіційний та аукціонний. У травні цього ж року було введено єдиний обмінний курс, котрий проіснував недовго, після чого знову відбулося повернення до системи множинних курсів.

У вересні 1993 року в Україні запроваджується фіксований валютний курс. В

умовах фіксованого валютного курсу валюта, яку отримували резиденти в обов'язковому порядку, мала продаватися за офіційним курсом у такому співвідношенні: 40% від надходжень на валютному тендері, 10% - обов'язковий продаж, 50% залишилося у розпорядженні підприємств, але єдиним покупцем цієї частки заробленої валюти міг бути тільки НБУ.

Застосування фіксованого валютного курсу в цей період з усією повнотою продемонструвало вади цього режиму. Протягом 1993–1994 років знизилась ефективність експорту, скоротилися надходження в іноземній валюті і збільшилась кількість бартерних операцій, збільшився зовнішній борг України та від'ємне сальдо платіжного балансу, погіршилися макроекономічні показники.

У жовтні 1994 р. відбулася лібералізація обмінного курсу і зниження курсу національної валюти. Ці події позитивно вплинули на економіку країни: збільшилися надходження валюти з-за кордону, відбулося зростання експорту та іноземних інвестицій.

Наступний 1995 рік позначився інфляційними процесами, але у 1996 р. їх вдалося призупинити, і протягом 1996 – 1997 рр. обмінний курс гривні був стабільний. До запровадження плаваючого валютного курсу в Україні курсоутворення відбувалося в межах валютного коридору щодо долара США.

У 1998 р. валютний коридор змінювали три рази. З 2000 року в нашій країні було запроваджено режим плаваючого обмінного курсу, що свідчить про лібералізацію валютного ринку. Цей режим відповідає політиці інтеграції України у світову економіку, збалансовує попит на іноземну валюту з її пропозицією, сприяє підтримці конкурентоспроможності українських товаровиробників, збереженню валютних резервів.

Таким чином, сучасна система плаваючих курсів реалізується через суперечливу єдність ринкового та державного регулювання. Це свідчить про перехід від регулювання до саморегулюючого механізму встановлення реальних курсових співвідношень валют. За сучасних умов головне місце у системі державного регулювання валютного курсу належить методам впливу на формування попиту й пропозиції валюти на світових ринках, при цьому враховуються усі чинники, які впливають на попит та пропозицію валюти. Але вплинути на численні фактори дуже не просто, а іноді просто неможливо.

У системі валютного регулювання особливе місце належить здійсненню комплексу заходів щодо забезпечення конвертованості валют.

Конвертованість – це гарантована державою можливість обміну національної валюти на іноземну. Можливість національної валюти виконувати роль світових грошей (твердої валюти) і виступати таким чином у ролі міжнародного ліквідного ресурсу визначається рівнем виробничого потенціалу, стабільністю та конкурентоспроможністю певної держави.

Розрізняють **вільну та часткову конвертованість**. За умов вільної конвертованості відсутні будь-які валютні обмеження. Усі юридичні та фізичні особи, у яких є валюта певної країни, мають право здійснювати всі валютні операції – як поточні, так й інвестиційні. Часткова конвертованість передбачає певні валютні обмеження. Але вони не повинні зачіпати поточні міжнародні операції, до яких належать:

— платежі за результатами зовнішньої торгівлі;

- короткострокові банківські операції;
- платежі з погашення позик і процентів;
- переказ прибутків від інвестицій;
- грошові перекази некомерційного характеру.

Таким чином, якщо національне валютне законодавство не застосовує обмежень щодо здійснення перелічених операцій, валюта вважається конвертованою (хоча й частково).

Яке значення має конвертованість гривні для нашої країни?

Конвертованість забезпечить українським підприємствам доступ до іноземних валют. Це дозволить їм вибирати між купівлею вітчизняних товарів і закордонних. Конвертованість сприятиме залученню іноземного капіталу; зарубіжні компанії зможуть за гривні купувати українські товари; наша економіка стане відкритою для міжнародної конкуренції.

Котирування – спосіб подання відомостей про стан співвідношення між валютами на момент продажу або в інший момент. При визначенні валютних курсів застосовують два види котирування валют. Пряме котирування – застосовується у вигляді кількості валюти вимірника, що припадає на 1, 100, 1000 чи 10 000 одиниць валюти, яка котирується; побічне котирування – у вигляді протилежного співвідношення.

Тепер в основному використовується доларовий курс, тобто кількість валюти певної країни котирується до долара (крім англійського фунта стерлінгів, де застосовується пряме котирування).

Котирування двох валют (cross rate), при якому співвідношення їх визначається щодо долара, наприклад, K_{ij} – співвідношення i -ї валюти до j -ї валюти; R_{ij} – співвідношення i -ї валюти до j -ї валюти. За цих умов зв'язок буде такий:

$$K_{ij} = \frac{1}{R_{ij}}.$$

При котируванні cross rate, якщо $K_i\$$ – котирування i -ї валюти до долара; $R_j\$$ – котирування j -ї валюти до долара; $K_j\$$ – котирування i -ї валюти до j -ї валюти. Звідси

$$K_{ij} = \frac{K_i\$}{R_j\$}.$$

Наприклад, один долар США дорівнює 1,6 німецької марки, або 2,5 французького франка. Звідси одна німецька марка дорівнюватиме 1,56 французького франка.

Середній курс – середнє арифметичне курсів продавця і покупця. Насправді такого курсу не існує, однак усі засоби масової інформації повідомляють його повсякденно.

Так, за станом на 7 травня 2004 р. в середньому по Києву 100 американських доларів купували за 527,53 українських гривень, а продавали за 532,26 гривень. Цей курс використовується в економічних зіставленнях за деякі тривалі проміжки часу.

Торгівля валютою здійснюється у вигляді касової валютної операції – операції «спот» чи термінової.

За касовою валютною операцією, чи операцією «спот» (spot rate), валюта поставляється одразу, як правило, не пізніше ніж через два робочих дні після укладання угоди. Операція «спот» застосовується насамперед для здійснення

зовнішньоторгових операцій. Цей вид операцій використовується в основному на спеціалізованих валютних ринках – «ринках споту».

Термінова (forward rate), чи форвардна, валютна операція здійснюється, коли валюта перераховується протягом двох днів після укладення угоди. Разом з тим між укладанням угоди та її виконанням проходить досить великий проміжок часу. Цей період може досягти одного місяця (до одного року). Строк обумовлюється так само, як і курс, за яким буде здійснено операцію. Такі операції застосовуються для страхування платежів у зовнішній торгівлі від ризику валютних втрат.

Термінова форвардна операція може здійснюватись у двох видах:

1. Проста форвардна операція – сторони домовляються надати певну суму у визначений строк за встановленим курсом. Цей вид форвардних операцій у зовнішній торгівлі укладають з метою страхування від різкої зміни валютного курсу.

2. Операція «своп» (SWOP) – валютна операція між банками, що являє собою комбінацію купівлі і продажу однієї й тієї самої валюти, але на різні стоки. Певна сума валюти купується в рамках однієї операції на строк і одночасно продається на касовому ринку, або навпаки. Сума іноземної валюти, яка одержується до визначеного строку, збільшується (зменшується) на величину ставки «своп» при обміні валюти.

Ставка «своп» – це надбавка чи знижка, установлена для цього курсу. У великих обсягах операція «своп» здійснюється між центральними банками в рамках міжнародного регулювання валютного курсу.

Зміни валютних курсів у часі визначаються за допомогою індексів, в основному індивідуальних. Однак ці індекси не дають повного уявлення про стан даної валюти, оскільки курс залежить не лише від кон'юнктури ринку по цій валюті, а й від попиту й пропозиції на дану валюту, щодо якої визначається курс. Тому для узагальнення динаміки курсів валют і співвідношення її з рядом валют-вимірників визначають індекс ефективного валютного курсу. Його розраховують за формулою:

$$l_i = \frac{K_{i1}}{K_{i0}},$$

$$\text{де } K_{i1} = \frac{\sum K_{ij1} q_{ij0}}{\sum q_{ij0}} \text{ – середній валютний курс у звітному періоді; } K_{i0} = \frac{\sum K_{ij0} q_{ij0}}{\sum q_{ij0}} \text{ –}$$

середній валютний курс у базисному періоді; q_{ij0} – абсолютний розмір товарообороту i -ї країни з j -ю країною у базисному періоді.

Однак цей індекс не враховує змін купівельної спроможності валют, тому часто розраховують індекс реального ефективного курсу валюти за формулами: $l_{Rj} = l_p l_i$; $l_p = l_{pi} / l_{pj}$, де l_{Rj} – індекс реального ефективного курсу; l_p – індекс цін; l_{pi}, l_{pj} – індекси цін у валюті i -ї та j -ї країн.

Питання для самоконтролю.

1. Що вивчає статистика державних фінансів, грошово-кредитна та фінансова статистика?
2. Розкажіть про класифікацію фінансових активів, висвітліть зміст усіх елементів активів.
3. Висвітліть проблеми статистики платіжного балансу.
4. Сформулюйте правила відображення операцій у платіжному балансі.

5. Охарактеризуйте рахунок поточних операцій платіжного балансу.
6. Висвітліть статті рахунка операцій з капіталом та фінансами.
7. Що являють собою прямі, портфельні та інші інвестиції?
8. За якими напрямками здійснюють статистичний аналіз платіжного балансу?
9. Висвітліть зміст та сформулюйте завдання, які вирішує міжнародна інвестиційна позиція.
10. Назвіть основні етапи еволюції світової валютної системи.
11. Сформулюйте основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи.
12. Назвіть основні принципи Ямайської валютної системи.
13. Висвітліть статистичні методи аналізу валютних курсів.
14. Як розраховується реальний валютний курс?

Практичні завдання

Задача 1.

Індекс споживчих цін в країні А за аналізований період склав 1,21. За даними таблиці:

Країна	Курс валюти країни А по відношенню до валюти даної країни (од. валюти даної країни за од. валюти країни А)		Товарообіг з країною А (млн грошових од.)	Індекс споживчих цін
	базовий період	звітний період		
В	16	19,2	140	1,10
С	20	22	200	1,15
Д	4	5,2	60	1,18

Розрахувати індекси номінального і реального ефективного курсів валюти країни А до сукупності валют країн В, С, Д і дати інтерпретацію отриманого результату.

Задача 2.

Значення паритетів купівельної спроможності валют чотирьох країн, розраховано на основі двосторонніх зіставлень методом Фішера.

Валюта країни А: до валюти країни В – 8,35, країни С – 12,65, країни Д – 0,93.

Валюта країни В: до валюти країни С – 1,83, країни Д – 0,15;

Валюта країни З до валюти країни Д – 0,06.

Потрібно: розрахувати двосторонні паритети ЕКШ:

1) валюти країни А до валют країн В, С і Д;

2) валюти країни В до валют країн С і Д;

3) валюти країни З до валюти країни Д.

Задача 3.

За даними таблиці:

Зовнішній борг на початок року, млрд дол.	118
Зовнішній борг на кінець року, млрд дол	138
Експорт в поточному році, млрд дол.	243
Платежі з обслуговування зовнішнього боргу, млрд дол	21
Платежі з обслуговування зовнішнього боргу в наступному році, млрд. національних грошових одиниць	24
ВВП в даному році, млрд. національних грошових одиниць	925
Середньорічний курс долара до національної валюти країни (од. національної валюти за дол.) в даному році	2,25

Курс долара до національної валюти країни (одиниць національної валюти за дол.) на початок року	2,2
Резервні активи на початок року, млрд дол.	105

На основі наведених даних розрахувати показники, які характеризують:

1. Число річних експортних виручок країни, яке необхідні для того, щоб повністю розрахуватися із зовнішнім боргом.

2. Частина річного експорту країни для обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань в поточному році (%).

3. Частина річного експорту країни (в%), яка буде потрібна в майбутньому році для обслуговування її зовнішніх боргових зобов'язань за умови зменшення фізичного обсягу експорту на 2% і середньої ціни експорту на 6% порівняно з рівнем поточного року.

4. Показники, які характеризують боргове навантаження та його обслуговування шляхом порівняння з ВВП.

5. Показник, який характеризує боргове навантаження шляхом його порівняння з резервними активами країни.

Задача 4

Заповніть статті поточного рахунка платіжного балансу країни у наведеній нижче таблиці за такими даними (млн. дол. США):

- експорт товарів – 13699;
- імпорт товарів – 16283;
- експорт послуг – 3922;
- імпорт послуг – 2584;
- доходи отримані – 122;
- доходи передані – 993;
- поточні трансферти отримані – 868;
- поточні трансферти передані – 86.

Статті ПБ	Кредит	Дебет	Сальдо
Експорт товарів			
Імпорт товарів			
Баланс товарів			
Експорт послуг			
Імпорт послуг			
Баланс послуг			
Баланс товарів і послуг			
Доходи			
Поточні трансферти			
Усього			

Який висновок можна зробити на основі отриманого сальдо рахунка поточного балансу?

Задача 5

Основні статті платіжних балансів країн А і Б, млрд. дол. США:

Країна	Сальдо рахунка поточних операцій	Сальдо рахунка операцій із капіталом та фінансами
А	-13,84	+12,95
Б	+40,67	-40,01

Оцініть стан платіжного балансу кожної країни та поясніть незбалансованість рахунків.

Задача 6

За наведеними даними про зовнішньоекономічну діяльність країни визначте:

- 1) сальдо торговельного балансу;
- 2) сальдо рахунка поточних операцій;
- 3) сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами;
- 4) складіть платіжний баланс країни за стандартними компонентами рахунків балансу.

Статті платіжного балансу	Млн. дол. США
Баланс товарів	-1504
Баланс послуг	548
Доходи (сальдо)	-1149
Поточні трансферти (сальдо)	1299
Рахунок операцій з капіталом	514
Резервні активи	4512
Помилки та пропуски	-283

Зробіть висновки щодо стану ПБ.

Задача 7

За наведеними даними про зовнішньоекономічну діяльність країни визначте:

- 1) сальдо рахунка поточних операцій;
- 2) сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами;
- 3) зміну резервних активів;
- 4) складіть платіжний баланс країни за стандартними компонентами рахунків балансу.

Статті платіжного балансу	Млн. дол. США
Баланс товарів і послуг	-196
Доходи (сальдо)	-958
Поточні трансферти (сальдо)	1378
Рахунок операцій з капіталом	5
Прямі інвестиції	2136
Портфельні інвестиції	482
Інші інвестиції	1209
Помилки та пропуски	371

Зробіть висновки.

Задача 8

За наведеними нижче даними визначити:

- 1) сальдо рахунка поточних операцій;
- 2) доходи (сальдо);
- 3) складіть ПБ країни за стандартними компонентами рахунків балансу.

Зробіть висновки.

Статті платіжного балансу	Млн. дол. США
Баланс товарів і послуг	-956
Поточні трансферти (сальдо)	1299
Сальдо рахунка операцій з капіталом та фінансами	1089
Помилки та упуцнення	-283

Задача 9

Відомі дані платіжного балансу та макроекономічні показники:

Показники	Млн. дол. США
Експорт товарів і послуг	19,5

Імпорт товарів і послуг	18,1
Сальдо рахунка поточних операцій	1,4
Сальдо рахунка операцій з капіталом і фінансами	-1,3
Резервні активи	-0,4
Помилки та пропуски	-0,1
Річні платежі в рахунок погашення та обслуговування боргу (С)	2,8
ВВП	32,0
Зовнішній борг	10,4

- 1) оцініть рівновагу торгового балансу;
- 2) оцініть рівновагу поточного балансу;
- 3) про що свідчать: а) величина сальдо резервних активів; б) наявність статті «помилки і пропуски»? ;
- 4) оцініть боргове навантаження, Зробіть висновки.

Задача 10

Проаналізуйте стан платіжного балансу країни за 2018 р. (млн. дол. США) та порівняйте його дані з 2017 р.

Статті платіжного балансу	2017 р.	2018 р.
Рахунок поточних операцій	-806	224
Баланс товарів і послуг	-956	-196
1. Баланс товарів	-1504	-1947
2. Баланс послуг	548	1751
Доходи (сальдо)	-1149	-958
Поточні трансферти (сальдо)	1299	1378
Рахунок операцій із капіталом та фінансових операцій	1089	-595
Рахунок операцій з капіталом	514	5
1. Капітальні трансферти	122	11
2. Придбання/реалізація нефінансових активів	392	-6
Б. Фінансовий рахунок	575	-600
1. Прямі інвестиції	2162	2136
3 України	-49	-658
В Україну	2211	2794
2. Портфельні інвестиції	-701	482
Активи	-4	-16
Пасиви	-697	498
3. Інші інвестиції	-5398	1209
Активи	-5320	-2382
Пасиви	-78	5453
4. Резервні активи	4512	-4427
Помилки та упущення	-283	371
БАЛАНС	0	0

Задача 11

Заповніть усі клітини міжнародної інвестиційної позиції, використовуючи дані задачі 10.

Стаття	Залишок на 01.01.17	Зміни в результаті операцій	Зміни в результаті переоцінки капіталу, курсова різниця та інші зміни	Усього змін	Залишок на 01.01.18
Активи	112482		-2228		
Пасиви	152687		-4116		

Чиста інвестиційна позиція					
----------------------------	--	--	--	--	--

Задача 12

Проаналізуйте стан платіжного балансу країни за поточний рік:

Статті	Млн. дол.
Рахунок поточних операцій	414
Рахунок операцій з капіталом	7
Фінансовий рахунок	-1186
Прямі інвестиції з України	-47
Прямі інвестиції в Україну	1260
Портфельні інвестиції, активи	-3
Портфельні інвестиції, пасиви	802
Інші інвестиції, активи	-483
Інші інвестиції, пасиви	2385
Зміна запасів резервних активів	-5100
Помилки та упущення	765

Розрахуйте загальні прирости активів і пасивів за поточний рік та заповніть усі клітини МІП:

Стаття	Залишок на початок поточного періоду	Зміни в результаті операцій	Зміни в результаті переоцінки капіталу, курсова різниця та інші зміни	Усього змін	Залишок на кінець поточного періоду
Активи	113423			4395	
Пасиви	153248			1269	
Чиста інвестиційна позиція					

Задача 13

Оцініть міру міжнародної ліквідності за допомогою показника адекватності рівня резервних активів:

Рік	Резервні активи на кінець року, млн. дол. США	Імпорт товарів та послуг, млн. дол. США
2015	879	18280
2016	1752	21468
2017	2135	21891

Задача 14.

За даними, що наведені в таблиці 1. визначити:

- швидкість обігу готівкових грошей;
- тривалість одного обороту готівкових грошей;
- швидкість обігу грошової маси;
- тривалість одного обороту грошової маси;
- частку готівкових грошей у грошовій масі;
- вплив швидкості обігу готівкових грошей і частки готівки у грошовій масі на динаміку швидкості обігу грошей.

Грошова маса та ВВП країни

Показники	Річний обсяг, млрд грн	
	базовий	звітний
Грошова маса	391,3	512,6
Готівкові гроші	97,8	153,8
ВВП	633985,5	950503,0

Зробити висновки.

Задача 15.

За даними сайту Державної служби статистики України (Доходи Державного бюджету України за останні 5 років):

- провести дослідження, використовуючи характеристики динамічних рядів;
- визначити загальну суму затверджених доходів та структуру надходжень;
- проаналізувати структурні зрушення;
- визначити основну тенденцію динамічного ряду надходжень до бюджету України шляхом аналітичного вирівнювання за рівнянням прямої лінії;
- екстраполуйте величину доходів на 3 роки.

Результати представте із використанням табличного та графічного методів.
Зробити висновки.

Тестові завдання

1. Періодичні публікації з міжнародної статистики фінансів:

- а) щорічний статистичний довідник «International Financial Statistics»;
- б) Статистичний щорічник ООН;
- в) Керівництво зі статистики державних фінансів.

2. Міжнародний стандарт у галузі статистики державних фінансів описаний у:

- а) Посібнику зі статистики державних фінансів;
- б) Посібнику з платіжного балансу;
- в) Посібнику із грошово-кредитної та фінансової статистики.

3. Міжнародний стандарт з грошово-кредитної статистики описаний у:

- а) Посібнику зі статистики державних фінансів;
- б) Посібнику з платіжного балансу;
- в) Посібнику із грошово-кредитної і фінансової статистики.

4. Статистика державних фінансів має ключове значення для:

- а) податково-бюджетного аналізу;
- б) аналізу фінансів підприємств;
- в) аналізу структури грошової маси.

5. Міжнародний стандарт у галузі статистики державних фінансів узгоджений з:

- а) Системою національних рахунків;
- б) Міжнародним стандартом з грошово-кредитної статистики;
- в) Міжнародним стандартом зі статистики платіжного балансу.

6. У системі статистики державних фінансів відбивається два види потоків:

- а) операції та інші економічні потоки;
- б) нефінансові активи;
- в) фінансові активи.

7. Грошово-кредитна статистика відображає:

- а) дані про запаси і потоки по активах і пасивах сектору фінансових корпорацій і його підсекторів;
- б) дані про запаси і потоки по активах і пасивах сектору нефінансових корпорацій і його підсекторів;
- в) грошову масу.

8. Фінансова статистика охоплює:

- а) усі фінансові запаси і потоки в економіці країни;
- б) дані про запаси і потоки по активах і пасивах сектору фінансових корпорацій і його підсекторів;
- в) фінансові запаси і потоки між секторами економіки, фінансових і нефінансових корпорацій.

9. Основою грошово-кредитної статистики є:

- а) баланси по секторах і огляди підсекторів сектору фінансових корпорацій;
- б) баланси по секторах;
- в) огляди підсекторів сектору фінансових корпорацій.

10. Визначити, які з перелічених установ входять до сектору фінансових корпорацій:

- а) Державний Пенсійний фонд;
- б) Національний банк України;
- в) районні органи управління;
- г) організації шляхового господарства;
- д) Комерційний банк.

11. Платіжний баланс країни – це:

- а) співвідношення всіх надходжень валютних коштів у цю країну та платежів за кордон за певний період часу (як правило, за рік);
- б) співвідношення всіх надходжень від зовнішньої торгівлі;
- в) співвідношення всіх надходжень у перерахунках прибутків від вкладень капіталу за кордоном.

12. Світовий платіжний баланс відображає:

- а) тільки надходження або тільки виплати валютних коштів;
- б) тільки надходження валютних коштів;
- в) тільки виплати валютних коштів.

13. До платіжного балансу включають:

- а) зовнішньоторговельний баланс, баланс іноземних інвестицій, баланс економічної допомоги та інші баланси;
- б) тільки зовнішньоторговельний баланс;
- в) тільки баланс іноземних інвестицій.

14. Під валютою чи валютною системою розуміють:

- а) державну форму грошової системи, яка характеризується типом валюти і визначенням грошової одиниці;
- б) сукупність грошових знаків;
- в) долари США.

15. Валютний курс:

- а) ціна грошової одиниці певної національної валюти, виражена у грошових одиницях валюти іншої країни;

- б) співвідношення двох валют;
- в) співвідношення валюти країни з долларом США.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.
3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.
2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.
5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.
6. United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.
7. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/>.

ТЕМА 8. СТАТИСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ УКРАЇНИ В ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Етапи проведення міжнародних зіставлень. Вимоги щодо міжнародних зіставлень. Основні методи міжнародних зіставлень валового внутрішнього продукту. Метод ЕКШ. Метод Гірі-Каміса. Методи Герарді й Уолша. Статистична характеристика основних макроекономічних показників України в порівнянні з іншими країнами

ЛЕКЦІЯ

1. Етапи проведення міжнародних зіставлень

Потреба в порівнянній економічній інформації, що відображає рівні і тенденції розвитку, структуру і пропорції національних економік, рівень життя населення, відзначалася давно, але вона різко зросла в умовах інтенсивного розвитку інтеграційних процесів у світовій економіці. В теперішній час результати зіставлень

широко використовуються міжнародними організаціями (ООН, МВФ, МБРР, ОЕСР, ЄС та ін.), національними державними органами і неурядовими організаціями різних країн, вченими для аналітичних і практичних робіт.

Зіставлення показників у вартісній формі почалося з робіт *«політичних арифметиків»* (друга половина XVIII ст.), зокрема В. Петті, М. Кінга. В. Петті порівнював потенціали Великобританії, Голландії, Франції. При цьому він доходив висновку, що Голландія і Франція розвивалися швидше за Англію. М. Кінг обчислював компоненти прибутку і витрат в Англії, Франції і Голландії в єдиній валюті (у фунтах стерлінгів). У Росії (перша половина XIX ст.) статистичними зіставленнями з іншими європейськими країнами займалися Д. А. Мілютін та інші економісти.

У 1885 р. було створено Міжнародний статистичний інститут, головною метою якого було одержання *«порівняльних матеріалів для різних країн»*. У другій половині XIX ст. почалося проведення докладних міжнародних зіставлень (Л. Леві, М. Мелхолл). Наприкінці XIX ст. М. Мелхолл опублікував роботи *«Розвиток світової економіки»* і *«Баланс світового господарства»*, у яких містилися порівняльні дані про національний дохід різних країн у порівнянній валюті (у фунтах стерлінгів). За підрахунками М. Мелхолла, наприкінці XIX ст. найвищий дохід на душу населення мала Австралія, на другому місці стояли США, на третьому – Англія.

Л. Леві і М. Мелхолл робили обчислення економічних показників окремих країн за допомогою офіційних курсів валют. З середини XX ст. одержав поширення метод зіставлення національного доходу за допомогою так званих *споживчого кошика* та *робочих пайків* (К. Джині, С. Г. Струмліні). К. Кларк вимірював національний дохід у *«міжнародних одиницях»*. «Міжнародна одиниця» являла собою набір товарів і послуг, які можна було придбати в США на один долар за цінами 1925–1934 рр. Цей набір товарів оцінювався у валюті країни, що зіставляється. Після Другої світової війни почалися розгорнуті зіставлення на базі міждержавних угод, а також у рамках таких міжнародних організацій, як ОЕСР, ООН, РЕВ (Рада Економічної Взаємодопомоги функціонувала до 1991 р.). Міжнародні зіставлення показників системи національних рахунків (СНР) почали проводитися з 50-х років. А до цього міжнародні зіставлення зведених показників і розробка методології національного обліку (як міжнародних стандартів) йшли рівнобіжними курсами.

Значною віхою у створенні робіт з міжнародних зіставлень показників СНР стала публікація в 1954 р. у Парижі роботи М. Джильберта і І. Кревеса *«Міжнародні порівняння національного продукту і купівельної сили валют»*, в якій підсумовувалися результати досліджень, виконаних у рамках ОЕСР.

Зіставленнями були охоплені США і вісім західноєвропейських країн: Англія, Бельгія, Голландія, Данія, Італія, Норвегія, Франція і ФРН. В основі зіставлень – двосторонні порівняння між кожною західноєвропейською країною і США за 1950 рік. У цьому класичному зіставленні вперше широко було застосовано індексний метод розрахунку купівельної спроможності (сили) валют або, іншими словами, реального співвідношення цін на базі товарів (послуг)-представників.

Зіставлення робилися за показником валового національного продукту. Для цього Джильберт і Кревіс зазначений показник подали у вигляді суми споживчих витрат на товари і послуги, валових капіталовкладень (включаючи зміни запасів матеріальних оборотних коштів), поточних державних витрат, як цивільних, так і

військових. За групами споживання і капіталоутворення було відібрано по 150 товарів (послуг)-представників з цінами. Товари (послуги)-представники підрозділялися на *ідентичні, аналогічні й унікальні*; особлива увага зверталася на коригування цін у зв'язку з якісними розходженнями між функціонально аналогічними товарами і послугами, виробленими різними країнами.

Індекси цін обчислювалися як за структурою США, так і за структурою країни, що зіставляється. Отримані два співвідношення (за структурою кожної з порівнюваних країн) не збігалися між собою, як не збігаються індекси Пааше (ваги звітнього періоду) і Ласпейреса (ваги базисного періоду). Було знайдено середньо-геометричні з цих співвідношень – типу індексів Фішера. Результати розрахунків, крім того, показали неприйнятність використання в міжнародних зіставленнях вартісних показників валютних курсів, що, як правило, призводили до істотної недооцінки становища європейських країн стосовно США і один до одного. Міжнародні зіставлення, як і міжнародна статистика в цілому, одержали серйозний імпульс із виникненням ООН. З 1963 р. публікується показник національного доходу різних країн, переведений у єдину валюту по одному з різновидів валютних паритетів (імпортні, експортні, середні експортно-імпортні та ін.).

На початку 70-х років Статистична комісія ООН разом із Пенсильванським університетом (США) під керівництвом І. Кревіса виконала роботу з розгорнутим зіставленням валового національного продукту десятих країн за 1967 і 1970 р. (США, Великобританія, Франція, ФРН, Італія, Японія, Індія, Колумбія, Кенія, Угорщина). Методологія прямих зіставлень, заснована на розрахунках реального співвідношення цін, практично не відрізнялася від методології, використаної М. Джильбертом і І. Кревісом у зіставленні за 1950 рік. Новим в роботі було насамперед те, що поряд із більш ретельними парними зіставленнями було проведено експериментальні багатобічні зіставлення (методи Гірі, Уолша, ЕКШ (Елтете, Кевеш, Шульц), Ван Ізерена).

Сучасні програми міжнародних зіставлень є продуктом продовження та розвитку цих зіставлень, які ООН почала здійснювати у 1968 р. Перший раунд за 1970 р. охоплював десять країн різних континентів та різного рівня розвитку – Великобританію, Індію, Італію, Кенію, Колумбію, США, Угорщину, Францію, ФРН (тоді – Західну Німеччину) та Японію. Зіставлення 1973 р. охопили 16 країн, у 1975 р. у них брали участь 34, у 1980 р. – вже 60 і у 1985 р. – 64 країни світу. З 1990 р. паралельно почала здійснюватися Програма європейських зіставлень. У ПМЗ 1993 р. взяли участь уже 86 країн світу.

2. Вимоги щодо міжнародних зіставлень

При проведенні багатобічних зіставлень ускладнюється задача одержання результатів (індексів), що були б чітко погоджені між собою, тобто відповідали б визначеним вимогам. Невиконання цих вимог може призвести до появи суперечностей в одержаних результатах.

У практиці міжнародних зіставлень є п'ять найважливіших вимог.

1. *Вимога характерності ваг.* В найзагальнішій формі ця вимога означає, що ваги, використовувані у формулах для зважування величин, що індексуються, повинні бути максимально можливою мірою характерні для економіки країн, що зіставляються; цю вимогу легше задовольнити у випадку ізольованого парного

зіставлення і набагато складніше – у разі багатостороннього зіставлення, особливо, якщо розходження в структурі економіки країн, що зіставляються, істотні. Відомий угорський статистик Л. Дрекслер, що у свій час запропонував назву цієї вимоги, так пояснював її суть: «У випадку зіставлення ВВП Індії і Пакистану було б неправильно як ваги використовувати ціни Бельгії, тому що вони цілком не характерні для економіки цих країн». Іншими словами, при зіставленні ВВП двох країн (А і Б) вимога характерності ваг може бути задоволена, якщо як ваги використовуються або ціна країни А, або ціни країни Б, або середні ціни цих країн. Л. Дрекслер бачив відому аналогію між вимогою характерності ваг у міжнародних зіставленнях і вимогою «актуальності» ваг, запропонованих до традиційних динамічних індексів (індекси цін і фізичного об'єму), відповідно до яких ваги не повинні занадто відставати від поточного періоду і повинні періодично (скажімо, раз у п'ять років) переглядатися. Таким чином, за Л. Дрекслером, вимогу характерності ваг (актуальності ваг) задовольняють індекси Ласпейреса і Пааше, а також Фішера. Однак розбіжності в структурі ваг різних країн можуть бути набагато більшими, ніж розбіжності в структурі ваг у динамічних розрахунках, у межах яких ваги змінюють, принаймні, раз у п'ять років. Тому проблема задоволення вимоги характерності ваг у міжнародних зіставленнях стоїть набагато гостріше.

Слід відзначити, що згадане визначення характерності, сформульоване Л. Дрекслером, має досить загальний характер і, мабуть, засновано на припущенні, що зіставляються показники країн, у структурі економіки яких немає занадто великих розбіжностей (наприклад, Голландії і Бельгії), і тому можна вважати, що індекси і Ласпейреса, і Пааше – задовільна вимога характерності ваг. Однак стан речей ускладнюється, коли зіставляються показники країн з істотно різними структурами. Сьогодні вимога характерності ваг формулюється в більш жорсткій формі, ніж у Л. Дрекслера; вона припускає, що використовувані ваги тією або іншою мірою характерні для обох або навіть усіх країн, що беруть участь у зіставленні. При такому підході індекси Ласпейреса і Пааше при зіставленні ВВП, скажімо, Індії і Швеції, не задовольняють вимогу характерності ваг, однак індекс Фішера щодо цього виглядає краще, оскільки він, на думку прихильників жорсткої інтерпретації, нібито погашає взаємні відхилення, характерні для індексів Ласпейреса і Пааше. Таке тлумачення засновано на деяких постулатах, що поки не доведені. Треба визнати, що характерності ваг непросто дати конкретну числову характеристику, і це залишає можливість для різних інтерпретацій і парадоксальних висновків. Наприклад, можна визнати індекси Ласпейреса і Пааше в зіставленні ВВП Швеції і Норвегії такими, що не задовольняють вимогу характерності ваг (відповідно до згаданого жорсткого визначення), і в той же час вважати, що цю вимогу задовольняє індекс Фішера, отриманий у зіставленні ВВП Індії і Швеції. Дуже корисним для аналізу характерності або нехарактерності ваг може бути порівняння так званого спреду (spread) між індексами Ласпейреса і Пааше для різних пар країн; чим більше цей «спред» (тобто різниця), тим більше розбіжності в структурі ваг порівнюваних країн, тим меншою мірою індекси задовольняють вимогу характерності ваг.

2. *Вимога незалежності від вибору базисної країни.* Зміст цієї вимоги полягає в тому, що на результат зіставлення показників країн (А і В) не повинно впливати рішення про те, яка країна розглядається в даному зіставленні як базисна; ця вимога припускає, іншими словами, симетричне трактування країн, показники яких

зіставляються. Цю вимогу в математичній формі можна записати в такий спосіб:

$$Ia/b \times Ib/a = 1, \quad (8.1)$$

де Ia/b – індекс, що показує відношення показника (цін, фізичного обсягу) країни А до показника країни В; Ib/a – індекс, що показує відношення показника країни В до показника країни А.

3. *Вимога транзитивності.* Ця вимога припускає необхідність чіткого узгодження результатів зіставлень для усіх пар країн, що беруть участь у багатобічному зіставленні. У математичній формі цю вимогу можна записати в такий спосіб:

$$Ia/b : Ic/b = Ia/c, \quad (8.2)$$

де Ia/b – індекс, що показує співвідношення показників країн А і В; Ic/b – індекс, що показує співвідношення показників країн С і В; Ia/c – індекс, що показує співвідношення показників країн А і С.

Таким чином, вимога транзитивності говорить про те, що співвідношення між показниками країн А і С, отримане на основі прямого зіставлення (Ia/c), повинно дорівнювати тій самій величині, що отримана непрямым шляхом, тобто діленням індексу Ia/b на індекс Ic/b .

4. *Вимога оберненості факторів.* Ця вимога означає, що добуток індексів цін і фізичного обсягу, отриманих у результаті зіставлення незалежно один від одного, повинен дорівнювати індексу вартості. Іншими словами, повинно виконуватися таке рівняння:

$$Iq \times Ip = Iqp, \quad (8.3)$$

де Iq – індекс фізичного обсягу; Ip – індекс цін; Iqp – індекс вартості.

Слід зазначити, що у практиці міжнародних зіставлень індекс фізичного обсягу обчислюється непрямым шляхом, тобто діленням індексу вартості на індекс цін ($Iqp : Ip = Iq$). Таким чином, на практиці вимога оберненості факторів, як правило, виконується суто механічно.

5. *Вимога адитивності.* Ця вимога означає, що отримані в результаті зіставлень індекси (цін або фізичного обсягу) повинні бути внутрішньо узгодженими, тобто повинні бути чітко узгоджені між собою індекси, обчислені для показника в цілому і окремих його елементів (груп); наприклад, середній індекс витрат на споживання повинен бути чітко узгоджений з індексами витрат на купівлю продовольчих та непродовольчих товарів. Ця вимога насамперед означає, що показник ВВП країни А, оцінений для зіставлень у цінах країни В, повинен дорівнювати сумі його статей, оцінених у цінах країни В.

З одного боку, далеко не всі відомі формули індексів задовольняють усі ці вимоги, а з іншого боку, деякі вимоги несумісні одна з одною за визначенням. Таким чином, не може в природі існувати формула, яка б задовольняла всі вимоги.

Багатобічні міжнародні зіставлення довгий час мали експериментальний характер. Парні міжнародні зіставлення мають значно більше поширення. Що стосується перелічених вище вимог, то вітчизняні фахівці з міжнародних зіставлень звертають увагу на недоцільність їхнього протиставлення економічному змісту формули індексів. Питання про конкретні вимоги до індексів вирішується залежно від того, яким аспектам аналізу надається пріоритет, для вирішення яких завдань економічної статистики будуть використані результати розрахунків.

На наступних етапах міжнародних зіставлень поширювалося коло учасників,

удосконалювалися методика й організація роботи. Вперше виміри стали проводитися за регіональним принципом у зіставленнях за 1975 рік, тобто в кожному регіоні виділяється своя країна – центр зіставлень (наприклад, у Європі цю роль виконує Австрія).

У 80-ті роки почав формуватися цілий комплекс робіт із міжнародних зіставлень, що включав:

- створення системи для проведення зіставлень у повному масштабі близько 60 відібраних країн кожні 5 років;
- проведення скорочених зіставлень спрощеним методом;
- екстраполяцію порівнянних даних за проміжні роки всередині п'ятилітнього циклу;
- проведення досліджень з удосконалення методології міжнародних зіставлень.

У 90-ті роки сформувалася ціла система робіт із міжнародних зіставлень. Програма міжнародних зіставлень ООН (ПМЗ ООН) є загальновизнаним світовим статистичним стандартом в галузі міжнародних зіставлень. В одній з регіональних програм – Європейській програмі зіставлень (ЄПЗ) як складової частини ПМЗ ООН бере участь Україна. До 1991 р. міжнародні зіставлення проводилися в рамках РЕВ. У 1994–1995 рр. міжнародні зіставлення між країнами Співдружності незалежних держав почали здійснюватися в тісній взаємодії національних статистичних служб і Статкомітета СНД.

У рамках ПМЗ ООН результатами зіставлення є вартісні обсяги ВВП і його складових компонентів у порівнянній валюті і паритет купівельної спроможності (ПКС) валют, що дозволяє робити зіставлення як рівнів економічного розвитку країн, так і рівнів цін у них. При цьому визначається реальна частка країн у світовому виробництві.

Завдання міжнародних зіставлень показників СНР зводиться не тільки до порівняння обсягів валового внутрішнього продукту (ВВП), а й окремих його компонентів, а також структури ВВП. Ця структура може бути виражена більш докладними, так званими агрегованими показниками, такими як хліб і зернові культури, безалкогольні напої, а також значними агрегованими показниками – продовольство або споживання домашніх господарств.

Міжнародна статистика використовує декілька критеріїв при виділенні окремих компонентів ВВП. Розбивка починається з основних категорій витрат, при цьому розрізняються: споживання домашніх господарств, державне споживання, капіталоутворення і чистий експорт. Наступний критерій – призначення (сфера) застосування споживаної продукції і послуг. Так розрізняються продовольство, одяг, транспорт і зв'язок, такі різновиди споживної вартості, як продукти (товари) і послуги, предмети (товари) тривалого і нетривалого користування.

При регіональних зіставленнях може бути прийнята докладніша розбивка, ніж при міжнародних зіставленнях. Однак така розбивка повинна бути сумісною з поданою вище, тобто завжди має бути можливість одержати найдеталізованіші аналітичні категорії світової розбивки за допомогою об'єднання аналітичних категорій регіональної розбивки.

Система валютних курсів з 60-х років і особливо після розпаду Бреттон-Вудської угоди на початку 70-х років і створення плаваючих та фіксованих валютних

курсів припинила забезпечувати точність зіставлень макроекономічних вартісних показників, тому що система валютних курсів стала обслуговувати тільки сферу зовнішньоекономічної діяльності. Сучасні валютні курси можуть коливатися протягом року, місяця або дня через різні політичні та кон'юнктурні причини, і в результаті такі коливання не відображають реальної зміни купівельної спроможності валют. Тому із середини 50-х років переведення показників з національних валют в єдину зіставну валюту здійснюється розрахунком паритетів купівельної спроможності.

Систематичні міжнародні зіставлення, засновані на паритеті купівельної спроможності і які є попередником робіт, виконуваних під егідою ООН, охоплювали:

- зіставлення, проведені у 50-х роках у рамках Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), потім Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС);

- зіставлення, проведені з 1959 р. у рамках Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ);

- зіставлення, проведені на початку 60-х років у латиноамериканському регіоні;

- зіставлення між країнами централізованого планового господарства і країнами з ринковою економікою, проведені в 60-х роках під егідою Конференції європейських статистиків.

У методологію і практику проведення міжнародних зіставлень зазначеного періоду, заснованих на паритеті купівельної спроможності, значний внесок зробили Гільберт, Кревіс, Пейдж, Бомбах, Сіладі.

Показники, що використовуються в Програмі міжнародних зіставлень ООН

Валовий внутрішній продукт, який покладено в основу сучасної системи макроекономічних показників, характеризує виробничу потужність країни. У глобальному економічному середовищі вартісний потенціал національного виробництва окремих країн опосередковується купівельною спроможністю їхніх валют. Вираження величини ВВП у паритетній оцінці, яка б урівноважувала ціну вироблюваних товарів і послуг, з одного боку, і ціну національної валюти – з іншого, є, таким чином, ключем до об'єктивного зіставлення ВВП різних країн. Подібний аналіз дає змогу усунути викривлення внутрішньої купівельної сили валют, які несуть у собі поточні обмінні курси внаслідок їх залежності від стану торговельного й платіжного балансів та інших невиробничих чинників.

Найпростіше уявлення про паритет купівельної спроможності (ПКС) можна отримати шляхом простого зіставлення цін у різних країнах, коли якась з них може служити економічним зразком. Наприклад, у США – країні з високоефективною ринковою економікою, яка, до того ж, домінує на світових ринках, батон білого хліба або разова поїздка в метро на невелику відстань коштують приблизно 1 долар, і саме такі ціни у першому наближенні можуть сприйматись як індивідуальні паритети купівельної спроможності. У Києві на початку 2001 р. ціни зазначених товару та послуг становили відповідно 1 та 0,5 гривні, тобто за офіційного обмінного курсу 5,43 гривні за долар на ціні хліба вартість гривні занижена у 10,9 раза, а на тарифі метро – у 5,4 раза. Отже, не важко уявити, якої помилки ми припускаємося, оцінюючи ВВП України у доларах безпосередньо за обмінним курсом.

ПКС вимірює, скільки потрібно кожної валюти в порівнюваних країнах для купівлі однакової кількості товарів і послуг. Це показник реальної ціни національної валюти щодо країни, з якою відбувається зіставлення. Отже, на відміну від обмінних курсів, паритети купівельної спроможності не залежать від параметрів фінансової системи, що впливають на курсову політику (орієнтація зовнішньоекономічної діяльності, попит на іноземну валюту як на засіб нагромадження, рух міжнародних потоків капіталу), а виражають лише загальновизнану цінність товарів і послуг, які виробляються в країні.

Категорія паритетної ціни валют ґрунтується на економічному законі єдиної ціни, який стверджує, що ціни на один і той самий товар, виражені у спільній валюті (тобто з урахуванням обмінних курсів), є однаковими у різних країнах. Закон єдиної ціни реалізується через механізм конкуренції зовнішньої та внутрішньої торгівлі, вирівнювання цін на окремі товари.

Термін «паритет купівельної спроможності» було запропоновано шведським економістом Г. Касселем у 10-ті роки ХХ ст. Кассель вважав, що за нормальних умов міжнародної торгівлі в країнах встановлюються такі валютні курси, які відповідають співвідношенню між купівельною силою відповідних валют. Саму ж теорію паритету купівельної спроможності як теорію курсоутворення було висунуто ще в середині ХVІ ст. представниками іспанської школи. Пізніше її досліджували Д. Рікардо і Д. Юм, а також І. Фішер, який зв'язав категорію ПКС із кількісною теорією грошей.

У сучасному трактуванні паритет купівельної спроможності визначається як окремий випадок реального обмінного курсу за формулою

$$R = eP_f : P, \quad (8.4)$$

де R – реальний (паритетний) курс національної валюти; e – поточний обмінний курс національної валюти; P_f – ціни за кордоном в іноземній валюті; eP_f – ціни за кордоном у національній валюті; P – національні ціни в національній валюті; $eP_f : P$ – рівень цін.

Курсові показники формули (8.4) виражені у зворотному котируванні валют. При введенні в аналіз валового внутрішнього продукту категорії ПКС і в прямому котируванні ця формула трансформується так:

$$Y_e = Y_{nc} / e \times ppp / ppp = Y_{nc} / ppp \times ppp / e = Y_{ppp} \times I_{np}, \quad (8.5)$$

де Y_{nc} , Y_e , Y_{ppp} – ВВП країни відповідно у національній валюті, в іноземній валюті за обмінним курсом та за ПКС; ppp – паритет купівельної спроможності; I_{np} – індекс національних цін до цін базової країни (відношення ПКС до офіційного обмінного курсу).

Тотожність (8.5) означає, що ВВП, переведений у ціни базової країни за обмінним валютним курсом, дорівнює добутку ВВП за паритетом купівельної спроможності та індексу рівня національних цін. Це слід розуміти так, що ВВП у паритетному обчисленні Y_{ppp} відображає дійсну вартість кінцевих товарів і послуг за цінами країни-еталона, а індекс національного рівня цін I_{np} – відхилення від цих цін внаслідок різних чинників, пов'язаних із курсо- та ціноутворенням. Отже, вимір ВВП за паритетним курсом валюти виходить з припущення про рівновагу міжнародного попиту на вітчизняні товари та на вітчизняні гроші, тоді як індекс національних цін фіксує порушення такої рівноваги. Паритетна оцінка валових внутрішніх продуктів різних країн якнайліпше характеризує порівняльну міру фізичної маси товарів і послуг, що входять до складу ВВП, продуктивності їхніх економік та обсягів ресурсів,

що виробляються для задоволення кінцевих національних потреб.

З формули (8.5) також випливає, що величина паритету купівельної спроможності відповідає абсолютному значенню реального обмінного курсу за всією сукупністю кінцевих товарів і послуг, а рівень цін I_{np} – відносному рівню реального обмінного курсу. Якщо ПКС визначає потребу в певній валюті для купівлі однакового обсягу товарів чи послуг у різних країнах, то індекс рівня цін – вартість товарів і послуг, які можна придбати в цих країнах за рівноцінну кількість кожної валюти. Залежно від того, чи є цей індекс більшим або меншим від 100 %, країна, що порівнюється, вважається дорогою чи дешевою щодо базової, а її валюта – сильнішою чи слабшою. Країнам з нижчими індексами національних цін притаманні відносні конкурентні переваги, проте ці переваги стосуються, як правило, експорту нескладних товарів сировинного призначення, еластичних за ціною (і це робить сировинний експорт вразливим під час економічних криз). У сучасному розподілі праці розвинуті країни свідомо використовують диспаритети між високими цінами на наукоємні товари власного виробництва та низькими на сировину і стандартні масові товари, що виробляються в основному в країнах, що розвиваються.

Теорія паритету купівельної спроможності виходить з того, що реальний обмінний курс (мається на увазі його відносний рівень) має бути постійним у довгостроковому періоді. Згідно із цим постулатом валютні курси змінюються в основному внаслідок формування різниці цін у двох країнах так, щоб утримати незмінними умови обміну товарів.

ПКС є своєрідним просторовим дефлятором, аналогом динамічних індексів цін. Якщо динамічні індекси цін вимірюють зміну купівельної спроможності валюти однієї країни в часі, то ПКС вимірюють розбіжності в купівельній спроможності валют різних країн у просторі. При цьому існують деякі особливості ПКС:

- 1) можуть порівнюватися країни, різні за масштабами національних економік;
- 2) зіставлення здійснюється протягом базисного року.

Нині для здійснення міжнародних зіставлень макроекономічних показників використовується індексний метод на основі товарів-представників, за цінами яких розраховуються ПКС.

Вихідний показник розбивається на велику кількість однорідних первинних груп, усередині яких експертним шляхом підбирається деяка кількість товарів-представників; потім на підставі національних цін відібраних товарів-представників обчислюються індивідуальні і групові паритети купівельної спроможності валют, що потім агрегуються різними методами у зведений ПКС, який і використовується для переоцінки показників у порівнянну валюту.

У процесі здійснення робіт з міжнародних зіставлень вирішується двоєдина задача:

- 1) визначаються ПКС для елімінування впливу розходжень у рівнях цін;
- 2) визначаються «реальні обсяги».

Як зазначалося вище, ПКС розраховуються за співвідношеннями цін своєрідного кошика товарів і є своєрідним дефлятором. Таким кошиком є заздалегідь підготовлений список товарів-представників, у якому перелічено товари, послуги, об'єкти, відібрані з усієї сукупності товарів і послуг, що становлять кінцеве використання ВВП (споживання домашніх господарств, інвестиційні товари (машини й устаткування, будівельні роботи). Вибір репрезентантів у кошик є однією з проблем

проведення міжнародних зіставлень для одержання достовірних результатів розрахунків ПКС і реальних обсягів.

Проведення робіт з добору й оцінювання репрезентантів можна поділити на кілька етапів.

Першим етапом є підготування основних робочих матеріалів (списків товарів, добір специфікацій, оформлення бланків); на другому етапі відбувається спостереження цін і збирання інформації про якісні розходження. Потім узгоджуються списки репрезентантів і цін на них і тільки після цього розраховуються індивідуальні і групові паритети купівельної спроможності.

Базою для впорядкування списку репрезентантів є детальна класифікація витрат ВВП для цілей міжнародних зіставлень. Найменший рівень детальної дезагрегації називається первинною групою, що повинна містити однорідні товари. Рівень первинної групи є рівнем розрахунку групових ПКС.

Відповідно до загальної методології базовий підхід Європейської програми зіставлень полягав у такому:

- ВВП кожної країни було розбито на ряд однорідних товарних груп або первинних груп відповідно до його компонентів кінцевого використання;
- реєстрація цін здійснювалася за обраними товарами у межах кожної товарної групи, і середнє співвідношення цін у різних країнах розраховувалося для кожної товарної групи: ці середні співвідношення цін потім зважувалися, і для всіх рівнів агрегування, аж до рівня ВВП, розраховувалися паритети купівельної спроможності;
- національні вартісні показники цих товарних груп перераховувалися в «міжнародно зіставні» показники за допомогою згаданих вище паритетів купівельної спроможності. Отримані показники називають «реальними розмірами» на відміну від «номінальних розмірів», що виражені в національній валюті.

Центральне місце в міжнародних зіставленнях показників Системи національних рахунків посідає розрахунок саме паритету валют (купівельної спроможності валют) порівнюваних країн.

Перший етап роботи з визначення паритету валют полягає в доборі *товарів-представників*, подібних за своїми якісними характеристиками з відповідними зразками порівнюваної країни і характерних для всієї сукупності продукції, віднесеної до конкретної групи товарної переліченої номенклатури (далі – *товарна група*). У цьому випадку передбачається, що ціни формуватимуться на основі принципів, загальних для ціноутворення на продукцію даного профілю, тобто вони будуть і характерними, і типовими для всього агрегату, що зіставляється. Товари (послуги)-представники повинні задовольняти такі дві основні вимоги:

- 1) вимогу зіставності – всі чинники, що впливають на утворення фактичної ціни, є ідентичними в порівнюваних країнах;
- 2) вимогу репрезентативності – відібрані товари є характерними для структури витрат (часто використовуються і є в широкій наявності на внутрішньому ринку), на них відводиться значна частка витрат у межах даної первинної групи в країнах, що зіставляються.

Між цими вимогами існує свого роду компроміс, оскільки найбільш типові для однієї країни товари найчастіше є набагато менше типовими для іншої, причому більшість товарів-представників є незіставними.

Процедура добору й узгодження товарів-представників була різною у двох

групах країн. Загалом можна відзначити, що в групі I добір і узгодження робилися на багатобічній основі, а в групі II – на двосторонній основі.

Відповідно до процедури, що використовувалася в групі I, у межах кожної первинної групи кожна країна, що бере участь, повинна вибрати і специфікувати щонайменше один продукт, який купувався б досить часто для того, щоб бути репрезентативним для витрат даної країни у відповідній первинній групі. Однак для включення в кінцеву вибірку кожний відібраний продукт повинен був також бути схвалений щонайменше однією з інших країн-учасниць, де даний продукт є репрезентативним або, щонайменше, реалізується у великих кількостях. Внаслідок цього відібрані продукти не повинні бути в наявності в усіх країнах, що беруть участь. Країнам необхідно було надати дані про ціни на продукти, які вони відібрали, у той час як частка продуктів, відібраних іншими країнами для розрахунку паритетів, визначалася або прямим, або непрямим способом між парами країн.

Базовий перелік продуктів було підготовлено ЄВРОСТАТом на основі консультацій з країнами Співтовариства. Потім переглянутий перелік було розширено ОЕСР на основі консультацій з країнами, що не є членами Співтовариства, для забезпечення репрезентативності продуктів для всіх країн ОЕСР. Остаточний перелік продуктів містив близько 3200 найменувань споживчих товарів і послуг, 236 найменувань інвестиційних товарів і 16 будівельних проектів.

Зібрані дані про ціни використовувалися для розрахунку відносних цін на індивідуальні товари, послуги, після чого відносні ціни усереднювалися для одержання паритетів на рівні первинних груп. Для кожної пари країн розраховувалося два паритети. Перший паритет був незваженим середнім геометричним індексом відносних цін на товари-представники першої країни; другий паритет був незваженим середнім геометричним індексом відносних цін на товари-представники другої країни. Середнє геометричне цих двох паритетів (паритет Фішера) потім використовувалося для розрахунку єдиного паритету між двома країнами.

За допомогою даної процедури по кожній первинній групі була розрахована матриця двосторонніх паритетів. У деяких країнах ці матриці були неповними, оскільки не завжди було можливо розрахувати прямий паритет між кожною парою країн. Крім того, паритети були нетранзитивними (тобто відношення паритету між країнами A і B до паритету між країнами B і C не дорівнювало паритету між країнами A і C). Повнота і транзитивність матриці забезпечувалися за рахунок застосування так званої процедури ЕКШ.

У групі II у силу зіркоподібної організації зіставлення товари-представники відбиралися на двосторонній основі, причому продукти визначалися окремо в кожній країні на основі центрального базового переліку, підготовленого Австрією. Відповідно до даної схеми відбиралася максимально можлива кількість товарів-представників у кожній первинній групі. Ці товари повинні бути типовими для витрат обох країн, що зіставляються. Потім у вигляді простого середнього геометричного індексу відносних цін на відібрані товари розраховувалося співвідношення цін країни і до базової країни A у даній первинній групі.

Основними критеріями репрезентативності окремих видів продукції є масовість їх виробництва і висока частка у вартісному обсязі товарної групи. Інакше кажучи, ці види продукції повинні бути найбільш характерними представниками з точки зору місця, яке вони посідають у виробництві, і каналів використання цієї продукції.

При доборі вітчизняних товарів-представників експерту необхідно якщо змога використовувати інформацію про аналогічні або ідентичні вироби, вироблені і використовувані у порівнюваній країні. У випадку, якщо продукція, характерна для конкретної товарної номенклатурної групи в нашій країні унікальна, то замість неї варто відібрати іншу, для якої можна знайти аналоги за кордоном. Необхідно мати на увазі, що при порівнянні, наприклад, показників нашої країни і США можуть бути використані одні характерні види продукції, а при порівнянні показників нашої країни і, припустимо, ФРН у тій самій номенклатурній товарній групі – інші товари-представники, хоча перевагу більше віддають знаходженню таких видів продукції, які були б загальними для виробництва і використання всіх або декількох порівнюваних країн.

При узгодженні товарів-представників нашої країни з іншими країнами можуть зустрітися три основні типи товарів: *ідентичні товари* (цілком порівнювані), *аналогічні товари* (частково порівнювані) і *товари*, які за своїми якісними характеристиками *не піддаються порівнянню*. Ступінь порівнянності визначається експертами на основі техніко-економічних параметрів (характеристик).

Ідентичні товари. До цих товарів належать такі зразки продукції, що є в нашій країні й у відповідній іншій країні і характеризуються однаковими техніко-економічними параметрами. При цьому слід ураховувати тільки основні техніко-економічні (експлуатаційні) характеристики, що впливають на споживну вартість. Незначні розходження за формою або за окремими другорядними властивостями товару ігноруються, тому що це не впливає або майже не впливає на якість, а отже, на ціну товару.

Аналогічні товари. До цих товарів належать такі зразки продукції, що є в нашій країні й у відповідній іншій країні і служать тим самим цілям, але розрізняються за однією або кількома важливими якісними властивостями, що впливають на ціну виробу. З економічної точки зору, одиниця такого товару в одній країні не прирівнюється до одиниці аналогічного товару в іншій країні. Як товар-представник вони можуть бути використані тільки з подальшим коригуванням цін. Тому включення таких товарів у список товарів-представників доцільно в тих випадках, коли кількість ідентичних товарів недостатня для визначення співвідношень цін за даною товарною групою.

Товари, що не підлягають зіставленню. До них належать такі зразки продукції, що зустрічаються лише у вітчизняній економіці або в економіці порівнюваної країни. Включення таких товарів у список товарів-представників завжди повинно бути винятком і припустимо тільки в тих випадках, коли цей товар, не вироблений в одній із двох країн, що зіставляються, має велике значення у виробництві і використанні в національній економіці іншої країни. Для такого товару повинна орієнтовно обчислюватися ціна країни, в якій даний зразок продукції не існує.

Другим етапом робіт із розрахунку паритету валют (купівельної спроможності) є добір цін для товарів-представників. При цьому застосовуються ціни кінцевого споживання:

- оптові ціни франко-станція відправлення для товарів-представників, що є промисловою продукцією;
- оптові ціни франко-станція призначення для товарів-представників, що

використовуються при зіставленні витрат на будівельні роботи.

Оптові ціни для імпортного виробу або устаткування (включаючи вартість монтажу) для країни-імпортера беруться в національній валюті, для країни-експортера – з обліком витрат на експортне виконання.

Прийнятий при зіставленнях індексний метод перерахувань на базі індивідуальних цін товарів-представників визначає залежність ступеня достовірності кінцевих результатів не тільки від правильного добору продуктів-аналогів (далі – *товарних аналогів*), але і порівнюваних цін на них. Загальним правилом повинно бути прагнення до добору таких товарних аналогів, для яких відповідає необхідність коригування цін, тому що вони мають незначні розбіжності в техніко-економічних параметрах.

У тих випадках, коли сполучені товари-представники відрізняються за деякими своїми параметрами, проводиться коригування їх цін.

Коригування цін товарів-представників порівнюваних країн здійснюється тільки за наявності розбіжностей їх основних характеристик (параметрів). При цьому необхідно керуватися такими положеннями:

а) при незначних розбіжностях у техніко-економічних параметрах порівнюваних товарів не треба удаватися до коригування їх цін;

б) коригуються ціни порівнюваної країни (ціни нашої країни як базові доцільно не змінювати);

в) за основу коригування цін беруться властивості, пов'язані зі споживною вартістю порівнюваних товарів, а не з витратами їх виробництва;

г) коригування цін аналогічних товарів-представників є доцільним тільки в тих випадках, коли розбіжності в основних техніко-економічних параметрах не надто значні;

д) коригування цін в окремих випадках специфічне і вимагає залучення експертів для визначення ступеня розходження споживних властивостей порівнюваних товарів.

Критерієм коригування цін товарів-представників порівнюваних країн є питання, що вимагає відповіді: наскільки зміниться ціна товару-представника країни, що зіставляється (виходячи з національних умов ціноутворення), якщо її товар матиме ті самі якості (тобто ті самі техніко-економічні характеристики), що властиві аналогічному товару-представнику нашої країни. Основою для розрахунку цін країни при проведенні коригування є відмінності в характеристиках і параметрах аналогічних товарів-представників у порівнянні з нашою країною.

Основні принципи вибору характеристик (параметрів) при визначенні розміру коригування цін товарів-представників такі:

а) необхідно відібрати тільки основні параметри, що визначають розмір ціни товару-представника і конструктивні, технологічні й експлуатаційні ознаки, що досить повно його характеризують;

б) кількість відібраних параметрів повинна бути мінімальною, але в той же час досить повно характеризувати його споживні властивості;

в) бажано, щоб відібрані параметри були зафіксовані в Технічних умовах;

г) відібрані параметри повинні мати властивість бути вираженими кількісно.

Особливо слід зазначити, що при коригуванні цін на вироби, що є продукцією машинобудування, споживні властивості якої визначаються великою кількістю

технічних параметрів, як основні повинні прийматися ті, що характеризують головну якість товару-представника – продуктивність машини з обліком чинників надійності (ступеня безвідмовності), економічності і зручності її експлуатації. При коригуванні цін на машинобудівну продукцію враховуються розбіжності в її комплектації й оснащенні. Коригування цін товарів-представників на основі найважливіших технічних параметрів дають задовільний ступінь точності в умовах, коли розбіжності в інших їхніх параметрах не є надмірними.

Для коригування ціни доцільно розрахувати поправочний коефіцієнт (з точністю до 0,01), що припустимо за умови відповідності основних споживних властивостей підібраних товарів-представників. При цьому слід мати на увазі, що перед тим, як визначати поправочний коефіцієнт ціни, встановлюється поправочний коефіцієнт щодо кожного з основних техніко-економічних параметрів товару-представника. Переважно для коригування цін варто використовувати не більше двох, максимум трьох параметрів.

У випадку, якщо не можна кількісно визначити значимість чинників, агрегування кількісних значень поправочних коефіцієнтів розраховують за формулою середньої арифметичної незваженої.

Послідовність розрахунку паритету валют визначається етапами роботи – необхідністю розрахунку індивідуального індексу цін, групового індексу цін і власне паритету валют у результаті агрегування групових індексів цін.

Індивідуальний індекс цін розраховується як співвідношення цін товарів-представників двох порівнюваних країн.

Груповий індекс цін обчислюється як середньгеометричний індекс з індивідуальних індексів цін товарів-представників відповідної групи.

За результатами попереднього етапу розрахунків для кожної найменшої товарної групи обчислюється середній індекс цін за формулою середньої геометричної незваженої. Вибір цієї формули обумовлений двома обставинами. Незважена формула застосовується у зв'язку з тим, що на практиці відсутні дані про ваги товарів-представників, тобто дані про частку товарів-представників у тій або іншій товарній групі. Використання середньої геометричної формули обумовлено тим, що вона забезпечує дотримання важливої вимоги до індексів – вимоги незалежності індексу від вибору базисної країни. Іншими словами, якби застосовувалася формула середньої арифметичної, то отриманий результат залежав би від того, яка з двох країн, що зіставляються (А і В), розглядалася як базисна.

Для практичних цілей, однак, незручно мати два результати розрахунку, що самі по собі правомірні і теоретично виправдані, і тому для одержання тільки одного значення індексу застосовують формулу середньої геометричної, тобто індекс цін Фішера:

$$I_p = \sqrt{I_{p_A} \cdot I_{p_B}} \quad (8.7)$$

Поділивши індекс вартості ВВП на індекс цін Фішера, одержимо шуканий результат, тобто співвідношення фізичних обсягів ВВП двох країн А і В:

$$I_q = \frac{I_{pq}}{I_p}, \quad I_{pq} = \frac{ВВП_A}{ВВП_B} \quad (8.8)$$

де $ВВП_A$ – ВВП країни А у власній національній валюті; $ВВП_B$ – ВВП країни В у власній національній валюті; I_q – індекс фізичного обсягу ВВП; I_p – індекс цін Фішера.

Цей самий результат можна отримати іншим способом. Так, якщо застосувати індекс цін для окремих товарних груп, можна обчислити ВВП країни А в цінах країни В, а ВВП країни В у цінах країни А. В цьому випадку спочатку визначаються два індекси фізичного обсягу для даної пари країн:

$$I_{A/B} = \frac{\sum \text{ВВП}_{AA}}{\sum \text{ВВП}_{BA}}; \quad I_{A/B} = \frac{\sum \text{ВВП}_{AB}}{\sum \text{ВВП}_{BB}}. \quad (8.9)$$

Потім обчислюється середній індекс фізичного обсягу на основі цих двох індексів за формулою Фішера. Він буде ідентичний індексу, отриманому за попередньою формулою 8.7:

$$Iq = \sqrt{I_{A/B} \cdot I_{A/B}}. \quad (8.10)$$

Групи, для яких не підібрано товари-представники, обчислюють середньгеометричними індексами цін більш великих груп, частиною яких вони є, або індексами цін схожих груп.

Для аналізу і контролю підібраних товарів-представників, поряд із груповим індексом цін розраховуються коефіцієнти розсіювання і контролю як для найменших перелічених груп, так і для аналітичних груп і всього показника в цілому.

Коефіцієнти розсіювання розраховуються як співвідношення індивідуального і групового індексів цін.

Груповий коефіцієнт розсіювання показує середнє відхилення індивідуальних індексів від групового.

Товари-представники, для яких коефіцієнт розсіювання більше критичного значення, виділяються і піддаються аналізу з метою встановлення причин такого різкого відхилення індексів. Результати розрахунків індивідуальних і групових індексів цін доцільно направити експертам для логічної перевірки індивідуальних індексів цін і коефіцієнтів розсіювання як показників правильності добору товарів-представників. Після проведеної перевірки в разі потреби вносяться відповідні уточнення до переліків товарів-представників.

Паритет валют визначається як середньгеометричний індекс із середньозважених індексів перелічених груп.

Щоб уникнути перекозів результатів, особливо при зіставленні показників країн з різними рівнями економічного розвитку, структурами споживання та соціально-економічними системами, необхідно дотримувати такі умови:

- 1) специфікація товарів та послуг, включених у перелік репрезентативних позицій, повинна бути однозначною та досить точною;
- 2) специфікації треба дотримуватися в основному при здійсненні закупів, які зроблено в усіх або у більшості країн-учасниць програми зіставлень;
- 3) вартість товарів та послуг у всіх категоріях витрат ВВП повинна відображати показник обсягу виробництва, а не затрат на виробництво;
- 4) між країнами, які зіставляються, не повинно бути принципової різниці.

Вважається, ПКС більшості базових заголовків відображають коефіцієнти спільного «теоретичного» продукту, до якого зведено всі продукти базового заголовку. Отже, якщо внутрішні витрати даної країни, охоплено даним базовим заголовком, поділено на відповідні ПКС, маємо кількісний вираз цього складового елемента у валютних одиницях масштабу цін. Це загальний принцип ПМЗ для отримання кількісних зіставлень з цінових та вартісних показників між країнами.

Наступним ступенем є агрегація реальних величин базового заголовку та

розрахунок середніх ПКС для різних агрегованих категорій і ВВП. При цьому мають бути дотримані такі вимоги:

1. Інваріантність базової країни. За цією умовою всі країни розглядаються паралельно і будь-яка країна може бути взята за базову.

2. Адитивність. Це означає, що реальні величини вартості для всіх базових заголовків і для всіх країн-учасниць мають задовольняти такі дві умови:

а) для будь-якого базового заголовку реальні величини вартості повинні бути прямо порівнюваними між кожними двома країнами;

б) для будь-якої країни реальні величини вартості повинні бути порівнюваними для кожного базового заголовку.

Друга умова забезпечує отримання результатів на будь-якому рівні агрегації простим додаванням реальних величин вартостей для базових заголовків, що його складають.

3. Середній тест. Ця умова виконується, якщо для будь-якої пари країн агрегатний індекс обсягу знаходиться між найвищим й найнижчим коефіцієнтами обсягу категорій, що його складають, на будь-якому рівні субагрегації. Те, що індекс обсягу при зіставленні двох країн витримує тест, не означає, що це правильно і щодо відповідних ПКС.

3. Основні методи міжнародних зіставлень валового внутрішнього продукту

3.1. Метод ЕКШ

Процедура розрахунків ПКС, що описана в попередньому розділі, застосовується в прямих парних зіставленнях, як і індекс Фішера, який крім вимоги характерності ваг задовольняє також вимогу незалежності від вибору базисної країни і вимогу оберненості факторів. Однак індекс Фішера не задовольняє вимогу адитивності і вимогу транзитивності. Ця остання вимога особливо важлива в контексті багатобічних зіставлень, тому формула Фішера не може бути використана для багатобічних зіставлень. А міжнародні організації, як правило, більш цікавлять багатобічні зіставлення, що проводяться одночасно для деякої групи країн. З цієї причини для багатобічних зіставлень розроблено свої методи, що задовольняють вимогу транзитивності і деякі інші вимоги. Вибір методу залежить від ряду факторів: мети зіставлень, можливості отримання тих або інших даних, ресурсів, які є в наявності в організаторів зіставлень, і т. ін.

На практиці найбільше застосовується *індекс ЕКШ* (у назві цього методу початкові літери трьох його авторів – угорців Елтето і Кевеща та поляка Шульца). Індекс ЕКШ використовується сьогодні міжнародними економічними організаціями як основна формула для проведення міжнародних зіставлень ВВП і паритетів купівельної спроможності валют. В основі формули ЕКШ лежить постулат про те, що індекс Фішера забезпечує для кожної пари країн найкращий результат. Однак індекси Фішера не транзитивні, і формула ЕКШ повинна забезпечити на основі визначеної математичної процедури компроміс між вимогою характерності ваг і вимогою транзитивності.

Формула індексу ЕКШ для випадку, коли в зіставленнях беруть участь чотири країни: А, В, С і D – матиме такий вигляд:

$$EKS_{B/A} = 4 (F_{B/A}) : 2(F_{B/C} F_{C/A})(F_{B/D} F_{D/A}), (8.11)$$

де $EKS_{B/A}$ – індекс за формулою ЕКШ для країни В щодо країни А; $F_{B/A}$ – індекс Фішера країни В щодо країни А; $F_{B/C}$ – індекс Фішера країни В щодо країни С; $F_{C/A}$ – індекс Фішера країни С щодо країни А; $F_{B/D}$ – індекс Фішера країни В щодо країни D; $F_{D/A}$ – індекс Фішера країни D щодо країни А.

Таким чином, застосування формули ЕКШ припускає обчислення серії індексів Фішера: індекси Фішера, обчислені шляхом прямого зіставлення показників даної пари країн (у нашому прикладі країн В і А), та індекси Фішера для тієї самої пари країн, обчислені непрямым шляхом, тобто шляхом перемножування в нашому прикладі ($F_{B/C} F_{C/A}$) і ($F_{B/D} F_{D/A}$); за таким підходом як базисна по черзі виступає кожна країна, що бере участь у зіставленнях.

Індекси ЕКШ мають ряд переваг. Вони лише мінімально відхиляються від вимоги характерності ваг, вони задовольняють вимогу транзитивності, незалежності від вибору базисної країни, оберненості факторів. Однак формула ЕКШ не задовольняє вимогу адитивності, що має велике значення для аналізу структури. Проте офіційні результати міжнародних зіставлень ВВП, проведених міжнародними організаціями в рамках ПМЗ, отримані на основі формули ЕКШ. Індекси співвідношень ВВП країн, що публікуються міжнародними організаціями, отримані в результаті розрахунків, проведених на основі методології, у розробці якої брали участь головні фахівці світу. Тому вони можуть розглядатися як досить об'єктивні і надійні. Водночас, як буде показано нижче, застосовувана методологія зіставлень ще далека від досконалості і заснована на постулатах, аж ніяк не безперечних і що не поділяються деякими вченими з міжнародною репутацією. Застосовувана методологія дає цифри, що систематично занижують показники країн із відносно високим рівнем економічного розвитку і, відповідно, завищують показники країн із відносно низьким рівнем розвитку. Це систематичне перекручування пов'язано насамперед зі спрощеним трактуванням неринкових компонентів ВВП, яке ґрунтується на умовному припущенні, що рівень продуктивності праці в галузях, які виробляють неринкові послуги, приблизно однаковий в усіх країнах, що беруть участь у зіставленнях. Зрозуміло, що таке припущення не відповідає дійсності, адже рівні озброєності праці лікаря, вчителя і державного службовця дуже різні в різних країнах, однак спроби виміряти відмінності в рівнях продуктивності праці в цих галузях дотепер не були успішними.

Відсутність ясної і теоретично обґрунтованої методології зіставлення неринкових послуг спонукає деяких фахівців у цій галузі робити висновок про недоцільність зіставлень ВВП і формулювати пропозиції проводити зіставлення тільки ринкових елементів ВВП, наприклад, витрат домашніх господарств на споживання та ін. Такі висловлювання вже неодноразово звучали на міжнародних нарадах, присвячених обговоренню проблем теорії і методології зіставлень ВВП.

Як уже було відзначено вище, не всі фахівці в галузі теорії індексів одностайні в оцінці переваг формули ЕКШ. Позитивну оцінку формулі ЕКШ дають прихильники формули Фішера, які вважають, що вона має економічний зміст і не має елементу систематичного перекручення. З іншого боку, деякі теоретики в цій галузі вважають, що формула Фішера на практиці не може забезпечити апроксимацію «теоретичного індексу» і що в кращому випадку вона може бути використана як інструмент одержання однозначного результату прямого двостороннього зіставлення шляхом усереднення індексів Ласпейреса і Пааше. Прихильники цієї точки зору вважають, що

в основу індексів міжнародних зіставлень макроекономічних показників має бути покладено середні міжнародні ціни, що відображають відносну вагу у світовій економіці окремих країн, що беруть участь у зіставленнях. Розглянемо більш докладніше методи, засновані на концепції середньої міжнародної ціни.

Слід зазначити, що в останні роки статистичний відділ Європейського Союзу (Євростат) запропонував ряд модифікацій формули ЕКШ, що мають на меті підвищення точності розрахунків і поліпшення аналітичності обчислювальних індексів. Перша модифікація одержала назву «методу зірки». Суть цього методу полягає в тому, що для кожної найменшої товарної групи, на які з метою зіставлення розбивається ВВП порівнюваних країн, серед підібраних для кожної пари країн товарів-представників з цінами розміщуються товари-представники (вони позначаються зірочкою, звідки і назва цього методу), що найбільш характерні для однієї країни (скажімо, для країни А) і які найбільш характерні для країни-партнера (скажімо, для країни В). За такого підходу процедура розрахунків середнього індексу на рівні найменшої товарної групи має такий вигляд. Спочатку за допомогою середньої геометричної формули обчислюється середній індекс цін на основі даних про ціни на товари-представники, найбільш характерні для країни А. Цей індекс називається індексом типу Ласпейреса (якщо країна А розглядається як базисна). Потім обчислюється середній геометричний індекс на основі даних про ціни на товари-представники, найбільш характерні для країни В. Цей індекс називають індексом типу Пааше. На наступному етапі застосовують формулу Фішера для одержання однозначного результату розрахунку середнього індексу цін шляхом усереднення індексів типу Ласпейреса і Пааше. Така модифікація процедури розрахунків повинна підвищити точність розрахунків, на відміну від стандартів, при яких зазначеної розбіжності в товарах-представниках, підібраних для країн А і В, не проводиться. Однак ці поліпшення принципово не змінюють засадничих постулатів методу ЕКШ. Перейдемо тепер до розгляду інших методів зіставлень.

3.2.Метод Гірі-Каміса

На думку деяких теоретиків з міжнародною репутацією, більш обґрунтоване уявлення (у порівнянні з методом ЕКШ) про місце країн у світовій економіці і співвідношення у рівнях економічного розвитку різних країн дає *метод Гірі-Каміса*, заснований на застосуванні середніх зважених міжнародних цін, що відображають роль кожної країни у світовій економіці. Індeksi Гірі-Каміса дають більш точне відображення економічної реальності, ніж індекси ЕКШ; деякі розрахунки, проведені в минулому, показали, що метод Гірі-Каміса дає цифри відносно більш низькі (у порівнянні з методом ЕКШ) для країн із вищим рівнем економічного розвитку. Таким чином, принаймні з погляду прихильників методу Гірі-Каміса, індекси ЕКШ відносно занижують показники найбільш розвинених країн.

Найбільш розробленим і використовуваним у практиці міжнародних зіставлень методом, в основі якого лежить концепція середньої міжнародної ціни, є метод Гірі-Каміса. У підґрунтя цього методу покладено вирішення системи лінійних рівнянь, що дозволяють обчислити одночасно середні міжнародні ціни на основні групи продуктів, а також паритети купівельної спроможності валют, що показують відношення валют окремих країн, які беруть участь у міжнародному зіставленні, до деякої умовної міжнародної валюти; зрозуміло, що за такого підходу дається

можливість обчислити паритети купівельної спроможності валют, що виражають співвідношення між валютами країн, що беруть участь у зіставленнях. Формула Гірі-Каміса має такий вигляд:

$$P_i = \frac{\sum R_j p_{ij} q_{ij}}{\sum q_{ij}} \quad (i = 1, 2, \dots, n); \quad (8.12)$$

$$R_j = \frac{\sum P_i q_{ij}}{\sum p_{ij} q_{ij}} \quad (j = 1, 2, \dots, m), \quad (8.13)$$

де P_i – середня міжнародна ціна i -го товару, виражена в одиницях умовної міжнародної валюти; R_j – паритет купівельної спроможності валюти країни j щодо деякої умовної міжнародної валюти; p_{ij} – ціна i -го товару в країні j ; q_{ij} – кількість i -го товару в країні j ; N – кількість країн, що беруть участь у зіставленні; M – кількість товарів (товарних груп).

Таким чином, з формули випливає, що міжнародні ціни за методом Гірі-Каміса обчислюються як середні з національних цін, зважених за допомогою даних про обсяги виробництва відповідних продуктів; при цьому національні ціни конвертуються з метою їх порівняння в єдиній (умовній) міжнародній валюті за допомогою паритетів купівельної спроможності валют. Така схема обчислення середньої міжнародної ціни має чітку економічну інтерпретацію. Слід зазначити, що для обчислення середніх міжнародних цін в умовній міжнародній валюті передбачається, що паритет купівельної спроможності валют однієї з країн, що беруть участь у зіставленні, дорівнює 1 (тобто $R_k = 1$, якщо k – це країна, валютна одиниця якої використовується як умовна міжнародна валюта). На перших етапах реалізації ПМЗ умовна міжнародна валюта виражалася в доларах США. Це значить, що: по-перше, паритет купівельної спроможності американського долара щодо умовної міжнародної валюти (у міжнародних доларах) приймався рівним 1; по-друге, прирівнювання американського і міжнародного долара відбувалося тільки на рівні ВВП у цілому, але не на рівні його окремих компонентів (споживання й окремі групи споживання, нагромадження тощо). Отже, середні міжнародні ціни в міжнародних доларах відрізнялися від американських цін у доларах США, а також від середніх міжнародних цін у доларах США, отриманих за допомогою валютних курсів.

Індекси, отримані на основі формули Гірі-Каміса, задовольняють ряд важливих вимог: вимоги транзитивності, адитивності, незалежності від вибору базисної країни, оберненості факторів. Однак індекси Гірі-Каміса не задовольняють вимогу характерності ваг або вони відступають від цієї вимоги більшою мірою, ніж індекси ЕКШ, і ще більшою мірою, ніж індекси Фішера.

Вже протягом тривалого часу відбувається широка дискусія з питання про відносні переваги і недоліки формули Гірі-Каміса. Її прихильники, відомі американські спеціалісти в цій галузі І. Кревіс, Р. Саммерс, А. Хестон, вважають, що вона має ясний економічний зміст, оскільки середні міжнародні ціни, що лежать в основі цього методу, відображають реальну економічну дійсність. У той же час критики формули Гірі-Каміса, що, як правило, одночасно є прихильниками формули Фішера, вважають, що формула Гірі-Каміса додає систематичні перекручування в результати розрахунків. Вони відзначають при цьому, що на середні міжнародні ціни, обчислювані за формулою Гірі-Каміса, впливають розбіжності в розмірах ВВП країн, і тому такі середні міжнародні ціни неминуче тяжітимуть до цін великих з економічної точки зору країн. Така залежність, на їх думку, не бажана, тому що вплив

на індекси великих з економічної точки зору країн (скажімо США) означатиме систематичне відхилення одержуваних індексів від деякого «теоретичного» індексу, верхні і нижні межі якого визначають індекси Ласпейреса і Пааше. Іншими словами, на їхню думку, застосування середніх міжнародних цін за методом Гірі-Каміса в зіставленні групи країн, включаючи США, означатиме, що отримані індекси тяжітимуть до індексів Ласпейреса (якщо США буде розглядатися як базисна країна) і до індексів Пааше, якщо як базисна виступатиме будь-яка інша країна з цієї групи.

Слід зазначити, що основна відмінність формули Гірі-Каміса від формули ЕКШ полягає не в тому, що перша має форму середньої арифметичної, а друга – форму середньої геометричної, а в тому, що в формулі Гірі-Каміса використовуються ваги, а у формулі ЕКШ ваги не застосовуються (або, іншими словами, кожній країні надається рівна вага).

На початкових етапах реалізації проекту ООН з міжнародних зіставлень ВВП і паритетів купівельної спроможності валют (1970) формула Гірі-Каміса була основною, однак на більш пізніх етапах основною стала формула ЕКШ, а формула Гірі-Каміса розглядається як друга за значимістю; оскільки вона задовольняє вимогу адитивності, її застосовують для порівняльного аналізу структури економіки.

3.3.Методи Герарді й Уолша

У теорії і практиці зіставлень відомо й інші методи розрахунку індексів. Наприклад, протягом ряду років Євростат застосовував у розрахунках із зіставлень ВВП формулу Герарді (за іменем італійського статистика, що запропонував її). Формула Герарді передбачає обчислення середніх міжнародних цін, і в цьому відношенні метод Герарді схожий з методом Гірі-Каміса, однак основна відмінність між ними полягає в тому, що середні міжнародні ціни за методом Герарді обчислюються як незважені середні величини, тоді як середні міжнародні ціни за методом Гірі-Каміса обчислюються як середні зважені величини (з урахуванням частки окремих країн у виробництві тих або інших продуктів). Це розходження не випадкове, а відображає розбіжності в інтерпретації деяких основних принципів теорії індексів і міжнародних зіставлень і, зокрема, різне ставлення прихильників обох формул до індексу Фішера. Інша важлива особливість формули Герарді полягає в тому, що при обчисленні середньої міжнародної ціни національні ціни не конвертуються в якусь єдину валюту (як це робиться у разі обчислення середніх міжнародних цін за методом Гірі-Каміса). Сам Герарді пояснював цю особливість своєї формули (на перший погляд, дуже дивну і суперечливу) тим, що його метод спрямований на встановлення деяких коефіцієнтів (пропорційних середнім міжнародним цінам за його концепцією), застосування яких дозволяє одержати індекси, що задовольняють основні вимоги теорії індексів. Дійсно, індекси, обчислювані за формулою Герарді, задовольняють вимогу транзитивності, адитивності, незалежності від вибору базисної країни, проте серйозний недолік формули Герарді полягає в тому, що середні міжнародні ціни, що лежать в основі цього методу, позбавлені ясного економічного змісту. В даний час Євростат припинив або, можливо, зупинив використання формули Герарді у своїх розрахунках, однак вона становить інтерес у теоретичному плані як яскравий представник формально-математичного напрямку.

Інший важливий метод відомий як метод Уолша. Формула індексу Уолша має

такий вигляд:

$$P_{w_i} = \prod P_{ij}^{V_i} \quad (i = 1, 2, \dots, n), \quad V_i = 1/n \sum [e_{ij} / \sum e_{ij}] \quad (j = 1, 2, \dots, m), \quad (8.14)$$

де P_{w_j} – індекс Уолша для j країни; m – кількість найменших товарних груп; n – кількість країн, що беруть участь у зіставленнях; e_{ij} – розмір витрат на товари за i -ю найменшою товарною групою в країні j ; P_{ij} – середній індекс цін на товари, включені в i -ту найменшу товарну групу в країні j порівняно з базисною країною; V_i – вага i -ї найменшої товарної групи.

За допомогою формули Уолша обчислюють індекси цін у рамках багатобічних зіставлень, що задовольняють вимогу транзитивності, незалежності від вибору базисної країни, оберненості факторів, однак вимога адитивності не задовольняється, і це є істотним недоліком формули Уолша. Оскільки при обчисленні цього індексу застосовують середні незважені ваги, то з позиції прихильників формули Фішера індекси Уолша не містять систематичного перекручування. Індекси Уолша відступають від вимоги характерності ваг більшою мірою, ніж індекси ЕКШ та індекси Фішера. Сьогодні формула Уолша не розглядається як основна в практиці міжнародних зіставлень ВВП, однак її застосовують в ООН у контексті проведених там розрахунків показників вартості життя співробітників ООН, які працюють у різних місцях світу, що проводяться з метою вирівнювання рівнів оплати їхньої праці в реальному виразі.

4. Статистична характеристика основних макроекономічних показників України в порівнянні з іншими країнами

Україна, після проголошення нею державної незалежності, брала участь у двох останніх фазах ПМЗ за 1993 та 1996 р., у зіставленнях за 1999 р. Дані цих зіставлень, які здійснюються міжнародними організаціями спільно з національними статистичними службами, є, незважаючи на певні недоліки цих дуже складних розрахунків, найбільш обґрунтованими й об'єктивними. Вони дають концентроване уявлення про рівень економічного розвитку окремих країн, реальне співвідношення національних валют.

Навряд чи можна заперечувати, що ці дані цікавлять громадськість нашої країни. Необхідно, щоб вони були відомі керівництву України. Ці показники повинні обов'язково враховуватися при формуванні не тільки нашої економічної і соціальної політики, але без їх розуміння важко вирішувати і такі важливі зовнішньополітичні питання, як наприклад, реалізація стратегічного завдання щодо вступу України до Європейського Співтовариства.

Поширення інформації в Україні про підсумки цих міжнародних порівнянь сприяло б подоланню недовіри до будь-яких зіставлень з іншими країнами, яка склалася в суспільстві ще за радянських часів. Тоді, виходячи з політико-ідеологічних догм про безумовні переваги соціалізму над капіталізмом, статистичні органи колишнього СРСР десятиріччями наводили дані, які суттєво завищували співвідношення Радянського Союзу з західними країнами, і в першу чергу із США, за національним доходом, промисловим виробництвом, продуктивністю праці, життєвим рівнем. А натуральні показники, які друкувались, охоплювали переважно лише такі продукти, по виробництву яких СРСР випереджав США – залізна руда, сталь, цемент. Тобто порівнювалися в першу чергу сировинні проміжні товари, а не

кінцеві макроекономічні показники, які набагато краще характеризують рівень розвитку країни, ефективність і структуру виробництва, життєвий рівень населення.

Дані про співвідношення між країнами щодо основного макроекономічного показника – валового внутрішнього продукту – за реальною купівельною спроможністю національних валют є найбільш методологічно обґрунтованим і репрезентативним засобом міжнародних зіставлень. Вони широко використовуються такими авторитетними міжнародними організаціями, як ООН, Світовий банк, МВФ, ОЕСР. Їх метою є перерахунок ВВП та його основних складових, включаючи кінцеве споживання населення, споживання органів загального (державного) управління, валове нагромадження основного капіталу, експорту, імпорту в єдину валюту, що забезпечує можливість їх прямого зіставлення.

Щодо Радянського Союзу, то він вперто ухилявся від участі у цьому міжнародному проекті. Формально відмова обґрунтовувалася тим, що ці зіставлення здійснювалися на базі буржуазної, а звідси – ненаукової і вульгарної методології (хоча вже тоді Польща та Угорщина брали в них участь), зокрема тим, що ними охоплювались і галузі так званої сфери нематеріального виробництва. Проте насправді дві інші обставини унеможливлювали участь у них СРСР. Перша – розуміння того, що наслідки будуть менш сприятливими для Радянського Союзу, ніж ті показники, які щорічно наводились у статистичних збірниках «Народное хозяйство СССР». Друга – засекреченість основного масиву даних, які були необхідні для проведення зіставлень.

І лише в останні роки існування СРСР, з проголошенням політики гласності і відкриттям майже всієї статистичної інформації, а саме – у середині 1989 р., становище змінилось. СРСР погодився взяти участь у ПМЗ 1990 року. У 1989 р. статистичними органами СРСР і ФРН було здійснено спільне зіставлення ВВП за міжнародною методологією. Його результати для СРСР були значно нижчі, ніж досі давав Держкомстат СРСР. Згідно із цим порівнянням, ВВП у СРСР дорівнював на душу населення 38,3 % від показників ФРН. А за даними Держкомстату СРСР тих часів, національний дохід (показник, близький до ВВП) в СРСР становив у 1985 р. 66 % до рівня США або 57 % на душу населення. За підсумками порівнянь 1990 р. ВВП на душу населення у Радянському Союзі становив 37,3 % до рівня ФРН та 31,6 % до рівня США. Тобто радянські версії зіставлень зі США завищувалися на користь СРСР приблизно вдвічі.

Україні за радянських часів взагалі не дозволялося наводити у статистичних щорічниках ніяких, навіть вигідних для нас, порівняльних цифр, бо вважалося, що такі порівняння мають націоналістичний характер. Тому більше десяти років (з 1979 до 1989 р.) в українських статистичних щорічниках не наводилося ніяких порівнянь з іншими країнами, і лише деякі досить дозовані і позичені із союзних щорічників зіставлення з включенням в них УРСР з'явилися у 1990 р. Крім того, надмірна, необґрунтована таємність щодо статистичних даних унеможливлювала оприлюднення багатьох найважливіших економічних даних. Так, по СРСР у 1980–1984 рр. не друкувалося даних щодо валового збору зернових культур, а в статистичних щорічниках України того часу не дозволялося наводити навіть дані з видобутку вугілля, нафти, газу, виробництва чавуну і сталі. Починаючи з 1990 р., в економіці України тривав спад, ВВП щорічно знижувався. У 1993 р. ВВП становив 70,6 % до рівня 1990 р., а в розрахунку на душу населення – 70,2 %. У 1996 р. ці

показники відповідно знизилися вже до 43,0 і 43,9 %.

Звичайно, що економічна криза не могла не погіршати показників співвідносин України з іншими і, в першу чергу, провідними західними країнами. У табл. 8.7 подаються базові показники ВВП на одну особу за 1996–2000 рр. і співвідношення ВВП на душу населення стосовно США. В оригіналі ці показники розраховано в австрійських цінах (базової країни європейських зіставлень) і наводяться у процентах до Австрії.

Для зручності аналізу в табл. 8.7 вони розраховані відносно до показників США, але залишаються в австрійських цінах. Щодо України, то її ВВП на одну особу продовжував знижуватися щодо американського показника у 1997–1999 рр., і лише у 2000 р., коли ВВП України зріс на 6,1 %, а на одну особу – майже на 6,5 %, його співвідношення з США трохи підвищилося.

Іншим важливим результатом програм міжнародних та європейських зіставлень (ПЄЗ) є одержання паритетів купівельної спроможності (ПКС) національних валют щодо міжнародної валюти, яка приймається за базову. У ПМЗ – це американський долар, а у ПЄЗ – австрійський шилінг. Показники ПКС базуються на фактичних співвідношеннях цін на окремі товари (наприклад, на окремі види хліба та інших продуктів із зерна) та послуги (тобто розраховуються «знизу»). Групові цінові паритети розраховуються по зважених співвідношеннях цін на товари цієї групи і далі – до співвідношень, які охоплюють увесь ВВП.

Валютний курс встановлюється «зверху», і за умов його використання при будь-яких перерахунках (ВВП, його окремих компонентів) є однаковим і залежить лише від його офіційних змін. Паритети же за окремими товарами і послугами, їх групами, компонентами ВВП і щодо всього ВВП не збігаються і можуть значно відрізнятися від середніх показників щодо всього ВВП.

Щодо України, то майже як і для всіх країн, в яких ВВП на душу населення не досягає приблизно 2/3 від рівня США, середні паритети купівельної спроможності національної валюти є вищими, ніж офіційний валютний курс. Це слід розуміти в тому сенсі, що на один американський долар в них можна придбати більше товарів та послуг, ніж за співвідношенням, яке випливає з офіційного валютного курсу.

Починаючи з 1993 р. показники ВВП України на одну особу за реальною купівельною спроможністю публікуються в щорічних «Доповідях про людський розвиток» Програми розвитку ООН (ПРООН) поряд ще з двома компонентами – тривалістю життя при народженні та показниками освіти. За цими показниками ПРООН розраховує індекс людського розвитку (ІЛР) і за його абсолютною величиною визначає місце країн у світі серед 174 країн світу. Показники ВВП на одну особу і місце України та сусідніх з нею країн за індексами людського розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Етапи міжнародних зіставлень.
2. Найважливіші вимоги у практиці міжнародних зіставлень.
3. Визначення паритету купівельної спроможності.
4. Особливості добору та узгодження товарів-представників.
5. Охарактеризуйте ідентичні, аналогічні та товари, які не піддаються порівнянню?
6. Критерій коригування цін товарів-представників порівнюваних країн.

7. Основні принципи вибору параметрів при визначенні розміру коригування цін товарів-представників?
8. Розрахунок індивідуального та групового індексів цін.
9. Місце України в міжнародних зіставленнях.
10. Можливості, які надають урядам результати міжнародних зіставлень при формуванні соціальної й економічної політики?

Практичні завдання

Задача 1.

За даними про кількість населення та обсяг ВВП різних країн світу здійснити порівняльний аналіз рівня економічного розвитку для двох країн.

Дані для розрахунку

Країна	Обсяг ВВП, млрд євро		Кількість населення, тис. осіб	
	базовий період	звітний період	базовий період	звітний період
A	98,0	130,4	10465,1	10564,7
B	144,2	181,4	5251,0	5349,2
C	57,6	115,4	3620,1	3780,6
D	971,1	1216,6	57333,0	57844,0
E	14,3	22,0	412,8	441,3

Задача 2.

ВВП складається з 4 складових, за якими відомі наступні дані:

Складові	ПКС (од. валюти А за 1 од. валюти В)	Частка даної групи у ВВП	
		країни А	країни В
1	9,0	0,36	0,30
2	10,0	0,30	0,35
3	5,0	0,10	0,15
4	8,0	0,24	0,20
Всього		1,00	1,00

Відомо також, що ВВП країн А і В складають 10,8 та 8,1 трильйона національних грошових одиниць відповідних країн.

1. Розрахувати ППС для ВВП за формулою Фішера.
2. Розрахувати міждержавні індекси фізичного обсягу ВВП: а) у валюті країни А; б) у валюті країни В; в) за формулою Фішера.
3. Зробити висновок про те, у скільки разів ВВП країни А більше (менше) ВВП.

Задача 3.

Відомі такі значення паритетів купівельної спроможності валют чотирьох країн, які розраховано на основі двосторонніх співставлень методом Фішера. Валюта країни А: до валюти країни В – 0,33, країни С – 1,51, країни D – 4,94. Валюта країни В: до валюти країни С – 4,38, країни D – 15,12; Валюта країни З до валюти країни D – 3,48

Потрібно розрахувати двосторонні паритети ЕКШ:

- 1) валюти країни А до валют країн В, С і D;
- 2) валюти країни В до валют країн С і D;

3) валюти країни С до валюти країни D.

Задача 4.

Припустимо, що ВВП країн А і В складається з п'яти товарних груп і що для кожної товарної групи визначено середні індекси цін. Дані для цього прикладу наведено в табл. 1

Структура ВВП та середні індекси цін для кожної товарної групи країн

Група товарів	Структура ВВП країни А	Структура ВВП країни В	Індекс цін, країна В = 1
1	10,0	30,0	2,0
3	30,0	15,0	1,5
3	15,0	5,0	3,0
4	35,0	10,0	4,0
5	30,0	40,0	4,5
Разом	100,0	100,0	—

Задача 5.

В табл. 1 наведені дані про реалізацію товарів підприємства.

Обсяг реалізації товарів підприємства

Товар	Од. вимірювання	Базисний період		Звітний період	
		Ціна за одиницю, тис. грн	Обсяг реалізації, тис. од.	Ціна за одиницю, тис. грн	Обсяг реалізації, тис. од.
Товар А	кг	1,24	890	1,36	780
Товар Б	л	2,15	568	2,23	510

Визначити:

- індивідуальні індекси цін, фізичного обсягу та товарообороту (виручки від реалізації товарів);
- загальний індекс товарообороту;
- агрегатний індекс фізичного обсягу;
- агрегатний індекс цін;
- абсолютні прирости обсягу товарообороту внаслідок зміни обсягів продажу, цін та спільної дії двох факторів.

Продемонструвати взаємозв'язок між загальними індексами та абсолютними приростами товарообороту. Зробити висновки.

Задача 6.

Споживачі у базисному періоді витрачали свій бюджет так: на придбання продуктів харчування – 32,0 %, на одяг – 18,0 %, на оплату послуг ЖКГ – 41,0 %, на предмети довгострокового користування – 9,0 %.

У звітному році ціни на продукти харчування зросли на 7,0 %, на одяг – на 10,0 %, на послуги ЖКГ – на 8,0 %, на предмети довгострокового користування – на 17 %.

Визначити індекс споживчих цін.

Зробити висновки.

Тестові завдання

1. Результати міжнародних зіставлень використовуються:

- а) міжнародними організаціями;
- б) національними державними органами і неурядовими організаціями різних

країн;

в) вченими для аналітичних і практичних робіт.

2. Основні розбіжності статистичних показників економіки окремих країн:

а) у виборі одиниць спостереження;

б) в методах збору і обробки даних;

в) незіставність часових рядів показників.

3. У практиці міжнародних зіставлень вимога характерності ваг полягає в такому:

а) ваги, використовувані у формулах для зважування величин, що індексуються, повинні бути максимально характерними для економіки країн, що порівнюються;

б) ваги, використовувані у формулах для зважування величин, що індексуються, повинні бути виражені в єдиній валюті.

4. У практиці міжнародних зіставлень вимога незалежності від вибору базисної країни полягає в тому, що на результат зіставлення показників країн не повинно впливати:

а) рішення про те, яка країна розглядається в даному зіставленні як базисна;

б) в яких одиницях вимірюються показники базисної країни.

5. У практиці міжнародних зіставлень вимога транзитивності — це:

а) необхідність чіткого узгодження результатів зіставлень для всіх пар країн, що беруть участь у багатобічному зіставленні;

б) перехід від методології розрахунку однієї країни до другої.

6. У практиці міжнародних зіставлень вимога оберненості факторів полягає в такому:

а) добуток індексів цін і фізичного обсягу, отриманих в результаті зіставлення незалежно один від одного, повинен дорівнювати індексу вартості;

б) фактори можна замінювати аналогами.

7. У практиці міжнародних зіставлень вимога адитивності полягає в тому, що отримані в результаті зіставлень:

а) індекси (цін або фізичного обсягу) повинні бути внутрішньо узгодженими;

б) індекси (цін або фізичного обсягу) можна складати.

8. Метод «перехідних ключів» використовується:

а) для усунення відмінностей між національними показниками і аналогічними показниками міжнародного стандарту;

б) для переходу від методології розрахунку показників однієї країни до іншої;

в) для зіставності структури показників часових рядів по окремих країнах.

9. Показники в розрахунку на одну особу по окремих країнах розраховують:

а) для міжнародних зіставлень інтенсивності якогось явища;

б) для порівняння значень показників окремих країн у світовому підсумку;

в) для міжнародних зіставлень їх соціально-економічного розвитку.

10. Джерело даних для міжнародних зіставлень:

а) дані національних статистичних служб;

б) часові ряди показників в базах даних міжнародних організацій;

в) публікації міжнародних організацій.

11. Різниця між часовими та територіальними міжнародними зіставленнями полягає в:

- а) об'єкті дослідження;
- б) тому що, часові зіставлення використовують дані за період часу, а територіальні — на момент часу;
- в) меті дослідження (територіальні вивчають структуру явищ, а часові — тенденції розвитку).

12. Об'єктом Програми міжнародних зіставлень ООН є:

- а) всі елементи ВВП;
- б) обсяг кінцевого споживання ВВП та його основних компонентів;
- в) товари та послуги і ціни на них.

13. Мета Програми міжнародних зіставлень ООН:

- а) перерахунок основних компонентів ВВП в єдину валюту;
- б) відбір репрезентативних товарів та послуг-представників;
- в) визначення рівня життя населення в країнах, які порівнюються.

14. Основний метод, що використовувався в Програмі міжнародних зіставлень ООН за 1993 рік:

- а) «зірковий»;
- б) парних порівнянь країн;
- в) багатокраїнних порівнянь.

15. Місце України за результатами Програми міжнародних зіставлень 1993 року:

- а) 10;
- б) 17;
- в) 27.

Рекомендована література

1. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика : [підручник] / Р.М. Моторин. – К. : КНЕУ, 2004. – 324 с.
2. Лугінін О.Є. Статистика національної та міжнародної економіки : [навч. посібник] / О.Є. Лугінін, С.В. Фомішин. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2008. – 471 с.
3. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.

Інтернет-ресурси

1. Central Product Classification (CPC) Ver.2.1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/cpc-21.asp>.
2. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
3. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
4. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities, Rev.4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=27&Lg=1&Top=1>.
5. United Nations Classifications Registry [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/unsd/class/default.asp>.

6. United Nations Statistics Division [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://unstats.un.org/home/>.

7. World Bank Open Data [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://data.worldbank.org/>.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Башкатов Б.И. Международная статистика труда / Б.И. Башкатов, Г.Ю. Карпухина. – М.: ДиС, 2001.
2. Дашинская Н.П. Международная статистика: учеб. пособие / Н.П. Дашинская. – Минск: Изд. Центр БГУ, 2007. – 254с.
3. Елисеева И.И., Костенко Т.В., Хоменко Л.Н. Международная статистика. – Минск, 1995.
4. Лугінін О.Є., Фомішин С.В. Статистика національної та міжнародної економіки: Навч.посібник. – Львів: „Новий Світ-2000”, 2008. – 471с.
5. Міжнародна статистика: Навч. посібник / З.О. Насінник, В.П. Сторожук, П.Г. Вашків та інш. За ред. З.О. Насінника. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 195с.
6. Моторин Р.М. Міжнародна економічна статистика: Підручник. – К.:КНЕУ, 2004. – 324с.
7. Моторин Р. М., Трубнік-Шаковяш Т. Є., Мазур М. В. Система національних рахунків: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / За заг. ред. Р. М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2004. – 196 с.
8. Основы международной статистики: Учебник/ Под общ. Ред. Ю.Н. Иванова . –М.:ИНФРА-М, 2009. – 621с.
9. Парфенцева Н.О. Міжнародні статистичні класифікації в Україні: Впровадження і використання. - К.: Основи, 2000. - 351 с.
10. Підгорний А.З. Міжнародна статистика : [навч. посібник] / Підгорний А.З., Милашко О.Г., Русева О.П. – Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2012. – 162 с.
11. Сидорова А. В. Міжнародна статистика: Підручник / А. В. Сидорова, Я. В. Кіосак. – Донецьк: Каштан, 2013. – 384 с.
12. Сиденко А.В., Матвеева В.М. Международная статистика: Учебник 2-е изд., - М.: Изд-во «Дело и сервис», 2000. - 256 с.

Допоміжна

13. Чернишев І.В. Статистика для нових ринків праці в країнах з перехідною економікою: Технічний посібник з джерел, методів, класифікацій та політики. - К.: НДІ статистики Держкомстату України, 2000. - 282 с.
14. A Dictionary of Statistical Terms. The sixth edition. Edited by Professor Yadolah Dodge, Oxford University Press.,2000
15. [World Migration 2008: Managing Labour Mobility in the Evolving Global Economy](#): IOM World Migration Report Series, 2009.- 560 с.
16. [FAO Yearbook. Fishery and aquaculture statistics 2007](#) , 2009.- 80 с.

Статистика зарубіжних країн

- Австралія - <http://www.abs.gov.au/>
 Австрія - <http://www.oestat.gv.at/>
 Азербайджан - www.azeri.com/goscomstat/
 Аргентина - <http://www.indec.mecon.ar/>
 Бразилія - <http://www.ibge.gov.br/>
 Великобританія - <http://www.ons.gov.uk/>
 Греція - <http://www.statistics.gr/>
 Данія - <http://www.dst.dk/>

Естонія - <http://www.stat.ee/>
 Ірландія - <http://www.cso.ie/>
 Іспанія - <http://www.ine.es/>
 Ісландія - <http://www.statice.is/>
 Казахстан - <http://www.kazstat.asdc.kz/>
 Канада - <http://www.statcan.ca/>
 Киргизстан - <http://www.stat-gvc.bishkek.su/>
 Латвія - <http://www.csb.lv/>
 Литва - <http://www.std.it/>
 Монголія - <http://www.statist.pmis.gov.mn/>
 Нідерланди - <http://www.cbs.nl/>
 Німеччина - <http://www.statistik-bund.de/>
 Нова Зеландія - www.stats.govt.nz/statsweb.nsf
 Норвегія - <http://www.ssb.no/>
 Південно-Африканська Республіка - <http://www.statssa.gov.za/>
 Португалія - <http://www.ine.pt/>
 Сингапур - <http://www.singstat.gov.sg/>
 США <http://www.bea.doc.gov/beahome.html>
 Узбекистан - www.gov.uz/mms100fr.html
 Фінляндія - <http://www.stat.fi/>
 Франція - <http://www.insee.fr/>
 Швеція - <http://www.scb.se/>
 Японія - <http://www.stat.go.jp/>

Інтернет-ресурси міжнародних організацій

1. Eurostat Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
2. International Monetary Fund (IMF) Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/en/data>.
3. International Statistical Institute (ISI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.isi-web.org/>.
4. Market analysis tools Data // The International Trade Centre (ITC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/market-analysis-tools/>.
5. Statistics Division of United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unstats.un.org/home/>.
6. Statistical organisations // International Association for Official Statistics (IAOS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iaos-isi.org/index.php/2016-01-30-18-28-03/2016-01-30-18-29-01>.
7. United Nations Conference on Trade and Development Statistic (UNCTADstat) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en.
8. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/>.
9. База даних Межгосударственного комитета статистики СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cisstat.com/>.